СТУДИЈА ЗАШТИТЕ РАТНИХ МЕМОРИЈАЛА ОПШТИНЕ СУРДУЛИЦА

СТУДИЈА ЗАШТИТЕ РАТНИХ МЕМОРИЈАЛА ОПШТИНЕ СУРДУЛИЦА

достојанствено сећање на погинуле кроз заштиту ратних меморијала

Издавач
Завод за заштиту споменика културе Ниш
www.zzsknis.rs
За издавача
Љиљана Берић
Аутори
Ђорђе Стошић
Ивана Цветковић
Рецезент
др Ненад Лајбеншпергер
Порекло илустрација
Завод за заштиту споменика културе Ниш
Архив Југославије
Историјски архив Врање
Фотографије
Ивана Цветковић
Ђорђе Стошић
Александар Никшић
Насловна фотографија и фотограметрија
Александар Никшић
Технички цртежи
Ивана Цветковић
Лазар Динић
Штампа
Завод за заштиту споменика културе Ниш
Тираж
500

Ниш, 2022.

ИСБН-978-86-917367-8-1

Израду студије је финансирала Општина Сурдулица

СТУДИЈА ЗАШТИТЕ

РАТНИХ МЕМОРИЈАЛА

ОПШТИНЕ

СУРДУЛИЦА

(достојанствено сећање на погинуле кроз заштиту ратних меморијала)

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Ниш, 2022.

СТУДИЈА ЗАШТИТЕ РАТНИХ МЕМОРИЈАЛА ОПШТИНЕ СУРДУЛИЦА

Аутори Студије:

Ђорђе Стошић, историчар виши документариста
Ивана Цветковић, архитекта виши конзерватор

Фотограметрија:

Александар Никшић, архитекта

Техничка документација:

Лазар Динић, студент архитектуре

Ивана Цветковић, архитекта

САДРЖАЈ:

УВОД 4

ЗАШТИТА РАТНИХ МЕМОРИЈАЛА ОСЛОБОДИЛАЧКИХ РАТОВА СРБИЈЕ 6

ЗАШТИТА РАТНИХ МЕМОРИЈАЛА ОСЛОБОДИЛАЧКИХ РАТОВА СРБИЈЕ НА ТЕРИТОРИЈИ ОПШТИНЕ СУРДУЛИЦА 10

ПРЕГЛЕД ИСТОРИЈСКИХ ДОГАЂАЈА ОСЛОБОДИЛАЧКИХ РАТОВА СРБИЈЕ НА ТЕРИТОРИЈИ ОПШТИНЕ СУРДУЛИЦА 11

ДРУГИ БАЛКАНСКИ РАТ 12

Операције на Власини: Борбе на Буковој глави и Чемернику 19

Борбе на Буковој глави и Чемернику 6, 7. и 8. јула 20

Борбе на Грамади, Колуници, Острику и Плочи од 19. до 22. јула 28

Одбрана граничног гребена и линије Грамада – Чемерник – Стрешер (23-31. јула) 33

ПРВИ СВЕТСКИ РАТ 40

Ратна 1915. година на фронту Власинског одреда 40

Окупирана Србија 1915-1918. године 42

Злочини бугарског окупатора у Сурдулици (1915-1918) 44

МЕСТА СТРАДАЊА 55

ДРУГИ СВЕТСКИ РАТ 61

Бугарска окупација 1941.-1944. године 61

СЕЋАЊЕ НА НАТО ЗЛОЧИН У СУРДУЛИЦИ 68

АРХИВСКА ГРАЂА 70

РАТНИЧКА ГРОБЉА ИЗ ДРУГОГ БАЛКАНСКОГ И ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА 71

СПИСАК ПОГИНУЛИХ И НЕСТАЛИХ ВОЈНИКА У БОРБАМА НА ВЛАСИНИ 1913. ГОДИНЕ 82

СПИСАК ПОГИНУЛИХ И НЕСТАЛИХ У БОРБАМА НА ВЛАСИНИ 1915. ГОД 90

ЛИТЕРАТУРА 102

РАТНИ МЕМОРИЈАЛИ ОСЛОБОДИЛАЧКИХ РАТОВА НА ТЕРИТОРИЈИ ОПШТИНЕ СУРДУЛИЦА 102

ПРЕГЛЕД РАТНИХ МЕМОРИЈАЛА НА ТЕРИТОРИЈИ ОПШТИНЕ СУРДУЛИЦА 105

КОНЗЕРВАТОРСКИ КАРТОНИ РАТНИХ МЕМОРИЈАЛА НА ТЕРИТОРИЈИ ОПШТИНЕ СУРДУЛИЦА 112

Рецензија

Студије заштите ратних меморијала општине Сурдулица
(достојанствено сећање на погинуле кроз заштиту ратних меморијала)

На рецензију нам је достављена *Студија заштите ратних меморијала општине Сурдулица (достојанствено сећање на погинуле кроз заштиту ратних меморијала),* коју су израдили стручњаци Завода за заштиту споменика културе Ниш Ивана Цветковић, архитекта, и Ђорђе Стошић, историчар, уз асистенцију Александра Никшића, архитекте, и Лазара Динића, студента архитектуре.

Достављени материјал се састоји од 267 страна текста у који је инкорпориран велики број прилога (фотографије, карте, технички цртежи, копије архивских докумената…). Од тога, 109 страна је текстуални део Студије, на 158 страна су Конзерваторски картони. Покривено је укупно 80 меморијала.

Ради се о комплексној студији, састављеној из неколико делова. У њој аутори приказују војничка гробља, појединачне гробове, костурнице, надгробне споменике, споменике и спомен плоче посвећене војницима и цивилима страдалим током Другог балканског рата, Првог светског рата, Другог светског рата и НАТО бомбардовања, на простору који данас заузима општина Сурдулица у Републици Србији. Студија је употпуњена и са приказом спомен обележја подигнутих изградњи земље у социјалистичком периоду.

Материјал је структурисан тако да се на почетку налази *Увод* у ком су објашњени циљеви Студије, дати подаци о општини Сурдулица и подаци о раду на припрему Студије. За Уводом следе два дела текста насловљена *Заштита ратних меморијала ослободилачких ратова Србије* и *Заштита ратних меморијала ослободилачких ратова Србије на територији општине Сурдулица*. У њима је образложена законом одређена, али и друштвено неопходна, потреба постојања евиденције, бриге и рада на одржавању ратних меморијала, уз веома кратак осврт на друштвено/историјски контекст меморијала на територији општине Сурдулица.

У циљу бољег схватања разлог постојања меморијала, аутори су дали опширан приказ историјских догађаја који су довели до потребе за подизањем различитих спомен обележја, у делу Студије под називом *Преглед историјских догађаја ослободилачких ратова Србије на територији општине Сурдулица*. Овај историјски осврт покрива период од Другог Балканског рата до НАТО интервенције 1999. године. У њему су дати подаци о ратним операцијама и злочинима над цивилним становништвом.

Следећи сегмент Студије носи назив *Архивска грађа* и у њему су пренете копије архивске грађе која говори о настанку, трајању и одржавању ратних меморијала. Ти подаци су употпуњени и савременим картографским приказима простора на ком се меморијали налазе. У овом делу су пренети и подаци о именима жртава ратних операција током Другог Балканског рата и Првог светског рата.

На крају текстуалног дела Студије налази се поглавље *Ратни меморијали ослободилачких ратова Србије на територији општине Сурдулица*. У њему су аутори укратко описали свој рад на припреми студије и дали преглед обрађених спомен обележја у Студији. У том прегледу се налазе назив меморијала, најосновнији подаци о његовој локацији (назив места, физички опис локације, број катастарске парцеле и координата) и податак о томе који ратни сукоб обележава. Овај део је употпуњен прегледом споменика који се односе на период изградње земље током социјалистичке Југославије, као и прегледом броја страдалих у Првом и Другом светском рату по местима.

Срж саме Студије и њен најважнији део су *Конзерваторски картони* за сваки

појединачни меморијал. Они су својеврсна лична карта сваког од њих, пошто на прегледан начин дају систематизоване податке о меморијалу: назив, локацију, опис меморијала (са историјским подацима и са пренесеним текстом са њега [ако га има]), приказ његовог тренутног стања, ситуациони план, техничке цртеже, фотограметријски модел и основне фотографије. Поред тога садржи и мере техничке заштите и предлоге за унапређење стања ратног меморијала.

У оквиру Студије, аутори су дали и предлог да се подигне достојно спомен обележје на Власинској висоравни, које би чувало сећање на преко 1000 српских војника погинулих на том простору током Другог Балканског и Првог светског рата. Поред тога, дали су и конкретан предлог, са идејним решењем да се обележи Војничко гробље из Другог балканског рата и Првог светског рата у месту Промаја на Власинској висоравни.

Сама Студија је резултат великог истраживачког и теренског рада – коришћена је доступна литература, прегледани архивски фондови и обиђене саме локације, што је омогућило да буде квалитетно урађена. Овом Студијом се омогућава адекватно планирање даље заштите тих меморијала, даје могућност целокупног сагледавања споменичког фонда и његовог стања. Из тих информација се могу издвајати приоритети за обнову. Истовремено, писаним трагом са свеобухватним информацијама меморијали се и додатно чувају од заборава. Услед тога могућности студије су вишеструке, како за надлежне који треба да раде на њиховом одржавању и заштити (у Општини Сурдулица, разним јавним установама, заводима за заштиту споменика, министарствима…), тако и за научнике и за ширу јавност, који из Студије могу добити податке који их интересују.

др Ненад Лајбеншпергер
историчар, конзерватор-истраживач, саветник
Републички завод за заштиту споменика културе

УВОД

Студија је израђена у циљу вођења прописане евиденције ратних меморијала на територији општине Сурдулица у складу са Законом о ратним меморијалима. Ратни меморијали ослободилачких ратова Србије су евидентирани, одређена им је ГПС позиција (Геосрбија - национална инфраструктура геопросторних података), урађени су графички прилози и прописане опште мере заштите.

Општина Сурдулица налази се у Јужној Србији, у Пчињском округу и граничи се са источне стране са Бугарском. Поред Сурдулице, у састав Пчињског округа улазе још Град Врање и општине Бујановац, Босилеград, Владичин Хан, Прешево и Трговиште.

Пчињски округ и општина Сурдулица, положај унутар граница Републике Србије (преузето са:https://sh.wikipedia.org/wiki/P%C4%8Dinjski_okrug#/media/Datoteka:Pcinja_in_Serbia.svg)

Општина Сурдулица се састоји из две географске целине - Власинска висораван са Власинским језером и Масуричко поље.

Површина коју захвата општина Сурдулица износи 628 km², и простире се на надморској висини од 475 m (где се налази град Сурдулица), па до 1.875 m надморске висине. Њену источну границу чини државна граница према Бугарској у дужини од 42 km, где се налази и гранични прелаз Стрезимировци.

Кроз Сурдулицу, окружену високим планинама Варденик (највиши врх Велики Стрешер 1.875 m) и Чемерником (1.638 m), протиче река Врла (дуга 27 km) која са својим притокама чини значајни хидропотенцијал.

У општини Сурдулица налази се 41 насељено место:

Алакинце, Бацијевце, Бело Поље, Биновце, Битврђа, Божица, Власина Округлица, Власина Рид, Власина Стојковићева, Вучаделце, Горња Козарница, Горње Романовце, Грознатовци, Дањино Село, Дикава, Доње Романовце, Драјинци, Дуги Дел, Дугојница, Загужање, Јелашница, Калабовце, Кијевац, Клисура, Колуница, Кострошевци, Лескова Бара, Масурица, Мачкатица, Ново

Село, Паља, Рђавица, Стрезимировци, Сувојница, Сурдулица, Сухи Дол, Топли До, Топли Дол, Троскач и Ћурковица.

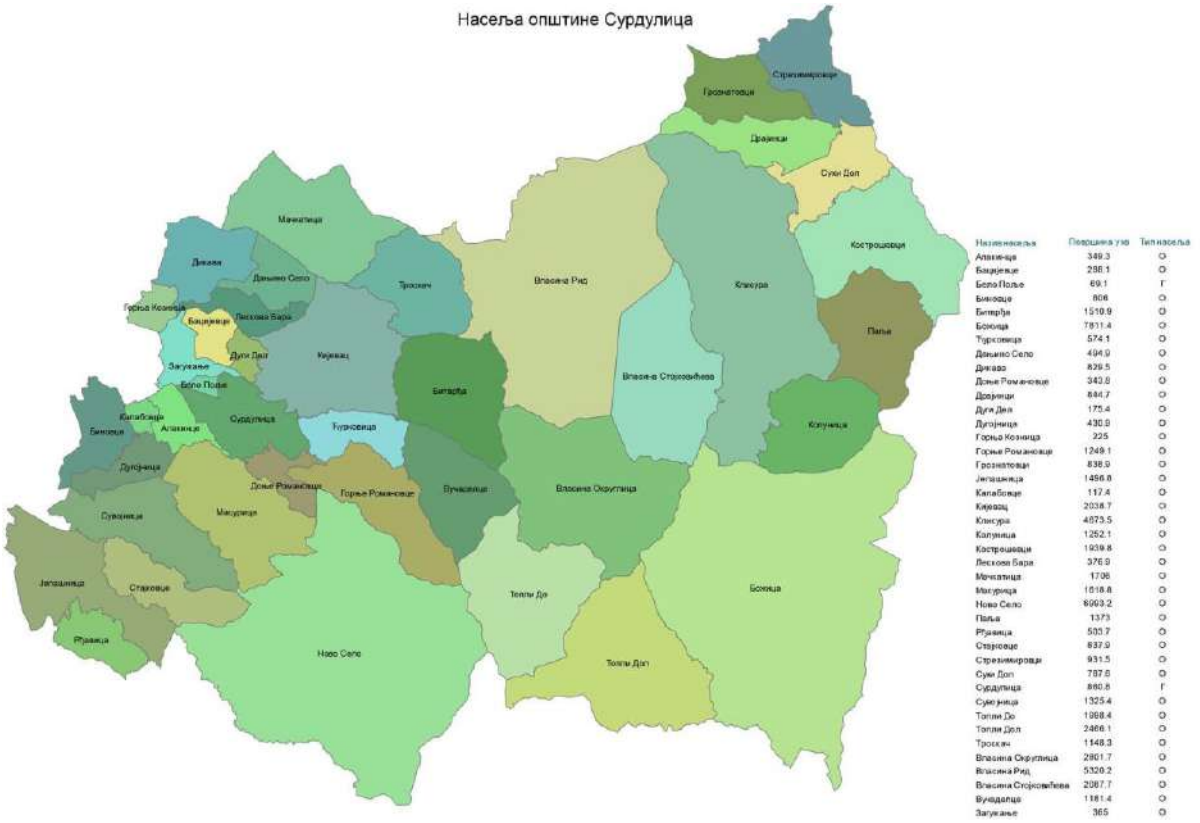

Назив насеља	Површина у ха	Тип насеља
Алакинце	349.3	О
Бацијевце	288.1	О
Бело Поље	69.1	Г
Биковце	806	О
Битарђа	1510.9	О
Бокица	7811.4	О
Ћурковица	574.1	О
Дањино Село	494.9	О
Дикава	829.5	О
Доње Романовце	343.8	О
Драјинци	844.7	О
Дуги Дол	175.4	О
Дугојница	430.9	О
Горња Козница	225	О
Горње Романовце	1249.1	О
Грознатовци	838.9	О
Јапашница	1496.8	О
Калабовце	117.4	О
Кијевац	2038.7	О
Клисура	4873.5	О
Колуница	1252.1	О
Костровци	1939.8	О
Лесхова Бара	376.9	О
Мачкатица	1706	О
Макурица	1618.8	О
Ново Село	6993.2	О
Паља	1373	О
Рђавица	503.7	О
Стајковце	837.9	О
Стрезимировци	931.5	О
Сухи Дол	787.8	О
Сурдулица	860.8	Г
Сувојница	1325.4	О
Топли До	1998.4	О
Топли Дол	2466.1	О
Троскач	1148.3	О
Власина Округлица	2801.7	О
Власина Рид	5320.2	О
Власина Стојковићева	2087.7	О
Вучаковце	1181.4	О
Загужање	365	О

Насељена места у општини Сурдулица (преузето са: sr.wikipedia.org)

Споменични фонд ослободилачких ратова Србије на подручју општине Сурдулица представљен је бројним спомен обележјима, различитим по врстама - од спомен плоча, спомен чесама и фигуралних споменика, спомен биста и костурница до меморијалних комплекса. Такође, од велике важности за ово подручје су локације ратничких гробаља, места страдања и места битака.

Формирање евиденције ратних меморијала на територији општине Сурдулица представљао је на почетку “пионирски” покушај ширег и свеобухватнијег истраживачког рада. Обимност посла и недовољна истраженост споменичког фонда на територији сурдуличке општине, као и готово “болна” неприступачност локацијама одређеног броја споменика, изискивала је непредвиђене напоре и велику временску ангажованост. Тачније, приликом теренских истраживања тешкоће су се односиле на велику разуђеност терена и, готово непроходне планинске путеве, терен под снегом, блатом и водом, али и тешко читљива слова на спомен обележјима, и посебно на пандемију изазвану КОВИДОМ-19. Отуда су сасвим могући и одређени пропусти или недостаци, до којих је свакако морало доћи у једном оваквом обимном послу.

ЗАШТИТА РАТНИХ МЕМОРИЈАЛА ОСЛОБОДИЛАЧКИХ РАТОВА СРБИЈЕ

(Заштита културног наслеђа везаног за периоде ослободилачких ратова)

Законом о ратним меморијалима ("Службени гласник РС", број 50 од 29. јуна 2018. године) уређују се питања од значаја за заштиту, редовно и инвестиционо одржавање, уређење, уклањање и финансирање одржавања и уређења ратних меморијала, успостављање и вођење прописаних евиденција, као и друга питања од значаја за ратне меморијале у Републици Србији и иностранству.

Овим Законом јасно је дефинисан начин спровођења заштите ратних меморијала, при чему је локална самоуправа један од кључних актера у њиховој заштити. Јединица локалне самоуправе стара се о редовном оржавању ратних меморијала који се налазе на њеној територији, а средства се планирају и обезбеђују у буџету јединице локалне самоуправе. Уређењем и одржавањем ратних меморијала негујемо традиције за будућа поколења, јер поред језика, писма, историје, обичаја и веровања, и непокретна културна баштина представља један од идентификационих кодова сваке нације. Законом о ратним меморијалима се стварају неопходни услови за заштиту нашег културног наслеђа везаног за периоде ослободилачких ратова Србије.

Заштиту ратних меморијала, односно област заштите ратних меморијала на територији Републике Србије и српских ратних меморијала у иностранству у правном систему Републике Србије, пре доношења Закона о ратним меморијалима уређивало је више прописа: Закон о уређивању и одржавању гробаља бораца („Службени гласник СРС”, бр. 22/94, 51/71 и 11/76), Закон о обележавању и одржавању гробаља и гробова припадника савезничких армија и других страних армија на територији Југославије („Службени лист СФРЈ”, број 60/75) и Закон о гробљима и гробовима бораца у иностранству („Службени лист СФРЈ”, бр. 29/73 и 29/76). Сви наведени прописи донети су у периоду постојања Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, односно када је надлежност у овој области била подељена између некадашње савезне државе (ратни меморијали, односно гробови бораца у иностранству и гробови припадника савезничких и других страних армија на територији Југославије) и Републике Србије (гробља бораца у земљи). Пракса је указала на потребу да се донесе закон којим би се, пре свега, недвосмислено дефинисале надлежности, превазиђена и застарела решења заменила новим, ускладила терминологија и ова област уредила у складу са установљеним начелима модерног грађанског друштва, уз поштовање људских права. Прописи који су регулисали ову област донети су пре више од 40 година. У том временском раздобљу наступиле су многобројне промене, престале су да постоје три државе, а настала је данашња

Србија. Територија државе је промењена. Институције које су тада постојале више не постоје, организационо-институционални услови су другачији. Веома битан елемент су економски услови, као и другачији начин управљања средствима и планирања средстава. Новим законским решењем прецизирају се дужности јединица локалних самоуправа везаних за редовно одржавање ратних меморијала на њиховој територији, односно јасно се дефинишу надлежности Републике Србије у погледу инвестиционог одржавања и јединица локалних самоуправа у погледу финансирања редовног одржавања ратних меморијала у земљи.

Разграничене су надлежности у финансирању редовног одржавања и инвестиционог одржавања између надлежног министарства и јединице локалне самоуправе на чијој територији се налази ратни меморијал.

Решења из закона односе се на све државне органе који се баве заштитом, одржавањем, уређењем и уклањањем ратних меморијала, и то: министарство надлежно за послове неговања традиција ослободилачких ратова Србије, јединице локалне самоуправе на чијој територији се налази ратни меморијал, министарство надлежно за спољне послове, односно територијално надлежна дипломатско-конзуларна представништва Републике Србије за српске ратне меморијале у иностранству.

Локална самоуправа, као субјекат регулације сноси трошкове редовног одржавања ратних меморијала, што је и до сада била обавеза, док министарство надлежно за послове неговања традиција ослободилачких ратова Србије сноси трошкове инвестиционог одржавања ратних меморијала у земљи и иностранству, али и текуће одржавање ратних меморијала у иностранству, укључујући и трошкове за плате чувара српских војничких гробаља у многим земљама света.

Мерама техничке заштите надлежне установе, Заводи за заштиту споменика културе прописују начин редовног, текућег одржавања, али и све остале активности које представљају инвестиционо одржавање: санацију, реконструкцију, рестаурацију и/или конзервацију за сваки ратни меморијал понаособ.

Позитиван ефекат се може мерити и нематеријалним вредностима као што је брига државе и достојанствено сећање на погинуле кроз заштиту ратних меморијала. Циљ је постићи оно што је један од примарних задатака савремене демократске државе – очување културолошког идентитета кроз сталну и стручну бригу о баштини. Богатство културне баштине сведочи о етничкој, културолошкој, језичкој, верској и другим разнородностима ових простора чиме они само добијају на свом значају.

Законом о ратним меморијалима уређују се питања од значаја за заштиту, редовно одржавање, инвестиционо одржавање, уређење, уклањање и финансирање одржавања и уређења ратних меморијала, успостављање и вођење прописаних евиденција, као и друга питања од значаја за ратне меморијале у Републици Србији и иностранству.

Значење појединих појмова

1) **ратни меморијал** јесте војно гробље, појединачни гроб, надгробни споменик, спомен костурница, спомен капела, спомен црква, споменик, јавно спомен обележје, спомен плоча, место страдања, знаменито место и други пијететни симбол од значаја за неговање традиције ослободилачких ратова Србије;

2) **место страдања** јесте место и шира просторна целина на којој су вршене егзекуције, злостављања заточених у затворима и заробљеништву, са или без похрањених хуманих остатака, гробница или гробова;

3) **знаменито место** јесте место и шира просторна целина на којој су се догодили ратни догађаји од посебног историјског значаја и утицаја на ратне исходе за Републику Србију;

4) **јавно спомен обележје** јесте споменик или други фигурални објекат, скулптурално или архитектонско дело на површини јавне намене, који је у вези са знаменитим личностима или историјским догађајима из ратних периода;

5) **погинуло лице** јесте лице које је изгубило живот услед ратних догађаја;

6) **заштита ратних меморијала,** у смислу овог закона, подразумева спречавање пропадања и оштећења и одржавање у достојанственом и препознатљивом стању, као и спречавање неовлашћене измене, дораде, измештања, замене или уклањања ратног меморијала или његовог дела;

7) **редовно одржавање** подразумева све радове који се изводе у циљу заштите, а нарочито:

(1) одржавање писаних и других ознака на надгробним плочама и споменицима да би били видљиви и читки,

(2) неговање и обнављање засада, зеленила и цвећа,

(3) уредно одржавање ограда, приступних путева, стаза и других објеката;

8) **инвестиционо одржавање** подразумева реконструкцију, санацију и конзервацију;

9) **уређење ратног меморијала** подразумева обележавање простора ратног меморијала на видљив начин, изградњу или постављање новог ратног меморијала, радње поводом ексхумација, премештања на нову локацију у земљи и иностранству, као и концентрацију посмртних остатака.

Редовно чување и одржавање ратног меморијала и његове непосредне околине обухвата и:

- Чишћење корова и смећа око споменика и брисање записа са споменика који су исписани од стране несавесних лица
- Обезбеђивање одвода воде да се иста не би задржавала око споменика (спомен чесме или споменика под ведрим небом)
- Омогућавање што боље прегледности спомен плоче, не дозвољавати засађивање дрвећа или постављање високих ограда и сл.
- Уколико на ратном меморијалу настану промене и оштећења о томе се обавештава надлежни орган јединице локалне самоуправе

- Јединица локалне самоуправе стара се о редовном одржавању ратних меморијала који се налазе на њеној територији, а средства се планирају и обезбеђују у буџету јединице локалне самоуправе.
- Јединица локалне самоуправе обезбеђује непосредну околину ратних меморијала од обављања непримерених активности или изградње објеката чија намена није примерена или постављања садржаја који нису примерени амбијенту

ЗАШТИТА РАТНИХ МЕМОРИЈАЛА ОСЛОБОДИЛАЧКИХ РАТОВА СРБИЈЕ НА ТЕРИТОРИЈИ ОПШТИНЕ СУРДУЛИЦА

Разумевање прошлости као предуслова савремених друштвених, економских и културних токова, омогућава боље разумевање и сналажење у садашњости. Друштва и појединци који немају одговарајући, на ваљан начин изграђен однос према својој прошлости и историји, могу запасти у веома опасну ситуацију погодну за разноврсне манипулације и злоупотребе које могу имати далекосежне негативне последице. Познавањем основних историјских појава и процеса може се уочити веза између појава из прошлости са појавама из савременог друштвено-политичког или културолошког контекста. Веза појава и збивања из прошлости са савременим тренутком може да одређује или утиче на наш комплексни идентитет (индивидуални, национални, космополитски), али и на "одређено" споменичко наслеђе.

Због тога је важност познавања прошлости вишеструка, јер су одређена дешавања у прошлости из периода Балканских, Првог и Другог светског рата, и НАТО бомбардовања на простору општине Сурдулица, оставила посебне, неизбрисиве трагове и сећања на ове осетљиве догађаје, али и неопходност потребе да се ове деликатне теме и надаље истражују.

Анализирајући фонд ратних меморијала на територији општине Сурдулица, посебно од времена настанка Југославије (Краљевине СХС) 1918. године, преко њене корените промене 1945. године, до распада 1990. године, уочљиви су различити покушаји креирања колективних идентитета – реализације националне унификације, преко успостављања мултинационалне идентификације, до афирмисања наднационалног самоуправног концепта.

Велики број ратних меморијала на територији општине Сурдулица се немогућношћу прилагођавања еволутивним историјским перспективама и недостатком могућности повезивања са члановима своје заједнице суочава са губитком релевантног значења.

Нестанак и необележеност војних гробаља на Власини, или запуштеност места страдања у Сурдулици јасно указују да је наша морална, грађанска и људска дужност да кроз културу сећања достојанствено чувамо ова места како би бројне невине жртве добиле почаст коју заслужују.

Сећање на прошлост и неговање сећања је основни задатак једног народа у његовом времену постојања.

"Дужност сећања" налаже да места сећања - *ратне меморијале ослободилачких ратова на територији општине Сурдулица (који сведоче и о онима који су доносили и примењивали критеријуме за њихово подизање, али и онима одговорним за њихово презентовање и одржавање)* - реконструишемо и оживимо у контексту данашњег времена и обликујемо за наша покољења, односно искористимо оно што нам је прошлост оставила како би наши потомци могли да схвате, изграде (и реконструишу) властити културни идентитет.

ПРЕГЛЕД ИСТОРИЈСКИХ ДОГАЂАЈА ОСЛОБОДИЛАЧКИХ РАТОВА СРБИЈЕ НА ТЕРИТОРИЈИ ОПШТИНЕ СУРДУЛИЦА

Неопходно је сагледати следеће историјске догађаје на територији овог дела Републике Србије из времена ослободилачких ратова: крваве битаке са бугарима на Власинском фронту из Другог балканског рата, одбрану земље од бугарског напада у Првом светском рату, бугарску окупацију Србије у Првом и Другом светском рату, и неизоставни осврт на НАТО бомбардовање 1999. године.

Набројана историјска збивања су кључна за настанак ратних меморијала на територији сурдуличке општине, и део су националне културе сећања.

У циљу свеобухватног сагледавања ратних меморијала на територији општине Сурдулица и што потпунијег објашњења, неопходно је дати преглед историјских догађаја везаних за ослободилачке ратове на овој територији, чиме ће се вредност и значај сваког појединачног спомен обележја, знаменитог места, места битака или места страдања приближити широј јавности.

Историјски догађаји, везани за ослободилачке ратове, који су се збили на територији општине Сурдулица, а који су утицали на стварање споменичког фонда ратних меморијала су бројни и односе се на Балканске ратове, Први и Други светски рат, као и на НАТО агресију/бомбардовање:

ДРУГИ БАЛКАНСКИ РАТ

Познавање тока ратних операција на Власини 1913. године од кључног је значаја за схватање и сагледавање места и ширих просторних целина на територији општине Сурдулица на којој су се догодили ратни догађаји од посебног историјског значаја и утицаја на ратне исходе за Републику Србију.

Официри X пука I позива на Власини (Сурдулица) у балканским ратовима
https://kultura.rs/objekat/2462149

Незадовољна одлукама Лондонског мира, Бугарска је напала српску војску на Брегалници и тиме отпочела Други балкански рат. Недељу дана касније бугарске трупе су напале српске положаје на линији Дашчани кладенац – Власина. Бранећи Тумбу нарочито се истакао Трећи пешадијски пук. Будући да је гранични фронт од Чемерника до Букове Главе бранио само један батаљон Првог пука, српским снагама на Власини пристигла су појачања и стабилизовала овај део фронта. Десети пешадијски пук је извршио продор према Босилеграду, али су и

Бугари упутили нове снаге тако да се на Миљевским планинама одиграла велика битка. Бугари су и наредних дана вршили јак притисак на српске положаје како би се пробили до Јужне Мораве и заузели саобраћајницу Ниш–Скопље и самим тим угрозили снабдевање српске војске на Брегалници. И поред свих покушаја, то им није пошло за руком, српска одбрана је била непробојна.[1]

У исто време, 6. јула 1913, јединице бугарске Треће армије (Трнски одред, јачине два пука и пет коњичких ескадрона) наступале су према Власини и Црној Трави са намером да пробију српске положаје и продором у долину Јужне Мораве пресеку саобраћајницу према Македонији и главнини српских снага на Брегалници. Гранични фронт од Чемерника до Букове главе бранио је само Други батаљон Првог пука III позива са једном позицијском батеријом. Пред вишеструко надмоћнијим непријатељем српски батаљон је почео да се повлачи на нове положаје. Српска Врховна команда је уочила да је Власина поседнута бројчано малим снагама и зато је већ 3. јула била наредила команданту Тимочке војске да хитно, железницом, упути два пешадијска пука Шумадијске дивизије II позива у Владичин Хан. Најпре су стигли Други и Трећи батаљон Десетог пука и у току ноћи усиљеним маршем стигли на Власину, на положаје код Букове главе, Панчиног гроба и Чемерника. Трећи батаљон је био изложен јакој артиљеријској ватри са Колунице али је успео да се супротстави претходници 38. бугарског пука. У поподневним часовима у напад је кренуо цео бугарски пук ојачан са три коњичка ескадрона и две батерије које су непрекидно тукле Букову главу. Српске трупе су пружале жилав отпор продужујући свој фронт према Стојковића Махали како не би биле наткриљене. Пристизањем Четвртог батаљона и његовим развијањем на Дугој пољани заустављени су бугарски напади на 500-600 метара испред српских ровова. У исто време заустављен је и бугарски 37. пук на Чемернику. У току ноћи је, воловском запрегом, извучена једна батерија као помоћ српској пешадији на Буковој глави. Сутрадан, 7. јула, борбе су настављене са већом жестином, а нарочито када је приспео и Први батаљон Десетог пука и запосео Стањину грамаду. У помоћ српској одбрани стигао је Пети прекобројни пук, коњички дивизион и две пољске батерије. Одбрана Дуге пољане ојачана је Трећим батаљоном док су на Чемерник упућени Први, Други и Четврти батаљон Петог прекобројног пука. С обзиром да штаб дивизије још није био стигао, командант Десетог пука II позива, потпуковник Милован Плазина командовао је свим јединицама на фронту Букова глава – Дуга пољана – Панчин гроб, а командант шумадијског артиљеријског дивизиона, пуковник Аћим Аћимовић (1868-1922) трупама на Чемернику. Ојачани српски фронт одбио је и трећи напад Бугара. Међутим, на другој страни Власинског блата бугарски 37. пук је, уз снажну артиљеријску подршку, успео да, уз велике губитке, пређе реку Власину и почне надирање у две колоне: једна преко Гаџине махале и друга преко Дојчинове махале и Дела. Када је српским снагама пристигао Други батаљон Петог прекобројног пука, распламсала се велика борба на Чемернику и Власини. Српски коњички ескадрони су кренули на јуриш док је артиљерија неутралисала

[1] Часлав Динчић, Одбрана Црне Траве и Власине 1913.Лесковачки зборник,2015.

бугарску пешадију на Белој води и Делу. Оба бугарска пука су се у току ноћи повукла ка Грамади и Колуници. Наредног дана, 8. јула 1913, једна чета из Петог прекобројног пука је уништила готово цео бугарски коњички ескадрон (који је био заостао у повлачењу) и заробила митраљеско одељење. Овде треба рећи да је Петим прекобројним пуком командовао потпуковник Драгољуб Костић (1871-1932), веома способан старешина који ће 1923. бити унапређен у чин дивизијског генерала, а за ратне заслуге бити одликован са три Ордена Карађорђеве звезде с мачевима. Ратни дописник париског „Журнала“, Анри Барби, пратећи ток операција, записао је: „Јужније, код Тумбе, на српско-бугарској граници, а источно Црна Трава и Власина у Другом балканском рату 117 од Власотинца, Бугари су узалудно покушавали на разним местима да се дочепају железничке пруге која би им отворила пут за Ниш. Први пук III позива на Власини овековечио се је славом. Он се без артиљерије и митраљеза одупирао непријатељским пуковима, па чак извршио неколико јуриша на бајонет те је тако и очувао своје позиције“. У току тродневних борби на Чемернику, Буковој глави и Дугој пољани на српској страни је 710 људи избачено из строја. Бугарски губици су били још већи: само на Чемернику их је 150 погинуло.9 Бугари су са Грамаде и Колунице 9. јула одступили према Трну. Командант дивизије је намеравао да, по приспећу Десетог пука I позива, обједини српске снаге и почне наступање у циљу протеривања непријатеља. Међутим, с обзиром да је на Криворечком правцу лево крило српске Прве армије било изложено јаком притиску бугарских снага, српска Врховна команда је наредила Шумадијској дивизији II позива да према Босилеграду упути један пешадијски пук који би напао бок и позадину бугарског фронта. У духу тог наређења, у поподневним сатима 10. јула 1913. у правцу Босилеграда упућени су Други, Трећи и Четврти батаљон Десетог пука II позива и трећи батаљон Петог прекобројног пука са једном пољском батеријом. Овако обједињене снаге чиниле су Босилеградски одред којим је командовао потпуковник Милован Плазина. Како су историчари забележили, овај одред је пошао „у авантуру која ће и њега и њу покрити бесмртном славом“. После напорног марша целе ноћи преко Миљевских планина и долином Божичке реке, српски одред је у зору 11. јула упао у Босилеград и после краће борбе (у којој је нанео Бугарима осетне губитке) растерао делове бугарског 6. коњичког пука а после тога се утврдио на положајима очекујући даља наређења. После почетних изненађења Бугари су се консолидовали и истога дана упутили према Босилеграду шест батаљона и две батерије. Сутрадан, 12. јула, бугарске трупе су напале српски Босилеградски одред. Жестоке борбе настављене су и сутрадан када су Бугарима пристигла нова појачања. Отпочела је одлучујућа фаза Босилеградске операције „коју је онда цела Србија пратила са највећим интересовањем“. Током 14. јула Бугари су снажно дејствовали артиљеријском ватром и вршили прегруписавање својих снага да би у раним часовима 15. јула са 12 батаљона пешадије и четири батерије напали српски одред. Тих драматичних дана на Власину је стигао Шести прекобројни пук са једном брдском и једном пољском батеријом. У зони ратних дејстава пристигла су нова појачања. На Миљевским планинама се 16. јула 1913. одиграла велика битка.

Када су се Бугари примакли српским положајима у зони пешадијске ватре очекујући свој 38. пук, српска батерија под командом јуначког командира, мајора Драгомира Стојановића (1878- 1943, троструки витез Карађорђеве звезде) „окретала је, и под најжешћом непријатељском ватром, своје топове према потреби, тукући у исто време више циљева“ и врло брзо неутралисала бугарску батерију на Глошкој планини. Пристизањем два српска батаљона са Власине, бугарски 38. пук је, по други пут, одбачен према Трну. И овога пута венцем бесмртника овенчао се српски Десети пук (овога пута Босилеградски одред) и његов храбри командант Милован Плазина. Током шестодневних борби на Миљевским и Глошким планинама из српског борбеног строја избачено је 523 војника, подофицира и официра.12 Међу погинулима је био и мајор Владислав Ђорђевић, командант батаљона. О бугарским губицима нема прецизних података. После успешно изведеног Босилеградског маневра војвода Путник је, на основу добијених информација о покретима бугарске Пете армије у циљу обухватног маневра у леви бок и позадину српске Прве армије, телеграфисао команданту Шумадијске дивизије II позива да на Власини остави један пешадијски пук са једном батеријом, а остале снаге да обједини на Миљевској планини и предузме наступање према Црнооку. У духу тог наређења, Власину је остао да штити Десети пук I позива потпуковника Душана Димитријевића и 2. батаљон Првог пука III позива са једном батеријом. Команданту Десетог пука II позива је наређено да заузме Глошку планину и успостави везу са Пчињским летећим одредом. Услед временских неприлика, српске трупе су тек сутрадан, упркос великим теренским тешкоћама, заузеле положаје на Глошкој планини. У исто време су јаке бугарске снаге напале Десети пук I позива на линији Колуница – Грамада. Бугари су, после првог неуспешног напада на Власину, прикупили нове снаге (18 батаљона, 4 ескадрона и 9 батерија) којима је сада командовао генерал Христов и које су имале задатак да пробију српске одбрамбене положаје на Власини и продором у долину Јужне Мораве пресеку саобраћајницу Ниш – Врање, а потом нападну леви бок главних српских снага у Македонији. Левокрилна група бугарске Треће армије напала је 20. јула српске трупе на Грамади, Колуници и Чемернику. Грамада је планински масив источно 11 Милован Плазина (с. Губеревци, Чачак, 1864 – Београд, 1921) у периоду 1909-1912. командовао је пуком. Године 1914-1915. је заступник команданта Шумадијске дивизијске области и командант Власинског одреда, а од 1916. до 1918. помоћник команданта Шумадијске дивизије. Пуковник и двоструки витез Карађорђеве звезде с мачевима.

Положаје на Грамади бранио је 1. батаљон Десетог пука I позива са водом митраљеза. Бугарски пешадијски пук, ојачан брзометном батеријом и ескадроном коњице, користећи се густом маглом, приближио се српским снагама у зони пешадијске ватре на одсеку Грамада – Раскршће (однос снага 4:1 у корист Бугара). Када се магла проредила указало се бојно поље и густи стрељачки стројеви бугарске пешадије. Заступник команданта батаљона, мајор Душан Поповић није дозволио да буде изненађен. Он је своје митраљезе поставио на

истакнутим тачкама, на левом боку према бугарској војсци. На линији Грамада – Раскршће развила се огорчена борба, нарочито на левом крилу где су се Бугари примакли српским рововима на мање од сто метара. Митраљеско појачање које је пристигло Поповић је поставио према десном боку бугарског борбеног строја. Митраљези типа „Максим“ којима је српска војска била наоружана уочи Балканских ратова имали су велике борбене могућности, убитачно и застрашујуће дејство. Бугари нису издржали митраљеску и пушчану ватру српског батаљона већ су се у нереду повукли остављајући на бојишту око 600 мртвих и рањених. У исто време, 20. јула 1913. су три бугарска пука, ојачана дивизионом коњице и са пет батерија, наступајући у три колоне долином реке Јерме, напали делове Десетог пука I позива на Крвавом камену и Плочи и овладали тим положајима. Затим су артиљеријском ватром напали српске јединице на Колуници. Командант Шумадијске дивизије II позива обавестио је команданта Десетог пука I позива да је Врховна команда наредила 11. пуку II позива да са једном брзометном батеријом крене са Дашчаног кладенца на Власину и „да се Колуница мора бранити по сваку цену“. Међутим, командант одсека на Колуници, потпуковник Љубомир Павловић, проценио је да ће бити опкољен јаким бугарским снагама и у току ноћи повукао је своје трупе на Букову главу. У новонасталој ситуацији Врховна команда је кориговала своје претходно наређење и наредила да се командант дивизије повуче на Власину како би затворио све правце према Владичином Хану. И поред тога, пуковник Мариновић је сутрадан, 21. јула, напао Бугаре на Плочи и Крвавом камену. Док су два батаљона Десетог пука I позива запосела положаје на Колуници, водила се веома тешка борба за освајање Плоче. Два батаљона Петог прекобројног пука, и поред неколико снажних јуриша у којима је погинуо мајор Никола Томић (командант 3. батаљона) нису успела да заузму Плочу. Српске трупе биле су изложене бочном дејству бугарске артиљерије са Острика и снажном митраљеском ватром из ровова испред Плоче. Када су Бугари одбили и последњи српски јуриш прешли су у противнапад и принудили оба батаљона Петог прекобројног пука на повлачење. Тада је српским снагама стигао у помоћ један батаљон Шестог прекобројног пука тако да се линија фронта стабилизовала на полазним положајима. Сутрадан су Бугари јаким снагама напали српске трупе на целом фронту. Два српска батаљона су се повукла на Букову главу. Напуштањем положаја на Колуници постојала је опасност да једнице Шумадијске дивизије II позива на Миљевској и Глошкој планини буду одсечене од своје позадине. Непријатељ, међутим, није искористио своје преимућство, задовољио се постигнутим и остао пасиван што је омогућило 3. и 4. батаљону Десетог пука I позива да се на Буковој глави реорганизују пошто су обавештени да су на Власини пристигла два батаљона 11. пука II позива. Како би се осујетио бугарски противнапад према селу Божици, командант Шумадијске дивизије II позива је наредио команданту Петог прекобројног пука да свим трупама које су биле на гребен Царице (један батаљон Десетог пука II позива, два батаљона Петог и један батаљон Шестог прекобројног пука са две батерије) енергично нападне Острик. Најпре су српске батерије неутралисале бугарску

артиљеријe на Острику, а онда су пешадијски батаљони заузели све три линије ровова и овладали Остриком. Из предострожности, српска Врховна команда је наредила да се српске трупе повуку на гранични гребен и утврде своје положаје. У току ноћи 21/22. јула јединице Шумадијске дивизије су повучене на линији Панчин гроб – Букова глава – Грамада. Истовремено су батаљони 11. пука II позива враћени у рејон Дашчаног кладенца. У четвородневним борбама на Грамади, Колуници, Острику и Плочи српске трупе су претрпеле губитке од око 830 погинулих и рањених војника, подофицира и официра међу којима је био и пуковник Прока Биволаревић, руководилац целокупне артиљерије на Власини. Након прегруписавања снага на обе зараћене стране, Бугари су 23. јула жестоко напали српске положаје на линији Букова глава – Панчин гроб – Стрешер. Борбе су настављене 24. јула са још већом жестином. Бугари су извршили и трећи јуриш на Бели камен и били одбијени са знатним губицима. Српска Врховна команда је, ради стратегијског скраћивања фронта дужине око 25 км, наредила постепено повлачење својих јединица и прикупљање на Чемернику. Док су се српске трупе повлачиле, сходно наређењу Врховне команде, енергични потпуковник Плазина, који је бранио одсек на Буковој глави и Дугој пољани, сачекао је Бугаре на јуришно одстојање а онда послао заповест својим батаљонима: „Застава, официри и значари на своја места за јуриш!“. Начелник штаба Шумадијске дивизије II позива, потпуковник Милутин Лазаревић, забележио је: „Баш кад је командант дивизије са штабом силазио са Панчиног гроба (тт. 1662), идући за Чемерник, на Буковој глави и Дугој пољани отпочела је паклена пушчана и митраљеска паљба. Одједном је тамо одјекнуло громогласно и продужено „ура“, после чега је настала мртва тишина, по којој се одмах видело да се једна страна морала повући са положаја, али се тек ујутру на Чемернику могло сазнати која је то била страна... Бугари су били одбачени, али им то ипак није ништа сметало да се сутрадан без борбе докопају ових положаја“. Бугари су били одбачени ка Колуници и селу Божици. У дводневној борби на граничном гребену српски батаљони су изгубили 220 људи. После напуштања граничног фронта пуковник Мариновић је применио активну одбрану тако што је на правцу Стрешер – Сурдулица оставио само 2. батаљон Првог пука III позива а остале снаге прикупио на линији Чемерник – Грамада. Слично се догодило и 27. јула 1913. када је Бугарима пошло за руком да се пробију до Стрешера (тт. 1875). Са овог доминирајућег виса они су вршили јак притисак на српске снаге у намери да их одбаце са поседнутих положаја и пробију се до Јужне Мораве. У новонасталој ситуацији, командант Шумадијске дивизије II позива, пуковник Милутин Мариновић (1861-1941) затражио је одобрење да своје јединице повуче на прихватне положаје. Штаб српске Врховне команде био је у Скопљу, телефонска веза са Власином није постојала, једино је из Владичиног Хана могла бити успостављена. У Владичином Хану је био штаб мајора Драгољуба Узун-Мирковића (1875-1941) који је са седам пешадијских батаљона обезбеђивао пругу од Јагодине до Ђевђелије. Он је самоиницијативно донео веома важну, могло би се рећи пресудну одлуку, и у име војводе Путника обавестио Мариновића да повлачења нема јер је снагама на Власини упућено

појачање. Реч је о Стрешерском одреду који се састојао од три батаљона Трећег прекобројног пука, два батаљона Петог пука II позива и једног батаљона 12. пука II позива. Бугари су 29. јула предузимали неколико узастопних напада на Арнаутски преслап и Големо равниште без значајнијих резултата. У међувремену је српска Врховна команда упутила на Власину 15. пук I позива и Комбиновани пук са две батерије. Од ових трупа је формирана Сурдуличка (Масуричка) колона под командом пуковника Живка Павловића са задатком да најхитније овлада Стрешером и граничним гребеном на Власини. Батаљони Стрешерског одреда и Сурдуличке колоне улазили су у борбу па су Бугари били принуђени да рокирају своје трупе према Малом Врху, Грамади и Клинчарници а потом су се повукли на граничном фронту. Тада је и стигло наређење свим трупама да се обуставе све борбене активности пошто је у Букурешту, на првој пленарној седници одржаној 31. јула 1913. донета одлука о закључењу примирја. Други балкански рат је завршен потписивањем Букурешког мировног уговора 10. августа 1913. којим су дефинисана разграничења између Србије, Бугарске и Грчке око територијалне поделе у Македонији. Поводом 25-годишњице овога рата лист „Ратник“ је писао: „Од свих победа наше војске, то је била она којој смо се најмање радовали, од свих наших војничких подвига, то је био онај којег би најмање желели да се сећамо, јер је овај рат, из кога смо војнички и политички изашли као победници, био трагедија исто толико за Србе, као и за Бугарску која га је изгубила“. [2]

[2] Часлав Динчић, Одбрана Црне Траве и Власине 1913.Лесковачки зборник,2015

Операције на Власини: Борбе на Буковој глави и Чемернику

У почетном груписању српске војске Власина је била најслабије поседнути део граничног фронта. За заштиту границе од Тумбе до планине Патарице био је одређен само 2. батаљон 1. пука III позива, са једном позицијском батеријом. Тиме је Бугарима пружена могућност да, упућивањем јаких снага правцем Трн – Сурдулица – Владичин Хан, пресеку железничку пругу Ниш – Скопље, а затим долином Јужне Мораве дејствују у леви бок и позадину главних снага српске војске у источној Македонији. Међутим, пасивност бугарских армија на старој српско-бугарској граници првих дана рата омогућила је српској Врховној команди да уочи учињени пропуст и, већ 3. јула, нареди команданту Тимочке војске да хитно упути Шумадијску дивизију II позива у Владичин Хан, а да само један њен пук задржи у Зајечару.

У духу тога наређења, транспортовање трупа Шумадијске дивизије II позива почело је још истог дана преко Књажевца и Ниша за Власину. Али, пошто је у току марша дошло до наглог погоршања ситуације на левом крилу 2. армије због продора бугарске 9. дивизије у долину Трговишког Тимока и пошто је војвода Путник наредио команданту дивизије да у Нишу искрца један пук и једну пољску батерију и да их одмах упути на Тресибабу, Шумадијска дивизија II позива наставила је покрет само са 10. пуком II позива и 5. прекобројним пуком. Први ешелон 10. пука (2. батаљон и део команде пука) стигао је, око два часа ноћу 5/6. јула, у Владичин Хан, где му је командант места пренео наређење Врховне команде "да без задржавања хита на Власину"'. Остали батаљони 10. пука упућивани су на Власину по времену пристизања, док је 5. прекобројни пук, због погоршања ситуације на десном крилу 3. армије, задржан у Владичином Хану, "до даљег наређења".

Управо у тренутку када су ешелони Шумадијске дивизије II позива почели да пристижу у Владичин Хан, бугарска 3. армија, која је до тада пасивно стајала на граници, предузела је напад према Пироту и Власини, у две групе: деснокрилна група (13. дивизија и 1. бригада 1. дивизије) добила је задатак да, у садејству са 9. дивизијом 1. армије, обухватним маневром овлада Пиротом и његовим утврђењима, док је левокрилној групи (Коњичка дивизија и 2. бригада 1. дивизије) наређено да преко Власине дејствује према Врању.

Још 5. јула ујутру, Коњичка дивизија је добила задатак да одмах отпочне наступање општим правцем Трн – Клисура – Власина ради извиђања простора између Трна, Црног врха и Власотинаца, с десне, и Божице, Великог Стрешера и Врања, с леве стране. Међутим, будући да се командант дивизије унапред помирио с мишљу "да нема довољно снага за извршење добијеног задатка", ниједна његова јединица тога дана није прешла границу. Због тога је команда 3. армије, 5. јула увече, наредила да се Коњичка дивизија ојача пешадијом, снабде

довољном количином експлозивног материјала за рушење железничких објеката (тунела, мостова и станица) и да се, 6. јула ујутру, упути у долину Јужне Мораве ради пресецања железничке пруге Ниш – Скопље, кидања телеграфских и телефонских веза и уношења дезорганизације и панике у позадини српских трупа на Власини.

Борбе на Буковој глави и Чемернику 6, 7. и 8. јула

Изјутра 6. јула, бугарски Трнски одред (левокрилна група 3. армије) предузео је напад са два пука (37. и 38. пук) и пет коњичких ескадрона на фронту од Чемерника до Букове главе, који је у почетку бранио само 2. батаљон 1. пука III позива, чији је одбрамбени положај био подељен Власинским блатом на два потпуно засебна дела: десни, који се од Букове главе преко Дуге пољане пружао до Панчиног гроба, и леви, масив планине Чемерника.

Ратни положај Букова глава на Власини (ЗЗСК Ниш, 2020)

Главне снаге бугарског Трнског одреда биле су усмерене према Буковој глави на којој се у то време налазила само једна чета III позива, а помоћне ка Чемернику. Њихово сједињавање требало је да се изврши најдаље до Сурдулице. Да би што пре отвориле пут ка Сурдулици, бугарске снаге су најпре растерале српске пограничне страже, а затим енергично напале Букову главу (гранични вис на југоисточној страни Власинског блата). Напад се убрзо проширио према Панчином гробу, с јужне, и Чемернику, са северне стране. Нападнута од знатно надмоћнијих снага бугарског 38. пука, 2. чета 2. батаљона III позива почела је да се повлачи са Букове главе, али су управо у том тренутку пристигли делови Шумадијске дивизије II позива.

Исечак из Ђенералштабне карте Власине, 1894. година

Наиме, обавештен о бугарском нападу на Букову главу и Панчин гроб, командант 10. пука II позива пуковник Милован Плазина наредио је свом 2. батаљону, који је маршевао у првом ешелону, да одмах ојача одбрану Панчиног гроба (1. чета 2. батаљона III позива) са две пешадијске чете, а са 3. батаљоном похитао на Букову главу да би лично руководио њеном одбраном. Али, када је приметио да јаке бугарске снаге (37. пук) врше обилазак Власинског блата са северне стране, упутио је на Чемерник две чете свог 2. батаљона и једну чету 2. батаљона III позива (једна чета III позива налазила се већ тамо) да спрече маневар Бугара тим правцем и обезбеде позадину снага које су браниле Букову главу. Иако тучен снажном ватром бугарске артиљерије са Колунице, 3. батаљон 10. пука II позива се на време развио за борбу и зауставио наступање предњих делова бугарског 38. пука. Међутим, око 16 часова, кренуо је у напад цео 38. пук, појачан са три коњичка ескадрона који су сјахали за борбу пешке. Напад су подржавале две батерије које су тукле Букову главу фронталном и бочном ватром. Српска "Дебанжова" батерија није могла да пружи никакву помоћ пешадији, јер се налазила на прихватном положају код с. Округлице, а својом воловском запрегом није могла преко дана, под ватром бугарских батерија, да пређе брисани простор иза Букове главе. Но, упркос томе, одбрана Букове главе пружала је жилав отпор, али је убрзо била принуђена да продужује свој фронт улево и уназад, дуж косе која се спушта ка Стојковој Махали, да би спрсчила обухват левог крила. Бугари су, међутим, појачали притисак на њено десно крило и почели да га наткриљују.

Војнички пут и укопана места за топове у подножју Букове главе (ЗЗСК Ниш, 2020)

Тада је стигао 4. батаљон 10. пука II позива и развио се на Дугој пољани (јужно продужење Букове главе), па су бугарски стрељачки стројеви заустављени на 500 – 600 метара испред српских ровова на Буковој глави и Дугој пољани. У исто време заустављен је и напад 37. пука на Чемерник.

Бугарска Коњичка дивизија није извршила свој задатак ни 6. јула, већ је, уместо упада у долину Јужне Мораве, учествовала у нападу на Букову главу и Панчин гроб. Према Јужној Морави упутила је извиђачке патроле, од којих су само две успеле да се провуку кроз српски распоред, док су остале узалудно чекале да им пешадија отвори пут.

Борба на Буковој глави, Дугој пољани и Панчином гробу, која се у току ноћи утишала, настављена је 7. јула ујутру са још већом жестином. На тим положајима Срби су имали два и по батаљона пешадије (осам чета 10. пука II позива и две чете 2. батаљона III позива) и једну "Дебанжову" батерију; њу су у току ноћи војници извукли на Букову главу, али су је бугарске батерије убрзо открилe и уђуткале, па је пешадија поново остала без артиљеријске подршке. Око 9 часова, Бугари су предузели фронтални напад на Букову главу, комбинован са обухватним маневром. Међутим, левокрилни батаљон, који је наступао између Дуге пољане и Букове главе ради обухвата српског десног крила, прешао је у напад у тренутку када су остали батаљони стигли тек у подножје Букове главе. Српске снаге су то искористиле и најпре осујетиле противников обухватни маневар, а затим принудиле његове главне снаге да се повуку на полазне положаје.
Око 12 часова, бугарске трупе су предузеле напад на десно крило Букове главе, али су убрзо заустављене снажном ватром српске одбране, а потом противнападом одбачене на Колуницу. Непосредно пре почетка тога напада, стигли су нови ешелони Шумадијске дивизије II позива (5. прекобројни пук, коњички дивизион и две пољске брзометне батерије). Трећим батаљоном 5. прекобројног пука ојачана је одбрана Дуге пољане, 2. пољска батерија извучена је, под унакрсном ватром бугарске артиљерије, на Букову главу, док су остале снаге (1, 2. и 4. батаљон 5. прекобројног пука, коњички дивизион и 3. пољска

батерија) упућиване на Чемерник по времену пристизања. Пошто штаб дивизије још није био стигао, командант 10. пука II позива Милован Плазина преузео је команду над свим јединицама које су држале линију: Букова глава – Дуга Пољана – Панчин гроб, а командант Шумадијског артиљеријског дивизиона II позива пуковник Аћим Аћимовић над снагама које су браниле Чемерник. Ангажовањем ових појачања одбијен је и трећи напад бугарског 38. пука, који је предузет око 16 часова. Штавише, 3. батаљон 5. прекобројног пука и две чете 10. пука II позива извршили су противнапад у правцу с. Калунице и натерали у бекство бугарско лево крило. Истина, тај противнапад је убрзо заустављен снажном артиљеријском ватром и приспелим појачањима, али је и бугарски 38. пук принуђен да одустане од даљег напада на Букову главу и пређе у одбрану.

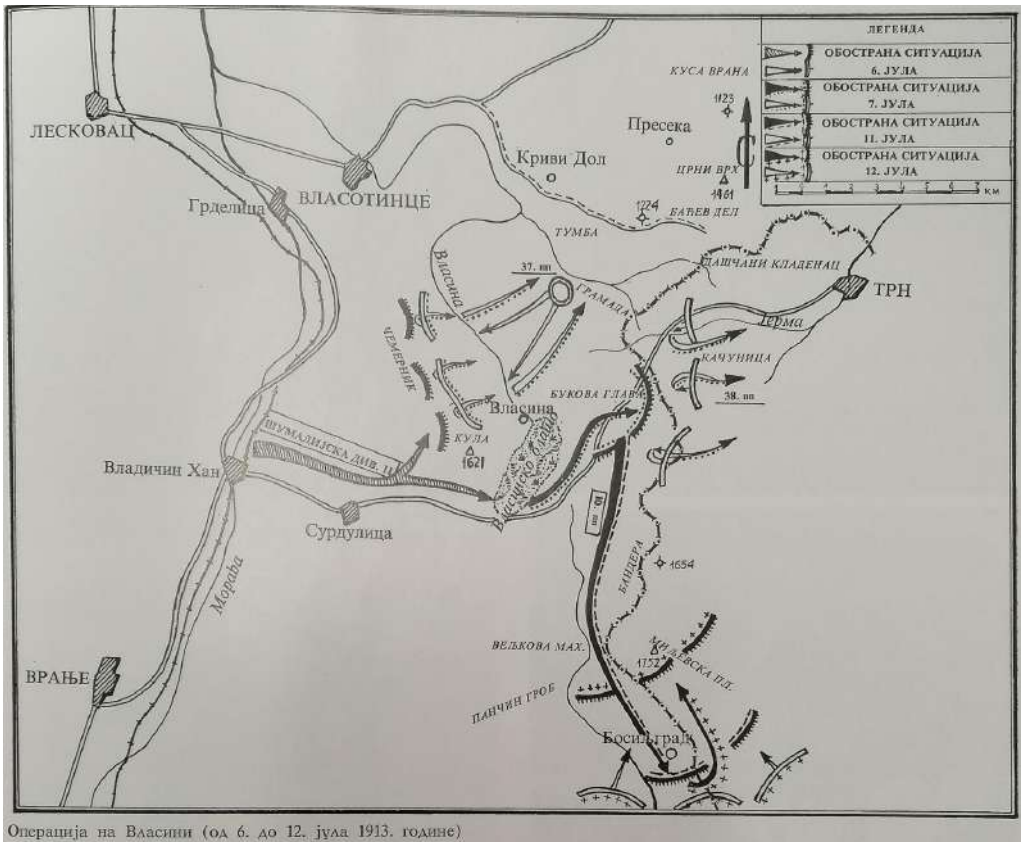

Војне операције на Власини од 6. до 12. јула 1913. године

На другој страни Власинског блата, бугарски 37. пук предузео је тога дана напад у две колоне: десном преко Дојчинове Махале и коте 1424 ка Врлом присоју (к. 1542), а левом преко Гаџине Махале ка Станиној грамади (к. 1582). - Преслап.

Станина грамада - Преслап на Чемернику

Станина грамада - Преслап на Чемернику (ЗЗСК Ниш, А. Никшић, 2020.)

Јединице су под борбом прешле р. Власину и док је лева колона подилазила Чемернику с фронта, десна је делом снага извршила обухват левог крила 1. батаљона 10. пука II позива, који је у току претходне ноћи стигао на Чемерник и посео источне падине Стањине грамаде. Пред њим, на положајима у рејону Црквене Махале налазиле су се само две чете 2. батаљона II позива и две чете

2. батаљона III позива, које су под притиском надмоћнијих бугарских снага биле принуђене да напусте своје положаје и да се под борбом повлаче ка Стањиној грамади, где их је прихватио 1. батаљон 10. пука. Пошто је тај батаљон добио наређење "да се држи по сваку цену", то се на гребену Чемерника развила оштра борба у којој су бугарске снаге са Дела (к. 1424), дејствујући према Врлом присоју, почеле да наткриљују српско лево крило. У најкритичнијем тренутку стигао је 2. батаљон 5. прекобројног пука, развио се за борбу на Врлом присоју и успео да задржи наступање Бугара на одстојању од 500 – 600 метара. Убрзо је стигао и коњички дивизион, који је, око 15 часова, упућен на Белу воду (к. 1542) да би осујетио обухватни маневар једног бугарског батаљона ка Врлом присоју. Дивизион је у правом тренутку стигао до Беле воде, сјахао за борбу пешке и пушчаном ватром задржавао наступање Бугара до пристизања једне чете 2. батаљона 5. прекобројног пука.

Станина грамада - Преслап на Чемернику (Ђенералштабна карта Власине, 1894. године)

Када је борба на левом крилу Чемерника била у највећем јеку, на Врло присоје стигла је 3. пољска батерија и одмах почела да туче бугарску пешадију на Белој води и Делу. Морални ефекат њеног дејства био је већи од материјалног. "Наши ровови оживеше и узвици задовољства и весеља чуше се из њих, док се бугарски

намах утишаше" – забележио је у свом дневнику један од учесника у овој борби. Али, пошто су и Бугарима стигла појачања, криза на левом крилу српске одбране пребројена је тек око 17,30 часова, када је на Чемерник стигао командант 5. прекобројног пука са својим 1. батаљоном и митраљеским одељењем. Истина, Бугари су и даље покушавали да овладају Чемерником и отворе пут за Сурдулицу, али су сви њихови напади задржани снажном пешадијском и артиљеријском ватром на блиском одстојању. Због великих губитака, бугарска пешадија на Белој води почела је, око 19 часова, да се колеба. Срби су то приметили, прешли у противнапад и принудили десну групу бугарског 37. пука на повлачење ка Малом врху и Гаџиној пољани. Гоњење нису предузели због јаке кише и густе магле, као и зато што нису имали свежих резерви. Осим тога, скоро у свим јединицама на Чемернику муниција је била при крају. Захваљујући томе, бугарске трупе су се неометано повукле на десну обалу р. Власине. Бугарска Коњичка дивизија, упркос изричитом наређењу команданта 3. армије, није ни покушала да упадне у долину Јужне Мораве, већ је целога дана остала на граници, чекајући исход борби на Чемернику и Буковој глави.

После успешног одбијања бугарског напада, пуковник Аћимовић је, на основу усменог споразума с командантом 10. пука II позива, издао наређење својим трупама (5. прекобројни пук, без 3. батаљона, 1. батаљон 10. пука II позива, две чете 2. батаљона III позива, коњички дивизион и две батерије) да 8. јула изјутра нападну бугарске снаге на десној обали Власине и протерају их са српске територије. Али, у тренутку када је отпочело наступање српских трупа са Стањине грамаде ка Гаџиној Пољани и са Врлог присоја ка Малом врху, на Чемерник је стигао командант Шумадијске дивизије II позива пуковник Милутин Мариновић, који је, пошто се на лицу места упознао са ситуацијом, издао наређење да се напад одмах обустави и трупе задрже на левој обали Власине до даљег наређења. Он је, наиме, сматрао да је положај Гаџина пољана – Мали врх врло јак, да трупе немају довољно муниције, да је ситуација на десном одсеку нејасна и да нема опште резерве којом би могао спречити нове бугарске нападне подухвате, па је одлучио да сачека пристизање појачања (један пук из Шумадијске дивизије I позива и једна пољска брзометна батерија из Моравске бригаде I позива) и дивизијских позадинских установа, нарочито муницијске колоне. Међутим, пошто се први борбени ред био већ заплео у борбу са Бугарима, наређење команданта дивизије о повлачењу трупа на леву обалу Власине извршено је тек по паду мрака, када се и први борбени ред извукао из борбе и несметано повукао на полазни положај. Значајнији успех постигла је тога дана само резерва 5. прекобројног пука, која је из заседе дочекала један бугарски полуескадрон и митраљеско одељење и, после краће борбе, потпуно их уништила или заробила. За то време на Буковој глави није било озбиљнијих окршаја, јер се бугарске трупе, због неуспеха претходног дана, нису усудиле да обнове напад.

Чим је добио потпунији извештај о ситуацији на десном одсеку, пуковник Мариновић је издао наређење да се одмах отпочне са прикупљањем трупа Шумадијске дивизије II позива на Чемернику и Буковој глави ради протеривања Бугара са српске територије и поседања граничног фронта од Грамаде до Колунице. У исто време, обавестио је Врховну команду да је "непријатељ одступио и задржао се на граничном гребену". Бугарске трупе су, међутим, у току ноћи 8/9. јула напустиле гранични гребен и повукле се ка Трну.

Тродневне борбе на Чемернику и Буковој глави завршене су 8. јула увече поразом бугарског Трнског одреда. Шумадијска дивизија II позива стигла је на Власину у критичном тренутку и осујетила покушај Бугара да преко Власине продру у долину Јужне Мораве и наставе надирање ка Врању и Куманову ради угрожавања левог бока и позадине главних снага српске војске на вардарском војишту. У жестоким окршајима на Чемернику, Буковој глави и Дугој пољани, та дивизија је изгубила 710 људи, али су бугарски губици били још већи. Само на Чемернику нађено је 150 погинулих бугарских војника и знатне количине наоружања и опреме. Пуковник Мариновић у свом извештају истиче да су се његове "трупе јуначки држале, одбиле све непријатељеве нападе" и на крају га принудиле да се ужурбано повуче и остави на бојишту све погинуле и један број рањених војника и старешина.

Борбе на Грамади, Колуници, Острику и Плочи од 19. до 22. јула

Успех који је босиљградским маневром постигао 10. пук II позива подстакао је српску Врховну команду да Шумадијском дивизијом II позива предузме једну још смелију и ризичнију акцију. Обавештен да бугарска 5. армија припрема велики обухватни маневар преко Големог виса и Голеша у леви бок и позадину српске 1. армије, војвода Путник је телеграфисао, 18. јула, команданту Шумадијске дивизије II позива да на Власини остави један пешадијски пук са позицијском батеријом, а остале снаге да прикупи на Миљевској планини и сутрадан, 19. јула, предузме наступање ка Црнооку ради напада у десни бок и позадину бугарских трупа груписаних према левом крилу 1. армије.

Пошто је оставила на линији Колуница – Грамада 10. пук I позива, са 2. батаљоном 1. пука III позива и "Дебанжовом" батеријом, Шумадијска дивизија II позива је кренула, 19. јула ујутру, преко Колунице и с. Божице ка Миљевској планини. У исто време, наређено је команданту 10. пука II позива да (уколико му лево крило није јако угрожено) делом снага заузме Глошку планину и успостави тактичку везу са Пчињским летећим одредом (тај одред је дејствовао из долине Пчиње ка Црнооку), пре него што главнина дивизије стигне на Миљевску планину.

Међутим, наређени напад на Глошку планину, која је требало да послужи као ослонац за извођење пројектованог маневра ка Црнооку, није предузет током 19, јула због јаке кише и густе магле која се спустила на Миљевску и Глошку планину. Упркос томе, Врховна команда је, сутрадан ујутру, телеграфисала команданту дивизије: "Општа ситуација захтева да одмах предузмете енергичан напад правцем Босиљград – Црноок". Око 10 часова магла се полако почела дизати, што је омогућило батаљонима 6. прекобројног пука (три батаљона и вод топова) да нападну Бугаре на Глошкој планини и, савлађујући велике теренске тешкоће, у 14,30 часова овладају њиховим положајима.

После заузимања Глошке планине требало је одмах напасти бугарске снаге на фронту Босиљград – с. Извор и одбацити их на југ, а потом предузети енергично наступање преко планине Маре ка Црнооку, упућујући претходно део снага према Кобиљу. Али, управо у тренутку када су три батаљона 6. прекобројног пука овладали Глошком планином (било је предвиђено да они послуже као ослонац за напад на противничке снаге у рејону Босиљграда и с. Извора), јаке бугарске снаге напале су 10. пук I позива на линији Колуница – Грамада, за леђима дивизије. Пуковник Мариновић је због тога одгодио наређено наступање ка Црнооку док се ситуација у његовој позадини не разјасни.

Насупрот процени српске Врховне команде да је отклоњена опасност од продора јачих бугарских снага правцем Трн – Сурдулица – Владичин Хан и даље ка

Врању и Куманову, показало се да је та опасност повећана. Наиме, после првог неуспешног напада на Власину, левокрилна група бугарске 3. армије (раније Трнски одред) повукла се у шири рејон Трна, где је ојачана 1. бригадом 5. дивизије и 66. пуком Самосталне бригаде. До 18. јула, њене снаге су нарасле на 18 батаљона, 4 ескадрона и 9 батерија. Тога дана, командант бугарске 3. армије ставио је ову групу под команду генерала Христова, дотадашњег команданта 5. дивизије, и наредио јој да преко Власине продре у долину Јужне Мораве, пресече везу између Ниша и Врања, а потом дејствује у леви бок главних снага српске војске у Македонији.

У духу тога наређења, левокрилна група бугарске 3. армије предузела је, 20. јула ујутро, нови напад на Власину, усмеравајући главне снаге према Колуници, а помоћне ка Грамади и Чемернику. Напад је почео у тренутку када је главнина Шумадијске дивизије II позива вршила последње припреме за извођење пројектованог маневра у правцу десног бока и позадине бугарске 5. армије. Користећи се густом маглом, бугарске помоћне снаге (око један пук пешадије ојачан једном брзометном батеријом и нешто коњице), несметано су подишле левом крилу 10. пука I позива (1. батаљон са водом митраљеза), на одсеку Грамада — Раскршће. Када се, око 7,30 часова, магла почела дизати, српске трупе су биле непријатно изненађене: испред њихових ровова, местимично на одстојању од свега 100 – 150 метара, лежали су густи стрељачки стројеви бугарске пешадије, на 1500 метара позадине била је једна брзометна батерија, а митраљези у самим стрељачким стројевима. Први борбени ред се, ипак, брзо снашао и отворио снажну пешадијску ватру која није престала ни онда када се, после неколико минута, магла поново спустила. Развила се огорчена борба на целом фронту Грамада – Раскршће, нарочито на крајњем левом крилу, где су се Бугари примакли српским рововима на 40-60 метара. Међутим, предузимљиви командир левокрилне чете капетан Душан Поповић веома добро је искористио појачања која су му упућена око 10 часова (вод митраљеза и вод пешака из батаљонске резерве), постављајући их према десном боку бугарског борбеног поретка. Изложено фронталној и бочној пушчаној и митраљеској ватри, бугарско десно крило није издржало, већ је у нереду појурило низбрдо, остављајући испред српских ровова око 600 пушака, велике количине муниције и другог ратног материјала, као и 33 тешко рањена војника. Убрзо је и лево бугарско крило, које је дотад угрожавало десни бок и позадину српског положаја на Грамади, принуђено на повлачење.

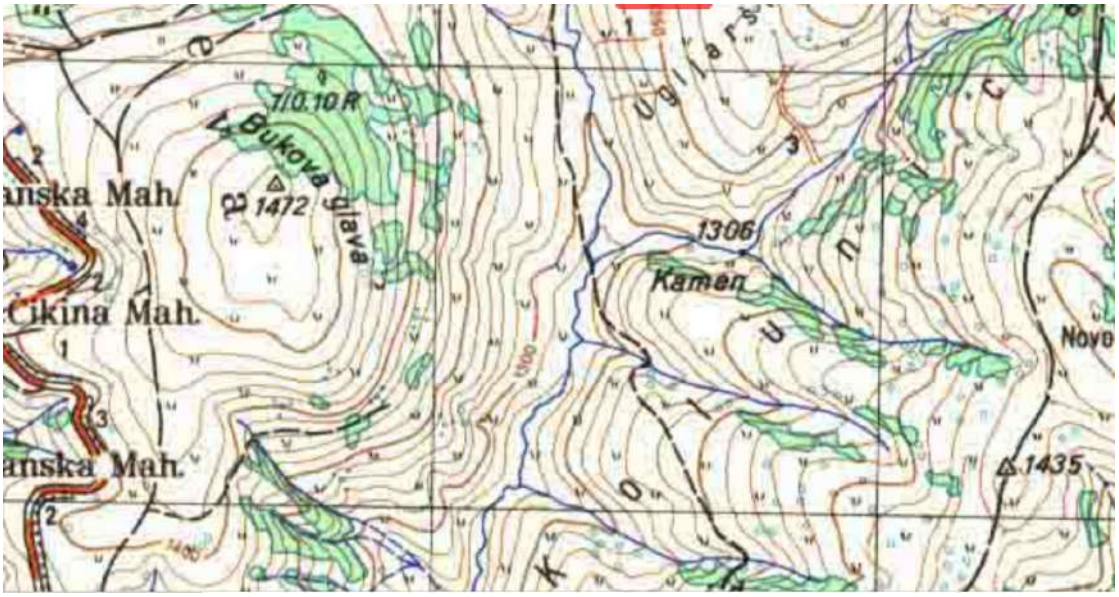

Власински положаји: Букова глава и Колуница (топографска карта, 1972. године)

Војни положај Колуница, ровови који су и данас видљиви (извор: Геосрбија)

Главне снаге бугарске Трнске групе (три пука, дивизион коњице и пет батерија), које су у три колоне наступале долином р. Јерме, напале су, 20. јула изјутра, предстражне делове 10. пука I позива на Равној шиби, Крвавом камику и Плочи и после краће борбе овладале тим положајима, а затим, око 12 часова, обасуле Колуницу снажном артиљеријском ватром са Равне шибе и Плоче. Будући да је Колуница јак положај, а уз то био поседнут са два батаљона 10. пука I позива и две чете 2. батаљона III позива, бугарске трупе су се тога дана ограничиле на артиљеријско дејство и покушале да обухвате оба крила српске одбране.

Командант 10. пука I позива известио је команданта Шумадијске дивизије II позива "да је његово десно крило на Колуници нападнуто од два пука, једног брзометног дивизиона и једног ескадрона коњице; да су му обухваћена оба бока и да се неће моћи одржати уколико му се не упуте појачања". Одговорено му је

да је Врховна команда наредила 11. пуку II позива да са једном брзометном батеријом, у току ноћи 20/21. јула, крене са Дашчаног кладенца на Власину и "да се Колуница мора бранити по сваку цену". Упркос томе, командант одсека на Колуници потпуковник Љубомир Павловић, плашећи се обухватног маневра надмоћнијих бугарских снага, напустио је Колуницу без борбе и око пола ноћи повукао своје трупе на Букову главу. Не знајући за то, командант Шумадијске дивизије II позива издао је, у току ноћи 20/21. јула, заповест за напад на Равну шибу, Плочу и Крвави камик; 10. пук I позива требало је да са Колунице нападне "што јачим снагама" на Равну шибу и Плочу ради непосредног садејства са главним снагама дивизије у заузимању тих положаја. Командант дивизије је желео да најпре разбије бугарске трупе испред Власине, а потом предузме наређено наступање ка Црнооку.

Међутим, обавештена да је 10. пук I позива на Власини нападнут од вишеструко надмоћнијих бугарских снага, Врховна команда је одустала од свог ранијег наређења и исте ноћи упутила команданту Шумадијске дивизије II позива депешу у којој се, поред осталог, каже: "Ако је одиста 10. пук нападнут од једне непријатељске дивизије, онда нека се командант дивизије повуче на Власину и спречи непријатељско надирање ка Владичином Хану." Па ипак, пуковник Мариновић није одустао од своје одлуке да сутрадан, 21. јула, нападне бугарске трупе на Равној шиби, Крвавом камику и Плочи.

Напад није могао почети у одређено време на целом фронту због веома густе магле. Истина, 3. и 4. батаљон 10. пука I позива искористили су слабу видљивост и у раним јутарњим часовима без борбе посели напуштени положај на Колуници, док су два батаљона 5. прекобројног пука, не чекајући пристизање појачања са Глошке планине, прешли у енергичан напад на Плочу, али нису успели да је заузму, и поред неколико снажних јуриша у којима је погинуо командант 3. батаљона мајор Никола Томић. Њихови стрељачки стројеви били су још пре преласка на јуриш проређени бочном ватром бугарске артиљерије са Острика, а за време јуриша дочекивани су уништавајућом пушчаном и митраљеском ватром и заустављени на 200 – 300 метара испред бугарских ровова на ивици Плоче. Штавише, Бугари су, после одбијања последњег јуриша, прешли у противнапад и принудили оба батаљона 5. прекобројног пука на неуредно повлачење. У критичном тренутку стигао је један батаљон 6. прекобројног пука, развио се на њиховом левом крилу и омогућио им да се зауставе неколико стотина метара испред свог полазног положаја, где су заноћили.

Када се магла почела дизати, на целом фронту развиле су се жестоке борбе. Бугари су знатно надмоћнијим снагама, уз подршку снажне артиљеријске ватре, напали Колуницу и принудили десно крило 10. пука I позива (3. и 4. батаљона) да се у нереду повуче на Букову главу. У 15,30 часова, командант коњичког дивизиона упутио је команданту дивизије следећу депешу: "Овога часа наше

трупе у нереду одступају са Колунице на Букову главу. Противничка артиљерија са врло згодних положаја туче нашу пешадију која одступа. Ја се крећем ка Буковој глави." После напуштања Колунице запретила је озбиљна опасност да трупе Шумадијске дивизије II позива на Миљевској и Глошкој планини буду потпуно одсечене од своје позадине, јер се знатан број војника који су напустили Колуницу није зауставио на Буковој глави, већ је бежао даље. Међутим, импресионирани силином напада тих снага на Плочу и Острик, Бугари нису предузели гоњење покретом, што је омогућено 3. и 4. батаљону 10. пука I позива да се на Буковој глави среде и ојачају (у току ноћи на Власину су са Дашчаног кладенца стигла два батаљона 11. пука II позива). Наиме, страхујући да ће противник, после одбијања неколико узастопних јуриша 2. и 3. батаљона 5. прекобројног пука на Плочу, предузети противнапад ка с. Божици ради пресецања комуникације на којој је базирала Шумадијска дивизија II позива, пуковник Мариновић је, око 15 часова, издао наређење Команданту 5. прекобројног пука потпуковнику Драгољубу Костићу да свим трупама које су се налазиле на гребену Царице (један батаљон 10. пука II позива, два батаљона 5. и један батаљон 6. прекобројног пука, са две батерије) одмах предузме енергичан напад на Острик. Напад је, међутим, почео тек у 18,40 часова после врло ефикасне артиљеријске припреме, у којој су српске батерије уђуткале бугарску артиљерију на Острику која је бочном ватром тукла 2. и 3. батаљон 5. прекобројног пука испред Плоче. Иако су Бугари пружили жилав отпор, српске трупе су у силовитом јуришу овладале најпре првом, а затим и другом линијом ровова. За време припреме јуриша на трећу линију, Бугари су напустили Острик и повукли се ка Крвавом камику, оставивши на напуштеном положају знатан број пушака и велике количине муниције и разне ратне опреме.

Охрабрен тим успехом, командант Шумадијске дивизије II позива намеравао је да сутрадан, 22. јула, предузме напад целом дивизијом, али је убрзо добио наређење Врховне команде да се одмах повуче на гранични гребен и затвори правац који преко Власине изводи у долину Јужне Мораве. Зато је обуставио напад на бугарско лево крило које се, иначе, успешно развијало и, у току ноћи 21/22. јула, повукао своје јединице на линију Панчин гроб – Букова глава – Грамада. Повлачење је извршено без узнемиравања, јер су га Бугари открили тек када је сасвим свануло и када су чак и последњи заштитнички делови били ван домашаја њихове артиљерије. Потпуно поседање поменуте одбрамбене линије завршено је око 12 часова. Главне снаге груписане су на одсеку Панчин гроб – Букова глава, а помоћне на Грамади. По наређењу Врховне команде, 11. пук II позива враћен је на Дашчани кладенац.

У оштрим четвородневним борбама на Грамади, Колуници, Плочи и Острику, Шумадијска дивизија II позива изгубила је преко 830 људи.

Одбрана граничног гребена и линије Грамада – Чемерник – Стрешер (23-31. јула)

Током 22. јула обе стране су вршиле прегруписавање снага за нове борбе, које су са великом жестином почеле 23. јула изјутра. Бугари су тога дана енергично напали Шумадијску дивизију II позива на фронту од Букове главе преко Панчиног гроба да испред Стрешера. Српске трупе су успешно одбијале све нападе бугарске пешадије, који су вршени уз врло интензивну артиљеријску подршку. Истина, левокрилна чета 1. батаљона 6. прекобројног пука, која је држала Бели камен, обасута је у почетку напада бочном шрапнелском ватром једне бугарске батерије и принуђена да се у нераду повуче са свог положаја, али се вратила на напуштени положај чим је бугарска батерија привремено ућуткана прецизном ватром српске артиљерије. Обавештавајући Врховну команду о успешном одбијању противниковог напада, пуковник Мариновић је посебно подвукао да је фронт његове дивизије несразмерно широк, па је тражио појачања. Одговорено му је да је дивизија, доиста, сувише развучена и да би Власину требало бранити прикупљеном снагом, али да не рачуна са појачањима. Но, упркос томе, он није одустао од своје одлуке да се упорно брани на дотадашњим положајима, већ је замолио Врховну команду "да му одобри да се управља према ситуацији". Генерал Мишић му је сутрадан ујутру одговорио "да командант дивизије ради по својој памети, па ако налази да треба да се брани на граничном фронту, да то учини, подешавајући своје груписање према развоју нападача".

Борбе на граничном фронту настављене су 24. јула са још већом жестином. Чим се, око 8 часова изјутра, магла почела дизати, Бугари су извршили силовите јурише на Бели камен и Големи стан, али без успеха. Дочекани снажном пешадијском и артиљеријском ватром, бугарски стрељачки стројеви су убрзо били принуђени да се повуку на полазни положај. Овај успех је још више појачао решеност команданта Шумадијске дивизије II позива "да гранични фронт брани докле год може". Војвода Путник, међутим, није делио његов оптимизам, већ је, сматрајући да је даље задржавање на граничном фронту сувише ризично, наредио да се све јединице Шумадијске дивизије II позива одмах повуку на Чемерник и да, према томе, правац који води преко Стрешера и Сурдулице за долину Јужне Мораве остави небрањен. Али, будући да су управо у то време (око 11,30 часова) бугарске снаге појачале притисак на десно дивизијско крило, пуковник Мариновић је издао наређење својим трупама "да се по сваку цену држе на дотадашњим положајима до пада мрака, а потом да отпочну повлачење ка Чемернику".У раним поподневним часовима, Бугари су извршили трећи силовит јуриш на Бели камен, али су, упркос томе што су њихови војници понегде ускакали у српске ровове, били одбијени уз осетне губитке. Око 14,30 часова, ситуација на одсеку Бели камен – Големи стан поново се погоршала. Пошто су се два бугарска пука примакла српским рововима на свега 100 – 200 метара, Командант одсека је обавестио пуковника Мариновића "да је стање на његовом

левом крилу очајно" и затражио појачање. Одговорено му је "да добро оцени да ли се на положају може одржати уколико буде ојачан са две пешадијске чете, па да се под заклоном мрака повуче". Бугари су се, међутим, задржали на јуришном одстојању и дејствовали само ватром. Додуше, њихове снаге (један и по пук) су, око 19,30 часова, извршиле енергичан обухватни напад на Букову главу и Дугу пољану, али га је 10. пук II позива, ангажујући све расположиве снаге у првој линији, успешно зауставио добро организованом пушчаном и митраљеском ватром, а затим прешао у противнапад и принудио Бугаре на неуредно повлачење ка Колуници и с. Божици. Готово у исто време, десно крило Шумадијске дивизије II позива отпочело је повлачење ка Чемернику, на коју су последњи делови стигли 25. јула око 5 часова. Тиме је завршена дводневна борба на граничном гребену, у којој је Шумадијска дивизија II позива изгубила 220 људи. После напуштања граничног гребена, појавио се проблем како затворити правац који са Стрешера преко Сурдулице води у долину Јужне Мораве. Пуковник Мариновић је сматрао да треба применити активну одбрану, тј. пустити бугарске трупе да се са Стрешера спусте ка Сурдулици и даље ка долини Јужне Мораве, па их онда са Чемерника нападати у бок и леђа. Ради тога је на правцу Стрешер – Сурдулица оставио само 2. батаљон 1. пука III позива, а све остале снаге прикупио на линији Чемерник – Грамада. После избијања на линију В. Стрешер – Бели камен – Букова глава, Бугари нису одмах предузели наступање ка Сурдулици, страхујући да тиме не изложе свој десни бок удару српских снага са Чемерника.

Стрешар на Варденику (Ђенералштабна карта Власине, 1894. године)

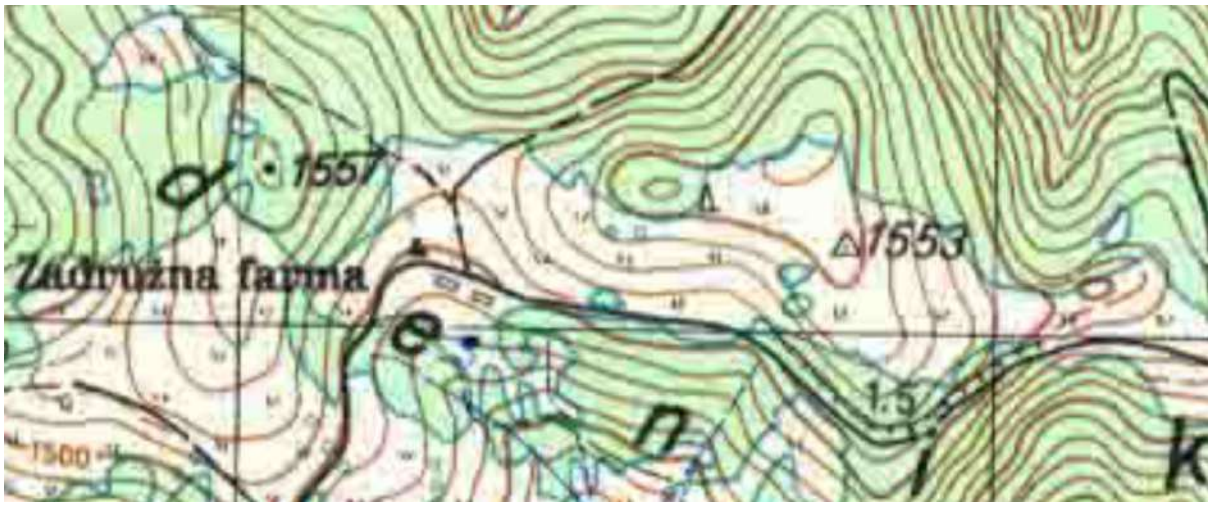

Стрешар на Варденику (Топографска карта, 1972. године)

Тек 27. јула упутили су на Стрешер једну јаку колону. У исто време, 3. прекобројни пук (три батаљона), који је упућен као појачање на Власину, стигао је у Владичин Хан (27. јула по подне), где је добио наређење од војводе Путника да одмах крене ка Стрешеру и пошто-пото овлада његовим гребеном. После заморног ноћног марша, пук је стигао на Арнаутски преслап, 28. јула у 8,50 часова, и одмах прешао у напад. Трећи батаљон 12. пука III позива предузео је напад правцем Големо равниште – В. Стрешер, тек око 11 часова.

Међутим, бугарске трупе су дочекале српске стрељачке стројеве снажном пушчаном, митраљеском и артиљеријском ватром и зауставиле их понегде на 50 корака испред својих ровова. Блиска борба је вођена све до пада мрака, када су се српске трупе повукле на Арнаутски преслап, Варденик и Големо равниште. После тога, Бугари су овладали гребеном Стрешера и 29. јула предузели неколико узастопних напада на Арнаутски преслап и Големо равниште ради отварања пута ка долини Јужне Мораве. Српске јединице су успешно одбиле те нападе, јер су им у међувремену стигла нова појачања. Од свих снага на правцу Стрешер – Сурдулица (три батаљона 3. прекобројног пука, два батаљона 5. пука II позива и један батаљон 12. пука II позива) формиран је Стрешерски одред, коме је наређено да по сваку цену спречи продор Бугара преко Сурдулице ка Владичином Хану. Наиме, страхујући од продора јачих противникових снага овим правцем, Врховна команда је наредила команданту Шумадијске дивизије II позива "да поседнуте положаје брани до последње капи крви, а у погодном тренутку да пређе у напад и одбаци непријатеља преко границе". У томе циљу дивизија је ојачана са три батаљона 3. прекобројног пука и два батаљона 5. пука II позива.

Ценећи да се на правцу Стрешер – Сурдулица налазе јаке српске снаге, Бугари су 29. јула почели да рокирају трупе према Малом врху, Грамади и Клинчарници ради појачавања напада на лево крило Шумадијске дивизије II позива, које је

успешно одолевало притиску бугарске десне и средње колоне. Бугари су, међутим, убрзо добили наређење да се повуку на гранични фронт и ту се добро утврде. У међувремену, српска Врховна команда је упутила на Власину 15. пук I позива и Комбиновани пук Тимочке војске са две батерије. Од тих трупа формирана је тзв. Сурдуличка (Масуричка) колона под командом пуковника Живка Павловића, са задатком да што пре овлада Стрешером и целим граничним гребеном и затвори правац ка Врању. Међутим, пре него што је ова колона прешла у напад, наређено је обустављање непријатељства.

У почетном груписању српске војске, Власина је била најслабије поседнут део граничног фронта на старој српско-бугарској граници. На њој се налазио само један батаљон III позива са једном позицијском батеријом. То је Бугарима пружало могућност да, концентричним дејством надмоћнијих снага правцима Трн – Сурдулица – Врање – Бујановац и Штип – Велес – Скопље, окруже 1. и 3. српску армију у ширем рејону Овчег поља. Међутим, бугарска неактивност на овом делу граничног фронта омогућила је српској Врховној команди да благовремено уочи важност власинског одсека и, упућивањем Шумадијске дивизије II позива на овај одсек, осујети покушај Бугара да преко Власине продру у долину Јужне Мораве и предузму обухватну акцију против левог крила српске 1. армије на криворечком правцу.

После успешног одбијања првог бугарског напада на правцу Трн – Сурдулица – Владичин Хан, створени су повољни услови да се са Власине преко Босиљграда дејствује у десни бок бугарске 5. армије код Ћустендила. Врховна команда је то уочавала, али је према Босиљграду упутила сувише слабе снаге (10. пук II позива и једну пољску батерију). Тек када су оне постигле значајне резултате, војвода Путник је наредио Шумадијској дивизији II позива да преко Миљевске планине и Босиљграда дејствује ка Црнооку.

Убрзо се показало да је та одлука била плод слабе процене снага и могућности противника, па се због тога пројектовани маневар морао напустити. Бугарско командовање је у међувремену схватило значај власинског одсека за ток операција на целом српско-бугарском ратишту, па је својим снагама код Трна упутила велика појачања и наредила им да продру у долину Јужне Мораве, пресеку везу између главних и помоћних снага српске војске и угрозе бок и позадину српске 1. армије на криворечком правцу. У таквој ситуацији, наступање Шумадијске дивизије II позива према Црнооку било би скопчано са великим ризиком.
Нови снажан напад Бугара на Власину принудио је српску Врховну команду да напусти пројектовани маневар Шумадијске дивизије II позива и нареди јој да се повуче на гранични гребен. Ипак, изненадна појава те дивизије на Миљевској и Глошкој планини омела је припреману бугарску офанзиву у правцу левог крила и бока српске 1. армије; чак и после повлачења на гранични фронт, она је

представљала сталну опасност за десни бок и позадину бугарске 5. армије и присиљавале је на дефанзиву. Њеним враћањем на гранични фронт, осујећени су сви покушаји бугарских снага да преко Власине продру у долину Јужне Мораве.

Шумадијска дивизија II позива је, и поред свих пропуста, успешно одиграла своју веома деликатну улогу. Мада су се све њене јединице пожртвовано борile, посебно ваља истаћи 10. пук II позива, његов босиљградски маневар и успешну одбрану Букове главе и Миљевске планине. Он је привукао на себе јаке бугарске снаге и тиме олакшао притисак на лево крило 1. армије у критичном тренутку. Његова пољска батерија је водила неравну борбу са целим бугарским дивизионом и пожртвовано помагала пешадији да заустави напад вишеструко надмоћнијег противника. Истакао се и 5. прекобројни пук, који је одбио неколико узастопних напада знатно надмоћнијих бугарских снага, а затим прешао у противнапад и принудио их на повлачење, омогућавајући на тај начин несметано повлачење Шумадијске дивизије II позива на гранични фронт. Одајући заслужено признање својим војницима за постигнуте успехе, командант дивизије подвлачи да су они "пуштали Бугаре да приђу на блиско одстојање, па их тек онда обасипали тачном и прецизном ватром, и да их је лако било покренути да из одбране пређу у напад, чак и онда када су се Бугари налазили на јуришном одстојању". Официри Шумадијске дивизије II позива, сем ретких изузетака, командовали су својим јединицама из стрељачког строја, што се косило са ондашњим званичним правилима. Чак су и команданти батаљона предводили своје јединице у јуришима. Официри су личним примером подстицали своје војнике, уливали им веру у победу и стицали њихово поверење. Командант 10. пука II позива пуковник Милован Плазина и командант 5. прекобројног пука потпуковник Драгољуб Костић били су способни и храбри и стога уживали опште поверење својих потчињених. Тиме се, поред осталог, објашњавају велики успеси које су ти пукови постигли у операцијама на Власини. Насупрот томе, командант 10. пука I позива потпуковник Душан Димитријевић озбиљно је подбацио. Иако је његов пук био састављен од првокласних трупа, он није постигао запажените резултате. Мада је Врховна команда својим наредбама спутавала његову самоиницијативу, пуковник Милутин Мариновић је умешно командовао Шумадијском дивизијом II позива за све време трајања операција на Власини.

За време операција на Власини појавиле су се тешкоће око снабдевања јединица храном и муницијом, нарочито оних које су се удаљиле од база за снабдевање. Интензивније коришћење месних средстава омогућило је да се озбиљније не осети оскудица у храни. Стање се осетно побољшало после стизања позадинских делова Шумадијске дивизије II позива. Посло тога само је Босиљградски одред наилазио на тешкоће у снабдевању храном због дужине комуникацијског правца и планинског карактера земљишта на коме је дејствовао.

Саво Скоко, Други балкански рат 1913, књига друга,Војноисторијски институт, 1975.

ПЛАЗИНА МИЛОВАН, официр - пешадијски пуковник (Губеревци, Чачак, 29. X 1864 – Београд, 3. II 1921). Као земљорадник са само четири разреда основне школе и редов ступио је у српску војску и борио се Српско-бугарском рату 1885. године. Још тада показао је многе војничке врлине и смисао за командовање. Примљен је у активну службу и произведен у подофицирске чинове. Као подофицир вредно је радио и упорно учио, па је другима служио за пример. Мало је било официра који су тако темељно познавали трупну службу као он. У чин пешадијског потпоручника унапређен је 1892. године. Већ 1900. био је капетан. 321 До 1893. био је водник у пешадији, ађутант Пиротске пуковске окружне команде (1894-1898), потом командир чете у пешадији (1898- 1902), командант батаљона у пешадији (1902-1905) а од 1909. до 1912. године командант пука у пешадији. У Српско-турском рату 1912/1913. године био је командант V пешадијског пука Краља Милана. У борбама око Скадра посебно се истакао јуначким држањем, паметним и умешним вођењем трупа. Од почетка II балканског рата био је командант X (Таковског) пука II позива. Био је веома запажен у борбама на Власини и приликом заузимања Босилеграда. Још 1913. године имао је Орден Карађорђеве звезде са мачевима IV реда. За време Првог светског рата био је командант Подрињског и Власинског одреда, заступник команданта и помоћник команданта Шумадијске дивизијске области. У чин пешадијског пуковника унапређен је 1. октобра 1915. године. Спадао је у групу старешина које су у рату 1912-1918. године показала одличне командантске способности. После рата био је командант места у Скопљу и судија Дивизијског војног суда. Био је ожењен учитељицом Новком, рођ. Ковачевић. Сахрањени су

на Новом гробљу у Београду, парцела 27, ред 3, гробно месо 78. Изнад њихове гробнице подигнуте су мушка и женска глава у рељефу од бронзе, рад вајара Симеона Роксандића. ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА: Ратник, Београд, септембра 1921 – 159-162; НЕ, Загреб, 1928, III, 400; М. Шантић: Витези слободе, Београд, 1938, 573; Први балкански рат 1912-1913, Београд, 1959, 232; Т. С. Влаховић: Витезови Карађорђеве звезде, Аранђеловац 1990, 327, и 439; М. Бјелајац: Мемоари армијског генерала Богољуба С. Илића, Београд, 1995, 64 и Запис са надгробног споменика.

Милорад Радојчић, Бесмртни ратници ваљевског краја у ратовима1912-1918. Међуопштински историјски архив, 2014 - 467 страница

ПРВИ СВЕТСКИ РАТ

Ратна 1915. година на фронту Власинског одреда

На простору Власине, у јесен 1915. године, у ишчекивању бугарског напада, основан је Власински одред на чијем челу је био пуковник Милован Плазина са Добровољачким одредом који је био део Власинског одреда и који је од 30 километара фронта држао положаје ширине 20 километара.

Састав и распоред српске војске 3. октобра 1915. године:

Власински одред (штаб у Сурдулици). Командант пешад. пуковник Милован Плазина. Обезбеђује гранични фронт од изворног дела Градске реке до Патарице. Састав: Добровољачки одред (3 батаљона); 17. пук I. позива; 1. батаљон 2. пука III. позива; 2. батаљон 1. пука III. позива; 5. брдска брз. батерија; две пољске брзометне батерије из Дринског пољског артилеријског пука I. позива и 2 пољска Дебанжова топа. Укупно: 9 батаљона и 14 топова

Још 30. септембра Врховна команда издала је наређење ОБр. 21080 за формирање „Власинског одреда“. Командант одреда пешад. пуковник Милован Плазина.
У састав одреда улазе ове трупе: Добровољачки одред (3 батаљона); 17. пешад. пук I. позива; 1. батаљон 2. пука III. позива; 2. батаљон 1. пука III. позива; 5. брдска брзометна батерија; 2 пољске брзометне батерије из Дринског арт. пука I. позива и 2 пољска Дебанжова топа.
Задатак: Одред обезбеђује гранични фронт од изворног дела Градске реке до Патарице, штитећи све правце који из Бугарске изводе ка Власотинцима, Предејану, Сурдулици и преко Криве феје у долину јужне Мораве, обраћајући нарочито пажњу на правац преко Власине ка Сурдулици. Северно од Власинског одреда на Дашчаном Кладенцу налазе се трупе II. армије, а јужно од Патарице трупе из Нове Области, са којима одред одржава везу у обезбеђивању. У командном погледу Власински одред стоји под Врховном командом. Слагалиште за снабдевање храном биће у Владичином Хану. У Сурдулици је отворена војна станица. Трупе одреда снабдевају се непосредно из слагалишта, пошто одред није административни орган. Штаб одреда биће на Власини. Обратити нарочиту пажњу на тачке важне на граничној линији, које обезбедити што јаче, те да се у нашој власти одрже. Сукоб од наше стране нипошто да се не изазива. Командант има одмах предузети што живље утврђивање свију важних тачака, како на самој граничној линији тако и у позадини.
Распоред Власинског одреда 3. октобра. I. одсек: 17. пешад. пук, 1 пољска брзометна батерија, 2 брдска и 2 Дебанжова топа, осигурава простор од изворног дела Врле реке до Попове мале (између Букове главе и Царинарнице)

распоређен овако: 4. батаљон на Стрешеру са 2 брдска и 2 Дебанжова топа; 1. батаљон држи простор од Стрешера до Попове мале (1 чета на Пландишту испред Пајчиног гроба, 1 чета на Буковој глави, 2 чете на Елдишту као непосредна резерва за Букову главу). Чете на Пландишту и Буковој глави, дању су позади границе у непосредној близини, а ноћу у рововима на самој граници. 3. батаљон у пуковској резерви код Ханова, ту је и пољска брзометна батерија. 2. батаљон у општој резерви на Чемернику између Градске и Соколове механе. II. одсек: Добровољачки одред са 2 брдска брзометна топа и 1 пољском брзометном батеријом, држи простор од Попове механе до Клинчарнице к. 1622, распоређен овако: 2 батаљона позади Грамаде и Малог Врха, овде су и 2 брдска брзометна топа; 1 батаљон код Црквене механе као резерва, а осигурава и простор испред Власинског блата, пољска брзометна батерија на једном делу косе, која изводи у Дојчинову малу. 1. батаљон 2. пука III. позива одржава везу са 17. пуком и трупама Нове Области и осигурава овај простор. Командант 1. пука III. позива, који је био у Сурдулици упућен је у Криву феју код овог батаљона. Штаб одреда у Црквеној мали. 2. батаљон 1. пука III. позива одржава везу са Добровољачким одредом и трупама II. армије и осигурава овај простор. Простор који Власински одред осигурава захвата преко 50 км, испресецан је и јако врлетан, те је веза између појединих делова тешка; на њему се налази неколико врло важних тачака, те и поред све пажње одред је био развучен; у резерви је био само 1 батаљон.

***

Добровољачки одред: 27. септембра 1915. године, по наређењу српске Врховне команде, основан је Добровољачки одред, а за његовог команданта постављен је Војин Поповић- Војвода Вук. Хиљаду добровољаца из Русије који су Дунавом стигли у Србију 27. септембра 1915. године, 15. октобра 1915. године пребачени су у логор Чемерник и од њих је основан Четврти добровољачки батаљон. Добровољачки одред, пред борбе октобра 1915. године, у рејону Власине имао је укупно 3.550 људи. „Све силни људи", писао је Перо Слијепчевић „једни из Америке, свесни и прекаљени, други већ прошли кроз славне ватре. Године 1914. у Другом батаљону, на пример, командант и сви командири имаћаху Карађорђеве звезде са мачевима".

Од 3. октобра 1915. године командант одреда постао је потпуковник Алимпије Марјановић, а Првим батаљоном командовао је мајор Душан Јездић, кога је после заменио мајор Костић, а мајор Јездић преузео је Четврти батаљон; Другим батаљоном командовао је капетан Радоје Пантић, а Трећим батаљоном капетан Милорад Павићевић.

У ноћи 13-14. октобра 1915. године Бугарска је напала Србију на целој линији фронта, а добровољци су заузели стратешке положаје – Мали Врх, Грамаду,

Гаџину пољану и Букову главу. Други добровољачки батаљон и 17. пук, под притиском бугарских снага, нису могли да задрже положај Букову главу и 18-19. октобра 1915. године ка Буковој глави, коју су заузели Бугари, упућен је Четврти добровољачки батаљон, састављен од добровољаца тек пристиглих из Русије, који су покошени пред бугарским положајима тако да их је за пола сата 292 избачено из строја.

Северно од Букове главе, на Гаџиној пољани, Други добровољачки батаљон, ојачан једном четом Првог добровољачког батаљона, водио је борбу прса у прса са бугарским јединицама, тако да су ровови два пута прелазили из руке у руку. ,,Од 218 људи 1. чете Другог батаљона за три четврти сата не оста до 56, 3. чета се преполови, од 60 Херцеговаца из Америке оста 6-7 људи. Истовремено, крвио се Први и Трећи даље у лево. Поред свих губитака, поред зиме, поред растегнута фронта и надмоћи непријатеља добровољци држаху положаје тврдоглаво. Али Бугари пробише фронт даље на југу, према Врању, и зађоше им за леђа.” Шеснаестог октобра (29. октобра по новом) долази наређење да се повлаче, писао је о борбама око Власинског блата октобра 1915. године Перо Слијепчевић. Према непотпуним извештајима, у операцијском дневнику Добровољачког одреда забележени су и његови губици у борбама на Власини 14-31. октобра 1915. године укупно 660 људи, од чега је 101 погинули добровољац.

***

Српске трупе су 27. октобра биле у оваквом распореду:

а) Власински одред: Десни одсек (17. пук I. позива; 1 брзометна батерија, 5. брдска брзометна батерија) држи фронт од Стрешера (са њиме) до Соколовске реке. Леви одсек (Добровољачки одред од 4 батаљона; 1 батаљон 1. пука III. позива; 1 брзометна батерија и 2 Дебанжова топа) држи од Соколовске реке до изворнога дела Градске реке на линији: Гаџина пољана – Мали врх – Грамада – Клинчарница – Преслап (1122).

31. октобар: Власински одред између Масуричке и Градске реке са 9 батаљона и 14 топова држи линију положаја: Стрешер -Кушљин гроб – Мали врх – Грамада – Клинчарица.

Окупирана Србија 1915-1918. године

Краљевина Србија је у јесен 1915. године, због агресивних противника и неодлучних савезника, била пред питањем опстанка. Улазак Бугарске у рат на страни Централних сила, у јесен 1915, допринео је да се ситуација на Балкану потпуно измени у њихову корист. После офанзиве Аустроугарске и Немачке и падом Београда, а потом удара Бугарске с бока, српска војска се, уз сталне једномесечне борбе, повлачила ка југу. Непријатељ је до краја октобра 1915. заузео већи део земље. Српска војска се прибрала на Косову у намери да прими одсудну битку или се пробије повољном комуникацијом ка Солуну, где је већ стигао део савезничких јединица. Међутим, услед продора Бугарске у јужну Србију, војска се преко црногорских и албанских планина повукли у Грчку. Са њима је кренуло око 13.000 цивила, жена и деце. Централне силе, у време тријумфа почетком децембра 1915, биле су сагласне да Србију треба уништити. Обе окупационе власти, аустроугарска и бугарска, имале су пуне ингеренције над судбином српског народа, његовим правним и економским положајем. Није то био само пораз Србије већ и ропство српског народа, што је било праћено великим губицима у људским жртвама и материјалним и културним добрима. Пропагандно се деловало у школама, преко деце, где су за учитеље постављали своје официре и наставу изводили по својим уџбеницима и програмима. У бугарској окупационој области, подељеној на Војноинспекцијску област Морава и Војноинспекцијску област Македонија, методе злочина над Србима биле су много окрутније. Нису поштоване никакве правне нити међународне хуманитарне норме. Бугарска полиција је имала неограничену власт над животом сваког грађанина, третирајући га као класично робље. Одмазде и још жешћи злочини над поробљеним народом у Србији наступили су после успешне српско-француске контраофанзиве на Бугаре, освајањем Кајмакчалана, а потом Битоља, 19. новембра 1916. године. Злочини су били драконски, нарочито према српским интелектуалцима, свештеницима, просветним радницима, које су систематски убијали или интернирали у логоре, жене су силовали, сакатили и забрањивали употребу националног имена и писма.[1] О намерама окупационих трупа најбоље говори наређење команданта 3. бригаде 1. дивизије пуковника Кирилова потчињеним јединицама, издато 30. новембра 1915. године и које гласи: „1. Всички пленници, заловени с оръжие в ръка в тила на армията, да се застрелват на място. 2. Да се предупредят селата, че ако в тях се случат нападения срещу наши войници,то те ще бъдат изгорени. Селата, в които са станали такива нападения, да се изгорят. В подозрителните села да се оставят караули. По екзекутиране на подобни села, да се действува своевременно и особено енергично“[2].

[1] http://www.muzej.mod.gov.rs/okupirana-srbija-1915-a.pdf

[2] Небојша Ђокић, Бугарска војска у окупираној Србији 1915 - 1918, Лесковачки зборник 57, Лесковац 2017, 147 - 156;

Инструкция по 3-та бригата от 1-ва пехотна дивизия за гарантиране сигурността на тила на армията, Ниш, 30 ноември 1915 г.

Препис.

ИНСТРУКЦИЯ

№ 5.

30-й ноември 1915 година, гр. Н и ш

В допълнение на инструкцията по бригадата № 4 от 14-й т.м., да се вземе за ръководство и най-строго изпълнение следующето:

1. Всички пленици, заловени с оръжие в ръка в тила на армията, да се застрелват на място.

2. Да се предупредят селата, че ако в тях се случат нападения срещу наши войници, то те ще бъдат изгорени. Селата, в които са станали такива нападения, да се изгорят. В подозрителните села да се оставят караули. По екзекутиране на подобни села, да се действува своевременно и особено енергично.

3. Всички здрави мъже от 18-50 (зачеркнато и добавено „18-45", бел. ред.) годишна възраст, да се заловят и третират като военно-пленници, защото се имат сведения, че голяма част от неприятелските войници са се разбягали, като са хвърлили оръжието и облеклото си.

4. Да се допущат в местата на постоянното си местожителство, както и да пътуват за там, бежанците от местното население, които се завръщат от местностите, заети от нашите и съюзнически войски.

5. Всички пленници и лица, които се третират като такива, да се изпращат във вътрешността на Царството само през Сурдулица, Клисура, Трън, Брезник, гдето е разпоредено да се приготвят за тях хранителни припаси.

Командир на 3-а бригада от 1-а дивизия,

/под./ Полковник: Кирилов.

Началник щаба,

от генералния щаб,

/п./ М А Й О Р: Преславски

Източник: ДВИА, ф. 1548, оп. 1, а. е. 6, л. 5.

тачка 5.налаже да се заробљена лица спроводе кроз Сурдулицу

Злочини бугарског окупатора у Сурдулици (1915-1918)

Говор др Славенка Терзића[5], историчара из Београда на одржаној Свечаној академији поводом Преноса моштију сурдуличких мученика и освећење Спомен-костурнице (1924-2010) у Сурдулици, недеља, 6. јуни 2010.

ЗЛОЧИНИ БУГАРСКОГ ОКУПАТОРА У СУРДУЛИЦИ (1915-1918)

-Реч на спомен-академији у Сурдулици 28. маја 2010-

Наше подсећање вечерас на догађаје и зверства бугарских окупационих трупа на овим просторима 1915-1918. године није само суочавање са прошлошћу, како се то каже у наше време, јер онај ко хоће да заборави злочин спреман је и да га понови, него и скромна тиха молитва за душе више хиљада невиних српских жртава убијених у Сурдулици. Истина је пут до помирења и суседског разумевања.

Октобра 1915. године, у најсудбоноснијем и најдраматичнијем тренутку за Србију док су се народ и војска пред надмоћном аустроугарско-немачком офанзивом повлачили према југу, уследио је без објаве рата општи напад бугарских трупа у десни бок српске војске, са две армије, и то целом дужином - од Дунава до Дојранског језера. Оваквим нападом пресечена је српска одступница низ Вардарску долину, па су војска и народ били принуђени да се преко Косова и Метохије и северне Црне Горе, повлаче преко албанских планина према Јадранском мору. Главнина бугарске Прве армије која је нападала на северном делу фронта иако бројно далеко јача у односу на српске снаге у првих десет дана слабо је напредовала. Бугари су започели провокативна дејства 12. октобра 1915, да би ноћу 13-14. прешли у општи напад. На јужном делу српско-бугарског фронта Бугари су брже напредовали: одред пуковника Ризова потиснуо је делове Власинског одреда, 16. октобра код Врања пресекао железничку пругу Ниш-Солун да би већ 23. октобра 1915. трупе Друге бугарске армије ушле у Скопље. Територија Србије која се нашла под бугарском окупацијом обухватала је простор од српско-бугарске границе до Велике Мораве на западу, на северу до Дунава, а на југу - од Сталаћа на Јанкову клисуру и Блаце, затим источно од Подујева и Вучитрна до старе границе између Србије и Црне Горе (на Белом

[5] Славенко Терзић је бивши амбасадор Републике Србије у Руској Федерацији и Туркменистану, српски историчар, дописни члан САНУ и научни саветник Историјског института САНУ

Дриму) остављајући Бугарима поред Вардарске Македоније део Косова и Метохије са Призреном, а остатак Аустро-Угарској.

Бугарска је практично извршила неформалну анексију окупиране територије Србије - организујући две војно-управне области: Моравску и Македонску. Седиште Моравске области било је у Нишу, у коме је излазило и окупаторско гласило "Моравски гласник". Бугарски окупатор је области Источне и Јужне Србије у границама до 1912. сматрао као ослобођење "бугарских западних покрајина". Званична Бугарска је сматрала да је Србија као држава нестала једном заувек, да становништво у окупираним областима педставља "у мањој или већој мери - србизоване старе Бугаре", и да на најбруталнији начин треба уклонити све што је у окупираним областима подсећало на Србију и Србе.

Суштина бугарске политике на окупираној територији Краљевине Србије била је политика истребљивања и насилног бугаризовања Срба. Ту политику најбоље илуструје јавна изјава председника бугарске владе Васила Радославова: "Може се Србија обновити, може Србија после рата и да се повећа, али у Србији више неће бити Срба!" На удару политике истребљивања нашли су се на првом месту српска црква и српско свештенство, интелигенција и уопште угледнији људи у народу, како у варошима тако и у селима.

Пишући о масовним злочинима, терору и политици истребљивања Срба у окупираним областима Сретен Динић је 1920. године парафразирао један стих епске народне песме на следећи начин: "Да се море претвори у мастило, небо у хартију а сви људи на земљи у писаре, па се не би могло описати све оно што су Бугари по Србији починили. Сваки човек, жена или дете, свако село или варош представља за себе нарочиту повесницу или роман доживљаја и патње."

На удару бугарског окупатора одмах су се нашли српски језик и српска црква, књиге, посебно из националне историје, споменици националне културе, док су српске школе затворене и уместо њих отворене бугарске са бугарским наставницима. Окупациона власт је одмах почела са састављањем спискова српских политичара, чиновника, интелигенције, учитељ, свештеника и уопште угледних људи - у првом реду ради физичке ликвидације, а затим ради интернације у логоре у Бугарској, као што су били Сливен (највећи), Стара Загора, Ћумурџана и други. Спаљиване су судске, административне и црквене архиве, осим књига рођених, ради мобилизације. Нешто касније током лета 1916.

Главни штаб бугарске армије организовао је научно обавештајну мисију, већином од личности са Софијског универзитета с циљем да се проуче "новооослобођене бугарске земље", да се утврди западна граница бугарског народа, његово споменичко наслеђе и привредни потенцијал окупираних области. Мисију су сачињавали седам филолога, три економиста, два историчара, два географа, два геолога и један фотограф. Ту су била позната имена ондашње бугарске науке као што су Михаил Арнаудов, Анастас Иширков, Васил Златарски, Стефан Младенов, Бењу Цонев, Стефан Димитров и други. Поред ових личности при Првој и Другој бугарској армији налазили су се по један етнограф - Стефан Костов и Антон Стоилов. Резултате њихових обилазака окупиране територије Краљевине Србије могуће је претпоставити. На пример, Стефан Младенов је доказивао бугарско порекло словенског становништва у Моравској области као и "њихово постепено србизирање", док је Бењу Цонев писао о бугарској основи косовско моравских говора. Поменута научно-обавештајна мисија уследила је после монструозних масовних злочина крајем 1915. и првих месеци 1916.

Највише података о зверствима бугарског окупатора оставио је доктор Арчибалд Рајс, угледни криминолог светског гласа и професор Универзитета у Лозани. Затим, Међусавезничка комисија за повреде Хашке конвенције и међународног права учињене од Бугара 1915-1918. у окупираној Србији, и на крају савременици догађаја као што су др Јован Хаџи Васиљевић, Сретен Динић и други. Прва објављена сведочанства о бугарским злочинима у Србији угледала су свет већ 1916. године објављивањем у Солуну брошуре Зверства Бугара и Аустро-Немаца. На основу сведочења очевидаца или "оних лица којима су очевици о њима причали", објављена су 33 најдрастичнија примера злочина Бугара над српским војницима и цивилима током рата и одмах након операција. Наведени су тачни датуми, име сведока, место и јединица којој је припадао војник или више њих над којима је извршен злочин. Углавном је реч о клањима заробљених и рањених војника али и деце између седам и десет година. Крајем рата, тачније 20. децембра 1918. године доктор Арчибалд Рајс је на основу личне истраге на лицу места поднео Врховној команди Српске војске извештај о масовним злочинима у Сурдулици. Извештај је следеће 1919. године објављен у Паризу на француском језику под насловом Сурдулица Исте године, такође у Паризу, објављена је књига Албум - бугарски злочини у којој је објављен велики број фотографија, међу њима и 20 фотографија о злочинима у Сурдулици. Занимљиво је да је у Копенхагену 1918. године објављена књижица од 56 страна

под насловом Бугарски злочини у окупираној Србији. Радило се о апелу четрдесет угледних швајцарских интелектуалаца, међу њима и 26 професора универзитета, упућеног неутралним земљама, у коме се обавештавало о размерама бугарских злочина у Србији. Књижица има пет поглавља: Денационализација, Пљачка, Депортације и убиства, Присилна мобилизација и Економско искоришћавање. Поменути Рајсов извештај о Сурдулици почиње следећим речима: "Мала варош Сурдулица стекла је једну жалосну славу у Србији, због страховитог масакрирања извршених у њој од стране Бугара. То је била једна станица на путу изгнанства кроз коју су пролазили несретни Срби одбођени у бугарско ропство." Треба истаћи да су интернације из Србије у бугарске логоре биле масовне. Према тврдњи академика Владимира Стојанчевића само током 1917. године из Моравске окупационе области било је послато у бугарске логоре 60-65000 лица, "од којих је највише било интернирано у Сливену. У овај број интернираца - пише Стојанчевић - свакако је улазило и оних осам хиљада жена и девојака које су Бугари (у време владе Радославова) за златан новац, као робље, продали Турцима! По Рајсовом тврђењу то су махом била деца женска од десет, дванаест, до петнаест година." Исидор Ђуковић у својој књизи о аустроугарском логору за Србе Нађмеђер да број логора и логораша, као и број умрлих Срба у Бугарској никада није прецизно пописан. "За Србе је читава Бугарска била логор" - пише он. У преписци се помиње 25 логора, поред Сливена и неколико других, и Варна, Горње Пачарево, Горња Џумаја, Добрич, Карлово, Немичерево, Пловдив, Плевен, Рушчик, Софија, Татар Пазарџик, Шумен и други.

Арчибалд Рајс је у свом извештају о Сурдулици педантно навео име и презиме сведока, године старости, датум злочина, место, имена жртава и имена злочинаца и наредбодаваца. Из Сурдулице сведоци су му били Алекса Јанковић, Аксентије Томић, Михаило Момчиловић, Јован Марковић, Коста Јанковић, Маринко Станковић, као и Цигани из Сурдулице Осман Ђурић и Мустафа Хамедовић, затим председник врањске општине Стојан Спасић и Врањанци Димитрије Милић, Лука Петровић, Таса Стајић, из Лесковца Христифор Цветковић. Извештај почиње убиством три грађанина Сурдулице 1. децембра 1915: Симе Момчиловића (26), Живка Аранђеловића (18) и Мике Стојановића (25). Бугари су у општинској судници затворили све мушкарце од 18 до 50 година а затим су издвојили петорицу. Двојица су успела да побегну, а поменута тројица су одведена у шуму, од којих су Аранђеловић и Стојановић убијени кундацима, а Момчиловић је мучен целе ноћи до јутра при чему су му сломили и ноге и руке и

одсекли уши. Као места масовних злочина у Сурдулици наведени су следећи топоними: Врла Река, Дубрава, Стојкова Шума, Дубока Долина, Калифер, Радићева Бара и Влашки Дол. Према Рајсовим непотпуним истраживањима број убијених у Сурдулици, (из околних места али и из удаљенијих крајева), износи "2 или 3000 лица", док академик Владимир Стојанчевић на основу каснијих истраживања тврди да је Сурдулички покољ премашио 3000 људи. Након дугог мучења 7. децембра 1915. убијено је 7 учитеља на путу близу вароши; 10. децембра у Врлој Реци убијено је 18 лица доведених из Скопља. 18. децембра на истом месту убијено је 18 људи из Прилепа међу њима и дете од 13 година. Током јануара - марта 1916. године Срби су довођени у великим групама из Врања, Прокупља, Куршумлије, Лебана, Приштине, Лесковца, Ниша и других места. У Дубокој Долини је 7. децембра 1915. убијено 140 Срба из Лесковца и то у групама од по 12 "са ударцима бајонета"; 23. децембра 1915. ноћу, убијен је један адвокат доведен из Призрена, родом из Књажевца са својом кћерком старом 16 година. Из велике групе Врањанаца и околине који су 28. децембра 1915. кренули пешке преко Трна за Софију, у Сурдулици је издвојено 17 најугледнијих и побијено, од којих је 15 било само из Врања. По наредби пуковника Калкаџијева 23. јануара 1916. интернирано је још 6 грађана од којих су четворица убијена у Сурдулици: Тома Микић, судија, Тома Ђурђевић, председник Првостепеног суда у Смедереву, Тома С. Михајловић трговац и Тома Зафировић народни посланик из Врања. Према изјавама очевидаца од јануара до марта 1916. сваког дана су у Сурдулицу довођене групе увек од "најмање 120 лица". О судбини Срба доведених у Сурдулицу одлучивала је посебна окупациона комисија коју су чинили: Нестор Симонов, председник комисије, потпоручник 42-ог пука и командир одреда, Тодор Витанов наредник 10-е чете 42-ог пука и Пејов, болничар из истог пука. Војници извршиоци масакра припадали су такође 42-ом пуку, а командир чете био је потпоручник Стојан Јуруков у исто време и командант места у Сурдулици. Иначе, командант 42-ог пука био је пуковник Петар Калкаџијев. Доктор Рајс је у свом извештају именовао и све окупационе председнике општине Сурдулица: први, Таса Станков из Трна, затим Крста Меков из Ћустендила, трећи Иван Василев ("који се боље опходио од ранијих") и последњи Нинко Јарков ("није био рђав али је узимао новац од становника"). Општински деловођа Стојан Георгиев забележен је као "рђав човек" који се "рђаво опходио са народом".

Др Арчибалд Рајс је у овом извештају навео и реквирирање свих врста животних намирница без икакве надокнаде, све видове пљачке , затим најстрожију

забрану употребе српског језика, заплену српских књига, а сви они код којих су нађене шајкаче или српске књиге били су тучени или интернирани. Почетком 1917. Сурдулица је била опкољена војницима а шеф полиције Најдан Константинов из Ћунстендила је приморао становнике да у школи потпишу једну изјаву у којој се тврди да су Бугари. У завршетку свог извештаја доктор Рајс је, поред поменуте комисије, и команданта места Јурукова, навео и као непосредно одговорног за убиства још једног команданта места потпоручника Стојана Ћуркова. Поред пуковника Калкаџијева за непосредно одговорне у Врању који су слали Србе из Врања да би били убијени у Сурдулици навео је и мајора Илкова из 42-ог пука и лекаре докторе Сапунџијева и доктора Васиљева. Доктор Арчибалд Рајс је током децембра 1918. и јануара 1919. сачинио и један врло опширан документован извештај под називом Извештај о бугарским злочинима у окупираној Србији 1915-1918. Извештај садржи злочине и све видове терора на простору Алексинца, Лесковца, Власотинаца, Прокупља, Врања, Ћуприје, Ражња, Пожаревца, Петровца и Жагубице. Крајем 1918. године др Рајс је саставио списак скоро стотину најодговорнијих бугарских војника, официра и чиновника за злочине и разне видове терора извршених на простору Моравске окупационе области. Међу њима су и поменута лица одговорна за злочине у Сурдулици, али и друга лица као што су комитски војвода Трајко Попов из Скопља који је у Сурдулици командовао комитама - џелатима. Рајс поред осталог наводи да је српски скопски митрополит Вићентије убијен у Сурдулици, додајући да у Скопљу верују да је убијен у Качанику. Међутим, у извештају међусавезничке комисије се каже да је митрополит Вићентије "био ухваћен у Призрену, где се био склонио испред бугарске војске", одакле је "потеран натраг у Скопље и уз пут га нестало". Сматрало се да је Вићентијев леш спаљен.

Значајне податке о бугарској окупационој политици нарочито идеолошким и историјским основама те политике донео је др Јован Хаџи Васиљевић у својој студији Бугари и њихова зверства у Србији 1915 -1918, која је као предавање саопштена у Новом Саду и Сремским Карловцима 16. и 23. марта 1919. године. Поред мноштва других података Хаџи Васиљевић наводи да је на окупираном подручју убијено две трећине свештеника, скоро сви просветни радници и сва трговачка интелигенција. У Врањском округу, пише он погубљено је 69 свештеника, у Скопској Црној Гори 11 (толико их је укупно и било) у Куманову 7 и тако редом. Сурдулицу су каже Хаџи Васиљевић сами Бугари "прозвали српском костурницом". Најпотпунији преглед свих врста бугарских злочина и повреде међународног права сачинила је поменута Међусавезничка комисија

чији је председник био Љуба Стојановић а чланови - Бонасије француски делегат, П.Гавриловић опуномоћени министар, Х.Б.Мен, потпуковник, британски делегат и Слободан Јовановић професор Београдског универзитета. Извештај садржи заједно са закључком укупно 12 целина: Повреда Хашког Правилника о законима и обичајима сувоземног рата; Убијање цивилног становништва; Злостављања и мучења; Силовања; Интернирање; Порези, реквизиције и други намети; Пљачка; Кулук; Рушевине и паљевине; Однарођавање; Повреде српске државне суверености. У уводном делу комисија је истакла да је при састављању извештаја "водила рачуна само о оним документима којима се неспорно могла поклонити вера. То су на првом месту наредбе самих бугарских власти, које утврђују да су те власти у својој управи у заузетој Србији биле надахнуте принципима противним међународном праву. То су, затим, материјални трагови бугарских насиља, на пр. Разрушена или спаљена села и куће, опљачкане цркве, обележја мучења на људском телу, раке са људским костурима и лешевима и.т.д. Ту су најзад, искази очевидаца у свима случајевима када је дело било учињено пред једним великим скупом људи, или када су одчевидци, као људи несрпске народности давали нарочита јемства непристрасности". Један део овог извештаја односи се на Сурдулицу, и поред осталог се каже:"Најглавнија од тих узпутних кланица била је у Сурдулици, где се налазио један Одбор који је дочекивао сваки спровод интернираних и коме је вођ спровода предавао листу лица за убијање, састављену од комитске организације оног краја из кога је спрсовод долазио. Сурдулички одбор је ову листу још и сам допуњавао. Преко ноћ сви ти који су се налазили на листи били су претресани и опљачкани. Сутра у јутру извођени су изван Сурдулице и убијани на разне начине. Испрва су убијани из пушака, али како се тај начин показао незгодан због разлегања пуцња, усвојен је други један. Жртвама су везиване руке наопако, па им је онда задавано 10 до 15 удара ножем у леђа. Али како се дешавало да људи и поред добивених рана остану живи, прибегло се убијању моткама. Удари мотке задавани су по потиљку, и то с таквом жестином да смрт услед распрскавања главе и мозга наступи одмах. Убиства су вршили војници 10 чете 42-ог пука и војници 5 етапне чете. Убијани су првенствено професори, учитељи, свештеници, судије, адвокати, трговци. Код Сурдулице су погинуле неке врло познате личности у Србији као нпр. Тома Зафировић, народни посланик, Тома Ђурђевић председник смедеревског Првостепеног суда, Тома Микић, судија врањског суда. По оцени мештана побијено је свега око 3000 људи."

Године 1921. у Београду су објављене две књиге грађе коју је приредио Сретен Димић школски надзорник под заједничким насловом Бугарска зверства у Врањском округу. Обе су преведене на чешки језик. Књиге доносе различите врсте драгоцених докумената поред осталог и о Сурдулици, при чему се нарочито истиче, како се каже, "чувена Дубока Долина - долина плача, главна кланица врањског округа у којој су мученички испустили душу многи невини Срби довођени са свију страна. У првој књизи донете су 32 фотографије жртава међуњима већи број свештеника, са ширим подацима о личностима и начину и месту њиховог уморства. У другој књизи донете су такође 33 фотографије жртава са ширим подацима из њиховог живота и начину убиства као и доста других података који осветљавају размере бугарских злочина. Књига доноси и један део напред поменутог извештаја Арчибалда Рајса о Сурдулици као и велики списак лица из Врањског округа које су Бугари убили за време Топличког устанка 1917. године. Овим свакако није до краја и у потпуности осветљена бугарска окупациона управа у Србији 1915-1918. године, нити злочин у Сурдулици. Свакако да би истраживања у бугарским архивима, али и у немачким и аустријским архивима пружила још јаче светло на размере једне монструозне политике која је у добром делу Србије поновљена 1941-1944. године.[6]

Американац Вилијам Драјтон у свом извештају наводи следеће: ”Цела околина овога места представља пространо гробље, па је оправдано названа “Српска кланица”, јер су Бугари на путу за Бугарску, током новембра, децембра, јануара и фебруара 1915/16 године овде свакодневно спроводили 200 до 400 Срба за интернацију, од којих су овде поубијали велики број. Сељаци су ми рекли како су сваке ноћи чули крике, запомагања и јецаје из шума које се простиру око њиховог села. Најтежа су била поменута четри месеца,али те страхоте су се наставиле и за све време док су Бугари били овде, а последње убиство су извршили 14. јула 1918. године.” [7]

[6] http://www.spc.rs/sr/zlocini_bugarskog_okupatora_u_surdulici_19151918
[7] А. Трајковић, Дубока долина, београд 1983.стр.51.

Комисија у Сурдулици вади из једног бунара побијене Србе, које су Бугари живе бацали у бунар.

Komisija u Surdulici vadi iz jednog bunara pobijene Srbe, koje su Bugari žive bacali u bunar.

Места сећања повезана са масовним страдањем цивила су пре свега везана за конкретне локације/објекте страдања (логори, затвори и др.), док су злочини у Сурдулици почињени на ширем простору у непосредној околини вароши, на више различитих локација, на којима су, после есхумација, пронађени остаци жртава. У Сурдулици није постојао посебан логор, као формално место страдања, већ је она више обједињујуће географско обележје, простор највећег и нарочито тешког и мучног страдања српских цивилних жртава у Првом светском рату.[8]

О Сурдулици би се пре могло говорити као о <u>ПРОСТОРУ СЕЋАЊА</u>.

[8] http://tokovi.istorije.rs/cir/uploaded/1%202012/I.%20Ristic.pdf,стр.42

Slika 126 – Албум (1919) DES CRIMES BULGARES – Corpses of persons killed near Surdulitza. (str. 36)

Slika 114 – Албум (1919) DES CRIMES BULGARES – Skeletons of assassinated people at Duboka Dolina, near Surdulitza. (str. 33)

МЕСТА СТРАДАЊА

Сурдулица, невелика варош у близини Лесковца, била је успутна станица колонама интернираца које су кретале ка Бугарској. Ту се налазио затвор у коме је непрекидно заседао окупаторски "ратни суд" и доносио одлуке о животу и смрти. Половина би обично била осуђена на смрт, а друга упућена на мучење у бугарским логорима.

Највеће масовне гобнице у Сурдулици, односно локалитети где су пронађене масовне гробнице са костима током Првог светског рата биле су на следећим локалитетима: Дубока долина, Калифер, Занкова ливада, Стојкова корија, Романовачки поток, Влашки дол, Јанкова ливада, Пискавица, Попов мост, Радићеве њиве, Дубрава, Јелашница, Корбевачка река, корито Врле реке од Сурдулице до Топлог дола, и друга места.

ОДЛУКУ ко ће бити ликвидиран, а ко интерниран, доносило је неколико нижих официра и подофицира из сурдуличког гарнизона. Они су били извршиоци геноцидне политике над српским народом. Критеријуми за одређивање ко ће на суд а ко у заробљеништво су били непознати, али се поуздано може закључити да су осуђивани на погубљење они који су код себе имали новац или неке друге драгоцености, или су пак по субјективној оцени "судија", били опасни за бугарски режим и политику која се спроводи у "новим, ослобођеним територијама".
ОСУЂЕНИ су ноћу вођени у колонама у Дубоку долину и ту по кратком поступку стрељани. Тај начин ликвидације касније је напуштен због бучности, па се масакр одвијао у тишини: клањем, убијењем мотком или разбијањем главе каменицама. Дању је испред Дубоке долине стајала бугарска стража тако да нико није могао да завири у ту тамницу смрти.
Место где су страдали недужни Срби у својим истраживањима посетио је др А. Рајс, после ослобођења и оставио следећи запис: "То је једна јаруга доста дубока, али тесна, кроз коју протиче један поточић када пада киша... Требало је само подићи суво лишће, копати мало и видети шта земља скрива... Пошто смо извадили кости од најмање пет лешева, од којих једног свештеника кога смо познали по одећи... сазнали смо да та рака садржи још велику количину костију других лешева. Констатовао сам, такође, неколико великих каменова који покривају раку, од којих су многи попрскани крвљу, као да су џелати своје жртве убијали камењем и бацали у раку. Цигани су

ме уверавали да ови несрећници нису сви још ни били мртви када су бацани у раку и убијани камењем."
(https://www.novosti.rs/dodatni_sadrzaj/clanci.119.html:653750-Srpsko-stratiste-u-Dubokoj-dolini)

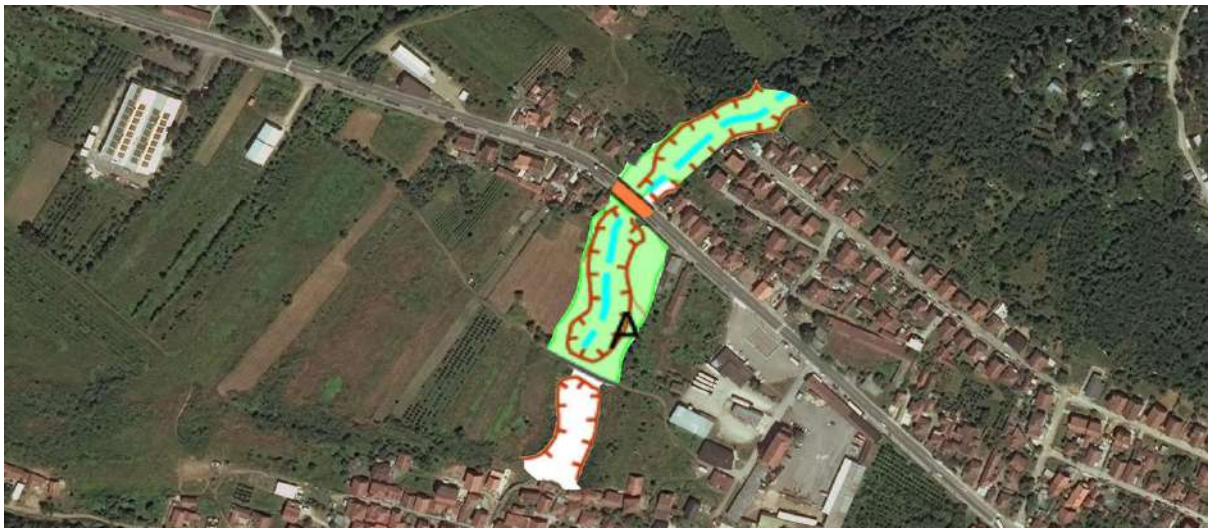

Место страдања/ српско стратиште/ Дубока долина у Сурдулици

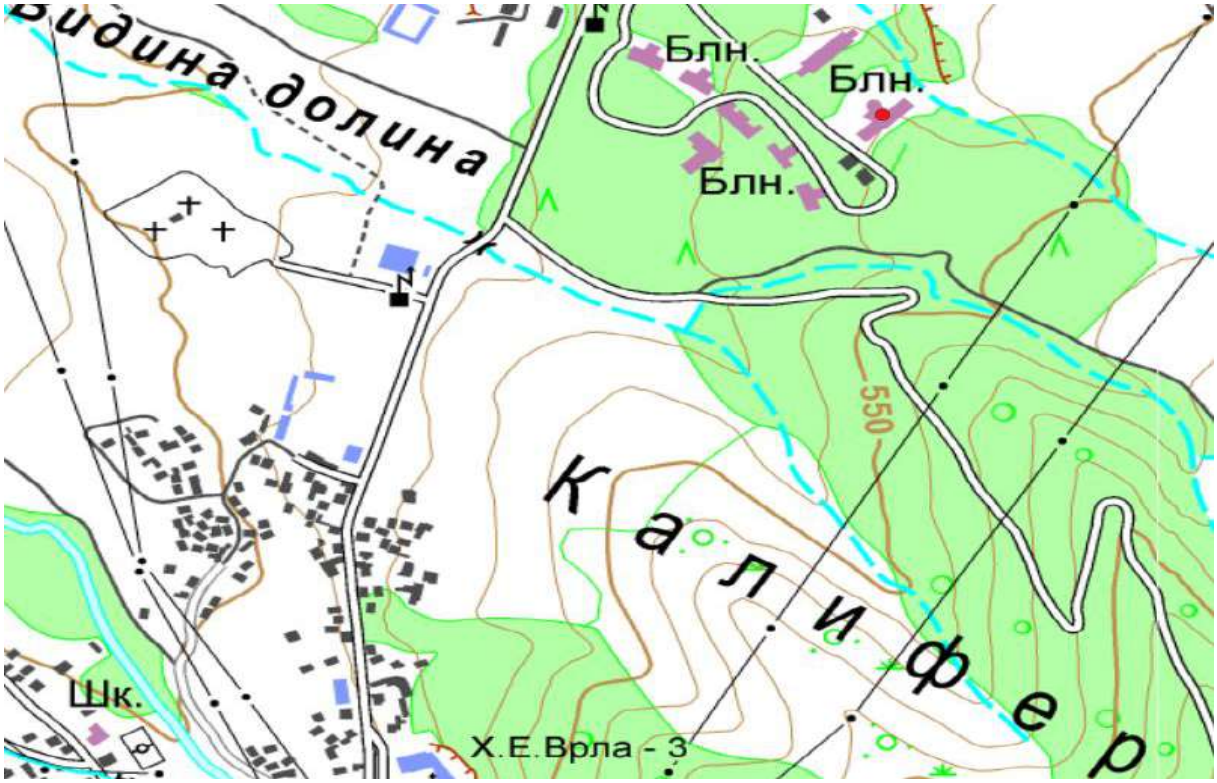

Места страдања Дубрава и Калифер

Slika 130 – Албум (1919) DES CRIMES BULGARES – Corpses of persons killed near Surdulilza (str. 38)

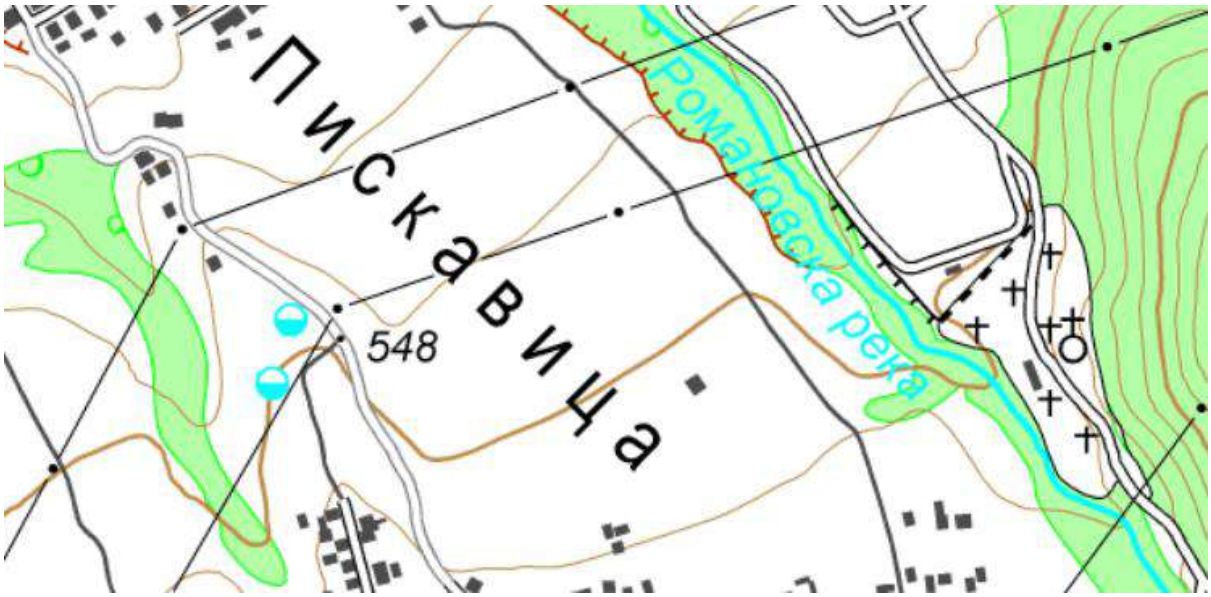

Место страдања Пискавица и Романовачка река/Романовачки поток

Слика 094 – Албум (1919) DES CRIMES BULGARES – Насловна страна

Slika 104 – Албум (1919) DES CRIMES BULGARES – Skulls of assassinated people at Duboka Dolina near Surdulitza. (str. 40)

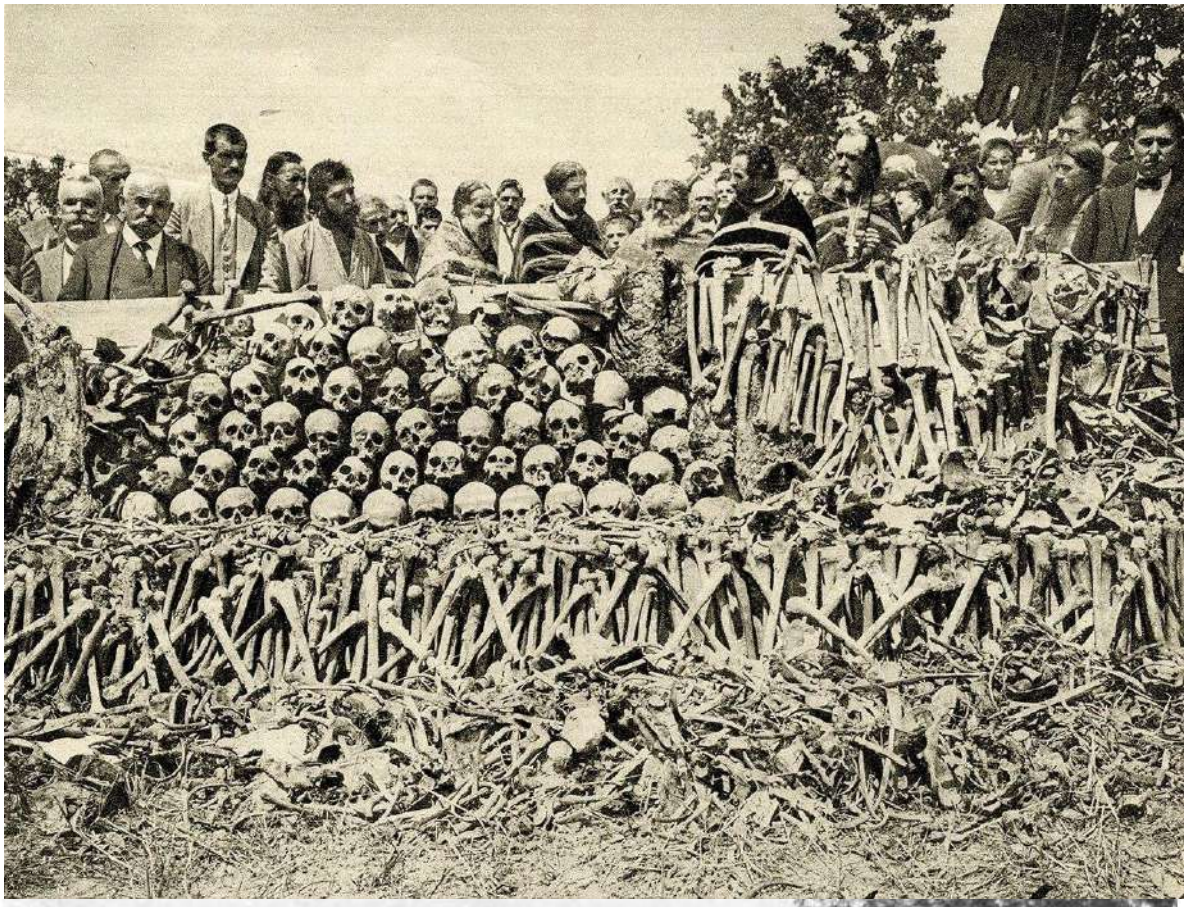

Слике 078 и 079 – Ратни албум 1914 - 18, аутор Андра Поповић (стр. 153) – Лобање и кости 3000 Сурдуличана зверски побијених Срба , чин парастоса у присуству мештана

Злочини Бугара над Србима, бугарска зверства, бугаризација Срба, бугарски злочини у Сурдулици и околини за време Првог светског рата детаљно су описани у књизи аутора Александра Трајковића **Дубока долина, документи о бугарским злочинима у Сурдулици 1915-1918. године**, Борба / Економска политика, 1983.

Подручје општине Сурдулице је, анализирајући споменике, спомен чесме и спомен плоче дало у Првом светском рату велики број жртава. Јован С. Стајић у књизи “Споменици палим ратницима Пчињског округа у ратовима од 1912 до 1918. године, на страни 114 доноси број погинулих ратника по селима:

Сурдулица 61	Јелашница 40
Масурица 68	Бацијевце 22
Сувојница 63	Џелепце 13
Ново Село 92	Дуги Дел 13
Мачкатица 48	Алакинце 11
Лескова Бара 37	Власина 10
Малакини 25	Балтијанце 2
Кијевац 20	Калабовце 20
	Укупно 551

ДРУГИ СВЕТСКИ РАТ

Инвазијом нацистичке немачке (Трећег рајха) на Пољску 1. септембра 1939. године, започео је Други светски рат. Нападом сила Осовине на Краљевину Југославију 6. априла 1941. године почео је рат на територији Југославије, која је након краткотрајног Априлског рата поражена и подељена између Немачке, Италије, Мађарске, и Бугарске.

Бугарска окупација 1941.-1944. године

Бугарска 5. армија са генералом Николом Миховим на челу отпочела је 18. априла окупацију дела југословенског државног подручја. До 23. априла бугарска 1. дивизија налазила се на простору Пирот — Сурдулица — Крива Феја, делови у Скопљу; 6. пешадијска дивизија југозападно од Софије, делови у Велесу; 7. пешадијска дивизија на простору Врање — Радовиште. Штаб 5. армије разместио се у Скопљу. Тада су окупирани срезови: пиротски, лужнички, власотиначки, царибродски, босиљградски, врањски, прешевски, масурички и пчињски.[9] Само успостављање административно-политичког апарата у Македонији и делу Србије, и проширење свих државно-правних институција, нису били довољни да обезбеде остварење циљева бугарске буржоазије и владајућих кругова — потпуно инкорпорисање окупационог подручја у царевину Бугарску. Бугарска влада је настојала да окупацију прикаже као природно проширење бугарске територије, као преузимање »своје националне територије«, као последицу капитулације Југославије. У Македонији и југоисточној Србији ствара снажан пропагандни апарат са задатком да предузме значајне мере за остварење политике освајања туђих територија али да то освајање, ту окупацију, прикаже као »ослободилачку мисију Бугарске«[10].

[9] »Ослободилачки рат народа Југославије 1941—1945«, Београд 1963, књ. 1, стр. 34—35;
[10] др Димитрије Кулић: »Бугарска окупација 1941—1944«, Ниш 1970, књ. 1

DEO TERITORIJE JUGOSLAVIJE KOJI JE BUGARSKA ANEKTIRALA I ZAPOSELA U II SVETSKOM RATU

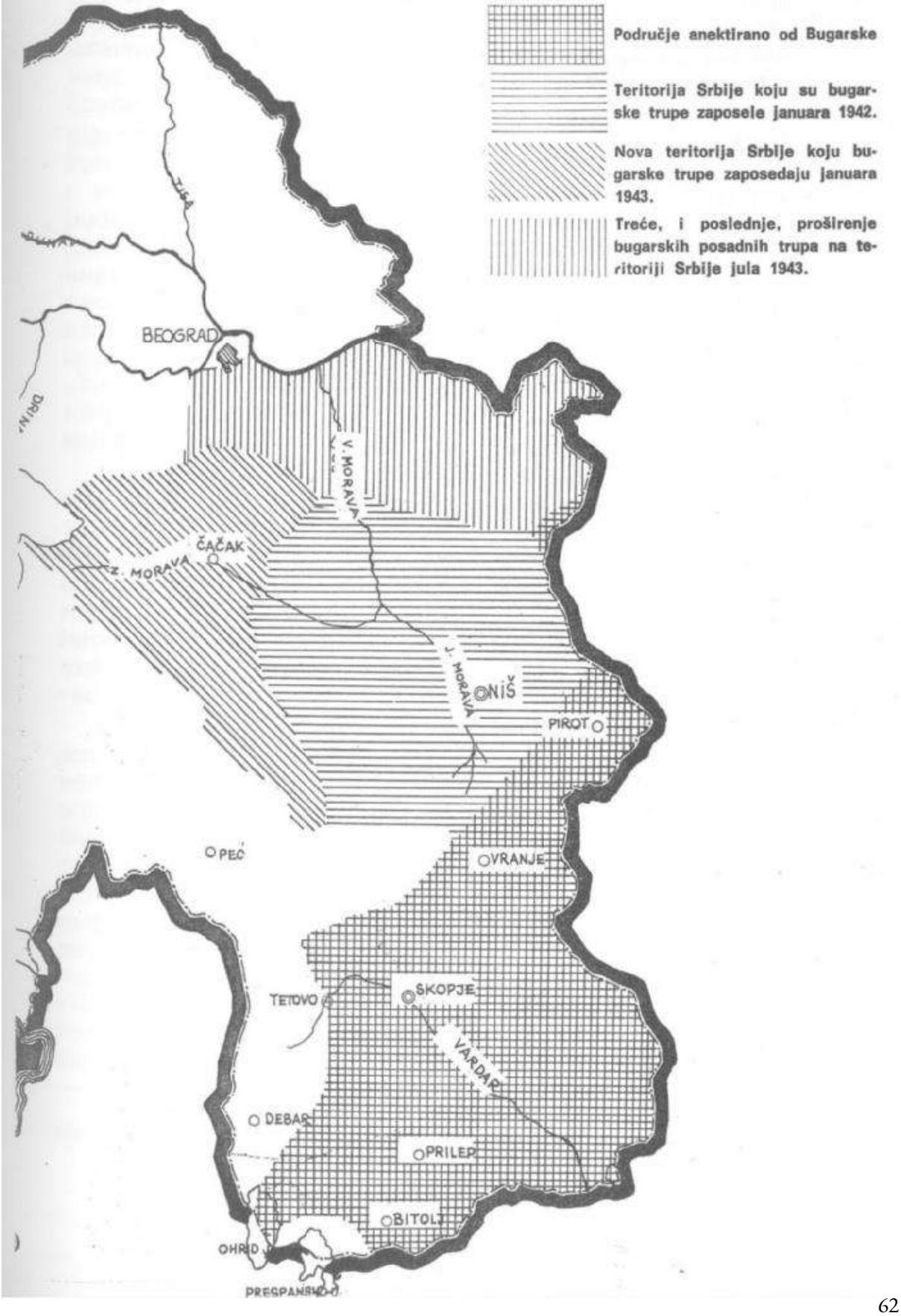

Стабилизација источног фронта представљала је за немачко командовање најважнији стратегијски задатак. А да би се источни фронт стабилизовао требало је са окупираних подручја извући што више снага али тако да то не ослаби немачке позиције у тим подручјима. Хитлерова директива број 39-а (од 15. децембра 1941. године) о још већем ангажовању бугарских трупа у Србији, требало је да послужи управо том циљу односно немачка команда је 17. јануара 1942. године издала Смернице о односу бугарских окупационих трупа у Србији према установама Вермахта у којима се укратко кодификује следеће: Бугарске окупационе трупе биле су потчињене немачком команданту у Србији и основни задатак био је одржавање јавног реда и мира и заштита пруге Београд—Ниш—Софија и Ниш—Скопље; у хитним случајевима могу предузети и нужне мере, али о томе морају најхитније известити немачку команду; контакти бугарских трупа са српским властима обезбеђиваче се преко немачких фелд и крајскомандантура, односно преко немачке управне власти у Србији; утврђује се да бугарски окупациони корпус, по одобрењу немачког команданта за Југоисток и уз сагласност бугарског Министарства рата, може бити употребљен и изван окупираних области.

У погледу односа према становништву, Смернице су у свему изједначиле бугарске трупе са немачким: за »преступе« према бугарским трупама, репресалије спроводе бугарски трупни команданти; одмазда за убијеног или рањеног бугарског војника иста је као за припаднике Вермахта: за једног убијеног Немца или убијеног Бугарина стреља се 50 талаца, за једног рањеног Немца или Бугарина — 25 талаца. Иначе, бугарски трупни команданти обавезни су да потпомажу немачке власти у спровођењу одмазде према становништву (после саботажа, рушења саобраћајница, постројења, разних других диверзија, итд.), а овлашћују се да то чине и сами у току борбених операција или када оцене да је то потребно због реда и мира на окупираној територији. Према заробљеним устаницима бугарске власти примењивале су исти поступак као и немачке: ухваћене устанике вешали су или стрељали; команданте, политичке комесаре и курире претходно саслушавали; лица која неовлашћено носе оружје или помажу устанике, вешали или стрељали. .[11]

Огромне тешкоће бугарским трупама на територији Сурдулице и Власине је током 1943. године причињавао је 2. јужноморавски одред који је дејствовао дуж пруге Ниш—Скопље и наносио знатне губитке окупатору.

[11] Б. Митровски, В. Глишић, Т. Ристовски, Бугарска војска у Југославији 1941 -1945, Београд, 1971.

Мурал на зиду трпезарије напуштене војне карауле паљска долина

После неколико успешних акција овог одреда, команда бугарског 1. окупационог корпуса одлучила је да уз помоћ полиције софијске и скопске области претражи терен и разбије 2. јужноморавски одред.Најоштрије борбе вођене су крајем априла у Црној Трави. Бугарски војници, уз подршку четири авиона, надирали су из пет праваца: Дарковца, Власине, Црвеног Брега, Стремим и Роваца и Трна. Да би се извукао из окружења, одред се поделио у неколико група и уз жестоке борбе пробио из обруча. И Бугари и партизани имали су велике губитке.[12]
Немоћан да заустави нагло јачање НОП и спречивојне успехе јединица II јужноморавског одреда, окупатор сав свој бес искаљује на ненаоружаном становништву читавог подручја. Почињу масовна хапшења, стрељања имасакрирања људи, жена и деце, паљење кућа и уништавање читавих села. Терор окупатора и зверства над нашимнародом добили су несхватљиве размере. У року од неколико недеља стрељано је на хиљаде људи и спаљено десетине села.[13] Бугари су два пута палили село Масурицу, као и село Козарница.
Војска фашистичке Бугарске борила се у Србији три и по године, прво на мањем делу а затим скоро на целој српској територији, против народноослободилачког покрета и против српског народа. После сваког оружаног сукоба са јединицама народноослободилачке војске, бугарска војска је чинила тешке злочине над српским народом. Према проценама Државне комисије за утврђивање злочина

[12] Б. Митровски, В. Глишић, Т. Ристовски, Бугарска војска у Југославији 1941 -1945, Београд, 1971.
[13] Л. Гаљак, Период стварања већих јединица НОБ на југу Србије стр.290

окупатора у току окупације 1941—1944. бугарски војници и полиција убили су 11.170 грађана Србије. Од тога је стрељано 3.657 мушкараца, 366 жена, 167 деце, обешено 87 мушкараца и 14 жена, заклано 179 мушкараца, 14 жена и петоро деце.

Ратни меморијали који се односе на Други светски рат на територији општине Сурдулица сведоче о бугарским злочинима на окупираној територији и борби против фашизма.

Такође, публикација **Јована Манасијевића "Они су пали за слободу 1941-1945.", Сурдулица 1981, коју је издао општински одбор СУБНОР-а Сурдулица** важан је извор о погинули борцима и жртвама фашистичког терора на територији општине Сурдулица.

Преглед погинулих бораца и осталих жртава по насељима у периоду 1941-1945. године по насељима:

НАСЕЉЕ	БОРЦИ	ЖФТ	БЈВ	ЦЖР	СВЕГА	Број погинулих жена
Алакинце	14	2	-	1	17	-
Балтијанце	3	16			19	
Бацијевце	5				5	
Биновце		2	1	1	4	
Битврђа	2	6			8	1
Божица	4			3	7	
Власина Округлица	10			2	12	
Власина Рид	6	6	1		13	
Власина Стојковића	8	3			11	
Вучеделце	2		2	1	5	
Горње Романовце	3	5			8	
Доње Романовце	3	3		1	7	1
Дањино Село	2				2	
Дуги Дел	2				2	
Дугојница	5	3			8	1
Дикава	4		6		10	
Загужање	6				6	
Јелашница	14	7	2	1	24	2
Калабовце	3				3	
Кијевац	6		1	1	8	
Клисура	10	4		4	18	1
Лескова Бара	4				4	

Масурица	37	70	2		109	23
Мачкатица	13	9			22	2
Ново Село	10	19	2	1	32	1
Рђавица	2		4		6	
Стајковце	9		4		13	1
Сувојница	11	21		1	33	6
Сурдулица	20	17	3	2	42	3
Топли Дол	3	4			7	1
Укупно	**219**	**215**	**18**	**13**	**465**	**44**

СЕЋАЊЕ НА НАТО ЗЛОЧИН У СУРДУЛИЦИ

НАТО бомбардовање Савезне Републике Југославије трајало је од 24. марта до 10. јуна 1999. године.

Уторак, 27. април 1999. године записан је у историји Сурдулице. Тада је, у једном од најјачих НАТО напада погинуло 20 цивила, међу којима и 12 деце. Повређено је више од 100 грађана, а срушено или оштећено преко 500 кућа. Око поднева, тог уторка је погођен густо насељени део Сурдулице. Делови намештаја и аутомобила, поломљене цигле и стакло, разрована улица, кратер од неколико метара призор је који су страни и домаћи новинари могли видети дан после бомбардовања у Змај Јовиној улици.

У Сурдулици је у подне НАТО авијација испалила више од десет пројектила.

На раскрсници, односно проширењу разроване Змај Јовине улице, петнаестак кућа је тешко оштећено, а неколико до темеља порушено.

Највећа разарања су била у комплексу породичних зграда у тој улици.

НАТО авијација, која је од 6. априла до 27. априла на Сурдулицу испалила 175 пројектила, гађала је и куће у Београдској улици у новом насељу Пискавица, где је причињена велика материјална штета.

Осим источног дела градића Пискавице, пројектилима је засут и југоистични део, недалеко од центра града - такозвана колонија (ул. Дринске дивизије), где су за само неколико секунди уништени животи и причињена огромна материјална штета.[14]

У току ноћи 30/31. маја 1999. НАТО авиони у „хуманитарној мисији", названој „Милосрдни анђео", у Сурдулици су бомбародавли Геронтолошки центар, Санаторијум за плућне болести и павиљон у којем су биле смештене избеглице из Републике Српске Крајине. Том приликом је убијено 20, а повређено 88 особа.

У записнику о увиђају, који је трајао од 1. до 3. јуна 1999, заведеним код Општинског суда у Сурдулици, под бројем Кр.113/99, утврђен је идентитет 16 „скупова делова лешева": Малобабић Милена, рођ.1979. у селу Горњи Сјеничак, општина Војнић; Малобабић Босиљка рођ.1946. у селу Кључ, општина Босански Петровац; Павковић Ђорђе, рођ. 1954. у селу Павковић, општина Крњак; Жигић Раде, рођ. 1947. у селу Тук, општина Кореница; Слијепчевић Мила, рођ. 1909. у селу Горњи Сјеничак, општина Карловац; Малешевић Даница, рођ. 1931. у месту Тушиловић, општина Крњак; Вучковић Миланка, рођ. 1934. у селу Косјерско, општина Дуга Реса; Манојловић Душан, рођ. 1927. у месту Горњи Сјеничак, општина Карловац; Рашић Стана, рођ. 1933. у месту Крива Феја, општина Врање; Милановић Босна, рођ. 1931. у месту Власина, Округлица, општина Сурдулица; Величковић Десанка, рођ. 1932. у селу Калиманце, општина Владичин Хан; Рангелов Стамен, рођ. 1938. у селу Божица, општина Сурдулица; Напијало Драгић, рођ. 1929. у месту Војнић, општина Војнић; Јањанин Богданка, рођ. 1925. у селу Маличка, општина Вргин Мост; Поповић Славко, рођ. 1939. у селу Доњи

[14] https://www.rts.rs/page/stories/ci/story/1/politika/57990/surdulica-deset-godina-kasnije.html

Скрад, општина Крњак; Будисављевић Петар, рођ. 1939. у месту Врховине, општина Врховине.
У записнику о увиђају констатује се да претходно од стране службених лица ОУП-а у Сурдулици, као скупови делова од лешева, обележени са арапским бројевима 13, 14, 15, 20, и 21, нису могли бити идентификовани због тога што су јако разорени – уништени и деструктуирани...
У том записнику се наводи да се од присутних представника власти, задужених за збрињавање избеглица, дознаје да су, поред напред наведених 16 идентификованих лица, страдала и неидентификована лица: Малобабић Раде, рођ. 1980. у селу Горњи Сјеничак, општина Војнић, од мајке Босиљке; Малобабић Миленко, рођ. 1983. у селу Горњи Сјеничак, општина Војнић, од мајке Босиљке и Манојловић Милица, рођ. 1922. у селу Ласињски Сјеничак, општина Карловац. „Делови лешева који су уништени, смрвљени и који чине деструктивну масу и обележени арапским бројевима 13, 14, 15, 20, и 21,... пошто нису могли бити при идентификацији припојени било ком лешу чија је идентификација утврђена као страдалих лица у извршеном бомбардовању, сахрањени су 3. јуна 1999. на Масуричком гробљу, где су сахрањени и посмртни остаци осталих избеглица.” Посмртне остатке страдалих у Дому пензионера и незбринутих лица, преузели су рођаци, осим Стане Рашић, коју није нико преузео, па је и она сахрањена са избеглицама на Масуричком гробљу, записано је у записнику о увиђају којег је писала записничарка Олга Вукашиновић по диктату сурдуличког судије Малча Тодорова.[15]

[15] http://www.politika.rs/scc/clanak/455243/Pogledi/Secanje-na-NATO-zlocin-u-Surdulici

АРХИВСКА ГРАЂА

РАТНИЧКА ГРОБЉА ИЗ ДРУГОГ БАЛКАНСКОГ И ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА

Архивска грађа из Архива Југославије која се односи на ратничка гробља из Другог балканског и Првог светског рата на Власини на територији општине Сурдулица

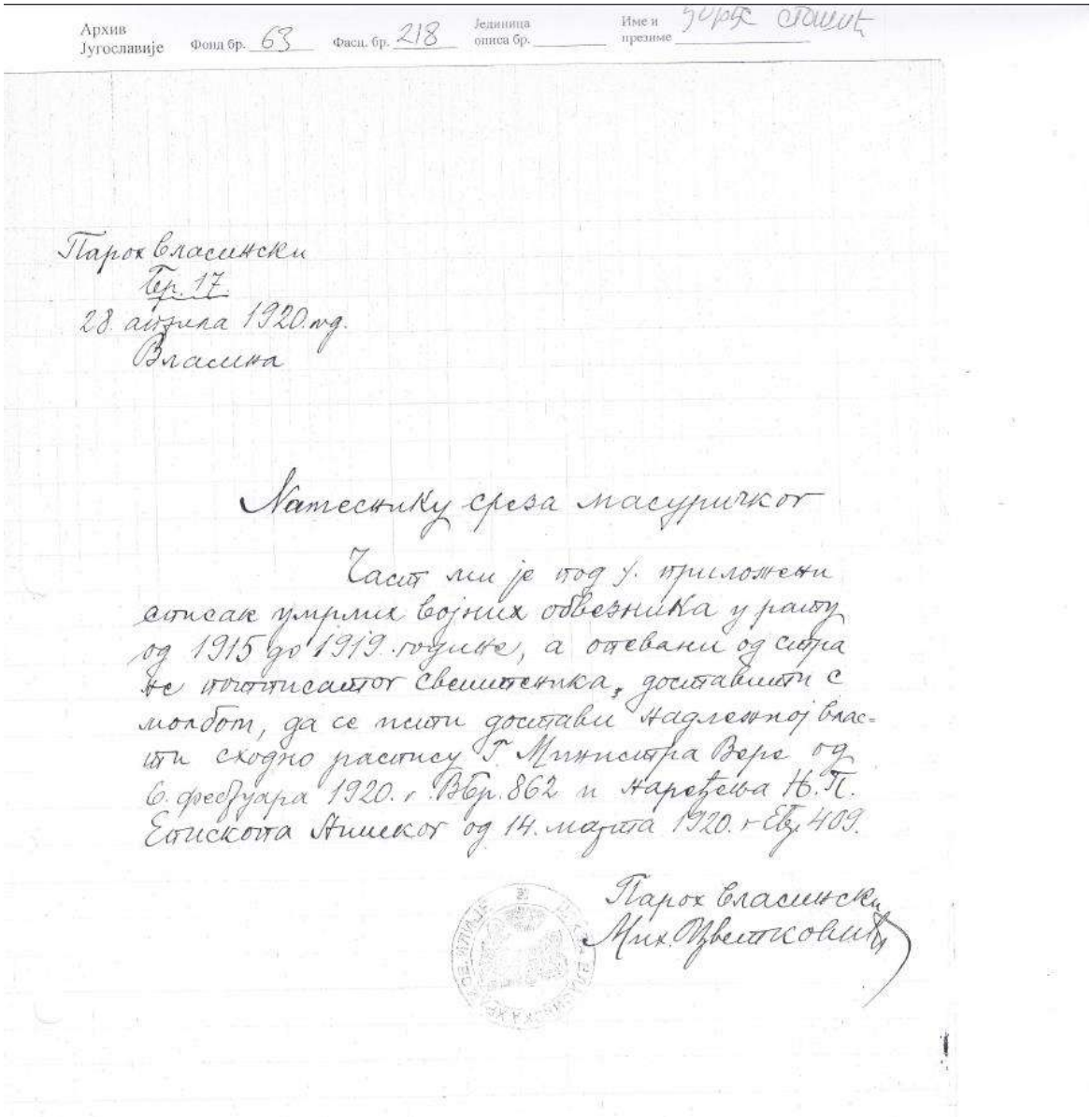

Архив Југославије Фонд бр. 63 Фасц. бр. 218 Јединица описа бр. _____ Име и презиме Јорђе Стошић

Парох власински
Бр. 17.
28. априла 1920. год.
Власина

Намеснику среза масуричког

Част ми је под ј. приложени списак умрлих војних обвезника у рату од 1915 до 1919. године, а опевани од стране почтписатог свештеника, доставити с молбом, да се исти достави надлежној власти сходно распису Г. Министра Вере од 6. фебруара 1920. г. Вбр. 862 и наређења Н. П. Епископа Нишког од 14. марта 1920. г. Ев. 409.

Парох власински
Мих. Цветковић

Управа Цркве власинске
Бр. 17.
28. априла 1920 год.
Власина.

Намеснику среза Масуричког

На основу расписа Г. Министра Вера од 6. фебруара т. г. Бр. 862 тачке 4. под в. и наређења Н. П. Епископа Нишког од 14. марта т. г. Бр. 409 част ми је известити, да на територији поверене ми парохије има војничких гробова из 1913 и 1915 године без ћисног обележја и осталих података, и то:

1. На месту званом „Округлица" 54. гроба из I. пука III позива и X. пука II позива погинули 1913. године;

2. На месту званом „Анатемија" 120. гробова из 17. пука и Добровољачког Одреда погинули у 1915. години;

3. На месту званом „Мали Четерник" 108 гробова из X пука II позива и Шумадиског дивизиског коњич. ескадрона погинули у 1913. год.

4. На месту званом „Грамада" 50. гробова из V прекобројног пука и X пука I позива погинули у 1913. години.

Гробови означени у тачци 4. налазе се на граници парохије власинске и Црне Траве.

Парох власински
Мих. Цветковић

[1]

МИНИСТАРСТВО ПРАВДЕ
Краљевине Југославије

ВЕРСКО ОДЕЉЕЊЕ
Бр: 87318 @. 2801

13 септембра 1930 године
Београд.

ПРЕДМЕТ: Гробље у срезу масурићком.

НАЧЕЛНИКУ СРЕЗА МАСУРИЋКОГ

С У Р Д У Л И Ц А.

Према подацима са којим располаже ово Министерство утврђује се, да у томе срезу постоје ратнички гробови и то: у Власини пет гробова познатих наших ратника и 332 гроба непознатих ратника.

Препоручује се Начелнику да утврди: да ли у наведеним местима постоје и сад означени гробови, у каквом су стању и на чијем се имању налазе; а, ако је који гроб ратника прекопан, где су посмртни остаци поново укопани, према приложеној листи података.

Начелник ће продузети кореке да се изради и тачна ситуација земљите гробова, појединачних гробаља или скупног (општег) гроба, као и скице истих са именима у њима сахрањених ратника, ако су познати, према надгробном обележју; а ако су непознати и нема никаквог надгробног обележја, овде само број гробова односно сахрањених. Гробове непознатих у скици обележити бројевима.

Исто тако Начелник ће настојати, да се утврди: има ли још које место у томе срезу, поред горе назначених, где се налазе ратнички гробови па и у погледу њих поступити по предњем ставу са назначењем, поред имена и презимена покојника, датума смрти и других података који се буду могли утврдити, ако су

./.

познати; а ако су непознати онда само број гробова.

Ако има гробова страних ратника и са њима ће се поступати по горњем наређењу.

Листу података са ситуационим планом и скицом и имеником,-одвојено израђено за ратничко гробље, за заједничке(скупне) ратничке гробове, за редове ратничких гробова у општем гробљу, за посебне ратничке гробове, већ према томе где се како налазе- послати у што краћем року.

Начелник ће наредити дотичним општинама да све ратничке гробове ограде, очисте од траве, хумке побусају и надгробна обележја- крстове- са натписима поставе, ако су руинирани,у смислу комбинованих одредаба чл. 5, 7 и 24 Закона о уређењу наших војничких гробаља и гробова у отаџбини и т.д.(види „Службене Новине" бр: 87, од 22 априла 1922 године), и да у будуће стављају у буџет извесну суму за одржавање гробова.

По наредби Министра Правде
Шеф Отсека-Инспектор,

Списак војничких гробаља на простору Власине (пописао парох власински Михајло Цветковић, 1921)

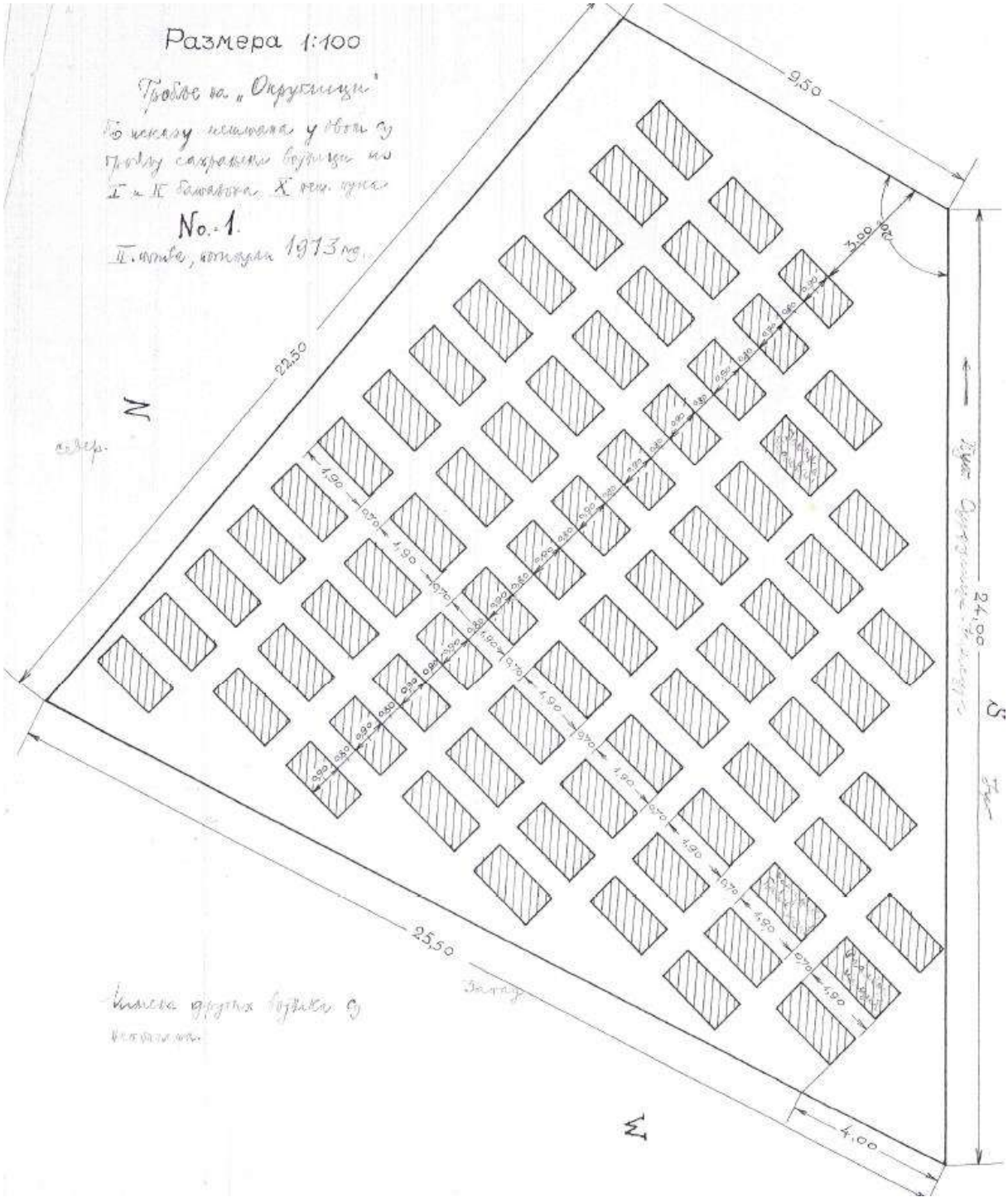

Војничко гробље на “Округлици” (Скица из 1931. године)

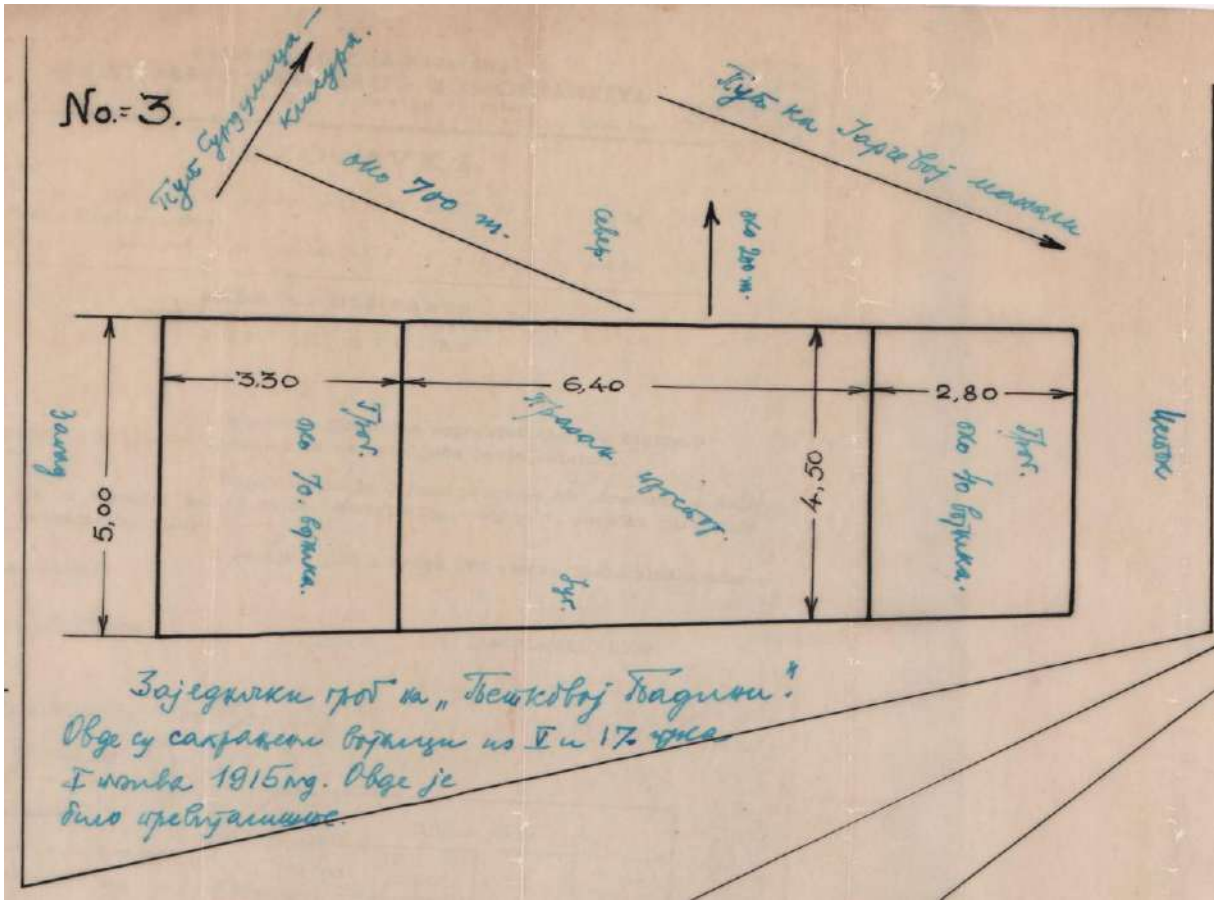

Војничко гробље на “Петковој падини” (Скица из 1931. године)

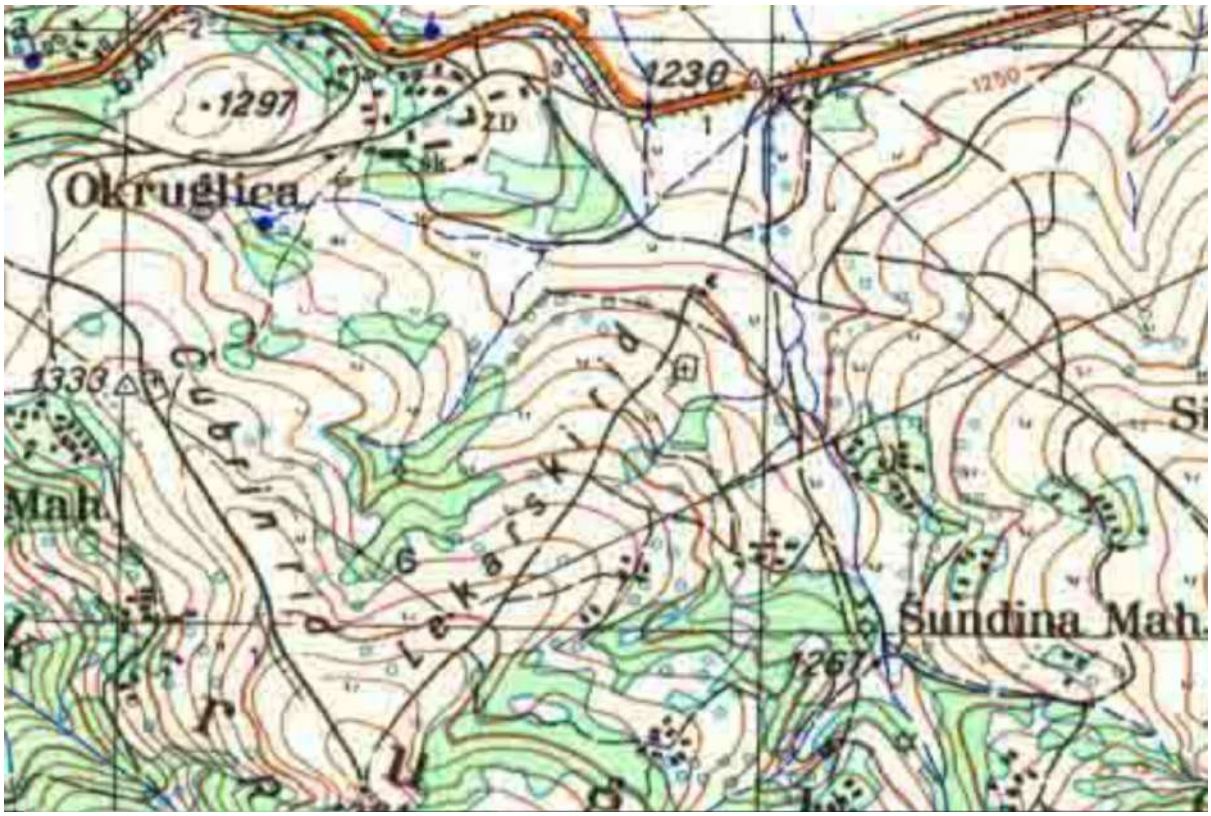

Положај војничког гробља на Петковој падини у односу на Лекарски рид
(Топографска карта, 1972. године)

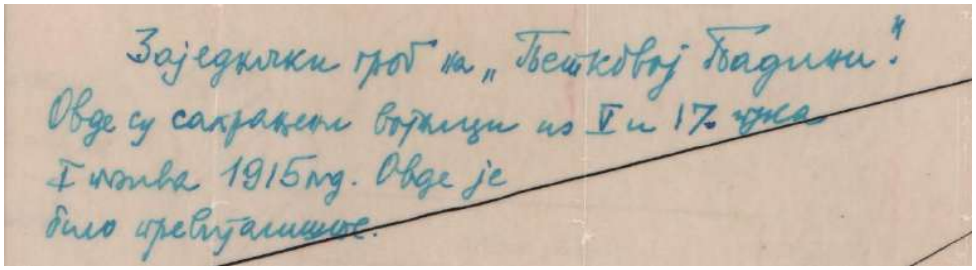

Исечак са скице који се односи на гробље на Петковој падини (Скица из 1931. године)

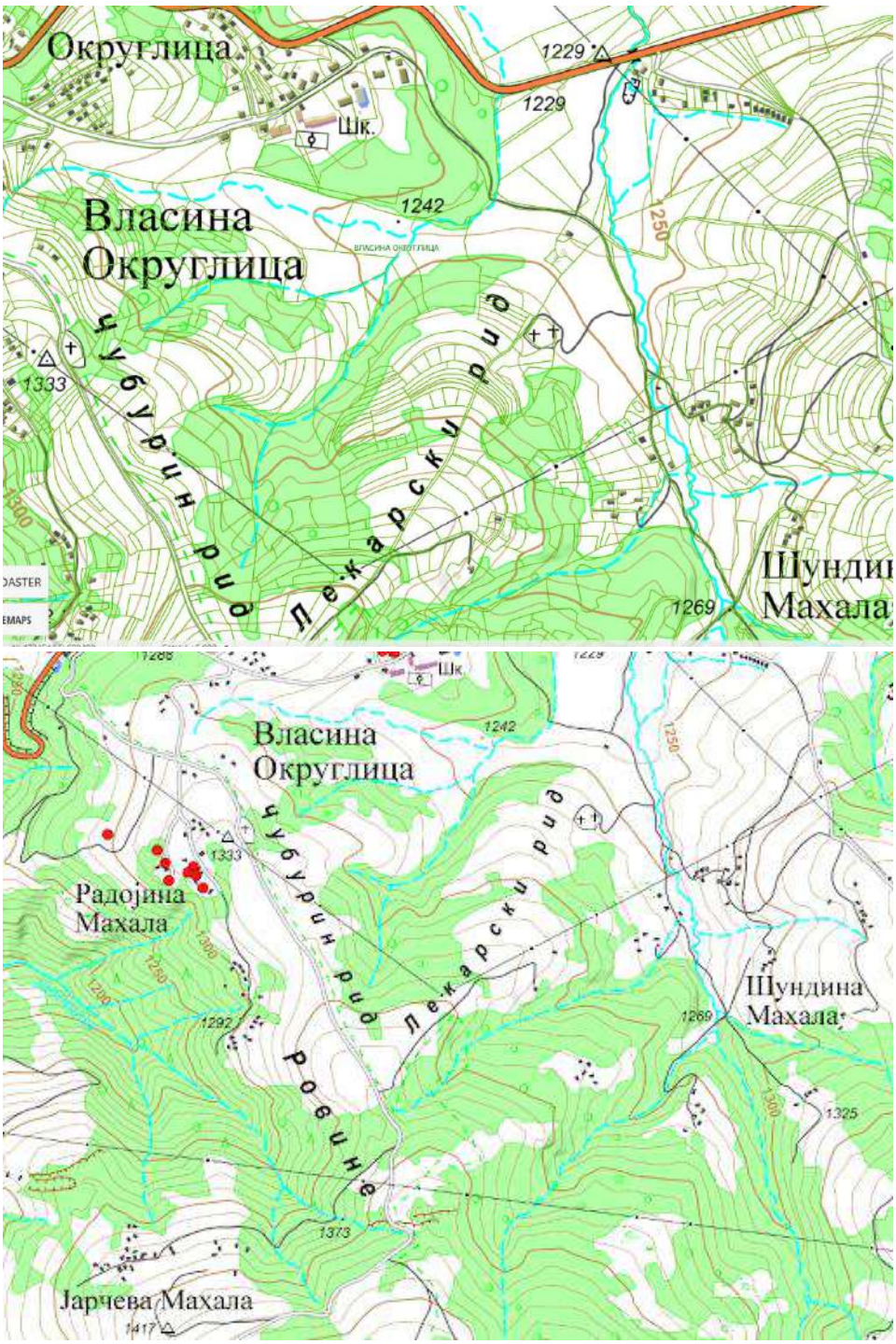

Положај војничког гробља на Петковој падини у односу на Лекарски рид и нешто даље Јарчеву махалу (извор: Геосрбија)

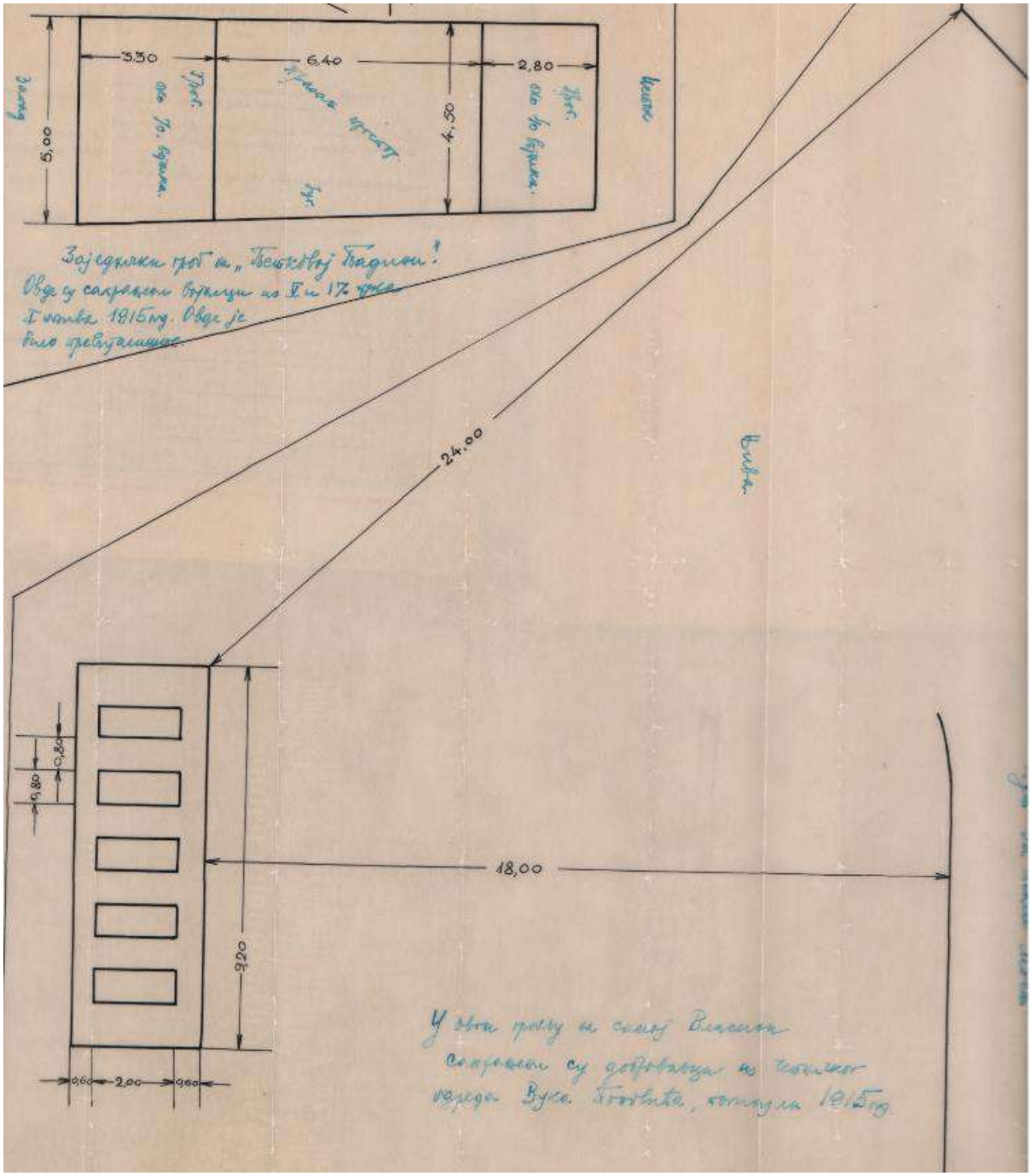

Део скице који се односи на пет гроба војника добровољачког пука на Власина Риду код цркве Св. Илије (Скица из 1931. године)

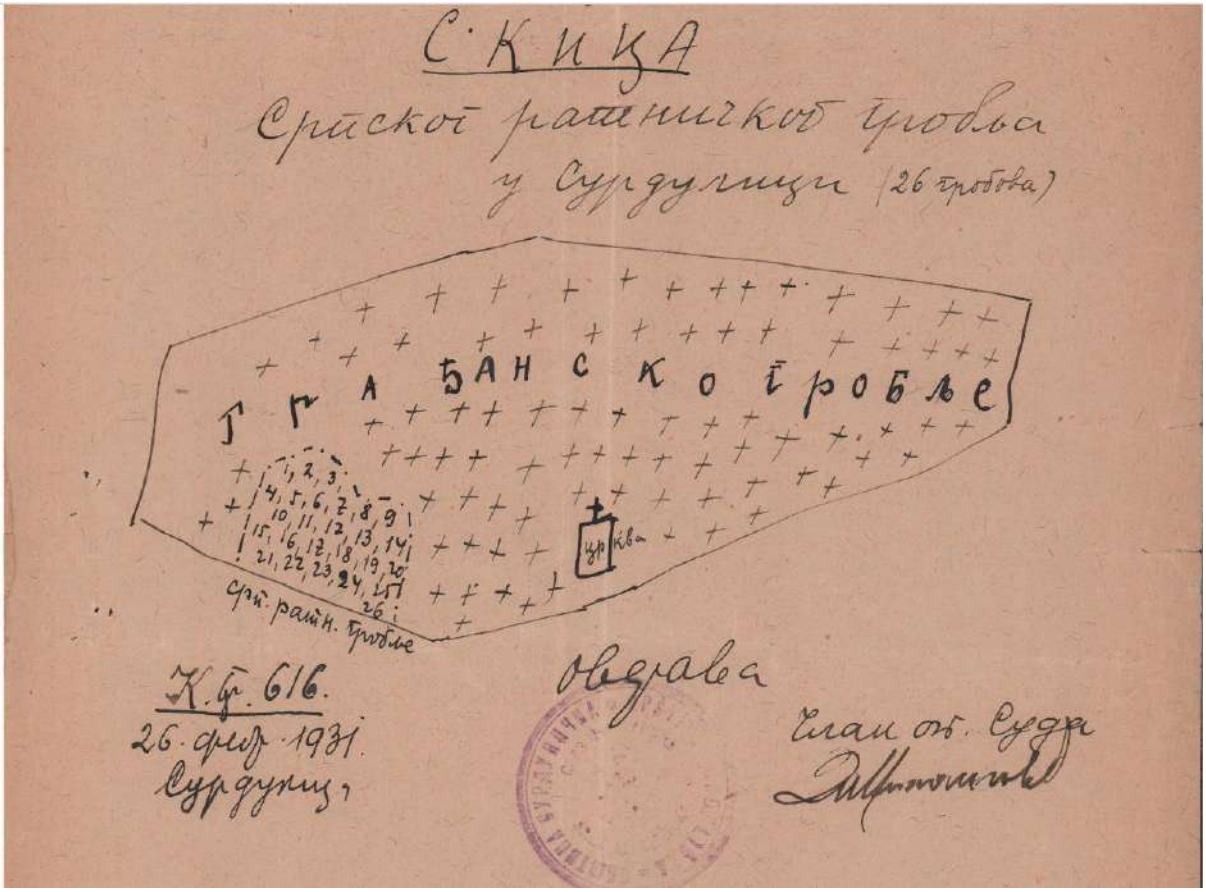

Војничко гробље у оквиру сурдуличког старог гробља (Скица из 1931. године)

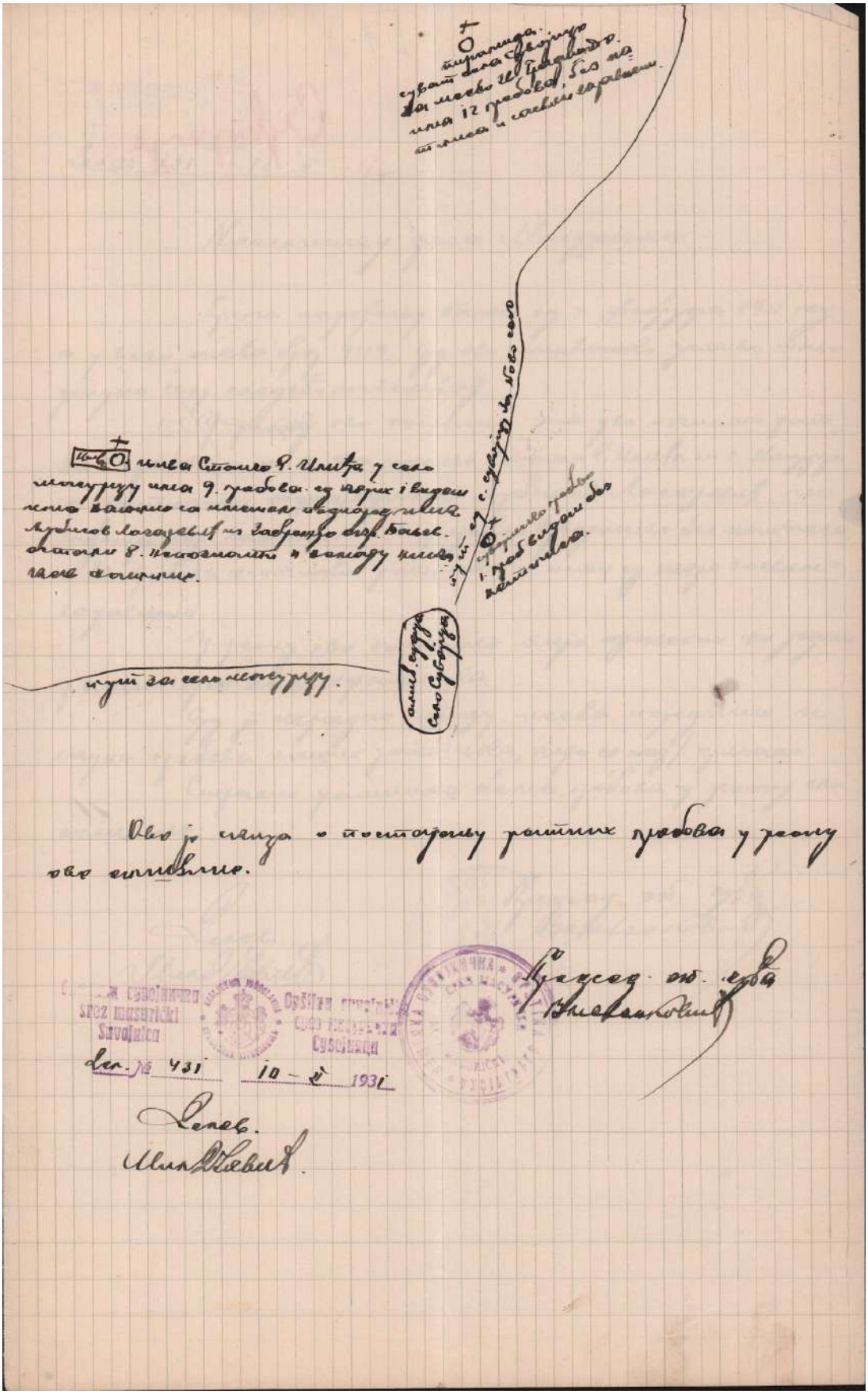

Оквирне позиције и документ о постојању ратничких гробова у атару села Сувојница
(Скица из 1931. године)

СПИСАК ПОГИНУЛИХ И НЕСТАЛИХ ВОЈНИКА У БОРБАМА НА ВЛАСИНИ 1913. ГОДИНЕ

Чачак (бивши трнавски и љубички срез)

1. Драгутиновић Љубисав, из Атенице (трнавски срез), 34 године, ожењен (Рајка), обвезник редов I чете II батаљона X пука, учесник балканских ратова, погинуо септембра 1913. на „Грамади“ и сахрањен код власинске цркве. [МИАЧ, Општина атеничка, К-1, 12.12.1918, К-2, фас. остало, 17.03.1921, К-3, фасц. остало, 05.09.1920; С.Ј. Михаиловић, М. П. Гавриловић, *нав. дело*, 50; М. Вуловић, *нав. дело*, 36 – Спомен плоча храма цркве Св. Вазнесења у Чачку, 162 – Споменик код Атеничког врела; В. Петронијевић, Д. Јањић, *нав. дело*, 436] У књигама крштених има само Љубисав, рођен 10. јануара 1886. од оца Милика и мајке Ђурђије (МКР Чачак 1881-1891, стр. 73, р.бр. 13)
2. Јеротијевић Радомир, из Атенице (трнавски срез), 43 године, рођен 8. јуна 1874. од оца Милисава и мајке Новке, обвезник I чете I батаљона X пука, учесник балканских ратова, рањен на Власини, преминуо од последица рањавања 20. децембра 1915. у Атеници. [МИАЧ, Општина атеничка, К-1, 12.12.1918, К-3, фасц. остало, 05.09.1920; С.Ј. Михаиловић, М. П. Гавриловић, *нав. дело*, 55; МКУ Атеница 02.02.1881-18.11.1929, 66/204; В. Петронијевић, Д. Јањић, *нав. дело*, 437; М. Вуловић, *нав. дело*, 162; МКР Чачак 1870-1876, стр. 58, р.бр. 82]
3. Лазовић Средоје, земљорадник из Бељине (трнавски срез), 39 година, рођен у Бељини, у браку 18 година (Винка, рођена 1881), редов I чете II батаљона X пука II позива, погинуо у борби против Бугара 24. јула 1913. на положају „Бајин брег“ (Власина), сахрањен 25. јула (?) 1913. на Власини – „Округлица“. [МКУ Чачак, црква чачанско-ваведењска, храм Св. Вазнесења Господњег, 1907-1920, стр. 104, р.бр. 58; МИАЧ, НОС чачански, К-96; Велимир Јов. Белопавловић, *нав. дело*, Чачак 1921, 8; М. Вуловић, *нав. дело*, 50]
4. Ћубовић Александар, земљорадник из Виљуше (трнавски срез), 24 године, рођен у Виљуши, у браку 3 године, погинуо у рату са Бугарима на Грамади код Власине 7. јула 1913. где је истог дана и сахрањен. [МКУ Трнава, храм Св. Благовештење 1881-1921, стр. 124, р.бр. 57; М. Вуловић, *нав. дело*, 69]
5. Стојић Божидар, земљорадник из Вујетинаца (љубички срез), 30 година, рођен 21. октобра 1884. у Вујетинцима од оца Витомира и мајке Радојке, у браку 11 година, војник I позива X пука, преминуо од колере на Власини 1. јула 1913. године , где је и сахрањен 2. јула 1913, опело извршио Владимир Ђурковић свештеник Лаповски. [МКР Катрга 1881-1902, стр. 24, р.бр. 90; МКУ Мрчајевци, храм Св. Апостол Петар и Павле 1913-1933, књ. V, стр. 3, р.бр. 103]
6. Поповић-Танасијевић-Калуђеровић Љубинко, земљоделац, 32 године, рођен 1. јануара 1877. у Г. Горевници (љубићки срез) од оца Пауна и мајке Перунике, у браку 10 година, војник, погинуо у рату на Власини 25. јуна 1913, сахрањен 26. јуна *Округлица Буковој глави*, *заведен по акту Намесника*

среза љубићског од 24. августа 1913. Бр. 159. [МКУ Миоковци, капела Г. Горевничка храма Св. Ђорђе, 1909-1925, стр. 39, р.бр. 67; М. Вуловић, *нав. дело*, 174; МКР Миоковци 1875-1881, стр. 21, р.бр. 9 - Поповић]

7. Обрадовић Драгомир, земљорадник, 25 година, рођен 4. јула 1891. у Д. Горевници (љубићки срез) од оца Новака и мајке Дмитре, нежењен, војник X пука I позива, погинуо у Српско-бугарском рату на Власини 8. јула 1913. где је и сахрањен 9. јула 1913. [МКУ Мрчајевци, храм Св. Апостол Петар и Павле 1913-1933, књ. V, стр. 2, р.бр. 97; МКР Мрчајевци 1880-1900, стр. 93, р.бр. 62]
8. Савић Милун, земљорадник, рођен 30. јуна 1887. у Д. Горевници (љубићки срез) од оца Вукосава и мајке Радосаве, мобилисан 1912, редов X пука, погинуо 8. јула 1913. у борби против Бугара код Власине. [МИАЧ, НОС чачански, К-96; МКР Мрчајевци 1880-1900, стр. 56, р.бр. 61]
9. Димитријевић Миленко, земљорадник из Јездине, 29 година, рођен у Јездини (трнавски срез), од оца Василије (општински служитељ), живео у Чачку, брачно стање непознато/отац једног детета, војник I чете II батаљона X пука, преминуо од колере 1. јула 1913. на Власини где је истог дана и сахрањен. [МКУ Чачак, црква чачанско-ваведењска, храм Св. Вазнесења Господњег, 1907-1920, стр. 105, р.бр. 69; МИАЧ, Општина чачанска, К-5, рег.бр. 14956/21, ред.бр. 56, К-27, ф-3, бр. 53 и К-43, ф-4, р.бр. 124]
10. Глишовић Вујо/Вујица, земљорадник, рођен 10. јуна 1890. у Милићевцима (љубићки срез) од оца Владимира и мајке Цмиљане, војни обвезник II чете II батаљона X пука I позива, преминуо од колере 2. јула 1913. на Власини, где је и сахрањен 3. јула 1913. [МКУ Чачак, црква Миоковачка, храм Покров Св. Богородице, 1910-1925, стр. 47, р.бр. 100; М. Вуловић, *нав. дело*, 54; МКР Миоковци 1889-1891, стр. 221, р.бр. 116 - Вујо]
11. Пауновић П. Богић, земљоделац, 28 година, рођен 6. јануара 1883. у Миоковцима (љубићки срез) од оца Петра и мајке Станије, у браку шест година, редов X пука I позива, погинуо у рату са Бугарима на Власини 8. јула 1913, сахрањен на Каланици, *заведен по акту Намесника среза љубићског од 13. новембра 1913. Бр. 194, 212*. [МКУ Миоковци, капела Г. Горевничка храма Св. Ђорђе, 1909-1925, стр. 42, р.бр. 89; МКР Миоковци 1881-1889, стр. 32, р.бр. 9; М. Вуловић, *нав. дело*, 52, 201]
12. Ракетић Арсеније, земљорадник из Мојсиња (љубићки срез), 35 година, рођен у Мојсињу, у браку 14 година (жена Ангелина, 1884), војни обвезник II позива X пука, погинуо у борби са Бугарима на Буковој Глави 24. јуна 1913, сахрањен 26. јуна на Власинском гробљу. [МКУ Мојсиње, храм Успење Пресвете Богородице 1913-1921, стр. 3, ред.бр. 121; МИАЧ, НОС чачански, К-94, фасц. помоћ и инвалиднине за I и II светски рат; М. Вуловић, *нав. дело*, 56, 203]
13. Мун(њ)ић Милисав, земљорадник из Мрчајеваца (љубићки срез), 28 година, рођен у Мрчајевцима, у браку 11 година, војник I позива X пука, преминуо од колере на Власини 3. јула 1913. где је и сахрањен 4. јула 1913, опело

извршио Владимир Ђурковић свештеник Лаповски. [МКУ Мрчајевци, храм Св. Апостол Петар и Павле 1913-1933, књ. V, стр. 3, р.бр. 104]

14. Кузмановић Кузман, земљорадник из Остре (љубићки срез), 34 године, рођен у Остри, у браку 13 година, војни обвезник II позива X пука, погинуо у борби са Бугарима на Буковој Глави 24. јуна 1913, сахрањен 26. јуна на Власинском гробљу. [МКУ Мојсиње, храм Успење Пресвете Богородице 1913-1921, стр. 3, ред.бр. 121]
15. Неговановић Дмитар, земљорадник, 35 година, рођен 22. фебруара 1876. у Остри (љубићки срез) од оца Стевана и мајке Дмитре, у браку 14 година, војни обвезник II позива X пука, погинуо у борби са Бугарима на Буковој Глави 24. јуна 1913, сахрањен 26. јуна на Власинском гробљу. [МКР Мојсиње 1876-1881, стр. 3, р.бр. 26; МКУ Мојсиње, храм Успење Пресвете Богородице 1913-1921, стр. 3, ред.бр. 122] ДВД Војни архив попис- слово Н, НЕГОВАНОВИЋ ДМИТАР ГВОЗДЕН ..1878 ..1913 1. ЧЕТА 3. БАТ. 10. П. ПУК, 2. ПОЗИВ ПОГИНУО # # П03а-204-1-11)
16. Глишовић Светислав, тежак из Парменца (трнавски срез), 28 година, рођен 1. јануара 1885. у Парменцу од оца Милана и мајке Кристине, у браку девет година, војник I чете I батаљона X пешадијског пука I позива, погинуо у борби против Бугара 7. јула 1913. на Власини на положају „Грамада“ где је и сахрањен истог дана. [МКУ Чачак, црква чачанско-ваведењска, храм Св. Вазнесења Господњег, 1907-1920, стр. 105, р.бр. 64; Велимир Јов. Белопавловић, *нав. дело*, 12, 13; М. Вуловић, *нав. дело*, 51; МИАЧ, Општина чачанска, К-5, рег.бр. 14956/21, ред.бр. 115; МКР Чачак 1880-1904, стр.54-55, р.бр. 2] ГЛИШОВИЋ СВЕТИСЛАВ РАТКО, БРАТ ..1885 ..1913 1. 1. 10, 1. ПОЗИВ # # П03а-204-1-9
17. Милосављевић Лазар, тежак из Парменца (трнавски срез), 32 године, рођен 20. јула 1881. године у Парменцу од оца Матије и мајке Станије, у браку девет година, војник I чете I батаљона X пешадијског пука I позива, погинуо у борби против Бугара 7. јула 1913. на Власини на положају „Грамада“ где је и сахрањен истог дана. [МКУ Чачак, црква чачанско-ваведењска, храм Св. Вазнесења Господњег, 1907-1920, стр. 105, р.бр. 65; Велимир Јов. Белопавловић, *нав. дело*, 9; М. Вуловић, *нав. дело*, 51; МКР Чачак 1880-1904, стр. 8-9, р.бр. 43]
18. Полуга Ж. Љубомир, тежак из Парменца, срез трнавски, округ чачански,31 година, рођен у Парменцу 28. децембра 1882. од оца Живка и мајке Милеве, у браку 12 година, војник X пука I позива, погинуо у борби на положају Власинском званом „Грамада“ 7. јула 1913. [МКУ Чачак, црква чачанско-ваведењска, храм Св. Вазнесења Господњег, 1907-1920, стр. 104, р.бр. 63; М. Вуловић, *нав. дело*, 51; МКР Чачак 1880-1904, стр. 26-27, р.бр. 4]
19. Јовашевић Живојин, земљорадни, 30 година, рођен 3. априла 1882. у Прељини (љубићки срез) од оца Чедомира и мајке Кристине, у браку шест година, војни обвезник I позива X пука III батаљона, погинуо у борби против Бугара на Власини 8. јула 1913. где је истог дана и сахрањен. [МКУ Мојсиње,

храм Успење Пресвете Богородице 1913-1921, стр. 2, ред.бр. 115; М. Вуловић, *нав. дело*, 60; МКР Мојсиње 1881-1892, стр. 19, р.бр. 62; МКР Прељина 1880-1891, стр. 11, р.бр. 23]

20. Ракић Милан, земљорадник из Прељине (љубићки срез), 23 године, рођен у Прељини, у браку две године, војни обвезник II чете III батаљона X пука сталног кадра, погинуо у борби са Бугарима на положају Мало Зрно на Власини 18. јула 1913, сахрањен истог дана на гробљу у Власини. [МКУ Мојсиње, храм Успење Свете Богородице 1913-1921, стр. 4, ред.бр. 125]
21. Марковић Тодор, земљоделац, 27 година, рођен 27. фебруара 1886. у Пријевору (љубићки срез) од оца Саве и мајке Анђелије, ожењен (Милева, једно дете), војник X пука I позива, преминуо од колере на Власини 2. јула 1913, где је и сахрањен 3. јула 1913, „*заведен по акту Намесника среза љубићског од 13. новембра 1913. Бр. 194, 212*.“ [МКУ Миоковци, капела Г. Горевничка храма Св. Ђорђе, 1909-1925, стр. 43, р.бр. 97; Т. Данилоивћ, *нав. дело*, 338; НОР – Г. Милановац, К-3, бр. 339; МКР Миоковци 1881-1889, стр. 102, р.бр. 61]
22. Вуковић Милован, земљоделац из Рајца (трнавски срез), рођен 11. јуна 1891. у Рајцу од оца Аксентија и мајке Марте, умро од колере у Власини 3. јула 1913, сахрањен 4. јула 1913, опело извршио Влад. Ђурковић свештеник X пука I позива. [МКР Јежевица 1880-1895, стр. 132, р.бр. 109; МКУ Јежевица, храм Св. Никола 1911-1935, стр. 18, р.бр. 47; М. Вуловић, *нав. дело*, 224]
23. Ђуровић Миљко, земљорадник из Трнаве (трнавски срез), 30 година, рођен у Трнави, у браку 10 година (Милица, 1881), редов I чете IV батаљона X пука, преминуо од колере на Власини 30. јуна 1913. где је истог дана и сахрањен. [МКУ Трнава, храм Св. Благовештење 1881-1921, стр. 124, р.бр. 60;МИАЧ, НОС чачански, К-94, фасц. помоћ и инвалиднине за I и II светски рат; М. Вуловић, *нав. дело*, 68]
24. Маринковић Љубисав, земљорадник из Трнаве (трнавски срез), 28 година, рођен у Виљуши, у браку осам година, погинуо у рату са Бугарима на Громади код Власине 7. јула 1913. где је истог дана и сахрањен. [МКУ Трнава, храм Св. Благовештење 1881-1921, стр. 124, р.бр. 58; М. Вуловић, *нав. дело*, 68]
25. Станић Јовица, из Трнаве (трнавски срез), редов, погинуо у рату 1912-1918. [М. Вуловић, *нав. дело*, 68] има Јовица, рођен 16. фебруара 1876. од оца Веса и мајке Саве. (МКР Трнава 1870-1880, стр. 28, р.бр. 12) ДВД Војни архив попис – слово С, СТАНИЋ ЈОВИЦА СЕЛИМИР .. ..1913 1. 1. 10, 2. ПОЗИВ ПОГИНУО НА ВЛАСИНИ # # П03а-204-1-4
26. Суботић Аврам, земљорадник из Трнаве (трнавски срез), 38 година, рођен у Трнави, у браку 16 година (Стојка, 1883. Трнава), мобилисан 1912, редов/каплар I чете II батаљона X пука, *убијен од Бугара* 24. јуна 1913. на Власини/Букова глава где је и сахрањен 25. јуна 1913. [МКУ Трнава, храм Св. Благовештење 1881-1921, стр. 123, р.бр. 38; МИАЧ, НОС чачански, К-96; М. Вуловић, *нав. дело,* 68] Има Аврам, рођен 10. октобра 1877. од оца Дмитра и

мајке Ђулке (МКР Трнава 1870-1880, стр. 41, р.бр. 39) ДВД Војни архив попис – слово С, СУБОТИЋ АВРАМ МОЈСИЛО .. ..1913 1. ЧЕТА, 4. БОЛ. 10. ПУК, 2. ПОЗИВ ПОГИНУО НА ВЛАСИНИ # # П03а-204-1-10

27. Суботић Андрија, из Трнаве (трнавски срез), редов, погинуо у рату 1912-1918. [М. Вуловић, *нав. дело*, 68] има Андрија, рођен 14. новембра 1876. од оца Мите и мајке Јелене. (МКР Трнава 1870-1880, стр. 31, р.бр. 38) ДВД Војни архив попис – слово С, СУБОТИЋ АНДРИЈА ЖИВКА, УДОВА .. ..1913 1. Ч. 1. Б. 10. ПУК 2. ПОЗИВ ПОГИНУО НА ВЛАСИНИ # # П03а-204-1-10

28. Пауновић Миливоје, из Чачка – трнавски срез (Синђелићева 17), 28 година, ожењен (Станојка), двоје деце, редов, погинуо на Власини 1913. [С.Ј. Михаиловић, М. П. Гавриловић, *нав. дело*, 45; М. Вуловић, *нав. дело*, 36 – Спомен плоча храма цркве Св. Вазнесења у Чачку; МИАЧ, ОЧ, К-1, бб-30. децембар 1919. и бр. 3194/21, Списак погинулих, умрлих, несталих, обешених и стрељаних лица општине чачанске, р.бр. 66 и К-5, рег.бр. 14956/21, ред.бр. 67 и ОЧ, К-38, ф-4, бр. 467]

29. Александрић Богдан, земљорадник из Д. Горевнице, 23 године, рођен у Д. Горевници, нежењен, војник I позива I чете IV батаљона X пешадијског пука, погинуо у Српско-бугарском рату на Колоници 8. јула 1913. где је и сахрањен 9. јула 1913. [МКУ Мрчајевци, храм Св. Апостол Петар и Павле 1913-1933, књ. V, стр. 2, р.бр. 93 – *Извештај X пеш. пука од 31/X* [1913] *Br. 6386 у Призрену*.]

30. Александрић Богосав, земљорадник, 28 године, рођен 5. јануара 1885. у Д. Горевници од мајке Милице Александрић (ванбрачно), нежењен, војник I позива X пешадијског пука, погинуо у Српско-бугарском рату на Колоници 8. јула 1913. где је и сахрањен 9. јула 1913. [МКУ Мрчајевци, храм Св. Апостол Петар и Павле 1913-1933, књ. V, стр. 11, р.бр. 47; МКР Мрчајевци 1880-1900, стр. 36, р.бр. 3]

31. Атнаћевић Петар, земљорадник, 23 године, рођен 26. јуна 1890. у Д. Горевници од оца Василија и мајке Јулке, нежењен, војник X пука I позива, погинуо у Српско-бугарском рату на Колоници 8. јула 1913, где је и сахрањен 9. јула 1913. [МКУ Мрчајевци, храм Св. Апостол Петар и Павле 1913-1933, књ. V, стр. 2, р.бр. 95; МКР Мрчајевци 1880-1900, стр. 83, р.бр. 53]

32. Јововић М. Борисав, земљорадник, 27 година, рођен 12. марта 1885. у Д. Горевници од оца Мијаила и мајке Јелисавете, у браку 11 година, војник I позива IV чете III батаљона X Таковског пука, погинуо у Српско-бугарском рату на Колоници 8. јула 1913. где је и сахрањен 9. јула 1913. [МКУ Мрчајевци, храм Св. Апостол Петар и Павле 1913-1933, књ. V, стр. 2, р.бр. 94 – *Извештај командира IV чете III батаљона X пеш. пука од 23-X-1913 Бр. 319*; МКР Мрчајевци 1880-1900, стр. 38, р.бр. 36]

33. Кузмановић Радоје, земљорадник, 37 година, рођен 25. јануара 1876. у Д. Горевници од оца Илије и мајке Дуње, у браку 12 година, војник, погинуо у рату са Бугарима 24. јуна 1913. на Буковој Глави где је и сахрањен 25. јуна

1913. [МКУ Мрчајевци, храм Св. Апостол Петар и Павле 1881-1913, књ. IV, стр. 175, р.бр. 76; МКР Мрчајевци 1876-1881, стр. 1, р.бр. 10]

34. Марковић Милентије, земљорадник, 24 године, рођен 14. фебруара 1891. у Д. Горевници од оца Василија и мајке Љубице, војник X пука I позива, погинуо у Српско-бугарском рату на Колоници 8. јула 1913. где је и сахрањен 9. јула 1913. [МКУ Мрчајевци, храм Св. Апостол Петар и Павле 1913-1933, књ. V, стр. 2, р.бр. 96; МКР Мрчајевци 1880-1900, стр. 89, р.бр. 16]
35. Симовић Јанко, земљорадник из Д. Горевнице, година (?), рођен у Д. Горевници, ожењен, војник, погинуо у рату са Бугарима 24. јуна 1913. на Буковој Глави где је и сахрањен 25. јуна 1913. [МКУ Мрчајевци, храм Св. Апостол Петар и Павле 1881-1913, књ. IV, стр. 175, р.бр. 75]
36. Пауновић Миливоје, земљорадник, 30 година, рођен 20. априла 1884. у Д. Трепчи од оца Марка и мајке Јулке, у браку 10 година, војни обвезник III чете III батаљона X пука I позива, преминуо од колере у војној болници у Сурдулици 4. јула 1913, сахрањен 5. јула 1913. на гробљу у Сурдулици. [МКУ Мојсиње, храм Успење Пресвете Богородице 1913-1921, стр. 1, ред.бр. 105; МКР Мојсиње 1881-1892, стр. 48, р.бр. 86; МКР Прељина 1880-1891, стр. 27, р.бр. 31]
37. Зарић Милосав, тежак из Јанчића, 34 године, рођен 8. фебруара 1877. у Јанчићима од оца оца Илије и мајке Ане, жењен, војник, погинуо у рату са Бугарима 3. јула 1913. у Царичином вису, сахрањен 5. јула 1913. *„више пута преко Царичиног виса“*. [МКУ Рошци, манастир Николје 1881-1925, стр. 147, р.бр. 45; М. Вуловић, *нав. дело*, 47; МКР Миоковци 1861-1880, стр. 234, р.бр. 17]
38. Спасојевић Веселин, земљоделац из Јежевице, 30 година, рођен 3. фебруара 1877. у Јежевици од оца Василија и мајке Јоване, ожењен (Милева), умро/погинуо 2. јула 1913, сахрањен на сурдуличком гробљу 3. јула 1913. [МКР Јежевица 1876-1880, стр. 12, р.бр. 31; МКУ Јежевица, храм Св. Никола, 1903-1916, стр. 154, р.бр.
39. Ђуровић Станимир, земљоделац из Катрге, рођен 20. августа 1880. у Катрги од оца Обрена и мајке Станке, *погинуо у рату* код Букове Главе 24. јуна 1913. где је и сахрањен 25. јуна. [МКР Катрга 1872-1881, стр. 46, р.бр. 462; МКУ Катрга, храм Арханђел Михаило, 1882-1915, књ. 1, стр. 160, р.бр. 59]
40. Мијаиловић Радомир /Мијомир???, земљоделац из Катрге, рођен у Катрги ???, *погинуо у рату* код Букове Главе 24. јуна 1913. где је и сахрањен 25. јуна. [МКУ Катрга, храм Арханђел Михаило, 1882-1915, књ. 1, стр. 160, р.бр. 60]
41. Филиповић Велисав, земљорадник из Милићеваца, 31 година, рођен у Милићевцима, у браку 9 година, редов војник II чете I батаљона V прекобројног пука I позива народне војске, погинуо у борби на Малом Чемернику 24. јуна 1913, сахрањен 25. јуна 1913. на Малом Чемернику – војничко гробље, одобрењем Министарства војног од 6. септембра 1913. одобрен пренос и сахрана у родном селу. [МКУ Чачак, црква Миоковачка,

храм Покров Св. Богородице, 1910-1925, стр. 44, р.бр. 78; М. Вуловић, *нав. дело*, 53] има Воислав рођен 31.7.1873. у Милићевцима од оца Јеврема и мајке Станојке, МКР Миоковци 1861-1880, стр.

42. Михаиловић Гаврило, земљорадник из Мрчајеваца, година (?), рођен у Мрчајевцима, војник, погинуо у рату са Бугарима 24. јуна 1913. на Буковој Глави где је и сахрањен 25. јуна 1913. [МКУ Мрчајевци, храм Св. Апостол Петар и Павле 1881-1913, књ. IV, стр. 175, р.бр. 77]
43. Кузмановић Бошко, земљорадник, 28 година, рођен 20. маја 1888. у Остри, „отац невјеран мати Петрија удова пок. Благоја Кузмановића сељака из Остре“ (ванбрачно), нежењен, војни обвезник X пука I позива, преминуо од колере 30. јуна 1913. у војној санитетској болници у Сурдулици, сахрањен истог дана на гробљу у Сурдулици. [МКУ Мојсиње, храм Успење Свете Богородице 1913-1921, стр. 5, ред.бр. 135; МКР Мојсиње 1881-1892, стр. 120, р.бр. 113]
44. Павловић Велисав, тежак из Паковраћа, 38 година, рођен 16. априла 1878. у Паковраћу од оца Михаила и мајке Румене, у браку 18 година, редов I чете II батаљона X пука II позива, погинуо у борби против Бугара 3. јула 1913. на „Царичином вису“, сахрањен 5. јула 1913. *при дну Царичиног брда*. [МКУ Чачак, црква чачанско-ваведењска, храм Св. Вазнесења Господњег, 1907-1920, стр. 104, р. бр. 59; Велимир Јов. Белопавловић, *нав. дело*, 18; М. Вуловић, *нав. дело*, 51; МКР Чачак 1870-1880, стр. 48, р.бр. 21]
45. Глишовић Ст. Периша, тежак из Парменца, 22 године, рођен 26. априла 1889. у Парменцу од оца Стевана и мајке Љубице, нежењен, војни обвезник I чете I батаљона X пука I позива, преминуо од ране у трбуху 7. јула 1913. у Сурдулици (Грамади), сахрањен *у гробљу сурдуличком*. *По извешћу војног свештеника актом бр. 21 од 2. августа 1913. год. – заведен у књигу умрлих под бр. 71 стр. 136.* [МКУ Чачак, црква чачанско-ваведењска, храм Св. Вазнесења Господњег, 1907-1920, стр. 104, р.бр. 57; Велимир Јов. Белопавловић, *нав. дело*, 11; М. Вуловић, *нав. дело*, 51; МКР Чачак 1880-1904, стр. 120-121, р.бр. 27]
46. Чарапић М. Вучета, тежак из Трбушана, 30 година, рођен у Горњој Добрињи, у браку 5 година (Јованка, 1884), војни обвезник II чете I допунског батаљона X пука I позива, погинуо у рату са Бугарима 8. јула 1913. на Колоници, где је и сахрањен 9. јула 1913. [МКУ Чачак, црква Миоковачка, храм Покров Св. Богородице, 1910-1925, стр. 49, р.бр. 11]
47. Транић/Трашевић Тихомир, земљорадник из Трнаве, 24 године, рођен у Трнави, нежењен, погинуо у рату против Бугара на Колоници 8. јула 1913. где је истог дана и сахрањен на војничком гробљу. [МКУ Трнава, храм Св. Благовештење 1881-1921, стр. 126, р.бр. 72; М. Вуловић, *нав. дело,* 69]
48. Михаиловић Коста, потпуковник из Чачка, од оца Милана и мајке Симке, ожењен Персида, троје деце, погинуо у рату с Бугарима 11. јула 1913. године. [МИАЧ, Општина чачанска, К-2, ф-1, бр. 510, К-5, рег.бр. 14956/21 – Породице палих, помрлих и несталих војника оппштине чачанске у Првом светском

рату, р.бр. 2; К-9, ф-1, бр. 65; К-11, ф-3, бр. 472; К-24, ф-2, бр. 519 – презиме Михајловић и ОЧ, К-38, ф-4, бр. 467][16]

ПОПИС ИЗ ВОЈНОГ АРХИВА

49. *Димитријевић Станисав Н. (1871-1913) Наталија, удовица - 3. чета, 2. бат, 11. п. пук 2. позив; умро 1913. године на Власини (п03а-202-3-6)*
50. *Ђуровић Миљко Радосав - 1. 1. 5. прекобројни пук; умро 1913. године на Власини (п03а-204-1-4)*
51. *ИВАНОВИЋ БУДИМИР ..1886 21.10.1915 3. Ч. 2. Б. 10. П. ПУК ПОГИНУО НА ВЛАСИНИ # # НЕМА НИКОГ ОД РОДБИНЕ П03а-203-2-11*
52. *КОВАЧЕВИЋ ДРАГУТИН РАДИЧ СИНОВАЦ ..1874 24.6.1913 3. Ч. 2. Б. 10. П. ПУК ПОГИНУО НА ВЛАСИНИ # # П03а-203-2-11*
53. *МАРКОВИЋ М МИЉАНА УДОВА ..1874 24.6.1913 3. Ч. 2. Б. 10. П. ПУК ПОГИНУО НА ВЛАСИНИ # # П03а-203-2-11*
54. МАРКОВИЋ РАДОМИР .. ..1913 5. ПРЕКО . ПУК ПОГИНУО НА ВЛАСИНИ # #
55. МИРКОВИЋ ЈОВАН СВЕТОЗАР БРАТ ..1882 ..1913 3. Ч. 4. Б. 10. П. ПУК 1. ПОЗИВ ПОГИНУО У СУРДУЛИЦИ # # П03а-203-2-9
56. МИЛИЋ ЂОСОВИЋ ГОЈКО ВЛАДАН СИН ..1876 24.6.1913 3. Ч. 2. Б. 10. П. ПУК 2. ПОЗИВ ПОГИНУО НА ВЛАСИНИ # # П03а-203-2-11
57. *МИЛОВАНОВИЋ МИЛОЈЕ ЉУБОМИР ..1883 ..1913 3. ПРЕКОБРОЈНИ ПУК УМРО НА ВЛАСИНИ # # П03а-204-4-11*
58. МИТИЋ МИЛАН ДИКА УДОВИЦА ..1882 ..1913 3. Ч. 2. Б. 6. ПРЕКОБРОЈНИ ПУК 1. ПОЗИВ ПОГИНУО НА ВЛАСИНИ # # П03а-206-4-13
59. САРИЋ КОСТА ..1877 ..1913 ПОГИНУО НА ВЛАСИНИ # # П03а-203-2-5
60. СТАНИЋ ЈОВИЦА СЕЛИМИР .. ..1913 1. 1. 10, 2. ПОЗИВ ПОГИНУО НА ВЛАСИНИ # # П03а-204-1-4
61. СУБОТИЋ АВРАМ МОЈСИЛО .. ..1913 1. ЧЕТА, 4. БОЛ. 10. ПУК, 2. ПОЗИВ ПОГИНУО НА ВЛАСИНИ # # П03а-204-1-10
62. СУБОТИЋ АНДРИЈА ЖИВКА, УДОВА .. ..1913 1. Ч. 1. Б. 10. ПУК 2. ПОЗИВ ПОГИНУО НА ВЛАСИНИ # # П03а-204-1-10
63. ТОМИЋ МИЛИЈА ..1879 24.6.1913 3. Ч. 2. Б. 10. П. ПУК ПОГИНУО НА ВЛАСИНИ # # П03а-203-2-11
64. ТРАШЕВИЋ ТИХОМИР ПЕТАР .. ..1913 1. 1. 10, 1. ПОЗИВ ПОГИНУО НА ВЛАСИНИ # # П03а-204-1-4

[16] Горан Давидовић, Погинули и нестали припадници X пука 1913. године на Власини из Чачка (бивши трнавски и љубички срез),необјављена архивска грађа, МИАЧ.

СПИСАК ПОГИНУЛИХ И НЕСТАЛИХ У БОРБАМА НА ВЛАСИНИ 1915. ГОД

ПОПИС ИЗ ВОЈНОГ АРХИВА

1. *ВАСИЋ БОРИСАВ МАРИНКО - 4. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК; КАПЛАР; НЕСТАО 5.10.1915. НА ВЛАСИНИ (П09-47-3-30А/1)*
2. *ВАСИЋ ДРАГОСАВ - 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК; РЕДОВ-ВОЈНИК; НЕСТАО 6.10.1915. НА ВЛАСИНИ (П09-47-3-30А/1)*
3. *ВЕЉКОВИЋ ТОДОР - 1. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК; КАПЛАР; НЕСТАО 3.10.1915. НА ПОЛОЖАЈУ БУКОВА ГЛАВА, ВЛАСИНА (П09-47-3-30А/1)*
4. *ВИДАКОВИЋ НИКОЛА ЈЕРОТИЈЕ - 1. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК; ПОДНАРЕДНИК; УМРО 7.10.1915. ГОДИНЕ НА ПОЛОЖАЈУ ШОЈИН РИД НА ВЛАСИНИ, (П09-47-3-30А/1)*
5. *ВОЈКОВИЋ РАДОВАН - 1. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК; НАРЕДНИК; УМРО ОД РАНА, 7.10.1915. ГОДИНЕ, НА ПОЛОЖАЈУ ШОЈИН РИД ВЛАСИНА (П09-47-3-30А/1)*
6. *ВУЈИЋ ЖИВОЈИН Л. - 4. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК; РЕДОВ-ВОЈНИК; УМРО 6.10.1915. ГОДИНЕ НА ВЛАСИНИ (П09-47-3-30А/1)*
7. *ВУЈИЋ СТАНКО - 1. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК; РЕДОВ-ВОЈНИК; ПОГИНУО 7.10.1915. ГОДИНЕ НА ПОЛОЖАЈУ ШОЈИН РИД НА ВЛАСИНИ (П09-47-3-30А/1)*
8. *ВУЈИЧИЋ ДРАГОМИР ИЛИЈА - 1. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК; ПОДНАРЕДНИК; УМРО 7.10.1915. ГОДИНЕ НА ПОЛОЖАЈУ ШОЈИН РИД НА ВЛАСИНИ (П09-47-3-30А/1)*
9. *ВУКОЊАНСКИ СТЕВАН ДАНА УДОВА (1887-1916) - 29. П. ПУК ПОГИНУО 1916. ГОДИНЕ НА ВЛАСИНИ КАО ДОБРОВОЉАЦ (П03А-203-6-24)*
10. *ГАВРИЛОВИЋ ДАМЊАН - 1. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК; РЕДОВ-ВОЈНИК; ПОГИНУО 8.10.1915. ГОДИНЕ НА ПОЛОЖАЈУ ШОЈИН РИД НА ВЛАСИНИ (П09-47-3-30А/1)*
11. *ГАВРИЋ МИЛИСАВ - 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК; РЕДОВ-ВОЈНИК; УМРО 6.10.1915. ГОДИНЕ НА ВЛАСИНИ (П09-47-3-30А/1)*
12. *ГАЈИЋ ДРАГОМИР ЈОВАН - МИТРАЉЕСКО ОДЕЉЕЊЕ 17. ПУКА; РЕДОВ-ВОЈНИК; УМРО ОД РАНА 6.10.1915. ГОДИНЕ НА ВЛАСИНИ (П09-47-3-30А/1)*
13. *ГАЈИЋ ЉУБИСАВ - 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК; РЕДОВ-ВОЈНИК; НЕСТАО 5.10.1915. ГОДИНЕ НА ВЛАСИНИ (П09-47-3-30А/1)*
14. *ГАЈИЋ МИЛОРАД - 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК; РЕДОВ-ВОЈНИК; УМРО 6.10.1915. ГОДИНЕ НА ВЛАСИНИ (П09-47-3-30А/1)*
15. *ГАЈИЋ СВЕТОЗАР СИМА - 4. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК; РЕДОВ-ВОЈНИК: УМРО 5.10.1915. ГОДИНЕ НА ВЛАСИНИ (П09-47-3-30А/1)*
16. *ГАЈИЋ СРЕТЕН - 1. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК; НАРЕДНИК; НЕСТАО 3.10.1915. ГОДИНЕ НА ПОЛОЖАЈУ БУКОВА ГЛАВА, ВЛАСИНА (П09-47-3-30А/1)*
17. *ГАЈИЋ СРЕТЕН - 1. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК; РЕДОВ-ВОЈНИК; ПОГИНУО 7.10.1915. ГОДИНЕ НА ПОЛОЖАЈУ ШОЈИН РИД НА ВЛАСИНИ (П09-47-3-30А/1)*
18. *ГАЧИЋ МИЛОВАН ПАВЛЕ - 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК; РЕДОВ-ВОЈНИК; УМРО 8.10.1915. ГОДИНЕ НА ВЛАСИНИ (П09-47-3-30А/1)*
19. *ГАЧИЋ СВЕТИСЛАВ - 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК; РЕДОВ-ВОЈНИК; УМРО 5.10.1915. ГОДИНЕ НА ВЛАСИНИ (П09-47-3-30А/1)*

20. *ГЛИГОРИЋ ДРАГИЋ - 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК; РЕДОВ-ВОЈНИК; НЕСТАО 8.10.1915. ГОДИНЕ НА ВЛАСИНИ (П09-47-3-30А/1)*
21. *ГОЛУБОВИЋ ЖИВАН - 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК; ПОДНАРЕДНИК; УМРО 6.10.1915. ГОДИНЕ НА ВЛАСИНИ (П09-47-3-30А/1)*
22. *ГРКОВИЋ ЖИВОЈИН - 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК; РЕДОВ-ВОЈНИК; УМРО 6.10.1915. ГОДИНЕ НА ВЛАСИНИ (П09-47-3-30А/1)*
23. *ГРУЈЕВИЋ БОРИВОЈЕ - 4. ЧЕТА 1. БАТ. 17. ПУК; РЕДОВ-ВОЈНИК; НЕСТАО 1.10.1915. ГОДИНЕ НА ВЛАСИНИ (П09-47-3-30А/1)*
24. *ГРУЈИЧИЋ МИЛОРАД - 1. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК; КАПЛАР; УМРО 3.10.1915. ГОДИНЕ ОД РАНА НА ПОЛОЖАЈУ БУКОВА ГЛАВА НА ВЛАСИНИ (П09-47-3-30А/1)*
25. *ДАМЊАНОВИЋ ЖИВАН - 1. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК; РЕДОВ-ВОЈНИК; ПОГИНУО 6.10.1915. ГОДИНЕ НА ПОЛОЖАЈУ ШОЈИН РИД НА ВЛАСИНИ (П09-47-3-30А/1)*
26. *ДИМИТРИЈЕВИЋ МИЛУТИН - 5. П. ПУК 1. ПОЗИВ; РЕДОВ-ВОЈНИК; РАЊЕН 29.8.1914. ГОДИНЕ НА ВЛАСИНИ (П03А-85-1-2)*
27. *ДОВИЈАРОВ ВЛАДИМИР (1887-1915) СВЕТОЗАР ОТАЦ - ВЛАСИНСКИ ОДРЕД; РЕДОВ-ВОЈНИК; ПОГИНУО 10.1915. ГОДИНЕ НА ВЛАСИНИ (П03А-203-11-7)*
28. *ДОСТАНИЋ БУДИМИР -2. ЧЕТА 1. БАТ 17. П. ПУК; РЕДОВ-ВОЈНИК; ПОГИНУО 14.10.1915. ГОДИНЕ НА ВЛАСИНИ (П09-47-3-30А/1).*
29. *ДРАШКОВИЋ СТАНИМИР СРЕДОЈЕ - 4. ЧЕТА 1. БАТ. 17. ПУК; РЕДОВ-ВОЈНИК; УМРО 5.10.1915. ГОДИНЕ НА ВЛАСИНИ (П09-47-3-30А/1)*
30. *ЂОКИЋ ВУКАШИН СТАНКО - 2. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК; РЕДОВ-ВОЈНИК; НЕСТАО 6.10.1915. ГОДИНЕ НА ВЛАСИНИ (П09-47-3-30А/1)*
31. *ЂОКИЋ ЈОВАН ЈОВАН - 4. ЧЕТА 1. БАТ. 17. ПУК; КАПЛАР; УМРО 8.10.1915. ГОДИНЕ НА ВЛАСИНИ (П09-47-3-30А/)*
32. *ЂОКИЋ МИЛАН ЈОВАН - 4. ЧЕТА 1. БАТ. 17. ПУК; РЕДОВ-ВОЈНИК; НЕСТАО 21.9.1915. ГОДИНЕ НА ВЛАСИНИ (П09-47-3-30А/1)*
33. *ЂОРЂЕВИЋ ПУЛИМИР - 4. ЧЕТА 1. БАТ. 17. ПУК; РЕДОВ-ВОЈНИК; НЕСТАО 20.9.1915. ГОДИНЕ НА ВЛАСИНИ (П09-47-3-30А/1)*
34. *ЂУРЂЕВИЋ ЖИВОРАД МЛАДЕН - 4. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК; РЕДОВ-ВОЈНИК; НЕСТАО 7.10.1915. ГОДИНЕ НА ВЛАСИНИ (П09-47-3-30А/1)*
35. *ЂУРИЧИЋ ЉУБИНКО МИЛОШ - 2. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК; РЕДОВ-ВОЈНИК; УМРО 6.10.1915. ГОДИНЕ НА ВЛАСИНИ (П09-47-3-30А/1)*
36. *ЂУРИЧИЋ МИЛОЈЕ ДАНИЛО - 4. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК; КАПЛАР; ПОГИНУО 8.10.1915. ГОДИНЕ НА ВЛАСИНИ (П09-47-3-30А/1)*
37. *ЖИВКОВИЋ АЛЕКСАНДАР ОБРЕН .. 7.10.1915 2. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1*
38. *ЖИВКОВИЋ ДРАГОЈЕ .. 6.10.1915 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Каплар УМРО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1*
39. *ИВАНКОВИЋ ЖИВОРАД ЖИВАН .. .. 4. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник # # НЕСТАО 5.10.1915. НА ВЛАСИНИ П09-47-3-30а/1*
40. *ИВАНОВИЋ СРЕТЕН ПАВЛЕ .. 6.10.1915 4. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1*
41. *ИВКОВИЋ МИЛОВАН .. .. 1. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК Поднаредник # # НЕСТАО 3.10.1915. НА БУКОВОЈ ГЛАВИ, ВЛАСИНА П09-47-3-30а/1*
42. *ИЛИЈЕВИЋ-ИЛИЋ ТРИФУН .. .. 4. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник # # НЕСТАО 6.10.1915. НА ВЛАСИНИ П09-47-3-30а/1*

43. *ИЛИЋ ВЕЛИМИР .. 7.10.1915 1. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ПОЛОЖАЈУ ШОЈИН РИД НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1*
44. *ИЛИЋ ДРАГИЋ РАДОЈЕ .. .. 4. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник # # НЕСТАО 5.11.1915. НА ВЛАСИНИ П09-47-3-30а/1*
45. *ИСАЈЛОВИЋ ЖИВОЈИН .. 6.10.1915 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1*
46. *ИСАЈЛОВИЋ МИЛИВОЈ .. 6.10.1915 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1*
47. *ИСИЋ МИЛОРАД РАЈКО .. .. 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник # # НЕСТАО 7.11.1914. НА ВЛАСИНИ П09-47-3-30а/1*
48. *ЈАКОВЉЕВИЋ ЖИВОЈИН .. 6.10.1915 4. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК Каплар УМРО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1*
49. *ЈАНКОВИЋ ВЕЛИМИР РАДОЈЕ .. 6.10.1915 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО ОД РАНА НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1*
50. *ЈАНКОВИЋ МИЛОРАД ВИЋЕНТИЈЕ .. 6.10.1915 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1*
51. *ЈАНЧЕВИЋ ЈОВАН СТОЈАН .. .. 4. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник # # НЕСТАО 6.10.1915. НА ВЛАСИНИ П09-47-3-30а/1*
52. *ЈАНЧИЋ МИЛУТИН АНДРИЈА .. 6.10.1915 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1*
53. *ЈЕВТИЋ ЖИВОЈИН М. .. 6.10.1915 4. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1*
54. *ЈЕВТИЋ ЖИВОРАД .. 6.10.1915 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1*
55. *ЈЕВТОВИЋ НИКОДИН РИСТА .. 12.10.1915 4. ЧЕТА 1. БАТ. 17. ПУК Редов-војник УМРО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1*
56. *ЈЕРЕМИЋ МИЉКО .. 7.10.1915 1. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ПОЛОЖАЈУ ШОЈИН РИД НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1*
57. *ЈЕРОСИМОВИЋ ВЛАДИСЛАВ НИКОЛА .. 7.10.1915 1. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК Каплар УМРО НА ПОЛОЖАЈУ ШОЈИН РИД НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1*
58. *ЈЕШИЋ ДИМИТРИЈЕ .. 13.10.1915 2. ЧЕТА 1. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник ПОГИНУО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1*
59. *ЈОВАНОВИЋ БОШКО СВЕТОЗАР .. 14.11.1915 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник ПОГИНУО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1*
60. *ЈОВАНОВИЋ ВИТОМИР .. 6.10.1915 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1*
61. *ЈОВАНОВИЋ ДРАГОЉУБ М. .. 7.10.1915 1. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ПОЛОЖАЈУ ШОЈИН РИД НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1*
62. *ЈОВАНОВИЋ ДРАГОСЛАВ .. 6.10.1915 1. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ПОЛОЖАЈУ ШОЈИН РИД НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1*
63. *ЈОВАНОВИЋ ДРАГУТИН .. 8.10.1915 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1*
64. *ЈОВАНОВИЋ МИЛОРАД ПАВЛЕ .. .. 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник # # НЕСТАО 7.11.1915. НА ВЛАСИНИ П09-47-3-30а/1*
65. *ЈОВАНОВИЋ РАДИВОЈ .. 5.10.1915 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Каплар УМРО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1*
66. *ЈОВАНОВИЋ РАДОВАН Ђ. .. 6.10.1915 4. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК Каплар УМРО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1*

67. *ЈОВИЋ ВЕЛИМИР .. 3.10.1915 2. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО ОД РАНА НА ПОЛОЖАЈУ БУКОВА ГЛАВА НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1*
68. *ЈОКСИМОВИЋ ТОША САВА .. 5.10.1915 4. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1*
69. *ЈОРОТИЋ ЖИВКО СВЕТИСЛАВ .. 6.10.1915 2. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1*
70. *КАРАКОВЕВИЋ МИХАИЛО .. .. 4. ЧЕТА 1. БАТ. 17. ПУК Редов-војник # # НЕСТАО 20.9.1915. НА ВЛАСИНИ П09-47-3-30а/1*
71. *КАРАНАН НИКОЛА ВУКОСАВА УДОВА ..1884 ..1916 29. П. ПУК ПОГИНУО НА ВЛАСИНИ КАО ДОБРОВОЉАЦ # # П03а-203-6-24*
72. *КАРИЋ ДРАГОМИР .. 6.10.1915 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1*
73. *КОВАЧЕВИЋ НИКОЛА .. 6.11.1915 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1*
74. *КОЈИЋ НИКОЛА .. 5.10.1915 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО ОД РАНА НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1*
75. *КОНЕВИЋ ЂОРЂЕ Р. .. .. 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник # # НЕСТАО 27.9.1915. НА ВЛАСИНИ П09-47-3-30а/1*
76. *КОСТАДИНОВИЋ МИХАИЛО .. .. 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник # # НЕСТАО 15.10.1915. НА ВЛАСИНИ П09-47-3-30а/1*
77. *КОСТИЋ АЛЕКСАНДАР .. 7.10.1915 4. ЧЕТА 1. БАТ. 17. ПУК Редов-војник УМРО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1*
78. *КОСТИЋ ДИМИТРИЈЕ .. .. 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник # # НЕСТАО 6.10.1915. НА ВЛАСИНИ П09-47-3-30а/1*
79. *КОСТИЋ МИЈАИЛО .. 6.11.1915 БОЈНА КОМОРА 17. П. ПУК Редов-војник УМРО ОД РАНА НА ВЛАСИНСКОМ ПОЛОЖАЈУ # # П09-47-3-30а/1*
80. *КОСТИЋ СПАСОЈЕ .. .. 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник # # НЕСТАО 5.10.1915. НА ВЛАСИНИ П09-47-3-30а/1*
81. *КОЦЕВИЋ ЈОВАН .. .. 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник # # НЕСТАО 1.10.1915. НА ВЛАСИНИ П09-47-3-30а/1*
82. *КОЦЕВИЋ ЈОВАН .. 8.10.1915 1. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ПОЛОЖАЈУ ШОЈИН РИД НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1*
83. *КРСМАНОВИЋ ПЕТРОНИЈЕ .. 6.10.1915 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1*
84. *КРСТИЋ МАРКО .. 6.10.1915 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1*
85. *КРСТИЋ ОБРЕН ЈОВАН .. .. 1. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК Поднаредник # # НЕСТАО 3.10.1915. НА ПОЛОЖАЈУ БУКОВА ГЛАВА НА ВЛАСИНИ П09-47-3-30а/1*
86. *КУЗМАНОВИЋ СВЕТИСЛАВ КРСТА .. .. 4. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Поднаредник # # НЕСТАО 21.10.1915. НА ВЛАСИНИ П09-47-3-30а/1*
87. *ЛАЗАРЕВИЋ ЖИВАН ТОМА .. 8.10.1915 1. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ПОЛОЖАЈУ ШОЈИН РИД НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1*
88. *ЛАЗАРЕВИЋ МИЛИВОЈ .. 5.10.1915 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1*
89. *ЛАЗАРЕВИЋ НОВАК .. 6.10.1915 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Каплар УМРО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1*
90. *ЛАЗИЋ МИЛОЈЕ МАРКО .. 6.10.1915 4. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1*

91. ЛАЗИЋ МИЛОРАД .. 8.10.1915 1. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ПОЛОЖАЈУ ШОЈИН РИД НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

92. МАКСИМОВИЋ ДУШАН .. 6.10.1915 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

93. МАКСИЋ СВЕТОЗАР НИКОЛА .. 5.10.1915 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

94. МАЛЕШЕВИЋ МИЛАН .. 5.10.1915 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

95. МАЛЕШЕВИЋ МИЛОРАД .. 5.10.1915 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

96. МАНЂУКОВИЋ МИЋА .. 14.10.1915 2. ЧЕТА 1. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО ОД РАНА НА ВЛАСИНИ КОНТУЗОВАН # # П09-47-3-30а/1

97. МАРИНКОВИЋ ДРАГОСАВ .. 6.10.1915 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

98. МАРЈАНОВИЋ СТОЈАН АНЂЕЛКО .. 13.10.1915 2. ЧЕТА 1. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник ПОГИНУО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

99. МАРКОВИЋ АЛЕКСА МИЈАИЛО .. 6.10.1915 4. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

100. МАРКОВИЋ ДРАГОМИР .. 7.10.1915 2. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ПОЛОЖАЈУ ШОЈИН РИД НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

101. МАРКОВИЋ ЂОША .. .. 4. ЧЕТА 1. БАТ. 17. ПУК Редов-војник # # НЕСТАО 22.9.1915. НА ВЛАСИНИ П09-47-3-30а/1

102. МАРКОВИЋ МИЛАДИН МИЛОВАН .. .. 2. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО ОД РАНА НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

103. МАРКОВИЋ МИЛОРАД ЖИВАН .. 5.10.1915 4. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

104. МАСЛАЋ ЈОВАН ЛУКА .. 7.10.1915 2. ЧЕТА 1. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО ОД РАНА У ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

105. МАТИЋ БОШКО .. 7.10.1915 1. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник ПОГИНУО НА ПОЛОЖАЈУ ШОЈИН РИД НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

106. МАТИЋ ПЕТАР СТЕВАН .. .. 4. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник # # НЕСТАО 5.10.1915. НА ВЛАСИНИ П09-47-3-30а/1

107. МИЈАИЛОВИЋ РАДИВОЈЕ ЛАЗАР .. .. 2. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник ПОГИНУО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

108. МИЈАИЛОВИЋ СВЕТОЗАР ЉУБА .. 7.10.1915 1. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО ОД РАНА НА ПОЛОЖАЈУ ШОЈИН РИД НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

109. МИЈАЛЧИЋ МИТАР .. 14.10.1915 2. ЧЕТА 1. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО ОД РАНА НА ВЛАСИНИ КОНТУЗОВАН # # П09-47-3-30а/1

110. МИЈАТОВИЋ НИНКО .. 6.10.1915 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

111. МИЛИЋЕВИЋ МИЛИЈАН ДРАГИЋ .. 7.10.1915 4. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

112. МИЛОВАНОВИЋ ВОЈИСЛАВ .. 8.10.1915 САНИТЕСКО ОДЕЉЕЊЕ 17. П. ПУК Поднаредник ПОГИНУО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

113. МИЛОВАНОВИЋ ВОЈИСЛАВ .. .. 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник # # НЕСТАО 27.9.1915. НА ВЛАСИНИ П09-47-3-30а/1

114. МИЛОСАВЉЕВИЋ ЖИВОРАД .. .. 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник # # НЕСТАО 13.10.1915. НА ВЛАСИНИ П09-47-3-30а/1

115. МИЛОСАВЉЕВИЋ САВО СВЕТОЗАР .. 6.10.1915 4. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК Капетан II кл. УМРО ОД РАНА НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

116. МИРКОВИЋ МИЛУТИН .. .. 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Поднаредник # # НЕСТАО 10.10.1915. НА ВЛАСИНИ П09-47-3-30а/1

117. МИТРИЋ МИЛОШ .. 8.10.1915 4. ЧЕТА 1. БАТ. 17. ПУК Редов-војник УМРО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

118. МИТРОВИЋ ВАСИЛИЈЕ С. .. 6.10.1915 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник ПОГИНУО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

119. МИТРОВИЋ ВОЈИСЛАВ .. 7.10.1915 1. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ПОЛОЖАЈУ ШОЈИН РИД НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

120. МИТРОВИЋ МИЛИНКО .. 7.10.1915 1. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ПОЛОЖАЈУ ШОЈИН РИД НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

121. МИТРОВИЋ МИХАИЛО .. 6.10.1915 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО 6.10.1915. НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

122. МИТРОВИЋ РАДИСАВ .. 6.10.1915 МИТРАЉЕСКО ОДЕЉЕЊЕ 17. ПУКА Редов-војник УМРО ОД РАНА НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

123. МИТРОВИЋ РАДОЈИЦА .. 6.10.1915 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

124. МИХАИЛОВИЋ ДУШАН .. 14.11.1915 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

125. МИХАИЛОВИЋ ОСТОЈА ЛУКА .. 14.10.1915 2. ЧЕТА 1. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник ПОГИНУО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1 М

126. МИЧКОВИЋ ЖИВАН .. 14.10.1915 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник ПОГИНУО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

127. МИШОВИЋ ПЕТАР ЈЕВЂА .. 14.10.1915 2. ЧЕТА 1. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО ОД РАНА НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

128. МОЈСИЛОВИЋ ИЛИЈА П. .. 8.10.1915 1. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник ПОГИНУО НА ПОЛОЖАЈУ ШОЈИН РИД НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1 М

129. МОЈСИЛОВИЋ РАДОВАН .. 6.10.1915 4. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник ПОГИНУО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

130. НАКОВИЋ ТОДОР .. .. 4. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник # # НЕСТАО 6.10.1915. НА ВЛАСИНИ П09-47-3-30а/1

131. НЕНАДОВИЋ ТРАЈКО .. 7.10.1915 3. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ПОЛОЖАЈУ ШОЈИН РИД НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

132. НИКОЛИЋ АЛЕКСАНДАР ЈОВАН .. 3.10.1915 1. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК Поднаредник УМРО ОД РАНА НА ПОЛОЖАЈУ БУКОВА ГЛАВА НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

133. НИКОЛИЋ ЖИВОТА .. .. 4. Ч. 3. БАТ. 17. ПУК Редов-војник # # НЕСТАО 5.10.1915. НА ВЛАСИНИ П05-423-4-6

134. НИКОЛИЋ ЖИВОТА МИЛИВОЈЕ .. .. 4. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник # # НЕСТАО 5.10.1915. НА ВЛАСИНИ П09-47-3-30а/1

135. НИКОЛИЋ ЈАНКО ДМИТАР .. 7.10.1915 2. ЧЕТА 1. БАТ 17. П. ПУК Каплар УМРО ОД РАНА НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

136. НИКОЛИЋ ЉУБИСАВ ЖИВКО .. .. 2. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник # # ПОБЕГАО 27.9.1915. НА ВЛАСИНИ П09-47-3-30а/1

137. НИКОЛИЋ МИЛОРАД .. .. 4. Ч. 3. БАТ. 17. ПУК Редов-војник # # НЕСТАО 5.10.1915. НА ВЛАСИНИ П05-423-4-6

138. НИКОЛИЋ МИЛОРАД АЛЕКСИЈА .. .. 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник # # НЕСТАО 27.9.1915. НА ВЛАСИНИ П09-47-3-30а/1

139. НИКОЛИЋ МИЛОРАД МИЛИВОЈЕ .. .. 4. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник # # НЕСТАО 5.10.1915. НА ВЛАСИНИ П09-47-3-30а/1

140. НИНКОВИЋ СТАНИМИР .. .. 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник # # НЕСТАО 13.10.1915. НА ВЛАСИНИ П09-47-3-30а/1

141. НОВАКОВИЋ ВИТОМИР .. 6.10.1915 3. Ч. 3. БАТ. 17. ПУК Редов-војник ПОГИНУО НА ВЛАСИНИ # # П05-423-4-6

142. НОВАКОВИЋ ВИТОМИР ЂОКА .. 6.10.1915 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник ПОГИНУО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

143. ОСТОЈИЋ ДРАГУТИН МИЛИЦА .. 6.10.1915 2. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

144. ПАВЛОВИЋ ДОБРОСАВ ЈАКОВ .. 6.10.1915 4. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник ПОГИНУО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

145. ПАВЛОВИЋ ЖИВАН ИЛИЈА .. 7.10.1915 1. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК Каплар УМРО ОД РАНА НА ПОЛОЖАЈУ ШОЈИН ВИД ВЛАСИНА # # П09-47-3-30а/1

146. ПАВЛОВИЋ РАДОМИР И. .. 7.10.1915 1. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ПОЛОЖАЈУ ШОЈИН РИД НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

147. ПАВЛОВИЋ СВЕТИСЛАВ М. .. 6.10.1915 1. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ПОЛОЖАЈУ ШОЈИН РИД НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

148. ПАВЛОВИЋ ЦВЕТКО .. 13.10.1915 2. ЧЕТА 1. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО ОД РАНА У ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

149. ПАНТЕЛИЋ КРСТИВОЈ Р. .. 8.10.1915 1. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ПОЛОЖАЈУ ШОЈИН РИД НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

150. ПАНТИЋ ЧЕДОМИР .. .. 1. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ПОЛОЖАЈУ ШОЈИН РИД НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

151. ПАПИЋ МИЛОШ .. 7.10.1915 1. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник ПОГИНУО НА ПОЛОЖАЈУ ШОЈИН РИД НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

152. ПЕРИЋ АЛЕКСАНДАР КОСТА .. 8.10.1915 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Каплар ПОГИНУО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

153. ПЕТКОВИЋ ИЛИЈА .. 6.10.1917 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1 П

154. ПЕТРОВИЋ ДРАГИЋ .. 8.10.1915 1. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ПОЛОЖАЈУ ШОЈИН РИД НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

155. ПЕТРОВИЋ ДРАГОМИР КОСТА .. .. 4. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник # # НЕСТАО 5.10.1915. НА ВЛАСИНИ П09-47-3-30а/1

156. ПЕТРОВИЋ РАДОЈЕ М. .. 3.10.1915 1. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО ОД РАНА НА ПОЛОЖАЈУ БУКОВА ГЛАВА НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

157. ПЛЕЋИЋ МИЛОРАД .. 7.10.1915 1. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ПОЛОЖАЈУ ШОЈИН РИД НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1 П

158. ПОПОВИЋ СВЕТИСЛАВ ДРАГИЋ .. 6.10.1915 4. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник # # НЕСТАО 6.10.1915. НА ВЛАСИНИ П09-47-3-30а/1

159. ПРОТИЋ ДРАГУТИН ПЕТАР .. 5.10.1915 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

160. ПУРЕТИЋ СТАНОЈЛО .. 6.10.1915 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

161. РАДИНИЋ МИЛОРАД .. 6.10.1915 4. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

162. РАДОВАНОВИЋ МИЈАИЛО .. 7.10.1915 1. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник ПОГИНУО НА ПОЛОЖАЈУ ШОЈИН РИД НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

163. РАДОВАНОВИЋ РАДИВОЈЕ ЈОВАН .. .. 4. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник # # НЕСТАО 5.11.1915. НА ВЛАСИНИ П09-47-3-30а/1

164. РАДОЈКОВИЋ ЂУРЂЕ .. .. 2. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК Поручник УМРО ОД РАНА НА ПОЛОЖАЈУ БУКОВА ГЛАВА НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

165. РАДУЧИЋ РАДОСАВ .. 7.10.1915 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Каплар УМРО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/

166. РАКИЋ ЖИВОРАД ЉУБА .. 7.10.1915 1. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ПОЛОЖАЈУ ШОЈИН РИД НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

167. РАКИЋ МАТИЈА ТЕШМАН .. .. 1. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО ОД РАНА НА ПОЛОЖАЈУ ШОЈИН РИД НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1 Р

168. РАНИСАВЉЕВИЋ АРСЕН .. 5.10.1915 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Каплар УМРО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

169. РИСТИЋ СВЕТОЗАР .. 7.10.1915 1. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК Каплар УМРО НА ПОЛОЖАЈУ ШОЈИН РИД НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

170. РОСИЋ БОГОЉУБ ЂОРЂЕ .. 6.10.1915 4. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

171. САВАТИЋ БОГОСАВ ЛАЗАР .. .. 4. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник # # НЕСТАО 5.10.1915. НА ВЛАСИНИ П09-47-3-30а/1

172. САВИЋ МАРКО .. 6.10.1915 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

173. САВИЋ МИЛУТИН .. 6.10.1915 1. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ПОЛОЖАЈУ ШОЈИН РИД НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

174. СЕЛЕНИЋ ВОЈИСЛАВ .. 7.10.1915 1. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК Поднаредник ПОГИНУО НА ПОЛОЖАЈУ ШОЈИН РИД НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

175. СЕНИЋ ДРАГОЈЛО .. 8.10.1915 1. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК Каплар УМРО ОД РАНА НА ПОЛОЖАЈУ ШОЈИН ВИД ВЛАСИНА # # П09-47-3-30а/1

176. СИМЕУНОВИЋ ДРАГИЋ ТРИФУН .. .. 4. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник # # ПРЕДАО СЕ 7.10.1915. НА ВЛАСИНИ П09-47-3-30а/1

177. СИМИЋ ЉУБОМИР АКСЕНТИЈЕ .. 6.10.1915 1. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК Каплар УМРО ОД РАНА НА ПОЛОЖАЈУ ШОЈИН ВИД ВЛАСИНА # # П09-47-3-30а/1

178. СИМИЋ МИХАИЛО АКСЕНТИЈЕ .. 7.10.1915 1. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ПОЛОЖАЈУ ШОЈИН РИД НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

179. СОФРЕНИЈЕВИЋ ИЛИЈА .. 6.10.1915 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

180. СПАСОЈЕВИЋ МИЛАН ЈЕРОТИЈЕ .. 26.10.1915 1. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО ОД РАНА НА ПОЛОЖАЈУ БУКОВА ГЛАВА НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

181. СТАНИСАВЉЕВИЋ ЂОРЂЕ .. .. 1. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК Каплар # # НЕСТАО 3.10.1915. НА БУКОВОЈ ГЛАВИ НА ВЛАСИНИ П09-47-3-30а/1

182. СТАНИСАВЉЕВИЋ НИКОЛА АНДРИЈА .. 6.10.1915 2. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Поднаредник ПОГИНУО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

183. СТАНКОВИЋ МИЛИСАВ НИКОЛА .. .. 4. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1 С

184. СТАНКОВИЋ СТАНОЈЕ .. 10.10.1915 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

185. СТАНОЈЕВИЋ КОСТА ОБРАД .. 7.10.1915 1. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ПОЛОЖАЈУ ШОЈИН РИД НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

186. СТЕФАНОВИЋ РАДОСАВ БОЈЕ .. 6.10.1915 4. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

187. СТОЈАНОВИЋ КОСТА .. .. 4. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник # # НЕСТАО 6.10.1915. НА ВЛАСИНИ П09-47-3-30а/1

188. ТЕШАНОВИЋ ВЕЛИЧКО .. 7.10.1915 1. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник ПОГИНУО НА ПОЛОЖАЈУ ШОЈИН РИД НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

189. ТЕШИЋ СВЕТОМИР .. 6.10.1915 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

190. ТОДИЋ РАДОВАН ЖИВКО .. 7.10.1915 4. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

191. ТОДОРОВИЋ ЖИВОЈИН МИЋА .. .. 4. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник # # НЕСТАО 6.10.1915. НА ВЛАСИНИ П09-47-3-30а/1

192. ТОДОРОВИЋ РАДОВАН .. .. 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник # # НЕСТАО 10.11.1915. НА ВЛАСИНИ П09-47-3-30а/1

193. ТОДОРОВИЋ СТАНИСАВ ИЛИЈА .. 6.10.1915 4. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

194. ТОПАЛОВИЋ ЈЕРЕМИЈА .. 6.10.1915 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

195. ФИЛИПОВИЋ МИЛОВАН СВЕТОЗАР .. 6.10.1915 2. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

196. ЦВЕЈИЋ МИОДРАГ ЈЕВРЕМ .. 5.10.1915 4. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник УМРО НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

197. ЦВЕТКОВИЋ КОСТАДИН .. .. 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник # # НЕСТАО 10.10.1915. НА ВЛАСИНИ П09-47-3-30а/1

198. ЧКОЈИЋ ВЛАДИСЛАВ .. 7.10.1915 1. ЧЕТА 2. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник ПОГИНУО НА ПОЛОЖАЈУ ШОЈИН РИД НА ВЛАСИНИ # # П09-47-3-30а/1

199. ШУВАКОВИЋ МИХАИЛО .. .. 3. ЧЕТА 3. БАТ 17. П. ПУК Редов-војник # # НЕСТАО 19.11.1915. У С. НЕГРОВЦИ НА ВЛАСИНИ П09-47-3-30а/1

200. ГРУЈИЋ ЖАРКО ЈОЦА (1888-1915); 4. Ч. 3. Б. ДОБОРВ. ОДРЕД ВОЈВОДЕ ВУКА ПОГИНУО 10.1915. ГОДИНЕ НА ВЛАСИНИ (П03А-203-9-18)

***

201. ПЕТРОВИЋ ТРИФУН .. 11.1.1915 УМРО У ЛОГОРУ МАУТХАУЗЕН ОД ПЕГАВОГ ТИФУСА # ЛОГОРСКО ГРОБЉЕ МАУТХАУЗЕН # СТАР 34 ГОДИНЕ, РОДОМ ИЗ С. ВЛАСИНА, ВРАЊСКИ ОКРУГ, ОЖЕЊЕН

202. ВЕЛИЧКОВИЋ СТАНКО - УМРО ЈЕ 1.11.1917. ГОДИНЕ, ОД ДИЗЕНТЕРИЈЕ У ВОЈНОЈ БОЛНИЦИ СЛИВЕН ЧАИРЛИ У ГРАДУ СЛИВЕН; СТАР 47 ГОДИНА ИЗ ОКОЛИНЕ СУРДУЛИЦЕ (П05-397-10-1-58)

203. ВУКАШИНОВИЋ СИМА (1884-1916) - 4. ЧЕТА 4. БАТ.; РЕДОВ-ВОЈНИК; УМРО 5.5.1916. ГОДИНЕ У МАУТХАУЗЕНУ; РАТНИ ЗАРОБЉЕНИК, РОДОМ ИЗ ВЛАСИНЕ (П05-402-2-1-16)

204. ВУЧКОВИЋ ЈАНЧА - ПОГИНУО У СУРДУЛИЦИ ОД БУГАРА (П03А-206-5-8)

205. АМЕДОВИЋ АРЕДИН - ЦИВИЛ, УМРО ОД БРОНХИТИСА, 27.1.1918. ГОДИНЕ, У ВОЈНОЈ БОЛНИЦИ; СТАР 30 ГОДИНА ИЗ ЈЕЛАШНИЦЕ, ОКОЛИНА СУРДУЛИЦЕ (П05-397-9-1-58)

206. АНТИЉ ТОМА - ИНТЕРНИРАЦ, УМРО ЈЕ ОД ПОСЛЕДИЦА ГЛАДОВАЊА (INANITIO), 8.9.1917. ГОДИНЕ; СТАР 35 ГОДИНА; РОДОМ ИЗ СУРДУЛИЦЕ (П05-397-9-1-58)

207. АНЂЕЛКОВИЋ ЗАФИР - МУНИЦИОНА КОЛОНА; РЕДОВ-ВОЈНИК; УМРО 29.8.1916. ГОДИНЕ; РОДОМ ИЗ СЕЛА МАСУРИЦА, ВРАЊСКИ ОКРУГ (П05-415-2-1-2)

208. БАЗОВИЋ ЂИРА (1886-1915), ЈОВАНКА, УДОВИЦА - 1. ПОЗИВ; НАРЕДНИК УБИЈЕН У СУРДУЛИЦИ (П03А-206-4-36)

209. БАЈРАМОВИЋ ЗЕКИР БАЈРАМ - ИНТЕРНИРАЦ; УМРО 31.5.1918. ГОДИНЕ, У БУГАРСКОЈ У ЗАРОБЉЕНИШТВУ ОД МАЛАРИЈЕ; ИЗ ОКОЛИНЕ СУРДУЛИЦЕ (П05-397-17-1-58)

210. БЕОЧАНИК СТЕВАН - РЕДОВ-ВОЈНИК; УМРО 1913. ГОДИНЕ У СУРДУЛИЦИ (П03А-203-11-30)

211. ДЕМИРОВИЋ ИБРАХИМ - ИНТЕРНИРАЦ; УМРО ОД БРОНХИТИСА, 27.12.1917. ГОДИНЕ У БОЛНИЦИ СЛИВЕН ЧАИРЛИ, У ГРАДУ СЛИВЕН; СТАР 28 ГОДИНА ИЗ ОКОЛИНЕ СУРДУЛИЦЕ (П05-397-11-1-58)

212. ЗЛАТКОВИЋ КОСТА СТОЈАДИНКА, ЖЕНА ..1875 ..1915 1. ПУК,3. ПОЗИВ ПОГИНУО # # РОДОМ ИЗ ОПШТИНЕ ВЛАСИНА, МаСУРИЧКИ СРЕЗ П03а-206-6-1

213. ИВАНОВИЋ СТОЈАН ХРИСТО .. 1.6.1918 Редов-војник УМРО ОД УПАЛЕ ПЛУЋА У ГРАДСКОЈ ВОЈНОЈ БОЛНИЦИ У БУГАРСКОЈ # # СТАР 30 ГОДИНА, ИЗ ОКОЛИНЕ СУРДУЛИЦЕ П05-397-13-1-58

214. ИВАНОВИЋ СТОЈКО .. 2.11.1917 Редов-војник УМРО ОД ТУБЕРКУЛОЗЕ У ЗАРОБЉЕНИЧКОЈ БОЛНИЦИ У БУГАРСКОЈ # # СТАР 19 ГОДИНА, ИЗ ОКОЛИНЕ СУРДУЛИЦЕ П05-397-13-1-58

215. ИЛИЋ МИЛАН С. .. 30.7.1914 1. ПУК 2. БАТ. 2. ЧЕТА Редов-војник УМРО У МАУТХАУЗЕНУ # # РАТНИ ЗАРОБЉЕНИК, РОДОМ ИЗ ВЛАСИНЕ, МАСУРИЦЕ П05-402-2-1-16

216. ЉУБИСАВЉЕВИЋ ТОМА ..1880 10.2.1915 4. ЧЕТА, 1. П. ПУК Редов-војник УМРО У ЛОГОРУ БОЛДОГАСОЊ # ЛОГОРСКО ГРОБЉЕ БОЛДОГАСОЊ # РОДОМ ИЗ ВЛАСИНЕ П05-349-3-1-58

217. НИКОЛИЋ НИКОЛА КЕВА, МАТИ ..1894 6.12.1915 ПЕКАРСКА ЧЕТА 16. ПУКА 1. ПОЗИВ ПОГИНУО У СУРДУЛИЦИ # # П03а-206-4-36

218. НЕДЕЉКОВИЋ СТАНЕ .. 19.10.1917 Поднаредник УМРО ОД ПОСЛЕДИЦА ГЛАДОВАЊА (INANITIO) # # ИНТЕРНИРАЦ, СТАР 20 ГОДИНА ИЗ СУРДУЛИЦЕ, СЕЛО БИНАВЦИ П05-387-8-1-58

219. МАНЧЕВИЋ СТОЈАН МАНЧЕ .. 15.8.1917 ИНТЕРНИРАЦ У БУГАРСКОЈ УМРО У БУГАРСКОЈ У ЗАРОБЉЕНИШТВУ # # СТАР 45 ГОДИНА, ЗЕМЉОРАДНИК. РОДОМ ИЗ С. ВЛАСИНА, ОЖЕЊЕН П05-397-18-1-58

220. МИЛАНОВИЋ МИХАИЛО СТАНКО .. 18.11.1917 ВОЈНИ ЗАРОБЉЕНИК УМРО У ГРАДСКОЈ ВОЈНОЈ БОЛНИЦИ # # СТАР 23 ГОДИНЕ, СЕЛО, ЉУТА КРУША, СУРДУЛИЦА, ОЖЕЊЕН, ЗЕМЉОРАДНИК П05-397-17-1-58

221. МИЛЕНКОВИЋ ГЛИГОРИЈЕ ПАРАСКЕВА, УДОВИЦА ..1870 1.1.1916 ЛЕСКОВАЧКА ВОЈ. СТАНИЦА Капетан II кл. ПОГИНУО У СУРДУЛИЦИ # # П03а-206-4-36

222. МИЉКОВИЋ ХАРИТОН .. .. ПОГИНУО У СУРДУЛИЦИ ОД БУГАРА # # П03а-206-5-8

223. МИХАЈЛОВИЋ МИЛУТИН Р ..1864 15.12.1915 4. ЧЕТА, 1. ПУК УМРО У ЛОГОРУ АШАХ # # СУРДУЛИЦА П05-349-2-1-42

224. СИМОНОВИЋ СТОЈАН АНКА ..1870 7.12.1915 ИНТЕРНИРАН ПОГИНУО У СУРДУЛИЦИ # # П03а-206-4-36

225. СТАНИМИРОВИЋ ДРАГУТИН ..1889 ..1914 2. ЧЕТА, 2. БАТ. 1. ПУК, 1. ПОЗИВ # # РОДОМ ИЗ ОПШТИНЕ СУРДУЛИЦА П03а-207-5-21 С

226. СТАНИМИРОВИЋ ДРАГУТИН СТОЈАН ..1886 ..1913 2. ЧЕТА, 2. БАТ. 1. ПУК, 1. ПОЗИВ # # РОДОМ ИЗ ОПШТИНЕ СУРДУЛИЦА П03а-207-5-21 С

227. СТАНИМИРОВИЋ МИЛУТИН СТОЈКО ..1896 ..1916 ПОСЛ. ОДБРАНА МЛАДИЋА, НИШ. РЕЗ. ТРУПЕ # # РОДОМ ИЗ ОПШТИНЕ СУРДУЛИЦА П03а-207-5-21

228. СТАНИМИРОВИЋ МИЛУТИН ЦВЕТА, УДОВА ..1889 ..1913 2. ЧЕТА, 4. БАТ. 1. ПУК, 1. ПОЗИВ # # РОДОМ ИЗ ОПШТИНЕ СУРДУЛИЦА П03а-207-5-21

229. СТАНКОВИЋ САВА КОСТА ..1893 ..1916 2. Ч. 16. ПУК ПОГИНУО У СУРДУЛИЦИ # # П03а-206-4-36 С

230. СТАНКОВИЋ СТАНКО СТОЈАДИНКА .. ..1917 # # РОДОМ ИЗ ОПШТИНЕ СУРДУЛИЦА П03а-207-5-21

231. СТАНКОВИЋ ЦВЕТАН .. 25.11.1917 Цивил УМРО ОД ЕНТЕРИТИСА # # ИНТЕРНИРАЦ, СТАР 18 ГОДИНА, СУРДУЛИЦА П05-387-13-1-58

232. УДОВИЦА ..1890 1.1.1916 ВОЈНИ ЦЕНЗУР. ПОГИНУО У СУРДУЛИЦИ # # П03а-206-4-36

233. СТОЈАНОВИЋ ИЛИЈА АРИЗАН .. 12.12.1917 ИНТЕРНИРАЦ У БУГАРСКОЈ УМРО У БУГАРСКОЈ У ЗАРОБЉЕНИШТВУ # ДРАГОМАНАЧКО ГРОБЉЕ # СТАР 46 ГОДИНА, ЗЕМЉОРАДНИК, РОДОМ С. ДОМАНОВЦИ, СУРДУЛИЦА, ОЖЕЊЕН П05-397-21-1-58

234. СТРАХИНИЋ АНТАНАС Д. ВЕЛИЧКО ..1877 ..1913 2. ЧЕТА, 2. БАТ. 1. ПУК, 2. ПОЗИВ # # РОДОМ ИЗ ОПШТИНЕ СУРДУЛИЦА, МАСУРИЧКИ СРЕЗ П03а-207-5-21

235. СТРАХИНИЋ ВЛАДИМИР Д. ВЕЛИЧКО ..1897 ..1918 НИШКЕ РЕЗ. ТРУПЕ # # РОДОМ ИЗ ОПШТИНЕ СУРДУЛИЦА, МАСУРИЧКИ СРЕЗ П03а-207-5-21

236. СТРАХИНИЋ МИЛАН Д. ВЕЛИЧКО ..1890 ..1917 1. ЧЕТА, 21 БАТ. 1. ПУК, 1. ПОЗИВ # # РОДОМ ИЗ ОПШТИНЕ СУРДУЛИЦА, МАСУРИЧКИ СРЕЗ П03а-207-5-21

237. СТРАХИНИЋ МИХАИЛО Д. ВЕЛИЧКО ..1878 ..1914 1. ПРЕКОБР. ПУК, 1. ПОЗИВ # # РОДОМ ИЗ ОПШТИНЕ СУРДУЛИЦА, МАСУРИЧКИ СРЕЗ П03а-207-5-21

238. СТРАХИНИЋ СТОЈАН П. ПЕТКО ..1877 ..1918 1. ПУК, 2. ПОЗИВ # # РОДОМ ИЗ ОПШТИНЕ СУРДУЛИЦА, МАСУРИЧКИ СРЕЗ П03а-207-5-21

*

Меморијали Великог рата представљају важан сегмент националног наслеђа који живо учествује у изградњи националног идентитета. Да напори једног народа не би били узалудни, свака генерација мора изнова, у новим условима да задобија своју традицију, тј. да стиче свест о континуитету.

Потреба за постављањем централног спомен обележја погинулих у Другом балканском рату и Првом светском рату на Власини, јесте осећај људске и грађанске одговорности према погинулим српским војницима, јер на Власинској висоравни не постоји ниједан симбол да су на том простору гинули Српски војници за одбрну отаџбине.

У жестоким окршајима на Чемернику, Буковој глави и Дугој пољани, Шумадијска дивизија II позива је изгубила 710 људи у Другом балканском рату. За време Првог светског рата борбе против Бугара на Власини су водили Власински и Добровољачки одред српске војске са преко 600 војника избачених из строја.

Ратни меморијали су визуелни подсетници на изгубљене животе у рату и имају важну улогу у томе да се погинули и њихова пожртвовања не забораве.

Постављање спомен обележја на Власинској висоравни погинулим српским ратницима 1913. и 1915. године на Власинском фронту, допринеће достојанственом сећању на пале у ратовима. Како је у Министарству грађевина Краљевине Југославије постојао пројекат изградње спомен костурнице на Буковој глави, сматрамо да је позиција овог локалитета одговарајућа за такав ратни меморијал и уписаним именима палих ратника у ратовима на Власинском фронту.

ЛИТЕРАТУРА

- Трајковић, Александар, Дубока долина : документи о бугарским злочинима у Сурдулици 1915-1918. Београд,1983.
- Трајковић, Александар, Време безумља: документи о бугарским злочинима у врањском крају : 1915-1918
- Сурдулица у НОБ : сећања учесника. Књ. 1, 1974.
- Манасијевић, Јован, Они су пали за слободу : 1941-1945, 1981.
- Манасијевић, Јован, Хронологија рата и револуције: 1941-1945 : Сурдулица, 1974.
- Спасић, Вељко, Епска ратна хроника о Сурдуличком Новом Селу : (1941-1945),Ниш, 1985.
- Скоко, Саво, Други балкански рат: 1913. Књ. 2, Ток и завршетак рата,1975.
- Дојчиновић, Рајка, Спомен-костурница у Сурдулици : 1924-2010 : о генези злочина над Србима у Сурдулици у I светском рату : изградња, рушење и обнова спомен-костурнице,2010.
- Рајс, Родолф Арчибалд, О злочинима Аустро-Угаро-Бугаро-Немаца у Србији 1914-1918.,2019.
- Николић, Градимир, Масурица у пламену, Сурдулица,1978.
- Кулић, Димитрије,Бугарска окупација Србије : 1941-1944. Т. 1, 1992.
- Митровски, Боро; Глишић, Венцеслав; Ристовски, Томо; Бугарска војска у Југославији 1941-1945, Београд 1971.
- Динчић, Часлав,Одбрана Црне Траве и Власине 1913.Лесковачки зборник. ISSN 0459-1070. - Год. 52, бр. 52 (2012), стр. 124-131.
- Динчић, Часлав,Одбрана Власине и Црне траве 1915. године,Лесковачки зборник. ISSN 0459-1070. - Год. 45, бр. 45 (2005), стр. 295-298.
- Радојчић, Милорад, Бесмртни ратници ваљевског краја у ратовима 1912-1918. : витезови Карађорђеве звезде,2014.
- Л. Гаљак, Период стварања већих јединица НОБ на југу Србије стр.290

ИЗВОРИ:

- Архив Југославије, фонд 63, фасцикла бр. 218
- Архив Југославије, фонд 62, фасцикла бр. 1498
- Завод за заштиту споменика културе Ниш
- Списак споменика натериторији општине Срдулица, СУБНОР Сурдулица
- Ђенералштабна карта Власине, 1894. године
- ДВИА, ф. 1548, Моравска военноинспекционна област,оп 1. а. е. б, л. 5.

РАТНИ МЕМОРИЈАЛИ ОСЛОБОДИЛАЧКИХ РАТОВА НА ТЕРИТОРИЈИ ОПШТИНЕ СУРДУЛИЦА

Историја српског народа у највећем њеном делу исписана је храброшћу људи који су у ослободилачким ратовима Србије оставили неизбрисив траг у борби за слободну и независну отаџбину, због чега не могу и не смеју бити заборављени.

Рекогносцирањем општине Сурдулица, које је реализовано током новембра и децембра месеца 2020. године, односно у марту 2021. године, извршен је увид у стање ратних меморијала. Доступни ратни меморијали су лоцирани, прикупљена је фотодокументација, која је послужила за израду 3д фотограметријских модела, реализована су техничка снимања и мерања на за потребе израде техничке документације.
Поред наведеног, израђени су конзерваторски картони за сваки појединачни меморијал, на начин да представљају његову личну карту, прегледни и доступни документ за доносиоце одлука у општини Сурдулица. Конзерваторски картони поред систематизованих података прикупљених на лицу места (назив, адреса, локација, опис споменика и тренутно стање, ситуациони план, технички цртежи, фотограметријски модел, основне фотографије), садржи мере техничке заштите и предлоге за унапређење стања ратних меморијала.

ПРЕГЛЕД РАТНИХ МЕМОРИЈАЛА НА ТЕРИТОРИЈИ ОПШТИНЕ СУРДУЛИЦА

ПРЕГЛЕД РАТНИХ МЕМОРИЈАЛА НА ТЕРИТОРИЈИ ОПШТИНЕ СУРДУЛИЦА

Због прегледности података сви меморијали су дати према азбучном реду по атарима села у којима су подигнути.

АЛАКИНЦЕ

1. **Спомен плоча на Задружном дому**, на к.п. бр. 367 КО Алакинце (N: 4727586 E: 593756) (Други светски рат)
2. **Спомен плоча на кући Жике Стајковића**, на к.п. бр. 232 КО Алакинце (N: 4727739 E: 593569) (Други светски рат)

БОЖИЦА

3. **Ратни меморијал припадника страних оружаних снага на територији Републике Србије: Надгробни споменик на месту где почива заповедник Поручник Генчо Неделков**, налази се у порти сеоских цркава у Божици, на к.п. бр. 10544 КО Божица (N: 4719124 E: 614870) (Балкански ратови)
4. **Спомен чесма палим борцима у борби против фашизма од 1941-1945. године**, налази се у селу Божица, поред школе "Свети Сава", на к.п. бр. 15367 КО Божица (N: 4719092 E: 614826) (Други светски рат)
5. **Спомен плоча палим борцима у борби против фашизма од 1941-1945. године**, налази се на згради поште у селу Божица, на к.п. бр. 10451/1 КО Божица (N: 4719078 E: 614778) (Други светски рат)

ВЛАСИНА ОКРУГЛИЦА

6. **Спомен чесма палим борцима у НОБ-у 1941-1945. године**, испред Основне школе „Академик Ђорђе Лазаревић", налази на к.п. бр. 3709 КО Власина Округлица (N: 4724910 E: 608951) (Други светски рат)
   Војничка гробља
7. **Војничко гробље "Округлица"**, налази(ло) се на Промаји, на око 150m од раскрснице путева ка Сурдулици, Клисури и Црној Трави, на к.п. бр. 620/1 КО Власина Округлица (N: 4725023 E: 607995) (Балкански ратови)
8. **Војничко гробље "Анатемија"**, претпоставка да се налази(ло) на око 350 метара од раскрснице на Промаји када се крене путем ка Црној Трави, на к.п. бр. 9144, 3143, 3142, 3141, 3140, 3139, 3138, 3137, 3136, 3135 и 3134 КО Власина Округлица (N: 4725061 E: 607820) (Први светски рат)
9. **Заједнички гроб на месту званом "Петкова падина"**, претпоставка да се налази на сеоском гробљу на путу за Јарчеву махалу, на к.п. бр. 4062 КО Власина Округлица (N: 4724529 E: 609416) (Први светски рат)

ВЛАСИНА РИД

10. **Споменик Ратку Павловићу Ћићку**, налази се у близини села Власина Рид (Стари Рид, Црквена махала), на к.п. бр. 5344 КО Власина Рид (N: 4731592 E: 608853) (Други светски рат)
11. **Спомен чесма палим ратницима у Балканским и Првом светском рату 1912-1918. године**, налази се у центру села Власина Рид (Стари Рид, Црквена махала), на к.п. бр. 8605/1 КО Власина Рид (N: 4731138 E: 608609) (Балкански и Први светски рат)
12. **Спомен чесма палима борцима и ЖФТ-а у Другом светском рату на путу за село Власина Рид** (Стари Рид, Црквена махала), на к.п. бр. 13950 КО Власина Рид (N: 4730453 E: 608746) (Други светски рат)

13. **Спомен комплекс са бином и бистама на месту званом “Игралиште”**, посвећен палима у НОР-у, налази се са десне стране пута Промаја - Црна Трава, на к.п. бр. 5250 КО Власина Рид (N: 4732221 E: 609174) (Други светски рат)
14. **Споменик погинулом ратнику Гаврилу Божиловићу у махали Дојчинови испред куће Божиловића**, на к.п. бр. 2715 КО Власина Рид (N: 4735792 E: 607069) (Први светски рат)
15. **Камени споменик, налазио се у близини пута од Љотине махале ка махали Андрејевци**, на к.п. бр. 9323 КО Власина Рид (N: 4729703 E: 608287) Војничко гробље
16. **Гробови петорице погинулих ратника 1915. године из добровољачког одреда Војводе Вука Поповића**, сахрањених на гробљу “ВЛАСИНА РИД” на Власина Риду - у близини сеоске цркве и гробља, на к.п. бр. 8668 или 8677 КО Власина Рид (N: 4731188 E: 608771) (Први светски рат)

ВЛАСИНА СТОЈКОВИЋЕВА

17. **Спомен чесма борцима у I и II светском рату**, налази се са десне стране пута Промаја - Клисура, преко пута Задружног дома, на к.п. бр. 2925 КО Власина Стојковићева (N: 4727451 E: 612568) (Први и Други светски рат)
18. **Спомен биста посвећена Мирку Јовановићу**, налази се у оквиру војне карауле у центру села, на к.п. бр. 2850 КО Власина Стојковићева (N: 4727524 E: 612609) (Други светски рат)
19. **Букова глава**, борбени положај, обухвата простор источно од власинског блата (данас језера), на к.п. бр. 5801/1, 5801/2, 5802/1 КО Власина Стојковићева и 12585, 12566, 12567 и 12568 КО Клисура (N: 4731184 E: 608768)

ГОРЊЕ РОМАНОВЦЕ

20. **Спомен чесма у знак захвалности и сећања палим у НОР-у и ЖФТ**, у селу Горње Романовце, на к.п. бр. 1339 КО Горње Романовце (Други светски рат) (N: 4724404 E: 601241)

ДИКАВА

21. **Споменик на Дикавском риду посвећен сећању на пале борце НОР-а и жртве фашистичког терора у времену од 1941-1945. године**, на к.п. бр. 3684 КО Дикава (N: 4733484 E: 594759) (Други светски рат)

ДОЊЕ РОМАНОВЦЕ

22. **Спомен плоча на Задружном дому**, на к.п. бр. 383 КО Доње Романовце (N: 4725735 E: 597052) (Други светски рат)

ДУГОЈНИЦА

23. **Спомен плоча на Задружном дому**, на к.п. бр. 1055 КО Дугојница (N: 4725584 E: 59221) (Други светски рат)
24. **Сеоско гробље у селу Дугојница** - налази се на узвишењу југоисточно од села, на к.п. бр. 1020 КО Дугојница (N: 4725333 E: 592358)

ЈЕЛАШНИЦА

25. **Спомен обележје у облику аморфног камена са крстом, посвећено палим ратницима 1912-1918 и 1941-1945. године**, у порти цркве Пресвете Богородице у селу Јелашница, на к.п. бр. 3501/1 КО Јелашница (N: 4721338 E: 589978) (Балкански, Први и Други светски рат)
26. **Спомен чесма палим борцима и жртвама фашистичког терора 1941-1945. године,** налази се поред пута, код скретања за Старчевац, на к.п. бр. 4567 КО

Јелашница (у близини к.п.бр. 2294, 2295 КО Јелашница) (N: 4722602 E: 587820) (Други светски рат)

27. **Спомен плоча на згради Основне школе “Бора Станковић”,** на к.п. бр. 3435 КО Јелашница (N: 4721635 E: 589574) (Други светски рат)

КАЛАБОВЦЕ

28. **Спомен плоча на јужној фасади зграде старог млина**, на к.п. бр. 738 КО Калабовце (N: 4727223 E: 592077) (Други светски рат)

КИЈЕВАЦ

29. **Споменик палим Троскачанима у Балканским и Првом светском рату код Кијевске чесме**, налази се око 500m испод Кијевске чесме, на к.п. бр. 4194 КО Кијевац (N: 4730265 E: 601086) (Балкански и Први светски рат)
30. **Спомен чесма посвећена палим борцима и жртвама фашистичког терора у НОР-у и ратницима 1912-1918. године,** на к.п. бр. 7231 КО Кијевац (N: 4728895 E: 597186) (Балкански, Први и Други светски рат)
31. **Спомен плоча на згради задружног дома у Кијевцу**, на к.п. бр. 7231 КО Кијевац (N: 4728889 E: 597175) (Други светски рат)

КЛИСУРА

32. **Спомен биста посвећена народном хероју Иви Лоли Рибару**, налази се испред зграде Основне школе “Иво Лола Рибар” на к.п. бр. 4508 КО Клисура (N: 4734861 E: 615258) (Други светски рат)
33. **Спомен чесма палим борцима против фашизма и ЖТФ**, налази се у близини моста на к.п. бр. 12460 КО Клисура (N: 4734805 E: 615348) (Други светски рат)

КОЛУНИЦА

34. **Спомен плоча на месту старе карауле “Крвави камен”,** на к.п. бр. 150 КО Колуница (N: 4727170 E: 619349) (Други светски рат)

МАСУРИЦА

35. **Спомен парк посвећен палим борцима од 1912-1918. и 1941-1945. године и жртвама фашистичког терора налази се у центру села**, у близини задружног дома на к.п. бр. 2808 КО Масурица (N: 4724151 E: 595349) (Балкански, Први и Други светски рат)
36. **Спомен плоча на згради сеоског задружног дома**, на к.п. бр. 2808 КО Масурица (N: 4724110 E: 595395) (Други светски рат)
37. **Спомен плоча на кући Настаса Дојчиновића**, на к.п. бр. 3828 КО Масурица (N: 4724137 E: 595247) (Други светски рат)
38. **Заједнички гроб погинулих мученика у НАТО бомбардовању на масуричком гробљу,** налази се на масуричком гробљу, на к.п. бр. 960 КО Масурица (N: 4725858 E: 595162) (НАТО бомбардовање)

МАСУРИЦА - ЈАСЕНОВАЦ

39. **Спомен чесма посвећена оснивању НОП одреда “Сима Погачаревић” на месту Јасеновац** - налази се на к.п. бр. 4240 КО Масурица (N: 472517 E: 595008) (Други светски рат)

МАЧКАТИЦА

40. **Спомен плоча на згради Основне школе,** на к.п. бр. 5207 КО Мачкатица (N: 4733123 E: 599230) (Други светски рат)
41. **Споменички комплекс,** налази се на к.п. бр. 5228 и 5227 КО Мачкатица (N: 4733279 E: 599119) (Други светски рат)
42. **Спомен биста посвећена Томи Ивановићу - Пери Мачкатовцу,** налази се на к.п. бр. 5228 и 5227 КО Мачкатица (N: 4733279 E: 599119) (Други светски рат)

43. **Спомен биста посвећена Боривоју Стаменковићу - Бори Леки,** налази се на к.п. бр. 5228 и 5227 КО Мачкатица (N: 4733279 E: 599119) (Други светски рат)
44. **Споменик на сеоском гробљу,** на к.п. бр. 3250 КО Мачкатица (N: 4733970 E: 597442) (Балкански, Први и Други светски рат)
45. **Гробно место Томе Ивановића,** налази се у оквиру сеоског гробља, на к.п. бр. 3246 КО Мачкатица (N: 4734009 E: 597465) (Други светски рат)
46. **Споменик посвећен изгинулим борцима 1913. године,** у порти цркве на сеоском гробљу у селу Мачкатица, на к.п. бр. 3114 КО Мачкатица (N: 4733983 E: 597418) (Балкански рат)

НОВО СЕЛО

47. **Спомен костурница посвећена погинулим српским војницима 1913. године,** налази се на месту званом "Аџијске ливаде" или "Задружна фарма", на к.п. бр. 89 КО Ново Село (N: 4721263 E: 601149) (Други балкански рат)
48. **Спомен белег погинулим борцима 1913. године,** налази се на планини Варденик, месту званом "Аџијске ливаде"или "Задружна фарма", на к.п. бр. 89 КО Ново Село, око 100m североисточно од спомен костурнице (N: 4721296 E: 601248) (Други балкански рат)
49. **Терен налик на хумке,** налази се на месту званом "Аџијске ливаде" или "Задружна фарма", на к.п. бр. 89 КО Ново Село, око 150m западно од спомен костурнице (N: 4721211 E: 601023)
50. **Споменик војнику Драгославу Ж. Сарићу,** налази се на месту званом "Глог" на међи између КО Ново Село и КО Доње Романовце, на к.п. бр. 19 КО Ново Село (N: 4723572 E: 598673) (Балкански ратови)
51. **Спомен чесма НОР у Новом селу,** на к.п. бр. 4471 КО Ново Село (N: 4716818 E: 599161) (Други Светски рат)

ПАЉА

52. **Спомен биста посвећена народном хероју Жикици Јовановићу Шпанцу**, налази се у оквиру војне карауле "ПАЉСКА ДОЛИНА" на к.п. бр. 51 КО Кострошевци (N: 4735915 E: 619607) (Други светски рат)
53. **Спомен чесма НОР**, налази се у селу Паља на к.п. бр. 2380 КО Паља (Други светски рат) (N: 4730956 E: 619508)

СТАЈКОВЦЕ

54. **Спомен чесма посвећена палим у ратовима за ослобођење и независност 1912-1918 и 1941-1945. године,** налази се у дворишту старе зграде Основне шлоле "Бора Станковић"на к.п. бр. 1582 КО Стајковце (N: 4721758 E: 592016) (Други светски рат)

СТРЕЗИМИРОВЦИ

55. **Спомен биста посвећена Ратку Павловићу Ћићку,** налази се у оквиру војне карауле на граничном прелазу Стрезимировци на к.п. бр. 915 КО Стрезимировци (N: 4739332 E: 618421) (Други светски рат)
56. **Споменик Љупчету Ст. Бармову,** налази се око 700 метара испред граничног прелаза Стрезимировци са десне стране, на к.п. бр. 2782 КО Стрезимировци (N: 4738723 E: 618088) (Други светски рат)

СУВОЈНИЦА

57. **Спомен чесма погинулим у ратовима 1912-1918. и 1941-1945. године**, налази се у непосредној близини Задружног дома на к.п. бр. 1510 КО Сувојница (N: 4723837 E: 592638) (Балкански, Први и Други светски рат)

58. **Спомен плоча посвећена Љуби Ђокићу на згради задружног дома,** на к.п. бр.1510 КО Сувојница (N: 4723821 E: 592645) (Други светски рат)
59. **Спомен плоча на згради задружног дома посвећена радничком покрету и КПЈ,** на к.п. бр.1510 КО Сувојница (N: 4723821 E: 592645)
60. **Спомен плоча на згради задружног дома посвећена погинулом мајору ВЈ Љубисаву Стојановићу,** на к.п. бр.1510 КО Сувојница (N: 4723821 E: 592645) (НАТО)
61. **Спомен биста Љубомиру Ђокићу,** налази се у дворишту Основне школе "Вук Караџић" на к.п. бр. 1429 КО Сувојница (Други светски рат)

СУРДУЛИЦА

62. **Спомен костурница Светих сурдуличких мученика**, налази се у оквиру комплекса Техничке школе "Никола Тесла" у Улици Томе Ивановића бр. 24, на к.п. бр. 474/2 КО Сурдулица (N: 4727165 E: 596331) (Први светски рат)
63. **Некадашње српско ратничко гробље у оквиру старог грађанског гробља у Сурдулици**, налази се на адреси Ул. Дринске дивизије на на путу према селу Доње Романовце на к.п. бр. 4487,4484,4486 и 4483 КО Сурдулица (N: 4726121 E: 596868) (Балкански и Први светски рат)
64. **Централни споменик НОР-а у Сурдулици** - налази се у градском парку у Улици Томе Ивановића на к.п. бр. 462 КО Сурдулица (N: 4727211 E: 596461) (Други светски рат)
65. **Спомен биста посвећена народном хероју Томи Ивановићу**, налази се у градском парку у Улици Томе Ивановића на к.п. бр. 462 КО Сурдулица (N: 4727211 E: 596461) (Други светски рат)
66. **Спомен биста посвећена Васи Смајевићу, првоборцу,** налази се у градском парку у Улици Томе Ивановића на к.п. бр. 462 КО Сурдулица (N: 4727211 E: 596461) (Други светски рат)
67. **Споменик посвећен невиним жртвама из махале Козарница - Масурица,** налази се у градском парку у Сурдулици, на к.п. бр. 462 КО Сурдулица (N: 4727212 E: 596453) (Други светски рат)
68. **Спомен биста посвећена краљу Александру I Карађпрђевићу,** у комплексу Специјалне болнице за плућне болести - "Санаторијум", на к.п. бр. 41771/1, 4177/2, 4177/3 и 4177/4 КО Сурдулица (N: 4725971 E: 595660)
69. **Спомен плоча на кући Војислава Јовића**, у ул. Јадранска бр. 7 налази се у центру Сурдулице на к.п. бр. 1078 КО Сурдулица (N: 4727179 E: 595847) (Други светски рат)
70. **Спомен плоча у Белом Пољу** обележје зграде у којој је новембра 1942. године одржан први састанак СКОЈ-а за срез Масурички на коме је донета одлука о вршењу саботажа у Белом Пољу (Други светски рат)
71. **Споменик жртвама погинулим у НАТО бомбардовању**, налази се у градском парку у Улици Томе Ивановића на к.п. б.р. 462 КО Сурдулица (N: 4727211 E: 596461) (НАТО бомбардовање)
72. **Спомен плоча посвећена страдалима у НАТО бомбардовању**, на кући у Ул. 3мај Јовина бр. 7, на к.п. бр. 2026/2 КО Сурдулица (N: 4726756 E: 596552) (НАТО бомбардовање)
73. **Спомен фонтана посвећена Мирољубу Станојевићу**, у дворишту приватне куће у Ул. Томе Ивановића бр. 101, на к.п. бр. 253/1 КО Сурдулица (N: 4727080 E: 597067)

Места страдања

74. **Место страдања “Дубока долина”** - налази у Улици Сурдуличких мученика, на к.п. бр. 34, 35, 36, 37, 38, 39, 58, 59, 60, 96, 97, 110, 111/1, 111/2, 112/1 и 2252 и 2251 КО Сурдулица.

ТОПЛИ ДОЛ

75. **Спомен чесма посвећена палом борцу Љубиши Божилову** погинулом на Кошарама, на к.п. бр. 7579 КО Топли Дол

ЂУРКОВИЦА

76. **Спомен плоча на згради задружног дома**, на к.п. бр. 1 КО Ђурковица (N: 4727131 E: 597989)

СПОМЕНИЦИ КОЈИ СЕ ОДНОСЕ НА ПЕРИОД СОЦИЈАЛИСТИЧКЕ ИЗГРАДЊЕ ЗЕМЉЕ НА ТЕРИТОРИЈИ ОПШТИНЕ СУРДУЛИЦА

ВЛАСИНА СТОЈКОВИЋЕВА

77. **Спомен чесма тзв. Титова чесма**, налази се на к.п.бр. 6097 КО Власина Стојковићава, на путу Власина Округлица - Клисура, у близини засеока Милованци (N: 4726039 E: 612315)

ВЛАСИНА РИД

78. **Излетничка чесма,** скретање за чесму се налази на 3,25km од раскрснице на Промаји са леве стране пута из правца Промаје ка Црној Трави, на к.п.бр. 13774 КО Власина Рид (N: 4728001 E: 608431)

ПУТ СУРДУЛИЦА - ВЛАСИНА

79. **СПОМЕН ЧЕСМЕ ОМЛАДИНСКИХ РАДНИХ БРИГАДА -”БРИГАДИРСКЕ ЧЕСМЕ”**, на магистралном путу Сурдулица - Власина

МАЧКАТИЦА

80. **Спомен чесма посвећена “Ударницима”,** село Мачктица - рудник, налази се на улазу у место, на к.п. бр. 5899 КО Мачкатица (N: 4732813 E: 599278)

КОНЗЕРВАТОРСКИ КАРТОНИ РАТНИХ МЕМОРИЈАЛА НА ТЕРИТОРИЈИ ОПШТИНЕ СУРДУЛИЦА

АЛАКИНЦЕ

1. **Спомен плоча на Задружном дому,** на к.п. бр. 367 КО Алакинце (N: 4727586 E: 593756) (Други светски рат)
2. **Спомен плоча на кући Жике Стајковића,** на к.п. бр. 232 КО Алакинце (N: 4727739 E: 593569) (Други светски рат)

СПОМЕН ПЛОЧА НА ЗАДРУЖНОМ ДОМУ, Алакинце

АДРЕСА: Алакинце - Спомен плоча, налази се на згради Задружног дома, на к.п. бр. 367 КО Алакинце (Други светски рат)
ГПС координате: N: 4727586 E: 593756

ОПИС:
Спомен плоча је израђена од белог мермера са уклесаним следећим текстом:

☆

У знак сећања на тешке али славне дане Народне револуције и захвалности на жртве дате у револуцији, подиже ову
СПОМЕН ПЛОЧУ
палим борцима и жртвама фашистичког терора села Алакинца
1.ЖИВОЈИН СТАЈКОВИЋ 9.СТАМЕН СТОЈКОВИЋ
2.ВЕЛИМИР МИТИЋ 10.СТАМЕН ИЛИЋ
3.ДРАГИ СТАЈКОВИЋ 11.СТОЈАН ВЕЉКОВИЋ
4.НИКОДИЈЕ НИКОЛИЋ 12. МИЛУТИН НИКОЛИЋ
5.МИРКО СТАНКОВИЋ 13.ВОЈИСЛАВ ЦВЕТКОВИЋ
6.КОСТАДИН ТАСИЋ 14. ЖИВОЈИН ВЕЉКОВИЋ
7.ДРАГИ ВЕЛИЧКОВИЋ 15.РУСИМ БАНКОВИЋ
8.ЦВЕТКО РАДОИЧИЋ

--------1956.Г. ОСНОВНА ОРГАНИЗАЦИЈА САВЕЗА БОРАЦА НО РАТА СЕЛА АЛКАЛИНЦА

Уклесани текст је обојен златном бојом.

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:
- На спомен плочи су присутна запрљања и пребојеност мермера.
- Текст на спомен плочи је слабо читљив.
- Мермерну плочу са текстом пажљиво очистити, извршити дубинско чишћење мермерних површина од трагова боје и наслага (прљавштине), пплочу импрегнирати и заштитити, текст ретуширати одговарајућом бојом за камен.
- Уколико на спомен плочи настану промене и оштећења месна заједница о томе обавештава надлежни орган општине Сурдулица

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили:
Ђ. Стошић, И. Цветковић, А. Никшић
Датум обиласка: децембар 2020. године

СПОМЕН ПЛОЧА
на кући Жике Стајковића, Алакинце

АДРЕСА: Алакинце - Спомен плоча на кући Жике Стајковића, на к.п. бр. 232 КО Алакинце (Други светски рат)

ГПС координате: N: 4727739 E: 593569

ОПИС:
Спомен плоча је израђена од белог мермера, димензија 58x48cm, са уклесаним текстом обојеним у црну боју, следеће садржине:

У ☆ овој кући пок
ЖИКЕ СТАЈКОВИЋА
1941 Г. ОДРЖАН ЈЕ ПРВИ САСТАНАК
АКТИВИСТА К.П.Ј. ОВОГА СРЕЗА СА
ДЕЛАГАТОМ ПОКРАЈИНСКОГ КОМИТЕТА
КПЈ ЗА СРБИЈУ НА КОМЕ ЈЕ ОДЛУЧЕНО ДА
СЕ ОТПОЧНЕ СА ПРИПРЕМОМ ОРУЖАНОГ
УСТАНКА У ОВОМ КРАЈУ
СП.ПЛОЧУ ПОД СРО.
СБ.Н.О.Р
СКПЈ 1954 Г. СРЕЗА МАСУРИЧКОГ
Жику Стајовића стрељали су бугарски фашисти марта 1943. године
Пошто је боја на уклесаним словима на плочи делимично избледела и испрана, натпис на спомен плочи није читљив.

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:
- Мермерну плочу са текстом пажљиво очистити, извршити дубинско чишћење свих уклесаних слова од трагова боје и наслага (прљавштине) затим импрегнирати и заштитити, текст ретуширати одговарајућом бојом за камен.
- Због прегледност спомен плоче не дозвољавати засађивање дрвећа или постављање високих ограда.
- Уколико на спомен плочи настану промене и оштећења месна заједница о томе обавештава надлежни орган општине Сурдулица

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили:
Ђ. Стошић, И. Цветковић, А. Никшић
Датум обиласка: децембар 2020. године

БОЖИЦА

3. **Ратни меморијал припадника страних оружаних снага на територији Републике Србије: Надгробни споменик на месту где почива заповедник Поручник Генчо Неделков,** налази се у порти сеоских цркава у Божици, на к.п. бр. 10544 КО Божица (N: 4719124 E: 614870) (Балкански ратови)

4. **Спомен чесма палим борцима у борби против фашизма од 1941-1945. године,** налази се у селу Божица, поред школе “Свети Сава”, на к.п. бр. 15367 КО Божица (N: 4719092 E: 614826) (Други светски рат)

5. **Спомен плоча палим борцима у борби против фашизма од 1941-1945. године,** налази се на згради поште у селу Божица, на к.п. бр. 10451/1 КО Божица (N: 4719078 E: 614778) (Други светски рат)

Ратни меморијал припадника страних оружаних снага на територији Републике Србије: НАДГРОБНИ СПОМЕНИК НА МЕСТУ ГДЕ ПОЧИВА ЗАП. ПОРУЧНИК ГЕНЧО НЕДЕЛКОВ, Божица

АДРЕСА: село Божица - налази се у порти сеоских цркава, на к.п. бр. 10544 КО Божица

ГПС координате: N: 4719124 E: 614870

ОПИС СПОМЕНИКА:

Камени, зналачки обрађени надгробни споменик димензија 70x65cm и висине 170cm, са крстом на врху, На предњој страни споменика налазила се слика погинулог официра, уоквирена венцем, а испод је уклесан следећи текст:

ТУКЪ ПОЧИВА
ЗАП. ПОРУЧНИКЪ
ГЕНЧО НЕДЕЛКОВЪ
УБИТЪ НА О11 ЮЛИ 1913г
ВЪ СРАЖЕНИЕТО ПРИ
ПАНЧЕ. ГРОБЪ
КОМАНДИРЪ НА 16 РОТА
2ри ИСКАРСКИ ПОЛКЪ
РОДОМЪ ОТЪ ГРАДЪ
РУССЕ.
СПОМЕНЪ ОТЪ
СУПРУГАТА МУ

ТЕХНИЧКИ ЦРТЕЖ:

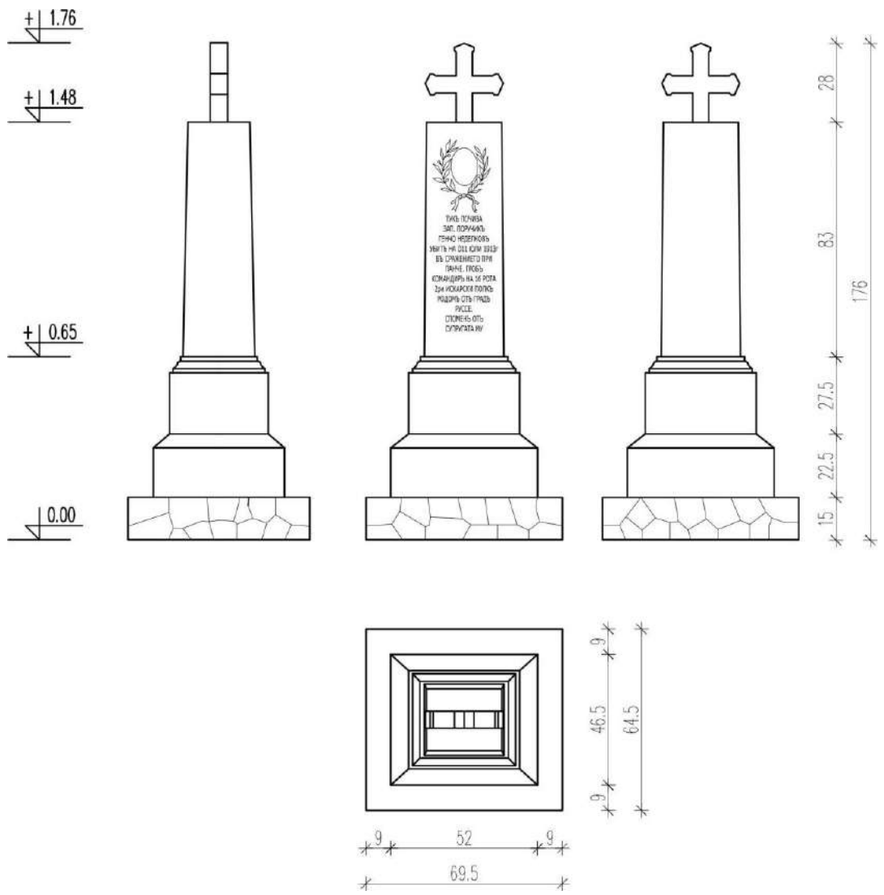

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:

- Споменик се налази у релативно добром стању.
- Уколико је могуће вратити фотографију која недостаје на место на коме се налазила.
- Пажљиво очистити споменик конзерваторским поступцима.
- Спроводити редовно одржавање писаних и других ознака на надгробном споменику да би били видљиви и читки.
- Спроводити неговање и обнављање засада, зеленила и цвећа
- Наставити уредно редовно одржавање простора у непосредној близини споменика и црквене порте.
- Уколико на споменику настану промене и оштећења о томе се обавештава надлежни орган општине Сурдулица

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: И. Цветковић, Ђ. Стошић
Фотограметрија: А. Никшић
Технички цртеж: Л. Динић
Датум обиласка: 25.11.2020. године

СПОМЕН ЧЕСМА ПАЛИМ БОРЦИМА У БОРБИ ПРОТИВ ФАШИЗМА 1941-1945. ГОДИНЕ, БОЖИЦА

АДРЕСА: село Божица - налази се у непосредној близини Основне школе “Свети Сава”, на к.п. бр. 15367 КО Божица

ГПС координате: N: 4719092 E: 614826

ОПИС СПОМЕНИКА:

Спомен чесма палим борцима против фашизма 1941-1945. године налази се уз капију за улаз у школу.

Спомен чесма је уклопљена у оградни зид (дебљине 48cm) према к.п. бр. 10462 КО Божица. Састоји се од доњег, ширег дела, ширине 215cm и висине 105cm са чесмом и коритом за одвод воде, и горњег, ужег дела, ширине 115cm и висине 112cm, где је причвршћена спомен табла.

Плоча је димензија 53x63cm, са сликама и именима четири бораца:

НИКОЛА С. ПАВЛОВ ☆ РАТКО С. ИВАНОВ
РОЂ.1923Г.ПОГ.1944Г. РОЂ.1922Г.ПОГ.1944Г.

СТОИМЕН С. ВЕЛИЧКОВ МИЛОРАД В.МИЛЕНКОВ
РОЂ.1923Г.ПОГ.1944Г. РОЂ.1922Г.ПОГ.1944Г.

СПОМЕН ПЛОЧА
У ЗНАК ЗХВАЛНОСТИ ПАЛИМ
БОРЦИМА ПРОТИВ ФАШИЗМА
ОД 1941-1945. г

ПОДИЖУ ГРАЂАНИ
БОЖИЦЕ

ИЗРАДИО
ДРАГИ П.
ВЛАД-ХАН

ТЕХНИЧКИ ЦРТЕЖ:

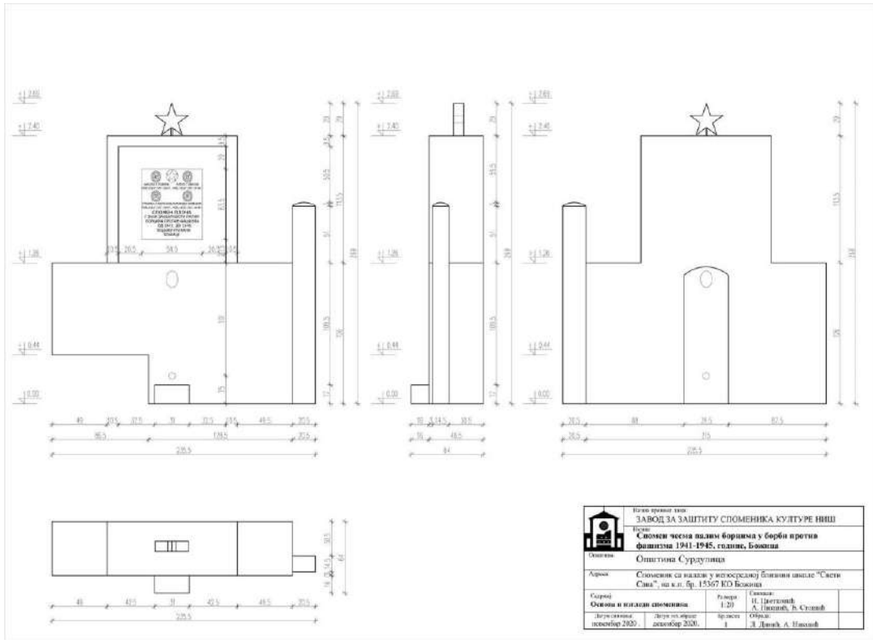

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:

- Чесма није у функцији, потребно је поправити инсталације и оспособити је за поновно коришћење.
- Обновити зидане делове чесме, у свему по узору на постојеће стање, као и делове ограде, и капију у непосредној близини.
- Мермерну плочу заштитити током трајања радова на обнови спомен чесме, затим је пажљиво очистити, а текст ретуширати одговарајућом бојом за камен.
- Уколико плочу није могуће очистити и довести до одговарајућег изгледа, заменити је новом у свему по узору на постојећу, текст поново уклесати идентично постојећем, а фотографије преместити на нову.
- Спроводити редовно одржавање простора у непосредној близини спомен чесме.
- Чишћење корова и смећа око споменика и брисање записа са споменика који су исписани од стране несавесних лица.
- Уколико на споменику настану промене и оштећења о томе се обавештава надлежни орган општине Сурдулица

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: А. Никшић, Ђ. Стошић
Фотограметрија: А. Никшић
Технички цртеж: Л. Динић
Датум обиласка: 25.11.2020. године

СПОМЕН ПЛОЧА НА ЗГРАДИ ПОШТЕ Божица

АДРЕСА: Спомен плоча палим борцима у борби против фашизма од 1941-1945. године, налази се на згради поште у селу Божица, на к.п. бр. 10451/1 КО Божица (Други светски рат)
ГПС координате: N: 4719078 E: 614778

ОПИС:
Плоча је направљена од црног гранита, димензија 50x60cm, са уклесаним текстом следеће садржине:

☆
Никола .с. Павлов
рођ. 1923г. пог 1944г.
Ратко .с. Иванов
рођ. 1923г. пог 1944г.
Стоимен .с. Величков
рођ. 1923г. пог 1944г.
Милорад в. Миленков
рођ. 1922г. пог 1944г.
у знак захвалности палим борцима
у борби против фашизма од
1941-1945. под. грађани Божице

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:
- Спомен плоча се налази у добром стању. Нису потребне интервенције
- Спроводити редовно одржавање, које подразумева одржавање писаних и других ознака на спомен плочи у видљивом и читком стању.
- Омогућавање што боље прегледности спомен плоче, не дозвољавати засађивање дрвећа или постављање високих ограда.
- Уколико на спомен плочи настану промене и оштећења месна заједница о томе обавештава надлежни орган општине Сурдулица

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: А. Никшић, Ђ. Стошић
Датум обиласка: новембар 2020. године

ВЛАСИНА ОКРУГЛИЦА

Спомен обележје

6. **Спомен чесма палим борцима у НОБ-у 1941-1945. године,** испред Основне школе „Академик Ђорђе Лазаревић”, налази на к.п. бр. 3709 КО Власина Округлица (N: 4724910 E: 608951) (Други светски рат)

Војничка гробља

7. **Војничко гробље “Округлица”, налази(ло) се на Промаји,** на око 150m од раскрснице путева ка Сурдулици, Клисури и Црној Трави, на к.п. бр. 620/1 КО Власина Округлица (N: 4725023 E: 607995) (Балкански ратови)

8. **Војничко гробље “Анатемија”,** претпоставка да се налази(ло) на око 350 метара од раскрснице на Промаји када се крене путем ка Црној Трави, на к.п. бр. 9144, 3143, 3142, 3141, 3140, 3139, 3138, 3137, 3136, 3135 и 3134 КО Власина Округлица (N: 4725061 E: 607820) (Први светски рат)

9. **Заједнички гроб на месту званом ”Петкова падина”,** претпоставка да се налази на сеоском гробљу на путу за Јарчеву махалу, на к.п. бр. 4062 КО Власина Округлица (N: 4724529 E: 609416) (Први светски рат)

СПОМЕН ЧЕСМА ПАЛИМ БОРЦИМА У НОБ-У 1941-1945. ГОДИНЕ
ВЛАСИНА ОКРУГЛИЦА

АДРЕСА: село Власина Округлица - налази се испред Основне школе „Академик Ђорђе Лазаревић”, на к.п. бр. 3709 КО Власина Округлица

ГПС координате: N: 4724910 E: 608951

ОПИС СПОМЕНИКА:

Спомен чесма палим борцима у народноослободилачкој борби од 1941-1945. године налази се на малом платоу, уз Основну школу „Академик Ђорђе Лазаревић”, поред капије са северозападне стране дворишта.

Спомен чесма уједно представља оградни зид (дебљине 38cm) према к.п. бр. 3710/2 КО Власина Округлица.

Састоји се од зида укупне дужине 7 метара, који се каскадно подиже ка средини и достиже највећу висину од 210cm. На том делу се налази чесма са коритом за одвод воде, а изнад је причвршћена спомен плоча.

Плоча је димензија 48x75cm, са текстом следеће садржине:

☆

У ЗНАК ЗХВАЛНОСТИ И
СЕЋАЊЕ НА ПАЛЕ БОРЦЕ У
НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКОЈ
БОРБИ ОД 1941-1945. ГОДИНЕ

народ села
7. јула 1952. г Власина Округлица

Спомен чесма је изграђена од правилних фино клесаних камена квадера. Ограђена је металном оградом, са капијом за улазак у простор платоа испред чесме. Накнадним интервенцијама чесма је префарбана масном фарбом плаве, беле и црвене боје.

ТЕХНИЧКИ ЦРТЕЖ:

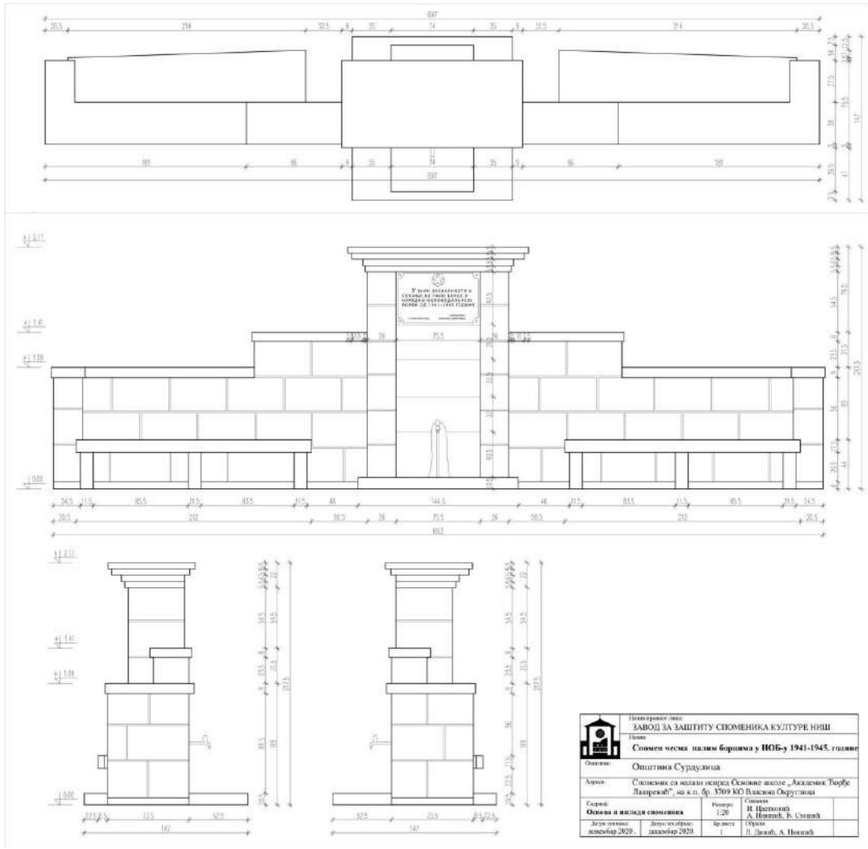

ФОТОГРАМЕТРИЈА:

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:

- Поправити инсталације, и оспособити чесму за поновно коришћење.
- Обновити зидане делове чесме, у свему по узору на постојеће стање, као и ограду и капију у непосредној близини.
- Камене квадере третирати одговарајућим, неинванзивним средствима за чишћење.
- Пропале и труле делове малтерних спојница очистити и припремити подлогу за нову завршну обраду - фуговање. Фуговање спроводити репаратурним малтерима за ову намену на бази кречних система.
- Мермерну плочу са натписом пажљиво очистити и опрати, текст ретуширати одговарајућом бојом за камен (заштитити током трајања радова на остатку спомен чесме).
- Уколико плочу није могуће очистити и довести до одрговарајућег изгледа, заменити је новом у свему по узору на постојећу, текст поново уклесати идентично постојећем и обојити одговарајућом бојом за камен.
- Спроводити редовно одржавање простора у непосредној близини спомен чесме.

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: И. Цветковић, Ђ. Стошић
Фотограметрија: А. Никшић
Технички цртеж: Л. Динић
Датум обиласка: 30.11.2020. године

ВОЈНИЧКО ГРОБЉЕ “ОКРУГЛИЦА”
Власина Округлица

АДРЕСА: Војничко гробље “ОКРУГЛИЦА” на Власина Округлици (сахрањени су војници из I пука трећег позива и I и II батаљона X пука II позива Шумадијске дивизије. Десети пешадијски пук "Таковски" II позива одликован је Орденом Карађорђеве звезде са мачевима IV реда за заслуге у Другом балканском рату) - Подаци из Архива Југославије указују да се налази(ло) на Промаји, на око 150m од раскрснице путева Сурдулица-Клисура - Црна Трава, на к.п. бр. 620/1 КО Власина Округлица

ГПС координате: N: 4725023 E: 607995

ОПИС:

Војничко гробље на “Округлици” (садашњи назив Промаја) је локалитет за који се претпоставља да се на њему налази(ло) ратничко гробље српске краљевске војске, односно да су на њему сахрањени војници погинули у ратним операцијама на Власини у Другом балканском (1913. године).

Поглед на простор за који се претпоставља да је некадашње војничко гробље (ЗЗСК Ниш, Ђ. Стошић, 2014.)

Према подацима из архива на „Округлици“се налазило 54 односно 78 гробова војника погинулих 1913. године из I пука трећег позива и I и II батаљона X пука II позива.

У месту Промаја (Округлица) на Власинској висоравни констатовано је постојање два засебна војничка гробља – једно из 1913. године и друго из 1915. године

Војничко гробље из Другог Балканског рата, односно из 1913. године уништено је инфраструктурним радовима на изградњи пута и променама конфигурације терена приликом изградње језерске бране (трајала је од 1946. до 1949. године). Људи који су радили у Предузећу за путеве сведочили су да су се људске кости појављивале сваки пут када је било извођење радова и ширења саобраћајнице.

ПРЕТХОДНА ИСТРАЖИВАЊА:

Завод за заштиту споменика културе Ниш је током 2014. године спровео претходна истраживања Војничког гробља из Другог балканског рата и Првог светског рата у месту Промаја на Власинској висоравни која је финансирало Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања.

Спроведена су архивска и археолошка истраживања, са циљем да се потврди постојање, и утврде и дефинишу границе некадашњег Војничког гробља на Власина Округлици, односно пронађу и потврде докази који указују на посебан историјски и културни значај овог локалитета и одавање почасти погинулим српским војницима, јер на Власинској висоравни не постоји ни један симбол који указује да су на том простору сахрањени посмртни остаци српских војника погинулих у ратним операцијама 1913/1915. године.

Истраживања архивске документације

О томе где је војничко гробље на Власина Округлици (данас Промаја) било лоцирано и у каквом се стању налазило у периоду између два светска рата, постоје документи (из 1920. и 1931. године) који се чувају у фондовима Архива Југославије, као и записана сведочанства појединаца. Увидом у катастарске подлоге из 1945. године (посебно израђене за потребе изградње Власинских хидроелектрана) убележено је гробље, али већ на следећим подлогама из 1955. године, гробље није уцртано, а на локацији гробља константовано је постојање нових инфраструктурних објеката.

Археолошка истраживања

Извршена су и заштитна археолошка истраживања којима су претходила геофизичка истраживања. Спроведена истраживања дала су податке о сложеној геолошкој грађи без прецизно дефинисаних аномалијских елемената насталих људским радом – првенствено се мисли на гробне раке.

Археолошка истраживања заштитног карактера, организована су по сондажном систему. Сонде су постављене на основу резултата геофизичких снимања, а затим и на основу накнадно прибављених катастарских података о положају војничког гробља (које ископавањима није утврђено). Постављено је укупно 7 сонди које су ископане до релативних дубина и до преко 2,00m испод површине. У свих 7 сонди је констатовано постојање геолошких слојева без трагова људске активности, тачније на датом простору који је археолошки третиран, нису пронађени делови нити остаци гробља.

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

Простор за који се претпоставља да је локација некадашњег ратничког гробља “Округлица” (ЗЗСК Ниш, А. Никшић, 2020.)

Надгробни споменик са уклесаним именом Радивоје Цицић (ЗЗСК Ниш, 2014)

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ

Обишли: Ђ. Стошић, И. Цветковић, А. Никшић

Датум обиласка: 11.12.2020. године

ВОЈНИЧКО ГРОБЉЕ “ОКРУГЛИЦА”
Власина Округлица

АДРЕСА: Војничко гробље “ОКРУГЛИЦА” на Власини Округлици - Подаци из Архива Југославије указују да се налазило на Промаји, на к.п. бр. 620/1 КО Власина Округлица

ГПС координате: N: 4725023 E: 607995

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:

- Ратни меморијал се не сме користити и употребљавати у сврхе које нису у складу са његовом природом, наменом и значајем, нити сме да се раскопава, руши и преправља, презиђује, прерађује или врше било какви радови који могу довести до оштећења локалитета или наруше његово својство.
- Корисници катастарских парцела немају право да користе и употребљавају парцеле у сврхе које нису у складу са њиховом природом и значајем нити да врше било какве радове који могу угрозити, довести до оштећења ратног меморијала и нарушити његова својства.
- Забрањује се извођење радова у непосредној околини ратног меморијала који му могу нарушити споменичко својство, без утврђених услова и сагласности надлежних органа.
- За предузимање било каквих радњи на непосредној околини које могу непосредно или посредно да проузрокују промену облика, изгледа или особености ратног меморијала (извођење грађевинских или других радова, промена облика, истицање објаве и натписа и сл.) неопходна је дозвола надлежног органа уз претходно прибављање мишљења надлежног завода за заштиту споменика културе.
- Простор одржавати уредно и чисто, очистити од смећа и отпада
- Планским мерама не сме бити угрожен интегритет, нити споменичка својства простора, већ је потребно створити оптималне услове за чување и трајну заштиту и презентацију добара, а надлежни Завод за заштиту споменика културе посебним правним актом утврђује посебне услове чувања, коришћења и одржавања, као и услове за предузимање конкретних мера заштите, за сву планску и пројектну документацију.
- Планирати постављање спомен обележја и уређење простора за који се претпоставља да је било војничко гробље из Другог балканског рата и Првог светског рата у месту Промаја на Власинској висоравни и формирање спомен парка посвећеног погинулим српским ратницима 1913. и 1915. године на Власинском фронту.
- Одабрати одговарајуће архитектонско и пејзажно уређење простора које би на адекватан начин представило значај подручја.
- Спроводити перманентно одржавање чистоће овог простора. Редовно вршити чишћење корова и смећа, спроводити негу зелених површина и редовно кошење траве непосредне околине, а на начин да се тиме обезбеди пуна историјска веродостојност и очување наслеђених културних вредности.
- Потребно је уклонити неадекватне садржаје у његовој близини и формирати амбијент који је у складу са његовим значајем и споменичким вредностима.
- Поставити информационе табле и/или други вид обележја, са циљем шире едукације о овом месту.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА:

- Војничко гробље из Другог балканског рата формирано је поред тадашњег пута Сурдулица-Клисура, са његове северне стране.
- Гробље је и убележено 1931. године када је и снимљено (скица: Гробље на “Округлици”)
- Гробље је геодетски снимљено 1945. године када је геодетски сниман простор Власинског блата, будућег Власинског језера.
- На геодетском плану из 1954. године, војничко гробље није убележено, при чему геодетски план из 1954. године није рађен мерењем већ описним цртањем те није прецизан. Пресудна је чињеница да војничко гробље на том плану није забележено.
- На шкарпи пута Сурдулица-Округлица-Црна Трава, са десне, северне стране, пронађен је **камени надгробни споменик са уклесаним именима са сваке стране споменика (Павле Т. Стевановић и Радивоје Цицић)**. Радивоје Цицић је име које је наведено на плану гробља из 1931. године. Међутим, овај споменик није пронађен у свом оригиналном положају, пронађен је на површини земље прекривен вегетацијом. Простор око овог споменика је археолошки третиран и није утврђено постојање гробова, већ стерилна геолошка средина. Може се закључити да је овај споменик померен са свог оригиналног гробног места, а могуће је да је померан и више пута.
- У простору који је археолошки третиран, али искључиво на површини земље, пронађени су делови људских скелета са траговима утицаја атмосферилија, односно нису пронађени у земљи. Ови хумани скелетни остаци послати су на анализу у Лабораторију за анатомију Медицинског факултета Универзитета у Београду
- Траса пута Сурдулица-Клисура из времена када је гробље формирано (1913. године) односно када је скицирано (1931. године) и геодетски снимљено (1945. године) не поклапа се са трасом данашњег пута. Односно, промењена је траса пута којим се долази на Власину из правца Сурдулице и на Округлици је формирана раскрсница и налази се стотинак метара од војничког гробља према југоистоку. При чему овај део пута више није на траси Сурдулица-Клисура већ на путу Сурдулица-Округлица-Црна Трава. Разумевање ових сазнања кључно је у схватању судбине војничког гробља. Ова чињеница је од пресудног значаја и за схватање постојања још једног војничког гробља које се ту налазило.
- Пут из 1913. године поред кога је постављено војничко гробље, померан је и проширивао у више наврата. Можемо претпоставити да је управо овим проширењима пута, као и формирањем шкарпе са северне стране дошло до уништења војничког гробља. Укупна дужина гробља по оси север-југ износи око 20-ак метара. Сам пут је данас ширине преко 7m, шкарпа са северне стране преко 5m. Чак и да траса пута из 1913. године није померена ка северу, археолошким ископавањима констатован би био северни део гробља, што није био случај. Веома битан податак је да се пронађени надгробни споменик оригинално налазио уз сам пут, али је пронађен на врху шкарпе, на преко 5 м удаљености од пута.
- Аутори студије су упознати са усменим казивањима о проналаску људских костију приликом проширења трасе пута Сурдулица-Округлица-Црна Трава управо у делу где се налазило ратничко/војничко гробље, и то у два наврата – почетком 1950-их и крајем 1990-их.
- На простору непосредно уз/поред предметног војничког гробља, крајем 1940-их и почетком 1950-их година била је постављена жичара за превоз материјала до бране, као и погон за израду и складиштење асфалта и битумена. На ширем простору, долази до непрестаног девастирања радовима на формирању Власинског језера, изградњи бране и система хидроелектрана (на Власини је већ у периоду 1946-1948. године било формирано свих шест градилишта: канали Чемерник, Стрвна и Водојажа; затим жичара на Округлици, доводни канали, тунели и цеви до хала електрана „Врла 1“ и „Врла 2“, акумулационо језеро ХЕ „Врла 3“, канали и тунели „Врле 3“ и „Врле 4“ и градилиште на Божици); затим пробијањем нових путева и проширењем старих кроз гробље, постављањем асфалтне базе, односно депоније предузећа за путеве и изградњом бензинске станице.
- Расположиви подаци из Архива Југославије указују да су постојала два одвојена војничка гробља – Војничко гробље из Другог Балканског рата, формирано 1913. године и Војничко гробље из Првог Светског рата, формирано 1915. године. Ова два војничка гробља су се налазила са обе стране пута Сурдулица - Клисура, што је данас траса пута Сурдулица-Округлица-Црна Трава.

ТЕХНИЧКИ ЦРТЕЖИ:

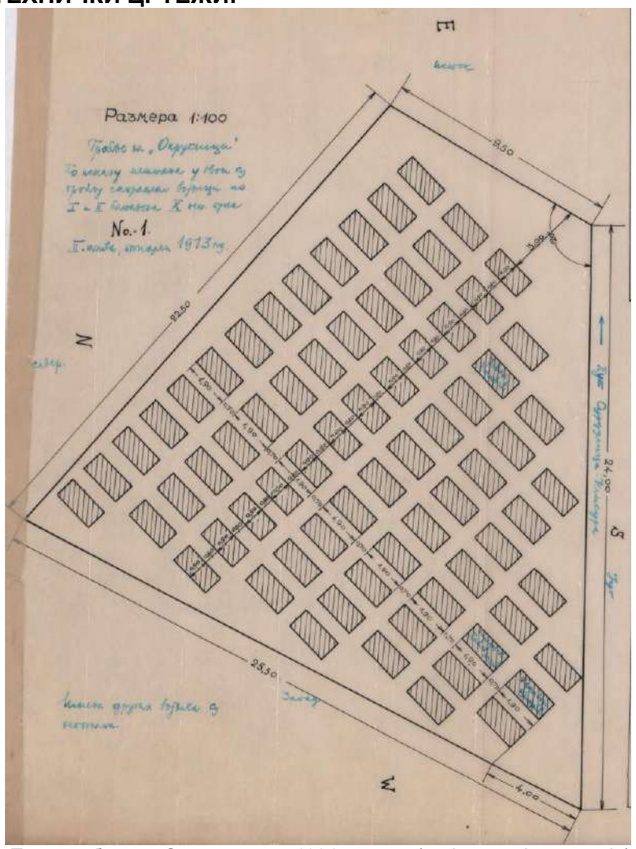

План гробља на Округлици, из 1931. године (из Архива Југославије)

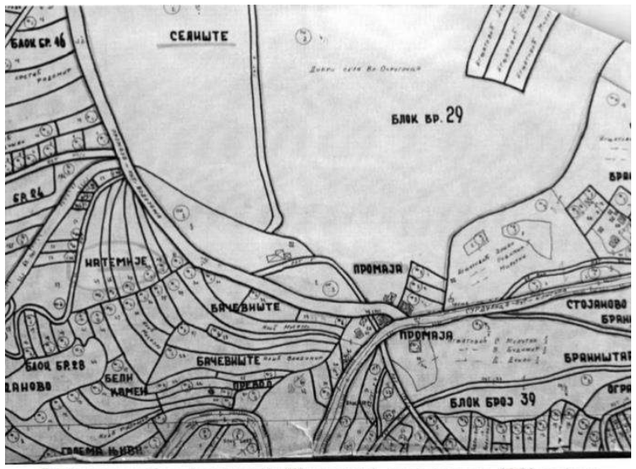

Војничко гробље Анатемија (Натемије), кат. план из 1953. године

Пописни катастар, из 1954. године (из катастра у Сурдулици)

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Обишли: Ђ. Стошић, И. Цветковић, А. Никшић
Датум обиласка: 11.12.2020. године

ВОЈНИЧКО ГРОБЉЕ НА МЕСТУ ЗВАНОМ “АНАТЕМИЈА”
Власина Округлица

АДРЕСА: Војничко гробље “АНАТЕМИЈА” на Власина Округлици (120 ГРОБОВА ВОЈНИКА ИЗ 17. ПУКА И ДОБРОВОЉАЧКОГ ОДРЕДА ПОГИНУЛИХ 1915. ГОДИНЕ) - Подаци из Архива Југославије указују да се налази(ло) на око 350 метара од раскрснице на Промаји путем према Црној Трави, на к.п. бр. 9144, 3143, 3142, 3141, 3140, 3139, 3138, 3137, 3136, 3135 и 3134 КО Власина Округлица

ГПС координате: N: 4725061 E: 607820

ОПИС:

Локалитет “Анатемија” (око 350 метара удаљености од раскрснице путева према Сурдулици, Клисури и Црној Трави) је потез за који се претпоставља да се на њему налази(ло) ратничко гробље српске краљевске војске, односно да су на њему сахрањени војници погинули у Првом светском рату (током ратних операција на Власини 1915. године).

Положај Шојин рид на коме су се водиле битке 1915. године (Ђенералштабна карта Власине, 1894.)

На основу података из Војног архива само је на положају “Шојин рид” у борбама на Власини 1915. године погинуло 42 војника XVII пешадијског пука, који су именом и презименом пописани у списковима погинулих војника на Власини. Према подацима из архива на локалитету “Анатемија“ се налазило 120 гробова српских војника погинулих 1915. године.

Близина положаја “Шојин рид” и гробља на “Анатемији” иде у прилог претпоставци да су погинули војници можда били сахрањени на том локалитету.

Гробље је вероватно уништено инфраструктурним радовима.

СТАЊЕ ИЗ 2020. ГОДИНЕ:

На основу извештаја бр. 1292/2-02 од 12.11.2020. године о обиласку простора војничког гробља на Анатемији, Власина Округлица, општина Сурдулица, односно простора на коме се претпоставља постојање војничког гробља из 1915. године, констатовано је да се изводе радови на изградњи пута на к.п. у државној својини: 9144 и у приватној својини: 3138, 3139, 3140 КО Власина Округлица.

Планирање и извођење радова на овом локалитету није могуће пре спровођења археолошких истраживања, којима би се установило евентуално постојање људских скелетних остатака.

Извођење радова на овом локалитету пре обављених истраживања представља велику претњу да се војничко гробље на Анатемији трајно оштети или уништи.

Потребно је савременим археолошким поступцима - електрозрачење и оптички радар - дефинисати да ли је на наведеном простору претпостављено војничко гробље заиста постојало.

Земљани радови на простору “Анатемија” (ЗЗСК Ниш, И. Цветковић, 2020.)

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

Простор за који се претпоставља да је некадашње војничко гробље “Анатемија” (ЗЗСК Ниш, И. Цветковић, А. Никшић, 2020.)

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: Ђ. Стошић, И. Цветковић, А. Никшић
Датум обиласка: 11.12.2020. године

ВОЈНИЧКО ГРОБЉЕ “АНАТЕМИЈА”
Власина Округлица

АДРЕСА: Војничко гробље “АНАТЕМИЈА” на Власина Округлици - Подаци из Архива Југославије указују да се налази(ло) на око 350 метара од раскрснице на Промаји (Ханови) на путу према Црној Трави, на к.п. бр. 9144, 3143, 3142, 3141, 3140, 3139, 3138, 3137, 3136, 3135 и 3134 КО Власина Округлица

ГПС координате: N: 4725061 E: 607820

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:

- Ратни меморијал не сме се користити и употребљавати у сврхе које нису у складу са његовом природом, наменом и значајем, нити сме да се раскопава, руши и преправља, презиђује, прерађује или врше било какви радови који могу довести до оштећења локалитета или наруше његово својство.
- Корисници катастарских парцела немају право да користе и употребљавају парцеле у сврхе које нису у складу са њиховом природом и значајем нити да врше било какве радове који могу угрозити, довести до оштећења ратног меморијала и нарушити његова својства.
- Забрањује се извођење радова у непосредној околини ратног меморијала који му могу нарушити споменичко својство, без утврђених услова и сагласности надлежних органа.
- За предузимање било каквих радњи на непосредној околини које могу непосредно или посредно да проузрокују промену облика, изгледа или особености ратног меморијала (извођење грађевинских или других радова, промена облика, истицање објаве и натписа и сл.) неопходна је дозвола надлежног органа уз претходно прибављање мишљења надлежног завода за заштиту споменика културе.
- Планским мерама не сме бити угрожен интегритет, нити споменичка својства простора, већ је потребно створити оптималне услове за чување и трајну заштиту и презентацију добара, а надлежни Завод за заштиту споменика културе посебним правним актом утврђује услове чувања, коришћења и одржавања, као и услове за предузимање конкретних мера заштите, за сву планску и пројектну документацију.
- Планом ограничити све интервенције на локацији за коју се претпоставља да је било војничко гробље и њеној непосредној близини
- Планирати постављање спомен обележја и уређење простора за који се претпоставља да је било војничко гробље из Првог светског рата на Власинској висоравни и формирање спомен парка посвећеног погинулим српским ратницима 1915. године на Власинском фронту.
- Одабрати одговарајуће архитектонско и пејзажно уређење простора које би на адекватан начин представило значај подручја.
- Спроводити редовно одржавање ширег простора војничког гробља и окружења.
- Спроводити редовно одржавање чистоће овог простора. Редовно вршити чишћење корова и смећа, спроводити негу зелених површина и кошење траве непосредне околине.
- Потребно је уклонити неадекватне садржаје у непосредној близини и формирати амбијент који је у складу са значајем и споменичким вредностима ратног меморијала.

АРХИВСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА:

Током претходних истраживачких радова које је Завод за заштиту споменика културе Ниш предузео 2014. године прикупљена је архивска документација која потврђује постојање више необележених локација војничких гробаља на Власини. Значајан је списак гробаља са бројем гробова, који је 1920. године по налогу министарства забележио парох власински Михаило Цветковић.

Списак гробаља на Власини из 1920. године (документација из Архива Југославије)

Постојање војничког гробља на “Анатемији” потврђено је документима (из 1920. и 1931. године) који се чувају у фондовима Архива Југославије, као и записана сведочанства појединаца.

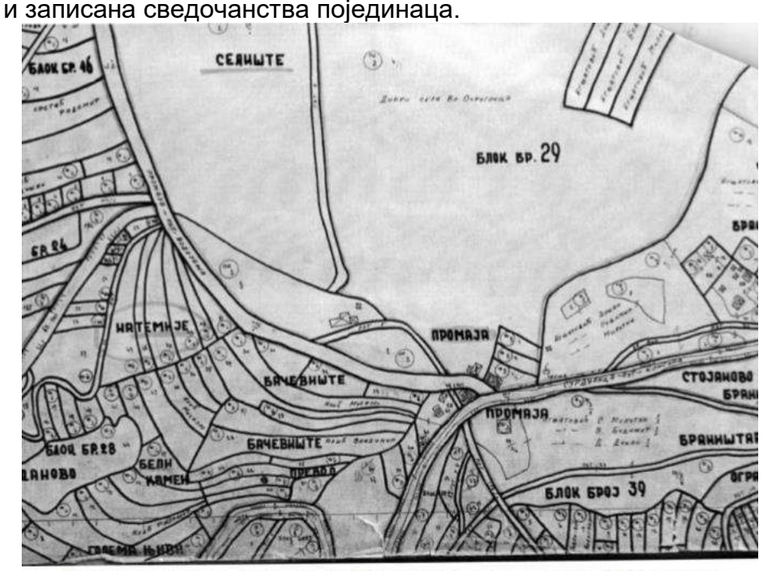

Војничко гробље Анатемија (Натемије), кат. план из 1953. године
Пописни катастар, из 1953. године (из катастра у Сурдулици

Увидом у пописни катастар из 1953. године, гробље на Анатемији није убележено, али је топоним “Натемије” присутан са десне стране старог пута од Сурдулице. У непосредној близини локације констатовано је постојање нових инфраструктурних објеката.

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

Простор за који се претпоставља да је некадашње војничко гробље “Анатемија” (ЗЗСК Ниш, А. Никшић, 2020.)

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: Ђ. Стошић, И. Цветковић, А. Никшић
Датум обиласка: 11.12.2020. године

Идејно решење за постављање спомен обележја на војничком гробљу из Другог балканског рата и Првог светског рата 1913 и 1915 г. у месту Промаја на Власинској висоравни
Власина Округлица

АДРЕСА: Војничко гробље "ОКРУГЛИЦА" на Власина Округлица - Промаја, на к.п. бр. 620/1 КО Власина Округлица

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ:

Меморијали ослободилачких ратова представљају важан сегмент националног наслеђа који живо учествује у изградњи националног идентитета. Да напори једног народа не би били узалудни, свака генерација мора изнова, у новим условима да задобија своју традицију, тј. да стиче свест о континуитету. У историји сваке друштвене заједнице, и касније државе, војничка гробља имају посебан статус. Војна гробља као "места сећања" су посебност. Основни мотив и потреба за постављањем спомен обележја на војничком гробљу из Другог балканског рата и Првог светског рата у месту Промаја на Власинској висоравни, општина Сурдулица, јесте осећај људске и грађанске одговорности према погинулим српским војницима, јер на Власинској висоравни не постоји ниједан симбол да су на том простору посмтрни остаци више од 337 ратника (подаци из 1920. године).

У жестоким окршајима на Чемернику, Буковој глави и Дугој пољани, Шумадијска дивизија II позива је изгубила 710 људи у Другом балканском рату. За време Првог светског рата борбе против Бугара на Власини су водили Власински и Добровољачки одред српске војске са преко 600 војника избачених из строја.

Војничко гробље је до 1945. године постојало на Власини у махали Промаја. Гробље је могло бити мањих димензија са остацима сахрањених српских војника, погинулих у борбама 1913 и 1915 г. Гробље је било ограђено жичаном оградом, са постављеним дрвеним крстовима и каменим обележјем.

Постављање спомен обележја на војничком гробљу из Другог балканског рата и Првог светског рата у месту Промаја на Власинској висоравни - формирањем спомен парка погинулим српским ратницима 1913 и 1915 г. на Власинском фронту, допринеће значају и већој доступности овог локалитета јавности.

Ратни меморијали су визуелни подсетници на изгубљене животе у рату и имају важну улогу у томе да се погинули не забораве.

ТЕХНИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА:

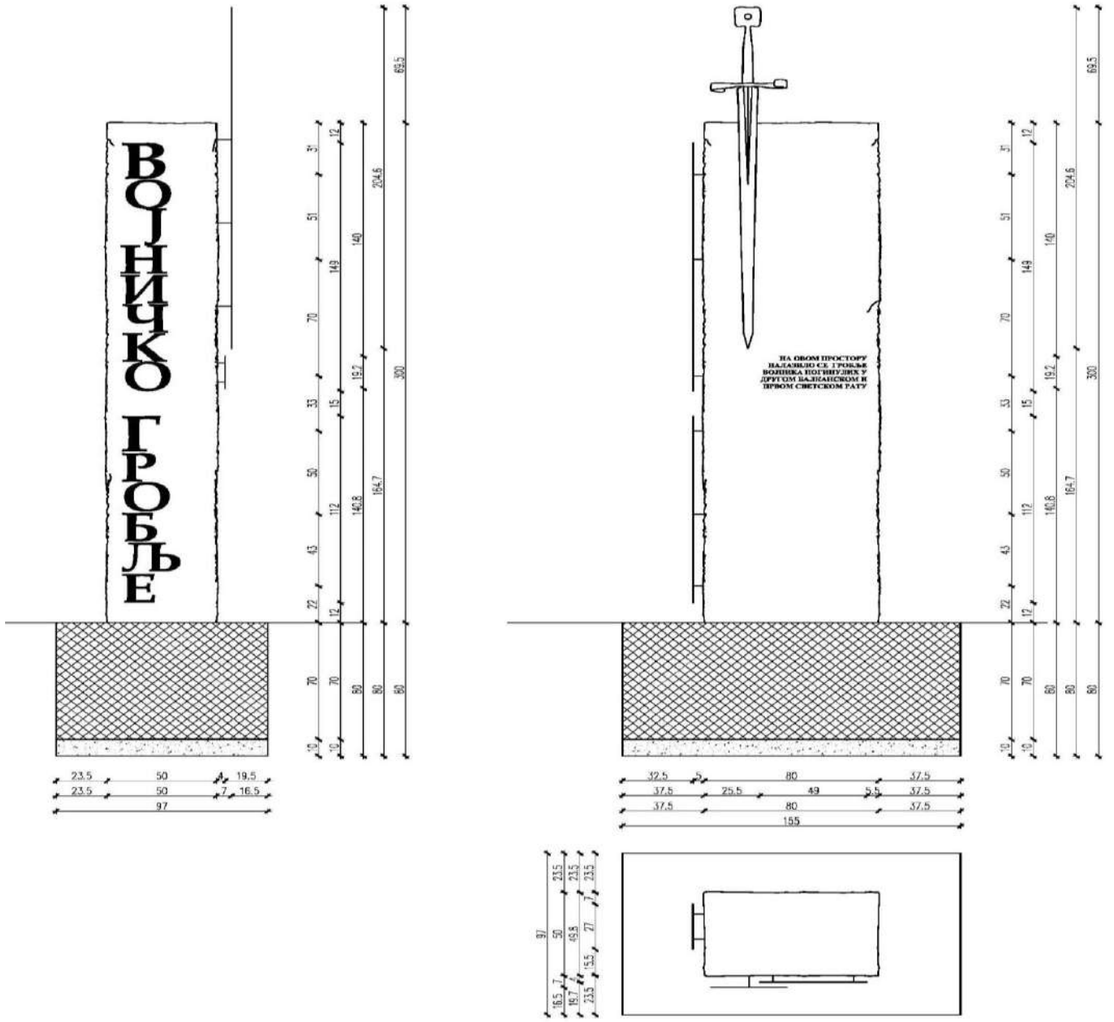

Идејно решење спомен обележја на војничком гробљу из Другог балканског рата и Првог светског рата (ЗЗСК Ниш, И. Цветковић, 2014)

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Доументација: ЗЗСК Ниш, пројектант И. Цветковић
Датум пројектовања: 2014. година

ЗАЈЕДНИЧКИ ГРОБ НА МЕСТУ “ПЕТКОВА ПАДИНА”
Власина Округлица

АДРЕСА: Заједнички гроб на локалитету званом “ПЕТКОВА ПАДИНА” на Власина Округлици (сахрањени војници из V и XVII пука) - Подаци из Архива Југославије указују да се налази на сеоском гробљу на путу за Јарчеву махалу, на к.п. бр. 4062 КО Власина Округлица

ГПС координате: N: 4724529 E: 609416

ОПИС:

Подаци из Архива Југославије указују на постојање заједничког гроба на локалитету званом “Петкова падина” на коме су сахрањени војници V и XVII пука, погинулих у Првом светском рату (током ратних операција на Власини 1915. године).
Сматра се да је у две заједничке раке сахрањено укупно 110 војника, при чему је у гробу на западној страни сахрањено 70 војника, а у гробу на источној страни 40 војника.
Према скици која је израђена 1931. године, заједнички гроб на “Петковој падини” налази се на око 700 метара удаљености од пута Сурдулица-Клисура, односно на око 200 метара удаљености од пута ка Јарчевој махали.

Предметни простор је приближних димензија 12,5 x 5m, али тачан положај није могуће утврдити.
Неопходно је геофизичком проспекцијом и археолошким истраживањима утврдити положај, и потврдити постојање заједничког гроба на претпостављеном простору.

ТРЕНУТНО СТАЊЕ:
Није позната тачна локација заједничког гроба.
На основу рекогносцирања терена спроведених током 2020. године, уз претходну анализу доступне архивске документације, катастарских подлога и топографских карата претпоставља се да је могућа позиција заједничког гроба у оквиру сеоског гробља на путу за Јарчеву махалу.
У оквиру сеоског гробља постоји простор који није оптерећен сахрањивањима, а на коме се налазе старија камена обележја. Новија сахрањивања су евидентна искључиво по ободу и не користе простор у унутрашњости гробља, већ је он остао нетакнут.
Објашњење становника околних махала је да се не сахрањују на том простору јер се ту налазе гробови из ратног периода.

Сеоско гробљена путу за Јарчеву махалу (ЗЗСК Ниш,А. Никшић, 2020.)

АРХИВСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА:

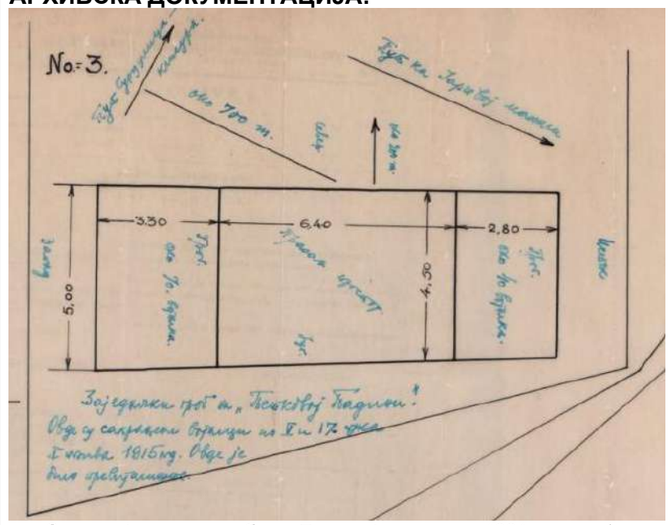

Скица заједничког гроба на Петковој падини, из 1931. године (из Архива Југославије)

Сеоско гробље код Јарчеве махале (ЗЗСК Ниш,А. Никшић, 2020.)

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:

- Извршити потребна истраживања на основу којих би се потврдиле претпоставке о постојању заједничког гроба.
- Спроводити уредно одржавање простора гробља и непосредног окружења. Редовно вршити чишћење корова и спроводити негу зелених површина и кошење траве непосредне околине.

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Обишли: Ђ. Стошић, И. Цветковић, А. Никшић
Датум обиласка: 11.12.2020. године

ЗАЈЕДНИЧКИ ГРОБ НА МЕСТУ “ПЕТКОВА ПАДИНА”
Власина Округлица

АДРЕСА: Заједнички гроб на месту званом “ПЕТКОВА ПАДИНА” на Власина Округлици - Подаци из Архива Југославије указују да се налази на сеоском гробљу у близини Јарчеве махале, на к.п. бр. 4062 КО Власина Округлица

ГПС координате: N: 4724529 E: 609416

ИСТРАЖИВАЊЕ:

Извршен је преглед доступних катастарских подлога и карата. На Ђенералштабној карти из 1894. године уписани су топоними: Јарчева махала, Пландиште, Пајчин гроб, Дуга пољана, Букова глава и Попова махала, који су уједно и простори на којима су се одиграле најжешће битке на Власини.

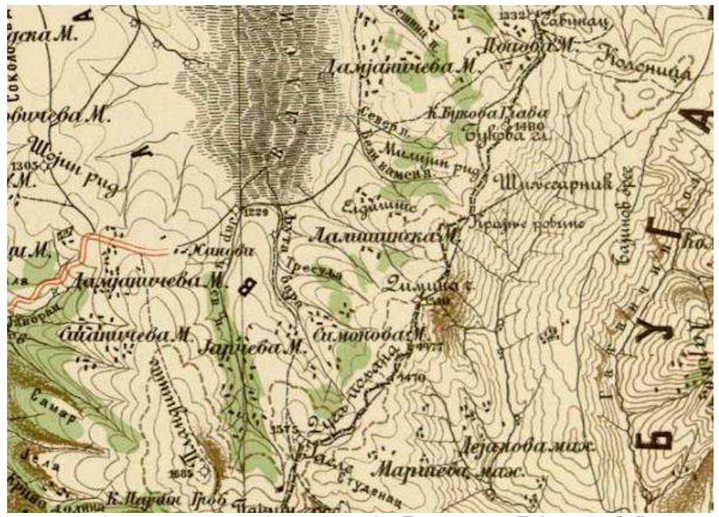

Повезаност Јарчеве мале и војних положаја: Пландиште, Пајчин гроб, Дуга пољана и даље Букова глава и Попова мала (Ђенералштабна карта Власине, 1894.)

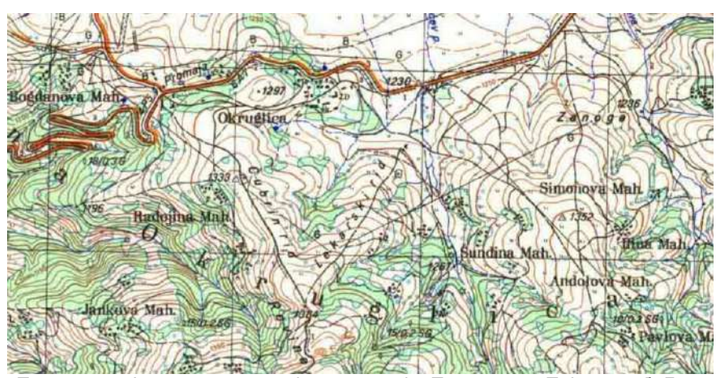

Повезаност Јарчеве мале и војних положаја: Пландиште, Пајчин гроб, Дуга пољана и даље Букова глава и Попова мала на Топографској карти СФРЈ, допуњено издање 1972. године

ИСТОРИЈСКИ КОНТЕКСТ:

На основу података са којима располажемо из Војног архива, и на основу литературе, познато је да је на простору Власине у јесен 1915. године батаљон XVII пешадијског пука држао простор од Стрешера до Попове мале, да је 1. чета била на Пландишту испред Пајчиног гроба и 1. чета на Буковој глави. Ове локације окружују данашњу локацију сеоског гробља на путу за Јарчеву махалу.
Према скици која је израђена 1931. године, заједнички гроб на “Петковој падини” налази се на око 700 метара удаљености од пута Сурдулица-Клисура и на око 200 метара удаљености од пута ка Јарчевој махали.
Близина и узајамна повезаност положаја Пајчиног гроба - Пландишта и Јарчеве махале иде у прилог претпоставци да су погинули војници били сахрањени на локалитету у близини Јарчеве махале.
Податак који је дат у скици је да је на том потезу у време ратних операција било превијалиште. На Топографској карти СФРЈ из 1972. године уцртано је гробље, у самом подножју новог топонима - Лекарски рид, што се може повезати са податком из 1931. године да се на овој локацији, за време Првог светског рата, налазило превијалиште.

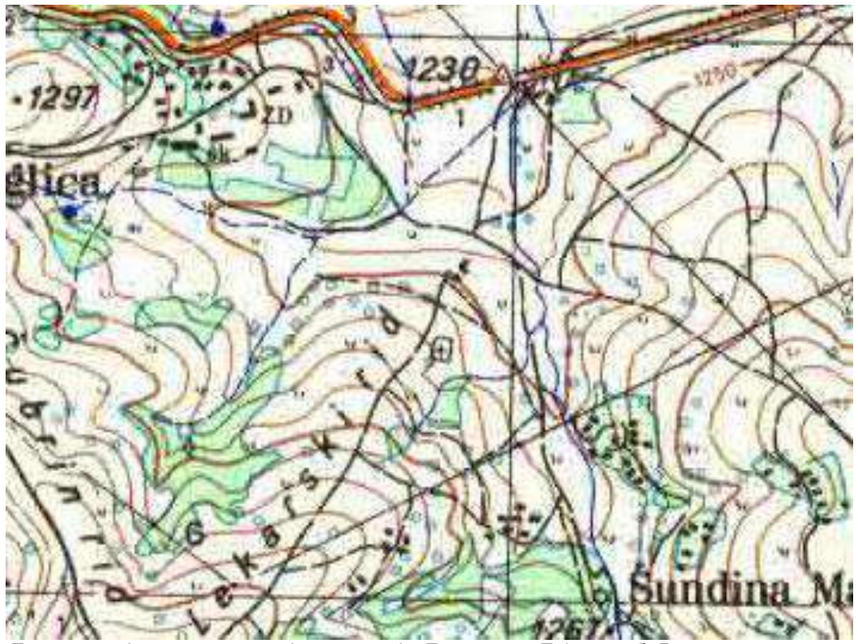

Повезаност Јарчеве мале и војних положаја: Пландиште, Пајчин гроб, Дуга пољана и даље Букова глава и Попова мала на Топографској карти СФРЈ, допуњено издање 1972. године

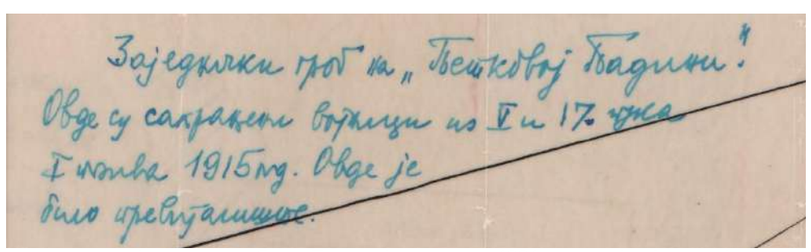
Заједнички гроб на „Петковој падини“
Овде су сахрањени војници из V и 17. пука
I чете 1915 год. Овде је
било превијалиште.

Текст са скице заједничког гроба на Петковој падини, из 1931. године (из Архива Југославије)

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

Сеоско гробље код Јарчеве махале (ЗЗСК Ниш, А. Никшић, И. Цветковић, 2020.)

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: Ђ. Стошић, И. Цветковић, А. Никшић
Датум обиласка: 11.12.2020. године

ВЛАСИНА РИД

Спомен обележје

10. **Споменик Ратку Павловићу Ћићку,** налази се у близини села Власина Рид (Стари Рид, Црквена махала), на к.п. бр. 5344 КО Власина Рид (N: 4731592 E: 608853) (Други светски рат)

11. **Спомен чесма палим ратницима у Балканским и Првом светском рату 1912-1918. године,** налази се у центру села Власина Рид (Стари Рид, Црквена махала), на к.п. бр. 8605/1 КО Власина Рид (N: 4731138 E: 608609) (Балкански и Први светски рат)

12. **Спомен чесма палима борцима и ЖФТ-а у Другом светском рату** на путу за село Власина Рид (Стари Рид, Црквена махала), на к.п. бр. 13950 КО Власина Рид (N: 4730453 E: 608746) (Други светски рат)

13. **Спомен комплекс са бином и бистама на месту званом "Игралиште",** посвећен палима у НОР-у, налази се са десне стране пута Промаја - Црна Трава, на к.п. бр. 5250 КО Власина Рид (N: 4732221 E: 609174) (Други светски рат)

14. **Споменик погинулом ратнику Гаврилу Божиловићу** у махали Дојчинови испред куће Божиловића, на к.п. бр. 2715 КО Власина Рид (N: 4735792 E: 607069) (Први светски рат)

15. **Камени споменик,** налазио се у близини пута од Љотине махале ка махали Андрејевци, на к.п. бр. 9323 КО Власина Рид, споменик нисмо успели да пронађемо, водич сматра да је нестао, о чему је обавештен ПИО Власина. (N: 4729703 E: 608287)

Војничко гробље

16. **Гробови петорице погинулих ратника 1915. године из добровољачког одреда Војводе Вука Поповића**, сахрањених на гробљу **"ВЛАСИНА РИД" на Власина Риду** - у близини сеоске цркве и гробља, на к.п. бр. 8668 или 8677 КО Власина Рид (N: 4731188 E: 608771) (Први светски рат)

СПОМЕНИК РАТКУ ПАВЛОВИЋУ “ЋИЋКУ”
Власина Рид, Стари Рид

АДРЕСА: село Власина Рид - у близини села Власина Рид (Стари Рид, Црквена махала), на к.п. бр. 5344 КО Власина Рид

ГПС координате: N: 4731592 E: 608853

ОПИС СПОМЕНИКА:

Споменик посвећен Ратку Павловићу Ћићку налази се у близини села Власина Рид (Стари Рид, Црквена махала) на благом заравњеном платоу, који је окружен брезовом шумом. Подигнут је 1969. године.

Састоји се из бетонског платоа правоугаоног облика (247x207cm), ширег постамента димензија 150x55cm и висине 72cm, из кога се уздиже правоугаона призма димензија 140x94cm и висине 152cm, на чијој се предњој страни налази мермерна плоча (61x38cm) на којој је уклесан следећи текст:

НАРОДНИ ШПАНСКИ
ХЕРОЈ БОРАЦ

РАТКО ПАВЛОВИЋ
ЗВ. ЋИЋКО
1912 - 1943
ГРАЂАНИ СЕЛА ВЛАСИНЕ
9-1-1966

На врху призме налази се мали постамент са анкерима на којима је била причвршћена петокрака.

ТЕХНИЧКИ ЦРТЕЖ:

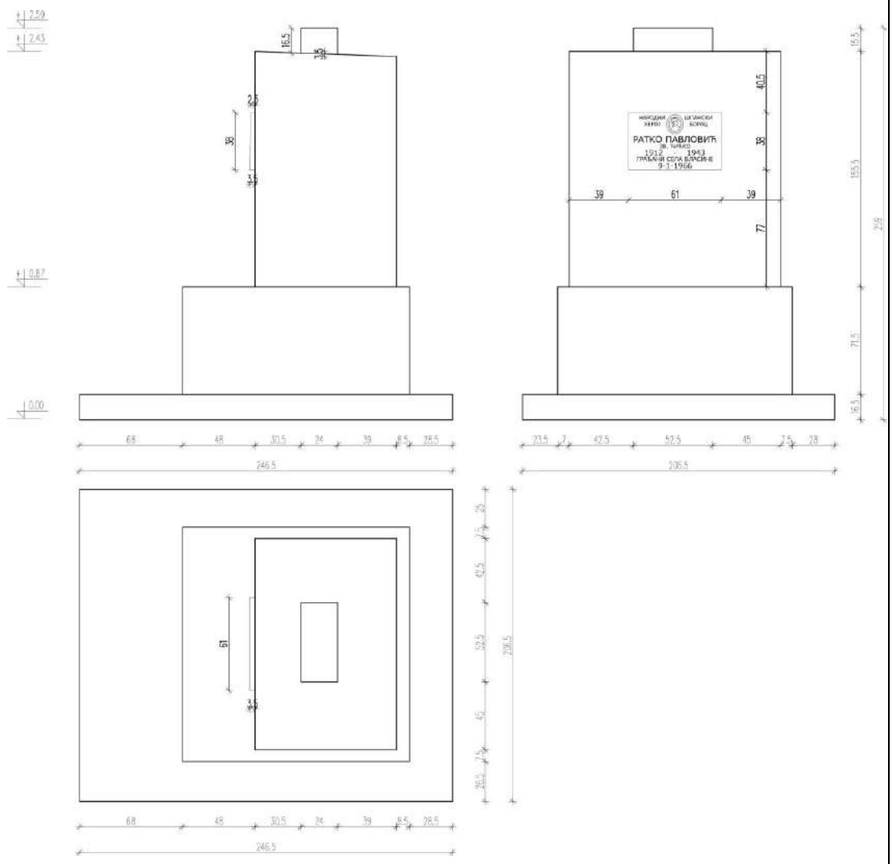

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

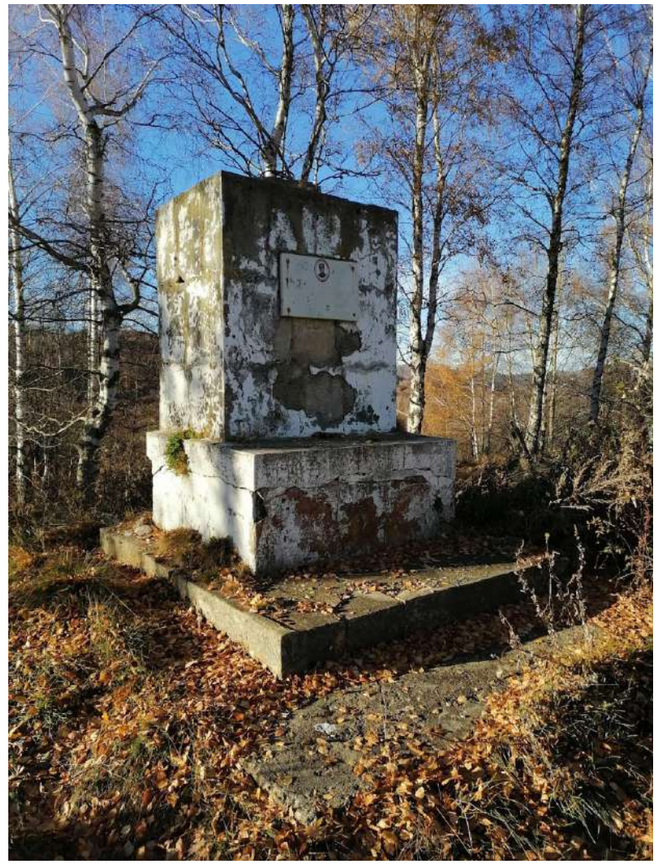

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:

- Спровести инспекцију стања малтера којим је завршно обрађена зидана призма споменика. Пропале и труле делове споменика обити, а зидану масу очистити, очистити спојнице и припремити подлогу за нову завршну обраду.
- Завршну обраду споменика спровести у свему по узору на оригинално стање споменика. Водити рачуна о оригиналној завршној обради и првобитној боји споменика.
- Мермерну плочу са натписом заштитити током трајања радова на зиданом делу споменика. Мермерну плочу са текстом пажљиво очистити, текст ретуширати одговарајућом бојом за камен, импрегнирати и заштитити.
- Урбанистичко и архитектонско решење планирати на начин да се у највећој мери истакне вредност споменика и амбијента.
- Спроводити редовно чишћење корова и смећа око споменика и брисање записа који су исписани од стране несавесних лица.
- Уколико на споменику настану промене и оштећења о томе се обавештава надлежни орган општине Сурдулица

Препорука је да се за уређење комплекса, нарочито у непосредној околини, као основни материјал користи природни камен, како би се оживео дух времена у коме је грађен споменик. Могућа је интерполација савремених материјала и иновативних архитектонско - урбанистичких елемената.

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: И. Цветковић, Ђ. Стошић
Фотограметрија: А. Никшић
Технички цртеж: Л. Динић
Датум обиласка: 23.11.2020. године

СПОМЕН ЧЕСМА ПАЛИМ БОРЦИМА У БАЛКАНСКИМ И ПРВОМ СВЕТСКОМ РАТУ ОД 1912-1918.г. у насељу Власина Рид

АДРЕСА: У насељу Власина Рид (Стари Рид, Црквена махала), на катастарској парцели број 8605/1 КО Власина Рид налази се спомен чесма подигнута 1955. године у спомен палима у ратовима 1912-1918. године.

ГПС координате: N: 4731138 E: 608609

ОПИС СПОМЕНИКА:

Спомен чесма у насељу Власина Рид (Стари Рид) подигнута је 1955. године у спомен на пале ратнике у ослободилачким ратовима 1912-1918. године.
Чесма се састоји од ширег постамета, у оквиру кога је корито за воду, из кога се уздиже призма димензија (95x97cm), са профилисаним венцем који носи камену плочу са закошеним странама. Чесма је саграђена од правилно клесаних квадера од природног камена, различитих димензија. На предњој страни споменика налази се мермерна плоча са уклесаним текстом:

☆

ПАЛИМ БОРЦИМА
У
ПРВОМ СВЕТСКОМ РАТУ
ОД 1912-1918Г.

4 VII 1955.Г ЗАХВАЛНИ ГРАЂ.
ВЛАСИНА-РИД

На десној бочној страни је уклесано име предузимача који је изградио чесму - Ђ. Стошић.

Нови елементи (два сеника са столовима) делимично су нарушила интегритет спомен чесме

ТЕХНИЧКИ ЦРТЕЖ:

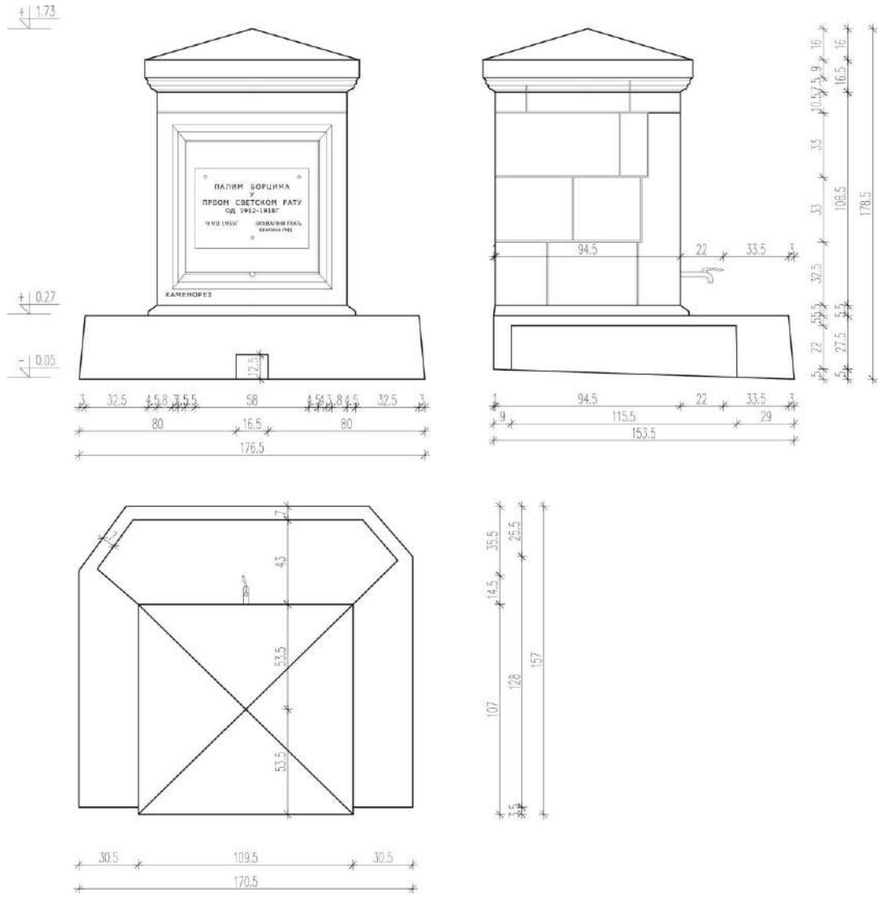

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:

- Камене квадере оптерећене биолошком деградацијом третирати одговарајућим, неинванзивним средствима за уклањање свих облика биолошке деградације (алге, лишајеви, маховина и сл.)
- Пропале и труле делове малтерних спојница очистити и припремити подлогу за нову завршну обраду - фуговање.
- Завршну обраду споменика спровести у свему по узору на оригинално стање споменика.
- Мермерну плочу са натписом заштитити током трајања радова на споменику, затим пажљиво очистити, а текст ретуширати одговарајућом бојом за камен.
- Евентуалним урбанистичко-архитектонским решењима требало би у највећој могућој мери истаћи вредности предметног споменика..
- Уколико на споменику настану промене и оштећења о томе се обавештава надлежни орган општине Сурдулица

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: И. Цветковић, Ђ. Стошић
Фотограметрија: А. Никшић
Технички цртеж: Л. Динић
Датум обиласка: 23.11.2020. године

СПОМЕН ЧЕСМА ПАЛИМА БОРЦИМА и ЖФТ-а У ДРУГОМ СВЕТСКОМ РАТУ на путу за село Власина Рид

АДРЕСА: Спомен чесма палим у НОР-у на путу за село Власина Рид (Стари Рид, Црквена махала), на к.п. бр. 13950 КО Власина Рид

ГПС координате: N: 4730453 E: 608746

ОПИС СПОМЕНИКА:

Спомен чесма палима у НОР-у и ЖТФ-а налази се у близини скретања са главног пута према селу Власина Рид (Стари Рид, Црквена махала), са леве стране пута.
Састоји се од централног зида на коме се налази инсталирана чесма и мермерне плоче са следећим натписом:

ПАЛИМ БОРЦИМА ☆ И ЖРТВАМА
ФАШИСТИЧКОГ ТЕРОРА У II СВЕ-
-ТСКОМ РАТУ ОД 1941-1945.ГОД.
МИТРОВИЋ ДУШАН ЈАНКОВИЋ МИЛАН
ЉУБИСАВЉЕВИЋ СТОЈАН ВУКАНОВИЋ МИЛОВАН
ЦВЕТКОВИЋ ВЛАДИСАВ ВУКАНОВИЋ СТОЈАНЧА
ПЕЈИЋ СТАМЕН ВУКАНОВИЋ БРАТИСЛАВ
ВУЧКОВИЋ ВОЈИСЛАВ МИЛИВОЈЕВИЋ МИХАЈЛО и
РАШИЋ МИЛАН
ПОДИЖУ ГРАЂАНИ СЕЛА ВЛАСИНА РИД 4.VII 1954. Г.

Централни део чесме над мермерном плочом додатно је наглашен полулучно засведеним елементом. Чесма је у функцији, али је евидентна запуштеност и недостатак редовног одржавања.

ТЕХНИЧКИ ЦРТЕЖ:

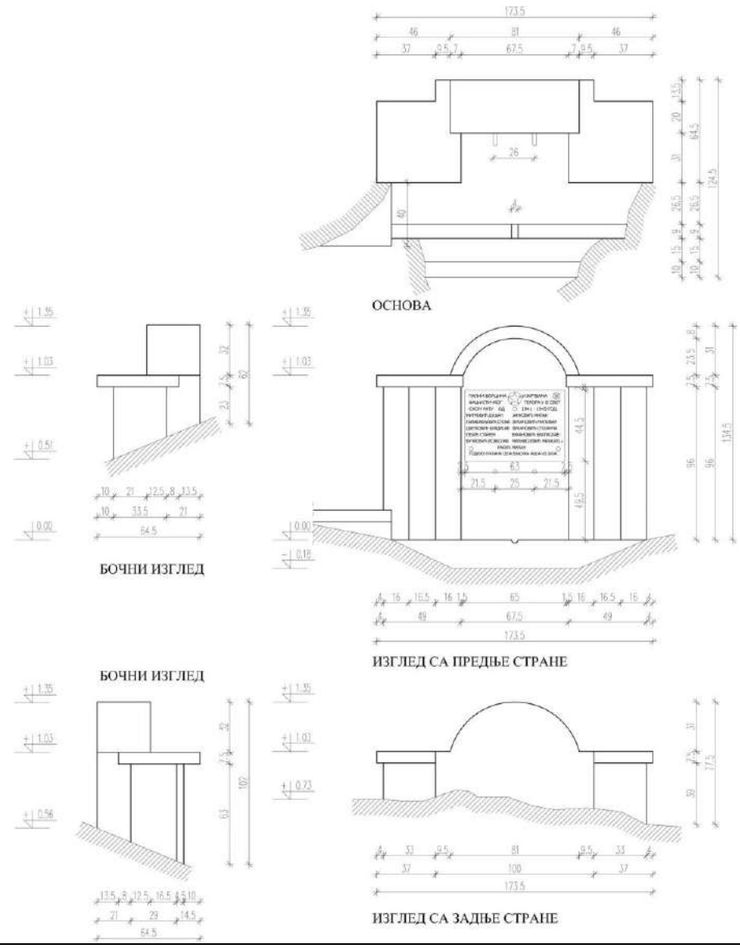

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:

- Бетонске елементе спомен чесме обновити по узору на постојеће стање
- Мермерну спомен плочу обловити или заменити новом урађеном у свему по узору на постојећу, са текстом и симболима уцртаним идентично као и на постојећој.
- Уклесани текстуални део обојити одговарајућом бојом за кемен.
- Вратити недостајући елемент спомен обележја који је био причвршћен анкерима на врху полукружног дела (вероватно петокрака)
- Омогућити лакши приступ чесми и уредити приступни плато.
- Проверити и санирати инсталације довода и одвода воде
- Препорука је да се кроз урбанистичко и архитектонско решење оплемени простор у виду одмаралишта, са клупама за предах и сл., али на начин да се у највећој мери истакне вредност спомен чесме и амбијента.
- Уколико на споменику настану промене и оштећења о томе се обавештава надлежни орган општине Сурдулица

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: А. Никшић, Ђ. Стошић
Фотограметрија: А. Никшић
Технички цртеж: Л. Динић
Датум обиласка: 29.11.2020. године

СПОМЕН КОМПЛЕКС НА МЕСТУ ЗВАНОМ “ИГРАЛИШТЕ”
Власина Рид

АДРЕСА: Спомен комплекс са бином за приредбе и спомен бистама, посвећен палима у НОР-у, налази се на месту званом “Игралиште”, на к.п. бр. 5250 КО Власина Рид .

ГПС координате: N: 4732221 E: 609174

ОПИС СПОМЕНИКА:

Спомен комплекс на Игралишту подигнут је у спомен палима у НОР-у. Лоциран је на обали Власинског језера, у непосредној близини спортских терена (и некада уређеног кампа), са десне стране главног пута Промаја - Црна Трава.

Централно је позициониран у односу на фудбалско игралиште и окружен је боровом шумом.

Састоји се од простране бине предвиђене за одржавање разноврсних манифестација и приредби. Бина је у односу на остатак терена одигнута за 70cm, у основи је димензија 11.80 x 15.15 метара. Приступ бини преко степеништа обезбеђен је са северне бочне стране, док се на источној, дужој страни налази централно постављена зидна маса, обрађена у каскадама, са висинама каскада које се смањују ка споља - ка северу и југу. На крајњим тачкама зида налазе се по три постамента за бисте, димензија 40x40cm у основи и висине 165cm. Бисте се више не налазе на постаментима. На северној страни се налазе плочице са именима: Ратко Павловић Чичко (1913-1943) и Мето Барјактари (1916-1943).

На постаметима су такође биле постављене бисте народних хероја: Кристијана Тодоровског “Карпуша”, и Рамиса Садихуа. Спомен комплекс и непосредно окружење се налазе у стању евидентне занемарености. Интервенције новијег датума изведене су неадекватно и неодговарајућим материјалима (лепак и мрежица).

ТЕХНИЧКИ ЦРТЕЖ:

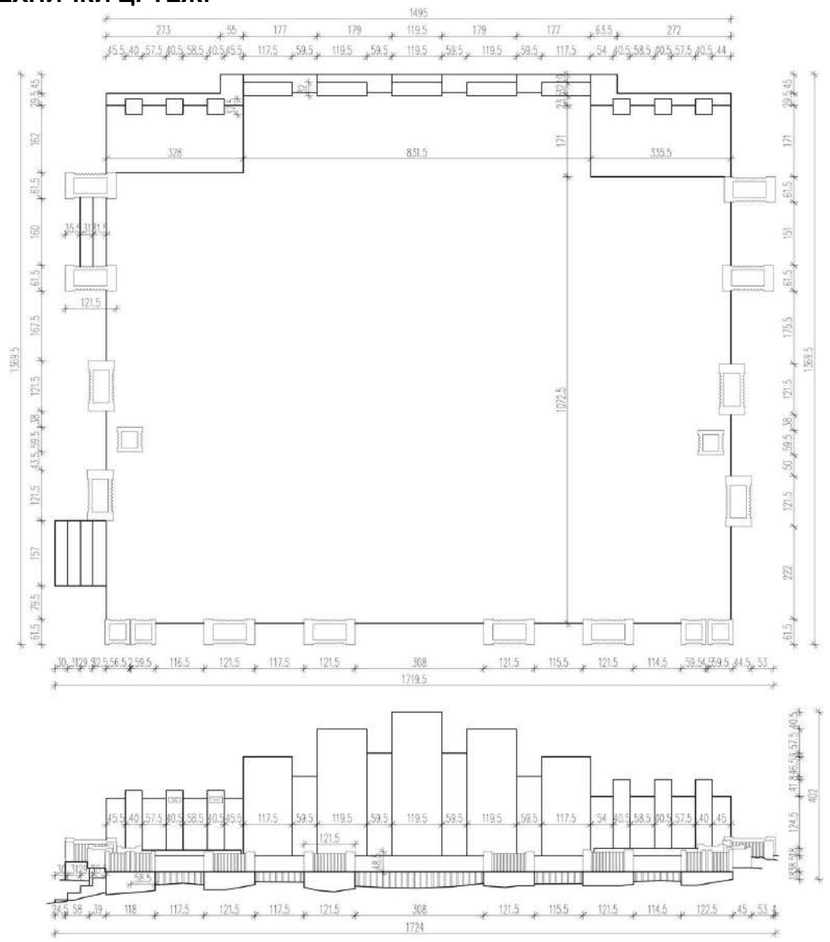

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:

- Планирати уређење подручја спомен комплекса
- Предвидети санацију неодговарајућих интервенција, изворним техникама и материјалима - натур бетон или вештачки камен.
- Вратити елементе изворног изгледа и спомен бисте. Спомен бисте израдити по узору на оригиналне.
- Уколико на споменику настану промене и оштећења о томе се обавештава надлежни орган општине Сурдулица

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: И. Цветковић, А. Никшић, Ђ. Стошић
Технички цртеж: Л. Динић
Датум обиласка: 29.11.2020. године

СПОМЕНИК ПОГИНУЛОМ РАТНИКУ ГАВРИЛУ БОЖИЛОВИЋУ
Власина Рид, Дојчинова махала

АДРЕСА: Споменик погинулом ратнику Гаврилу Божиловићу у махали Дојчинови испред куће Божиловића, на к.п. бр. 2715 КО Власина Рид

ГПС координате: N: 4735792 E: 607069

ОПИС СПОМЕНИКА:

Састоји се од тела споменика са крстом на врху, исклесаног из једног комада камена, укупне висине 120cm, ширине 43cm и дебљине плоче 10cm. Споменик је оптерећен биолошком колонизацијом, и запрљањима бојом настали нестручним интервенцијама.

Текст на споменику посвећеном Гаврилу Божиловићу:

ТЕХНИЧКИ ЦРТЕЖ:

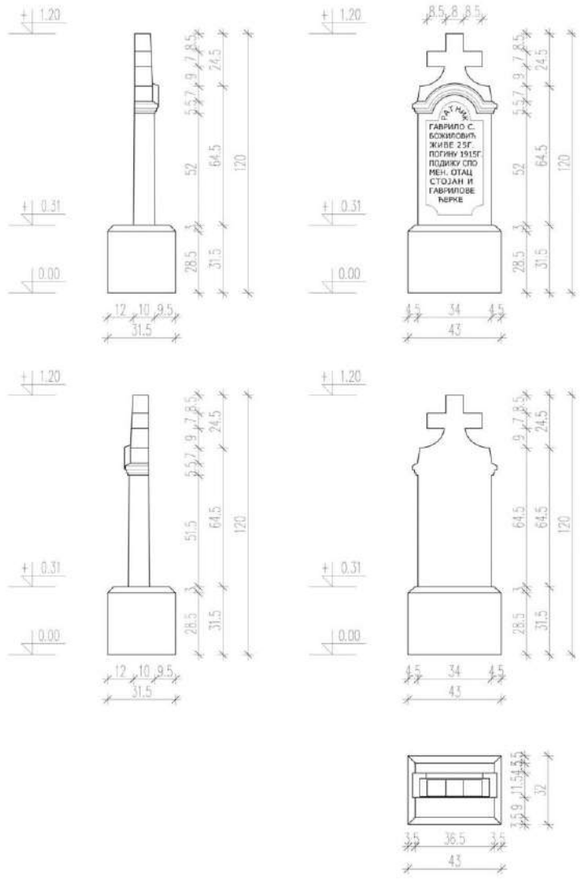

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:

- Околину споменика очистити од растиња и одржавати уредном.
- Споменик третирати конзерваторским поступцима уз примену принципа од мање инвазивног ка инвазивнијим методама.
- Извршити пажљиво чишћење споменика механичким и хемијским средствима, уз обавезно третирање одговарајућим биоцидима и хербицидима како би се уклонили сви видови биолошке колонизације.
- Текст пажљиво очистити, ретуширати одговарајућом бојом за камен, импрегнирати и заштитити адекватним импрегнирајућим средствима.
- Спроводити редовно одржавање, које подразумева одржавање писаних и других ознака у видљивом и читком стању.
- Уколико на споменику настану промене и оштећења о томе се обавештава надлежни орган општине Сурдулица

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: И. Цветковић, Ђ. Стошић
Фотограметрија: А. Никшић
Технички цртеж: Л. Динић
Датум обиласка: 29.11.2020. године

КАМЕНИ СПОМЕНИК
код Љотине махале, Власина Рид

АДРЕСА: Власина Рид - камени споменик се налазио на путу од Љотине махале ка махали Андрејевци, на к.п. бр. 9323 КО Власина Рид.
ГПС координате: N: 4729703 E: 608287

Споменик се не налази на изворној локацији, а чувар Владица Крстић сматра да је украден, о чему је обавештен "ПИО Власина".

Изглед споменика из 2013. године (ПИО Власина)

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:

- Прикупити доступну документацију изгледа споменика
- Применити основни вид заштите - чување кроз документацију

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

Простор на коме се налазио споменик 2020. године и изглед споменика из 2013. године (ПИО Власина)

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Обишли: И. Цветковић, А. Никшић
Датум обиласка: новембар 2020. године

ГРОБОВИ ПЕТОРИЦЕ ПОГИНУЛИХ РАТНИКА 1915. г. “ВЛАСИНА РИД”, Власина Рид

АДРЕСА: Гробови петорице погинулих ратника 1915. године из добровољачког одреда Војводе Вука Поповића, сахрањених на гробљу **“ВЛАСИНА РИД” на Власина Риду** - у близини сеоске цркве и гробља, на к.п. бр. 8668 или 8677 КО Власина Рид

ГПС координате: N: 4731188 E: 608771

ОПИС:

Гробље на Власини Риду је локалитет за који се поуздано зна да су се на њему налази(ли) **гробови пет ратника Добровољачког одреда Војводе Вука Поповића**, погинулих 1915. године. Налазили су се поред сеоског гробља у селу Власина Рид (Стари Рид, Црквена махала), на удаљености од 24 метара од цркве и 18 метара од старог пута који је водио према “Малом мосту”, пре изградње језерске бране.

Скица ратничких гробова из 1931. године која указује на позицију гробова пет ратника **Добровољачког одреда Војводе Вука Поповића** на Власина Риду (Црквена махала) чува се у фондовима Архива Југославије.

Такође,према списку војничких гробаља и гробова, који је сачинио парох власински Михаило Цветковић на војничком гробљу на Власини било је сахрањено 5 ратника из Добровољачког одреда.

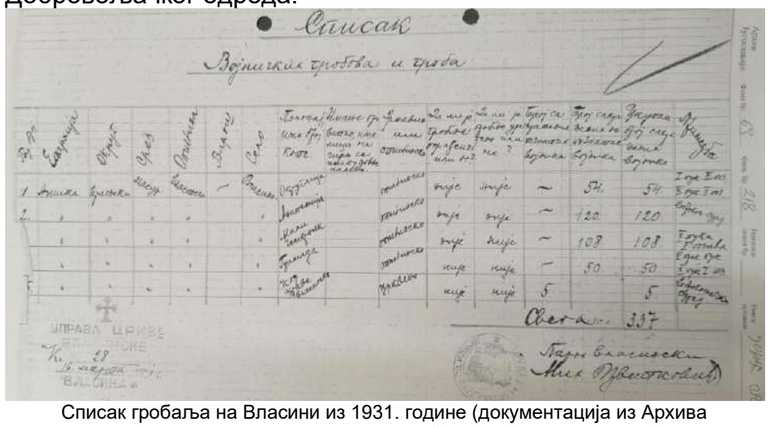
Списак гробаља на Власини из 1931. године (документација из Архива Југославије.)

Неопходно је спровести савремена археолошка истраживања ове локације ради добијања прецизнијих података. Претпоставка је да су ратнички гробови постојали до изградње Задружног дома у близини цркве, а по свој прилици тада су уништенои како би се уступило место планираном задружном дому. Задружни дом је срушен и простор је неоптерећен изградњом.

Познато да је један од погинулих војника из Добровољачког одреда Војводе Вука Поповића **Грујић Жарко Јоца** (1888-1915); 4. ч. 3. б. добров. одред Војводе Вука погинуо 10.1915. године на Власини (п03а-203-9-18).

ИСТОРИЈСКИ КОНТЕКСТ:

На простору Власине, у јесен 1915. године, у ишчекивању бугарског напада, основан је Власински одред на чијем челу је био пуковник Милован Плазина Добровољачки одред је био део Власинског одреда и држао је положаје ширине 20 километара. Одред је обезбеђивао гранични фронт од изворног дела Градске реке до Патарице, штитећи све правце који из Бугарске изводе ка Власотинцима, Предејану, Сурдулици и преко Криве феје у долину Јужне Мораве, обраћајући нарочито пажњу на правац преко Власине ка Сурдулици.

У ноћи 13-14. октобра 1915. године Бугарска је напала Србију на целој линији фронта, а добровољци су заузели стратешке положаје – Мали Врх, Грамаду, Гаџину пољану и Букову главу. Други добровољачки батаљон и 17. пук, под притиском бугарских снага, нису могли да задрже положај Букову главу и 18-19. октобра 1915. године ка Буковој глави, коју су заузели Бугари, упућен је Четврти добровољачки батаљон, састављен од добровољаца тек пристиглих из Русије, који су покошени пред бугарским положајима тако да их је за пола сата 292 избачено из строја.

Северно од Букове главе, на Гаџиној пољани, Други добровољачки батаљон, ојачан једном четом Првог добровољачког батаљона, водио је борбу прса у прса са бугарским јединицама, тако да су ровови два пута прелазили из руке у руку. ,,*Од 218 људи 1. чете Другог батаљона за три четврти сата не оста до 56, 3. чета се преполови, од 60 Херцеговаца из Америке оста 6-7 људи”.*

Према непотпуним извештајима, у операцијском дневнику Добровољачког одреда забележени су и његови губици у борбама на Власини 14-31. октобра 1915. године укупно 660 људи, од чега је 101 погинули добровољац.

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: И. Цветковић, А. Никшић, Ђ. Стошић
Датум обиласка: 11.12.2020. године

ВОЈНИЧКО ГРОБЉЕ “ВЛАСИНА РИД”
Власина Рид

АДРЕСА: Гробови пет погинулих ратника 1915. године из добровољачког одреда Војводе Вука Поповића, сахрањених на гробљу **“ВЛАСИНА РИД” на Власина Риду** - у близини сеоске цркве и гробља, на к.п. бр. 8668 или 8677 КО Власина Рид

ГПС координате: N: 4731188 E: 608771

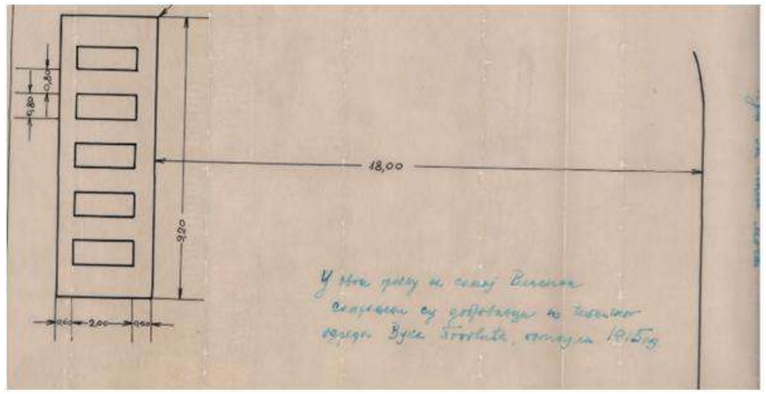

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:

- Савременим истраживачким поступцима утврдити постојање локације ратничких гробова.
- Планским мерама не сме бити угрожен интегритет, нити споменичка својства простора.
- Спроводити редовно одржавање ширег простора гробља и окружења.
- Спроводити перманентно одржавање чистоће овог простора: Редовно вршити чишћење корова и смећа, спроводити негу зелених површина и редовно кошење траве непосредне околине.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА:

- Гробови петорице ратника Добровољачког одреда Војводе Вука Поповића, погинулих 1915. године били су на сеоском гробљу, у близини цркве у Црквеној махали (данас Власина Рид). Расположива архивска грађа указује да су се ратнички гробови налазили на 24 метара удаљености од цркве, и 18 метара удаљености од пута који је водио ка мосту (некадашњи Мали мост).
- Ратнички гробови су евидентирани кроз списак који је сачинио парох власински Михаило Цветковић 1921. године.
- Гробље је убележено и снимљено 1931. године када је израђен технички цртеж гробних места (скица: “Гробље на Власини” која се чува у Архиву Југославије)
- На пописном катастру из 1954. године, војничко гробље није убележено, већ је на том простору уцртан габарит Задружног дома.
- Геодетски план из 1954. године није израђен мерењем већ описним цртањем и није најпрецизнији.

Црквена махала - Власина Рид у односу на Власинско блато, траса пута ка Малом мосту (Ђенералштабна карта Власине, 1894. године)

Власина Рид,топографска карта СФРЈ из 1972. године, положај цркве, школе, гробља и задружног дома

АРХИВСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА:

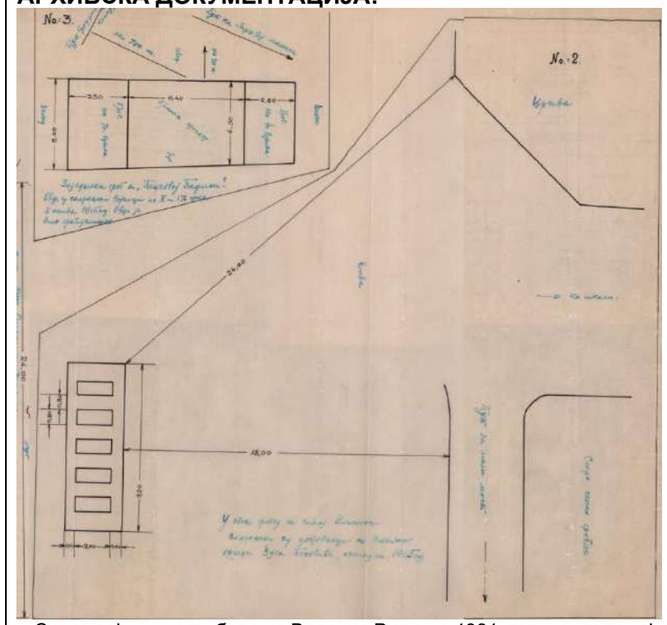

Скица војничких гробова на Власина Риду, из 1931. године, положај војничлих гробљаова у односу на цркву и гробље (из Архива Југославије)

Власина Рид,пописни катастар из 1953. године, положај цркве, школе, гробља и задружног дома, (из катастра Сурдулица)

Власина Рид, катастар из 1980-тих, положај цркве, школе, гробља и задружног дома, војничко гробље није уцртано (из катастра Сурдулица

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ

Снимили: И. Цветковић, А. Никшић, Ђ. Стошић
Датум обиласка: 11.12.2020. године

ВЛАСИНА СТОЈКОВИЋЕВА

Спомен обележје

17. **Спомен чесма борцима у I и II светском рату,** налази се са десне стране пута Промаја - Клисура, преко пута Задружног дома, на к.п. бр. 2925 КО Власина Стојковићева (N: 4727451 E: 612568) (Први и Други светски рат)

18. **Спомен биста Мирку Јовановићу,** налази се у оквиру војне карауле у центру села, на к.п. бр. 2850 КО Власина Стојковићева (N: 4727524 E: 612609) (Други светски рат)

Место битака

19. **Букова глава,** борбени положај, обухвата простор источно од власинског блата (данас језера), на к.п. бр. 5801/1, 5801/2, 5802/1 КО Власина Стојковићева и 12585, 12566, 12567 и 12568 КО Клисура (N: 4731184 E: 608768)

СПОМЕН ЧЕСМА ПОСВЕЋЕНА ПАЛИМ БОРЦИМА У I и II СВЕТСКОМ РАТУ
Власина Стојковићева

АДРЕСА: село Власина Стојковићева - налази се на к.п. бр. 2925 КО Власина Стојковићева са десне стране пута Промаја - Клисура, преко пута урушеног Задружног дома
ГПС координате: N: 4727451 E: 612568

ОПИС СПОМЕНИКА:
Спомен чесма је подигнута 1989. године. Налази се у центру села, преко пута Задружног дома, на проширењу са десне стране пута Сурдулица - Промаја - Клисура.
Састоји се из бетонског зида изломљеног трокраког облика. На централном краку, ширине 176cm, налази се чесма са коритом за воду и гранитна табла (димезија 52x20cm) са текстом следеће садржине:

СПОМЕН ЧЕСМА
РАТНИЦИМА И БОРЦИМА 1 И 2ОГ
СВЕТСКОГ РАТА
ЗАХТВАЛНИ ГРАЂАНИ МЕС.ЗАЈЕД.
1989. ВЛАСИНА СТОЈКОВИЋЕВА

Над централним краком причвршћена је петокрака од белог мермера.
Леви и десни крак постављени су под углом од 30° у односу на централни. Уоквирени су "пиластрима" који наглашавају простор намењен мермерној и гранитној табли на којима су уписана имена палих бораца.
Дебљина зидова је 25cm, окапница је ширине 32cm, а висина 148cm до окапнице.
На црној мермерној плочи, на левом краку је следећи текст:

НА КУМАН-ЦЕРС-И СОЛУНСКОМ ФРОНТУ
ПАЛИМ РАТНИЦИМА
ОД 1912-1918ГОД.
1.МОМЧИЛОВИЋ ДУШАН 2.МИЛЕНКОВИЋ ДУШАН
3. МИЛЕНКОВИЋ МИЛОРАД 4. МЛАДЕНОВИЋ МИЈАЈЛО
5.МИХАЈЛОВИЋ РАНЂЕЛ 6.ТОМИЋ СИМА
7.ПЕТРОВИЋ СВЕТОЗАР 8.СТОЈКОВИЋ ТАСА
9.СТОЈКОВИЋ СВЕТОЗАР 10. СТАНКОВИЋ КОСТА
11. СТЕФАНОВИЋ СИМА 12.СТРАХИЊИЋ МИЛОРАД
13.СТАМЕНКОВИЋ СТОЈАНЧА 14.ДИНЧИЋ ГАВРИЛО
15.ЈАНЧИЋ МИЛОЈА 16.РАДОЈИЧИЋ ПЕТРОНИЈЕ
17.ОГЊАНОВИЋ КОСТА 18.МИЛОШЕВИЋ МИЈАЛКО
19.МЛАДЕНОВИЋ МАНАСИЈА 20. АНТИЋ ЉУБОМИР
21.АНТАНАСИЈЕВИЋ СТОЈАНЧА 22.ЦВЕТАНОВИЋ СВЕТОЗАР
23. СТЕФАНОВИЋ СТОЈАНЧА 24.НИКОЛИЋ АРСА
25.АНЂЕЛКОВИЋ ЈОВАНЧА 26.СТАНКОВИЋ АЛЕКСАНДАР
27.СТАНКОВИЋ ДУШАН 28. ЈАЊИЋ АРИТОН
29.КРСТИЋ ДРАГОЉУБ 30.ЂОРЂЕВИЋ МИЛОРАД
31.СТОЈКОВИЋ ВИДОСАВ
ГРАЂАНИ МЕСНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ
4-7-1989Г. ВЛАСИНЕ СТОЈКОВИЋЕВО

ТЕХНИЧКИ ЦРТЕЖ:

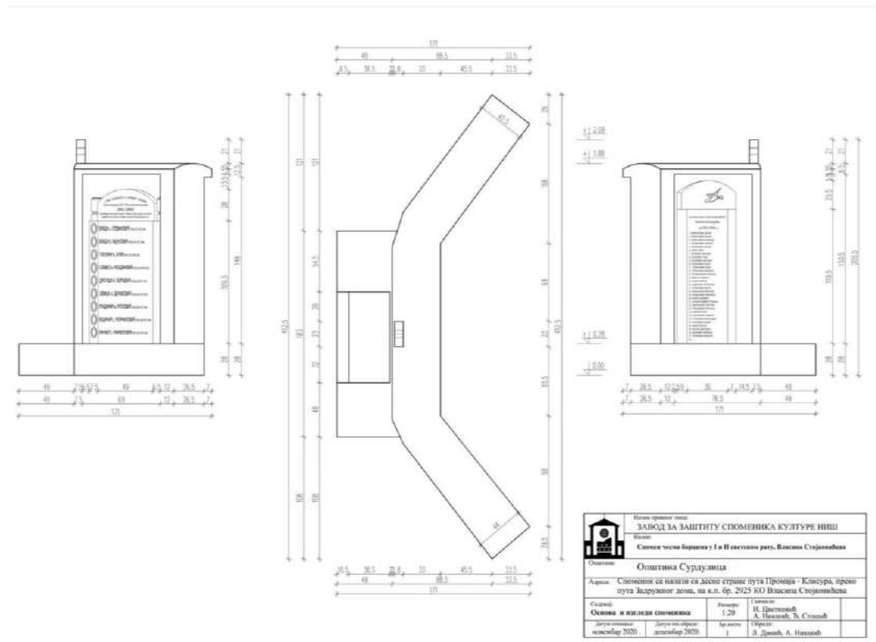

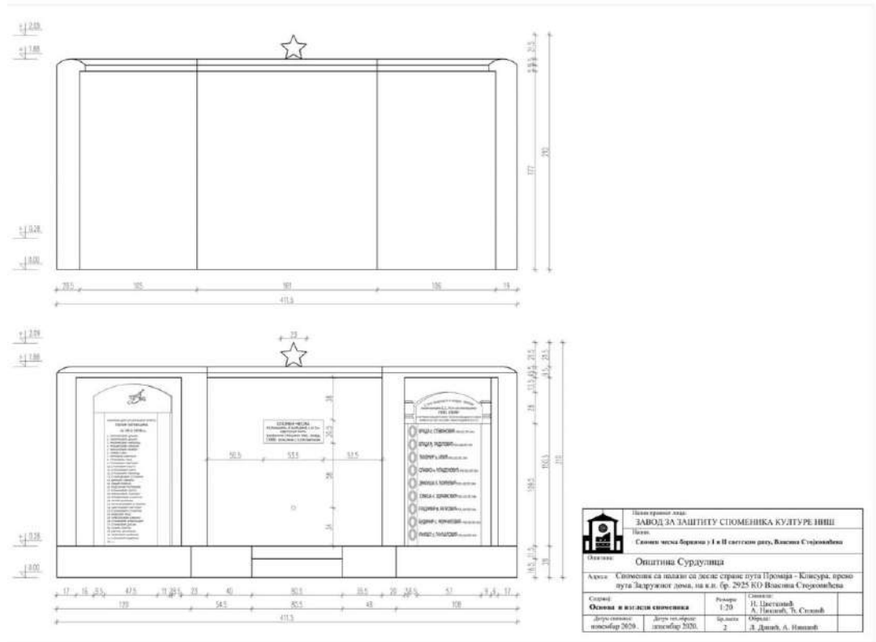

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: И. Цветковић, А. Никшић, Ђ. Стошић
Технички цртеж: Л. Динић
Датум обиласка: 30.11.2020. године

СПОМЕН ЧЕСМА ПОСВЕЋЕНА ПАЛИМ БОРЦИМА У I и II СВЕТСКОМ РАТУ
Власина Стојковићева

АДРЕСА: село Власина Стојковићева - налази се на к.п. бр. 2925 КО Власина Стојковићева са десне стране пута Промаја - Клисура, преко пута урушеног Задружног дома
ГПС координате: N: 4727451 E: 612568

ОПИС СПОМЕНИКА:

На белој мермерној плочи, на десном краку, налазе се фотографије и имена палих бораца НОР-а:

У ЗНАК ЗАХВАЛНОСТИ И НАРОДНОГ ПРИЗНАЊА
ПАЛИМ БОРЦМА НОРАТА ПРОТИВ ФАШИЗМА 1941-1945 Г.
И ЖРТВАМА ФАШИСТИЧКОГ ТЕРОРА КОЈИ ДАДОШЕ СВОЈЕ
ЖИВОТЕ ЗА ЧАСТ И СЛАВУ НАШЕ ОТАЏБИНЕ Ф.Н.Р.Ј.

ВЛАДА С. СТЕВАНОВИЋ РОЂ.1917. ПОГ.1944
ВЛАДА Ђ.РАДУЛОВИЋ РОЂ.1922. ПОГ1944 Г.
ТИХОМОР В. ИЛИЋ РОЂ.1921. ПОГ1944 Г.
СЛАВКО Н. МЛАДЕНОВИЋ РОЂ.1921. ПОГ1943 Г.
ДРАГИША Б. ЂОРЂЕВИЋ РОЂ.1925. ПОГ1944 Г.
НОВИЦА А. ЗДРАВКОВИЋ РОЂ.1921. ПОГ1945 Г.
ГРАДИМИР В. РАТКОВИЋ РОЂ.1924. ПОГ1944 Г.
БУДИМИР С. МОМЧИЛОВИЋ РОЂ.1926. ПОГ1945 Г.
РАНЂЕЛ С. РАНЂЕЛОВИЋ РОЂ.1923. УМРО1946 Г.

СПОМЕН ПЛОЧУ ПОДИЖЕ САВЕЗ БОРАЦА Н.О. РАТА
СЕЛА ВЛАСИНА-СТОЈКОВИЋЕВА О.Ф.-С.Н.

ФОТОГРАМЕТРИЈА:

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:

- Спомен чесму обновити по узору на оригинално стање, начин завршне обраде и првобитну боју споменика.
- Мермерне и гранитне плоче са натписима заштитити током трајања радова на зиданом делу спомен чесме.
- Мермерне и гранитне плоче са текстом пажљиво очистити, текст ретуширати одговарајућом бојом за камен, импрегнирати и заштитити.
- Уколико на споменику настану промене и оштећења о томе се обавештава надлежни орган општине Сурдулица

Препорука је да се кроз урбанистичко и архитектонско решење оплемени простор у виду одмаралишта, са клупама за предах и сл., али на начин да се у највећој мери истакне вредност спомен чесме и амбијента.

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: И. Цветковић, А. Никшић, Ђ. Стошић
Технички цртеж: Л. Динић
Датум обиласка: 30.11.2020. године

СПОМЕН БИСТА ПОСВЕЋЕНА МИРКУ ЈОВАНОВИЋУ
Власина Стојковићева

АДРЕСА: село Власина Стојковићева - налази се у оквиру напуштене војне карауле у центру села, на к.п. бр. 2850 КО Власина Стојковићева
ГПС координате: N: 4727524 E: 612609

ОПИС СПОМЕНИКА:

Мирко Јовановић је носилац Партизанске споменице 1941, Ордена заслуга за народ са златном звездом, Ордена братства и јединства златним венцем, Ордена за храброст и осталих југословенских и страних одиковања, међу којима и совјетски Орден отаџбинског рата првог реда. Орденом народног хероја одликован је 27. новембра 1953. године.
Спомен биста састоји се из каменог постамента правоугаоног облика у основи (46x34cm), и висине 140 cm, из кога се уздиже бронзано попрсје Мирка Јовановића.

ТЕХНИЧКИ ЦРТЕЖ:

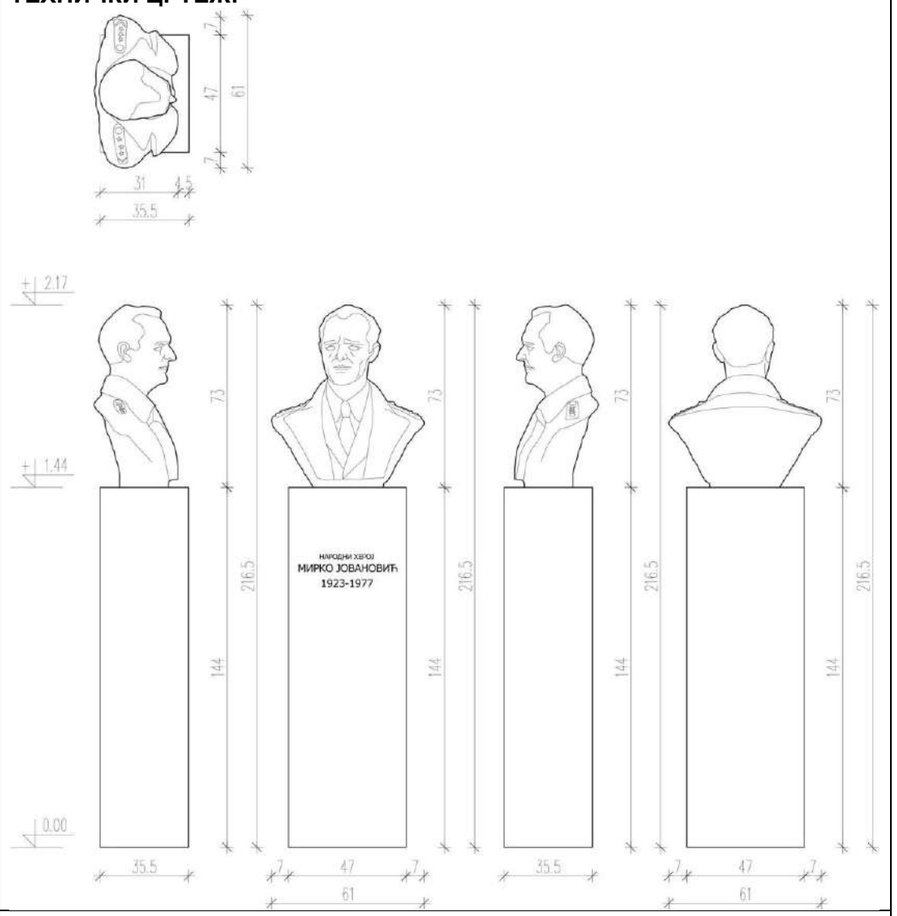

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:

- Спомен биста се налази у релативно добром стању, и сем санације мањих оштећења на бронзаној фигури нису потребне друге интервенције.
- Простор око спомен бисте је запуштен и неодржава се.
- Препорука је да се овај простор, као и простор спомен чесме у близини уреде на начин да се у највећој мери истакне вредност спомен бисте, споменика и амбијента.
- Уколико на споменику настану промене и оштећења о томе се обавештава надлежни орган општине Сурдулица

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

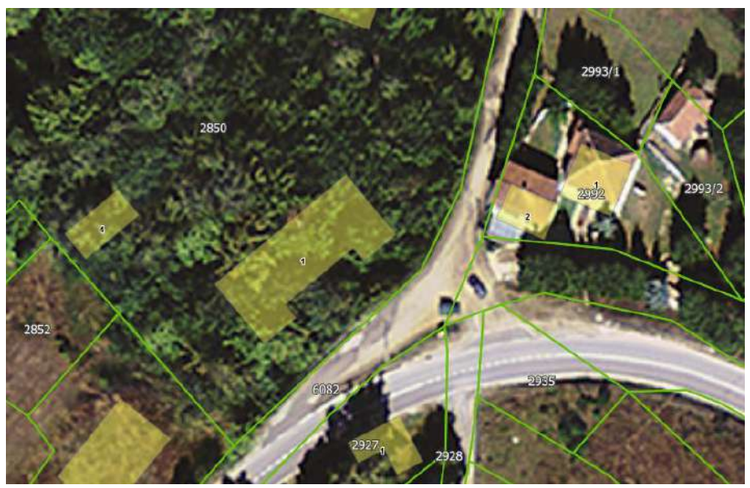

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: А. Никшић, Ђ. Стошић
Технички цртеж: Л. Динић
Датум обиласка: 29.11.2020. године

“БУКОВА ГЛАВА”
Власина Стојковићева

АДРЕСА:Положај “БУКОВА ГЛАВА”, Власина Стојковићева - обухвата простор источно од Власинског блата (данас Власинског језера), на к.п. бр. 5801/1, 5801/2, 5802/1 КО Власина Стојковићева и к.п. бр. 12585, 12566, 12567 и 12568 КО Клисура

ГПС координате: N: 4726815 E: 613130

ОПИС:

На југоисточној страни Власинског блата, на Буковој глави, налазио се гранични вис са Бугарском, и кључни одбрамбени положај. Услед географских карктеристика одбрана положаја била је подељена Власинским блатом на два потпуно засебна дела: десни, који се од Букове главе преко Дуге пољане пружао до Панчиног гроба, и леви, масив планине Чемерника. Положај је штиио све правце који из Бугарске воде ка Власотинцима, Предејану, Сурдулици и преко Криве феје у долину јужне Мораве, нарочито правац преко Власине ка Сурдулици.

Борбе на Буковој глави вођене су током јула 1913. године. Главне снаге бугарског Трнског одреда су током борби јула 1913. године на Власинском фронту биле усмерене према Буковој глави.

Простор Букове главае је борбени положај на коме су се одиграле најжешће битке и 1915. године, и представљао је централно стратешко место Власинског фронта.

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ТЕХНИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА:

Предлог пројекта изградње спомен капеле на месту Букова глава, која је требало да представља централно спомен обележје палима ратницима на власинском фронту (документација из Архива Југославије)

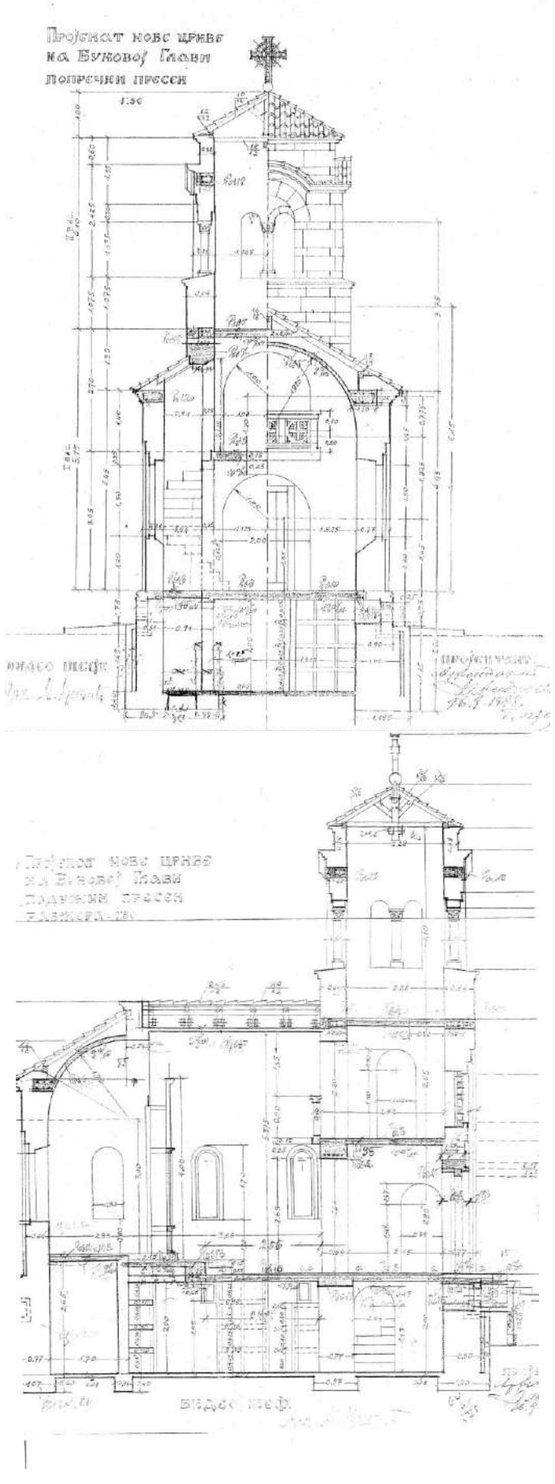

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

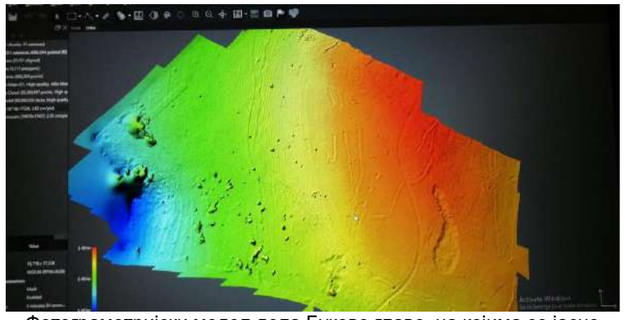

Фотограметријски модел дела Букове главе, на којима се јасно уочавају трагови војних положаја (ЗЗСК Ниш, фотограметрија, А. Никшић, 2020)

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ

Обишли: Ђ. Стошић, И. Цветковић, А. Никшић
Датум обиласка: 11.12.2020. године

“БУКОВА ГЛАВА”
Власина Стојковићева

АДРЕСА: Положај “БУКОВА ГЛАВА”, Власина Стојковићева - обухвата простор источно од Власинског језера односно некада “Блата”,на к.п. бр. 5801/1, 5802/1 КО Власина Стојковићева и 12585 КО Клисура

ГПС координате: N: 4731184 E: 608768

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:

- Планским мерама не сме бити угрожен интегритет, нити споменичка својства простора, већ је потребно створити оптималне услове за чување, трајну заштиту и презентацију ратног меморијала.
- Планирати постављање централног спомен обележја за пале ратнике на власинском фронту у борбама 1913. и 1915. године.
- Одабрати одговарајуће архитектонско и пејзажно уређење простора које би на адекватан начин представио значај подручја.

Напомена: Предлог пројекта изградње спомен капеле на месту Букова глава, која је требало да представља централно спомен обележје палима ратницима на власинском фронту израђено је у министарству грађевина Краљевине Југославије (документација из Архива Југославије)

- Спроводити перманентно одржавање чистоће овог простора.
- Формирати амбијент који је у складу са његовим значајем и споменичким вредностима.

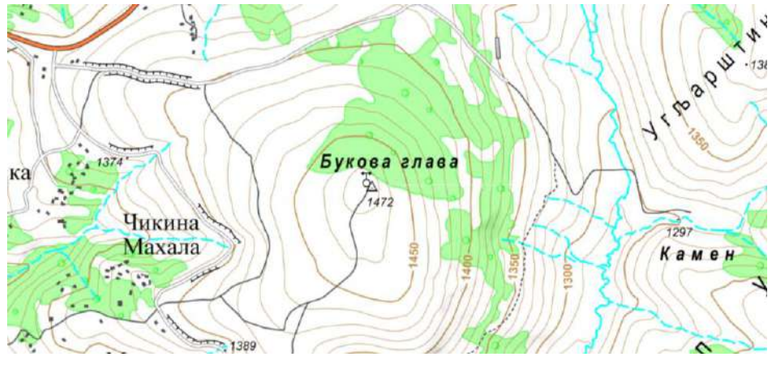

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

Поглед са ловачке осматрачнице на Буковој глави, са траговима војних ровова (ЗЗСК Ниш, И. Цветковић, 2020)

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: И. Цветковић, А. Никшић, Ђ. Стошић
Датум обиласка: 11.12.2020. године

ГОРЊЕ РОМАНОВЦЕ

20. **Спомен чесма у знак захвалности и сећања палим у НОР-у и ЖФТ,** у селу Горње Романовце, на к.п. бр. 1339 КО Горње Романовце (Други светски рат) (N: 4724404 E: 601241)

ГОРЊЕ РОМАНОВЦЕ

СПОМЕН ЧЕСМА У ЗНАК СЕЋАЊА НА ПАЛЕ БОРЦЕ И ЖТФ
Горње Романовце

АДРЕСА: Спомен чесма у знак сећања на пале у НОР-у и ЖФТ, у селу Горње Романовце, на к.п. бр. 1339 КО Горње Романовце
ГПС координате: N: 4724404 E: 601241

ОПИС СПОМЕНИКА:
Оригинална спомен плоча од белог мермера са 8 имена је промењена. Постављена је црна мермерна плоча димензија 60x78cm, 1986. године, на којој се налази 6 имена. Недостаје звезда петокрака на врху спомен чесме.
Текст на споменику:

☆

У ЗНАК СЕЋАЊА НА ПАЛЕ БОРЦЕ И ЖРТВЕ ФАШИС-
ТИЧКОГ ТЕРОРА У 1 И 2 СВЕТСКОМ РАТУ СПОМЕН ЧЕС-
МУ ПОДИЖЕ САВЕЗ БОРАЦА СОЦИЈАЛИСТИЧКИ СА-
ВЕЗ И МЕСНА ЗАЈЕДНИЦА. ГОРЊЕ РОМАНОВЦЕ.

БОРЦИ	Ж.Ф.Т.
1,АНЂЕЛКОВИЋ ДРАГОМИР	1. ЦОНИЋ ЦВЕТКО
2.МИХАЈЛОВИЋ МИЛИВОЈЕ	2. СПАСИЋ СТОЈАН
3.СТОЈАНОВИЋ АЛЕКСАНДАР	3. ЈАНКОВИЋ ВЛАЈКО

4-7-1965г.
ОБНОВЉЕНА 4-7-1986г.

Простор око спомен чесме је запуштен и неодржава се

ТЕХНИЧКИ ЦРТЕЖ:

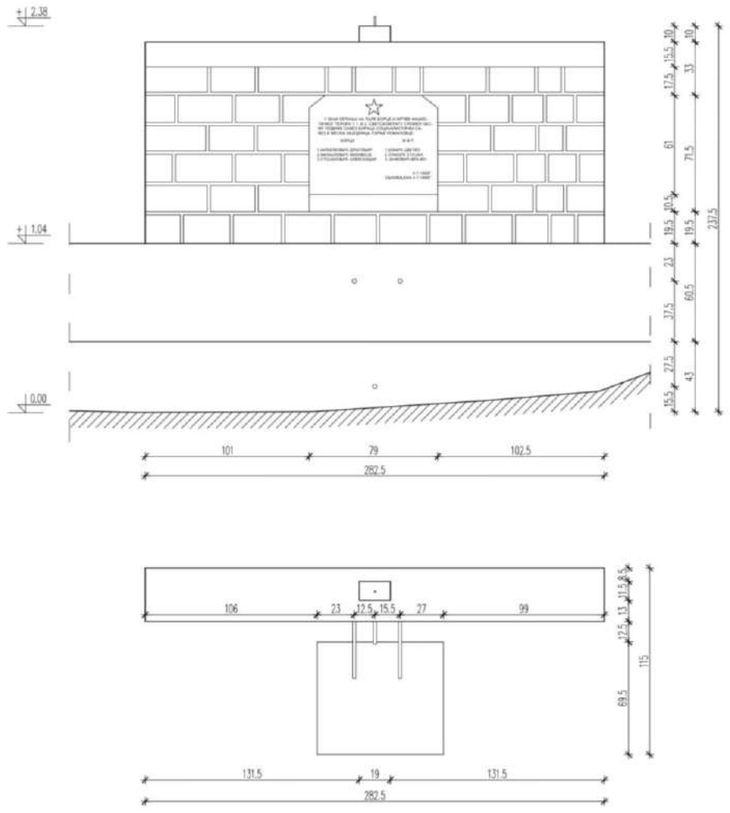

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:

- Околину спомен чесме очистити од растиња и одржавати уредном.
- Инсталације водовода и канализације редовно одржавати и обезбедити несметани рад
- Спомен чесму санирати и рестаурирати на начин примерен изворном изгледу и амбијенту.
- Извршити пажљиво чишћење спомен чесме механичким и хемијским средствима, уз обавезно третирање одговарајућим биоцидима и хербицидима како би се уклонили сви видови биолошке колонизације.
- Текст на спомен плочи пажљиво очистити, ретуширати одговарајућом бојом за камен, импрегнирати и заштитити.
- Спроводити редовно одржавање, које подразумева одржавање писаних и других ознака у видљивом и читком стању.
- Уколико на споменику настану промене и оштећења о томе се обавештава надлежни орган општине Сурдулица

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

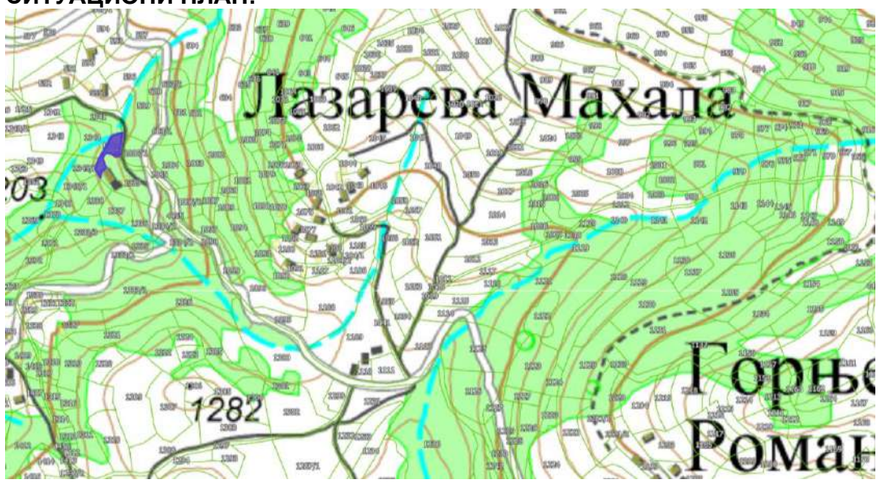

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: И. Цветковић, А. Никшић, Ђ. Стошић
Технички цртеж: Л. Динић
Датум обиласка: 03.03.2021. године

ДИКАВА

21. **Споменик на Дикавском риду** посвећен сећању на пале борце НОР-а и жртве фашистичког терора у времену од 1941-1945. године, на к.п. бр. 3684 КО Дикава (N: 4733484 E: 594759) (Други светски рат)

СПОМЕНИК СЕЋАЊА НА ПАЛЕ БОРЦЕ НОР-А И ЖФТ-А НА ДИКАВСКОМ РИДУ, Дикава

АДРЕСА: село Дикава - Споменик на Дикавском риду
посвећен сећању на пале борце НОР-а и жртве фашистичког терора у времену од 1941-1945. године, налази се на к.п. бр. 3684 КО Дикава
ГПС координате: N: 4733484 E: 594759

ОПИС СПОМЕНИКА:

Монументални споменик једноставног архитектонског израза, постављен је на раскршћу путева, уоквирен уздигнутим степенастим платоом и окружен високим стаблима борова.
Простор око споменика је запуштен.
Преко четири степеника постављених са свих страна, приступа се платоу, правоугаоног облика и димензија 230x194cm, уздигнутом за 106cm од нивоа тла.
Постамент и степениште оригинално су израђени од клесаних камених квадера квалитетног камена, али су камени квадери, приликом новијих интервенција, заливени бетоном, и обложени каменим плочама неправилног облика. Централно постављена зидана призма носи мермерну плочу димензија 70x101cm.
Текст на споменику је следеће садржине:

"СПОМЕНИК СЕЋАЊА НА ПАЛЕ БОРЦЕ НОР И ЖФТ У ВРЕМЕНУ ОД 1941-1945. ГОД.
ПАЛИ БОРЦИ
АРИЗАНОВИЋ ВЕЛИМИР, ДИНЧИЋ ЧЕДОМИР, СТОЈАНОВИЋ БОРА, ТАСИЋ ДОБРОСАВ, МИЛЕНКОВИЋ МИХАЈЛО,
НЕПОЗНАТИ БОРАЦ ИЗ ПИРОТА
ЖРТВЕ ФАШИСТИЧКОГ ТЕРОРА
АНТИЋ МИРКО, ДИМИТРИЈЕВИЋ СТАНОЈЕ, ЂОРЂЕВИЋ СЕНТА, ЂОРЂЕВИЋ СТОЈАДИН, ЂОРЂЕВИЋ СТОИМЕН, ИВКОВИЋ ЉУБЕН, КРОТИЋ НИКОЛА, КРОТИЋ АЛЕКСАНДАР, МИЛОШЕВИЋ МИЛОЈА, МИЛОШЕВИЋ СТАМЕН, МИЛЕНКОВИЋ АЛЕКСА, МЛАДЕНОВИЋ СТОЈАДИН, ПЕТКОВИЋ МИРКО, РИСТИЋ ЉУБОМИР, РИСТИЋ БЛАГОЈА, РИСТИЋ СТАНКО
Удружење бораца НОР села Дикаве и Дупљана и Месна организација ССРН Дикаве. 2. јул 1966. год.

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:

- Мермерну плочу са текстом пажљиво очистити, текст ретуширати одговарајућом бојом за мермер, импрегнирати и заштитити.
- Спроводити редовно одржавање, које подразумева одржавање писаних и других ознака на спомен плочи у видљивом и читком стању.
- Уколико на спомен плочи настану промене и оштећења о томе се обавештава надлежни орган општине Сурдулица
- Препорука је да се овај простор уреди на начин да се у највећој мери истакне вредност споменика и амбијента, и простор оплемени у виду одмаралишта, са клупама за предах и сл.

ТЕХНИЧКИ ЦРТЕЖ:

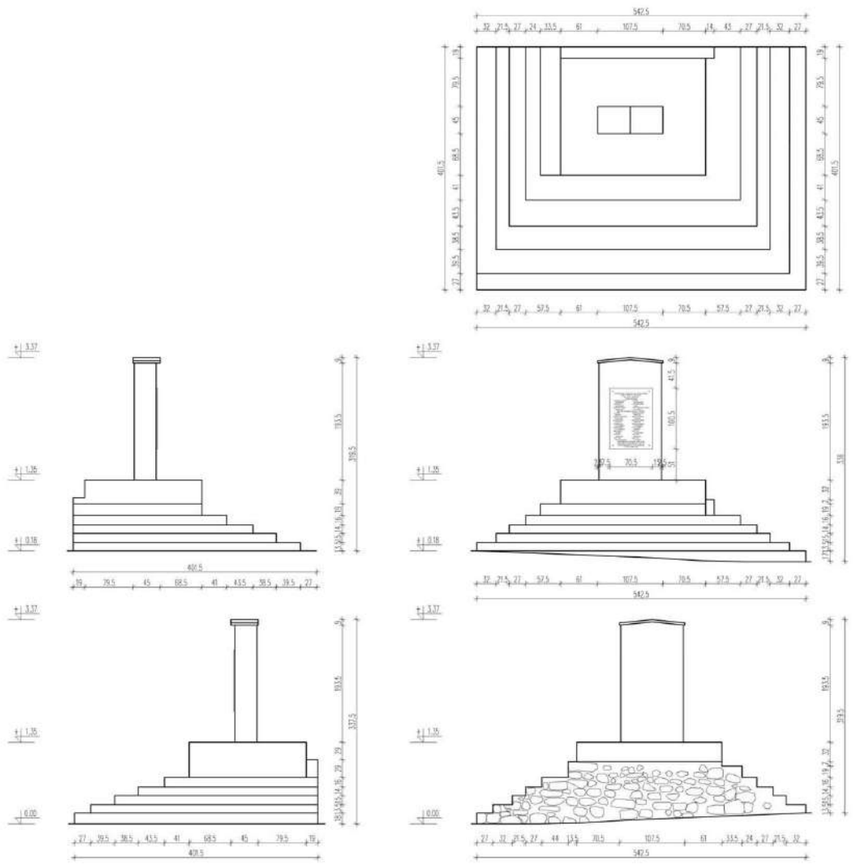

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: И. Цветковић, А. Никшић, Ђ. Стошић
Технички цртеж: Л. Динић
Датум обиласка: 01.12.2020. године

ДОЊЕ РОМАНОВЦЕ

22. **Спомен плоча на Задружном дому,** на к.п. бр. 383 КО Доње Романовце (N: 4725735 E: 597052) (Други светски рат)

СПОМЕН ПЛОЧА НА ЗАДРУЖНОМ ДОМУ
Доње Романовце

АДРЕСА: Доње Романовце - спомен плоча, налази се на згради сеоског задружног дома, на к.п. бр. 383 КО Доње Романовце (Други светски рат)

ГПС координате: N: 4725735 E: 597052

ОПИС:
Спомен плоча је утопљена у фасадну раван, након реализованих радова на енергетској санацији зграде задружног дома.
Плоча је израђена од белог мермера, димензија 70x50cm, и на њој је уклесан текст следеће садржине:

☆ У ЗНАК СЕЋАЊА НА ТЕШКЕ
АЛИ СЛАВНЕ ДАНЕ НАРОДНЕ
РЕВОЛУЦИЈЕ 1941-1945 год.
ПАЛИМ БОРЦИМА И Ж Ф Т. ПОДИЖЕ
СПОМЕН ПЛОЧУ

пали борци	жртве
1. богдановић ц. светозар	1. арсић д. војислав
2. богдановић миливоје	2. банковић боривоје
3. банковић будимир	3. станковић владимир
	4. већковић р. паса

29.11.1979. год.
Доње Романовце СУБНОР - Сурдулица

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:
- Мермерну плочу са текстом пажљиво очистити, затим импрегнирати и заштитити, текст ретуширати одговарајућом бојом.
- Спроводити редовно одржавање, које подразумева одржавање писаних и других ознака на спомен плочи у чистом, видљивом и читком стању.
- Уколико на спомен плочи настану промене и оштећења месна заједница о томе обавештава надлежни орган општине Сурдулица

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

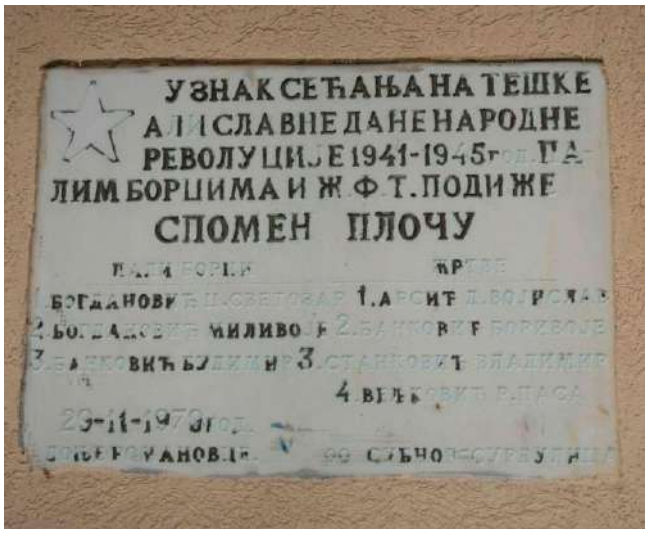

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили:
Ђ. Стошић, И. Цветковић, А. Никшић
Датум обиласка: децембар 2020. године

ДУГОЈНИЦА

23. **Спомен плоча на Задружном дому,** на к.п. бр. 1055 КО Дугојница (N: 4725584 E: 59221) (Други светски рат)
24. **Сеоско гробље у селу Дугојница** - налази се на узвишењу југоисточно од села, на к.п. бр. 1020 КО Дугојница (N: 4725333 E: 592358)

СПОМЕН ПЛОЧА НА ЗАДРУЖНОМ ДОМУ Дугојница

АДРЕСА: Село Дугојница - Спомен плоча се налази на згради сеоског задружног дома, на к.п. бр. 1055 КО Дугојница (Други светски рат)

ГПС координате: N: 4725584 E: 592211

ОПИС:
Спомен плоча је увучена за око 7cm у односу на фасадну раван, услед реализованих радова на енергетској санацији зграде задружног дома. Плоча је израђена од сивог гранита, димензија 50x73cm, и на њој је уклесан текст следеће садржине:

☆

У знак сећања на тешке
али славне дане Народне револуције
захвалности палим друговима у
народној ослободилачкој борби
и жртвама фашистичког терора од 1941-1945 г.

1) Милоји С. Стојановићу
2) Благоји Н. Јанчићу
3) Светиславу С. Спасићу
4) Добросаву С. Спасићу
5) Сретену С. Поповићу
6) Влајку Ј. Ђорђевићу
7) Стојанки Д. Николићу
8) Омеру А. Хаџићу

Спомен подижу захвални
грађани ДУГОЈНИЦЕ
7-VII-54 Г.

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:

- Гранитну плочу са текстом пажљиво очистити, импрегнирати и заштитити, текст ретуширати одговарајућом бојом за камен.
- Наставити редовно одржавање, које подразумева одржавање писаних и других ознака на спомен плочи у видљивом и читком стању.
- Уколико на спомен плочи настану промене и оштећења месна заједница о томе обавештава надлежни орган општине Сурдулица

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: Ђ. Стошић, И. Цветковић, А. Никшић
Датум обиласка: децембар 2020. године

СЕОСКО ГРОБЉЕ
Дугојница

АДРЕСА: Сеоско гробље у селу Дугојница - налази се на узвишењу југоисточно од села на к.п. бр. 1020 КО Дугојница

ГПС координате: N: 4725333 E: 592358

ОПИС СПОМЕНИКА:
Претпоставља се да се на гробљу налази већи број надгробних спомен обележја који се односе на ослободилачке ратове Србије
На гробљу се налазе и делови споменика од камена пешчара које је није могуће растумачити без додатних истраживања.
Потребно је извршити систематско, теренско истраживање гробља, и матичних црквених књига и потврдити претпоставке да се на гробљу налазе ратни меморијали.

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:

- Извршити систематско истраживања гробља
- Споменике који су од значаја за историју и представљају ратне меморијале очистити, конзервирати, текстове на надгробним споменицима ретуширати и израдити конзерватоеске катроне
- Спроводити редовно одржавање, које подразумева одржавање писаних и других ознака на споменицима у видљивом и читком стању, одржавање чистоће и уклањање растиња.

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: И. Цветковић, А. Никшић, Ђ. Стошић
Технички цртеж: Л. Динић
Датум обиласка: 01.12.2020. године

ЈЕЛАШНИЦА

25. **Спомен обележје у облику аморфног камена са крстом,** посвећено палим ратницима 1912- 1918 и 1941-1945. године, у порти цркве Пресвете Богородице у селу Јелашница, на к.п. бр. 3501/1 КО Јелашница (N: 4721338 E: 589978) (Балкански, Први и Други светски рат)
26. **Спомен чесма палим борцима и жртвама фашистичког терора 1941-1945. године,** налази се поред пута, код скретања за Старчевац, на к.п. бр. 4567 КО Јелашница (у близини к.п.бр. 2294, 2295 КО Јелашница) (N: 4722602 E: 587820) (Други светски рат)
27. **Спомен плоча на згради Основне школе "Бора Станковић",** на к.п. бр.3435 КО Јелашница (N: 4721635 E: 589574) (Други светски рат)

СПОМЕНИК ПОСВЕЋЕН ПАЛИМ РАТНИЦИМА 1912-1918 и 1941-1945. ГОДИНЕ, Јелашница

АДРЕСА: село Јелашница - Спомен обележје у облику аморфног камена са крстом, посвећено палим ратницима 1912-1918. и 1941-1945. године у порти цркве Пресвете Богородице у селу Јелашница, на к.п. бр. 3501/1 КО Јелашница
ГПС координате: N: 4721338 E: 589978

ОПИС СПОМЕНИКА:

Споменик се састоји од коцкастог бетонског темељног дела и неправилног каменог постамента на који су постављене четири плоче од црног гранита са текстом и метални крст. Налази се у порти цркве Пресвете Богородице у селу Јелашница и подигнут је 1998. године од стране Црквене општине Јелашница.
Укупна висина крста на споменику је 2.05 метара. Крст је уграђен у камени блок неправилног облика.
На споменику су постављене четири гранитне плоче, димензија 35x50.5cm, 35x52cm, 37.7x24.8cm и 50x41.5cm
Плоче нису довољно читљиве

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ОПИС СПОМЕНИКА:

На четири гранитне плоче, написан је текст следеће садржине:

Плоча бр. 1

ЗА ВЕЧНИ ПОМЕН И ЗАХВАЛНОСТ
РАТНИЦИМА И ЦИВИЛНИМ ЖРТВАМА
РАТОВА ОД 1912. ДО 1945. ГОДИНЕ
ОВАЈ ЧИН И ПРОСТОР ПОДАТИ ИМ НА ВЕЧНО
1998. ГОДИНЕ ЦРКВЕНА ОПШТИНА ЈЕЛАШНИЦА

Плоча бр. 2

ЛИЧНОСТИ МИНУЛИХ ГЕНЕРАЦИЈА
У СПОМЕН ПКОЈНИЦИМА МЛАДИМ НАРАШТАЈИМА
УПОЗНАВАЊЕ ДА СУ ЗА СЛОБОДУ И ДРЖАВУ И
НАШИ ПРЕТЦИ СВОЈЕ ЖИВОТЕ ЖРТВОВАЛИ
… СЕ ТО НИКАДА НЕ ЗАБОРАВИ

Плоча бр. 3

РАТНИЦИМА ИЗ РАТОВА 1912. ДО 1945. ГОДИНЕ
НА ЊИХОВИМ НЕОПЕВАНИМ ХУМКАМА
ТАМО ДАЛЕКО…
ПО ЧИТАВОМ БАЛКАНУ И МЕДИТЕРАНУ
ЊИМА НИКАДА НИСУ УПАЉЕНЕ СВЕЋЕ
НИТИ ЈЕ ПОЛОЖЕНО ЦВЕЋЕ
НЕКА НА ОВОМ МЕСТУ ГОРЕ СВЕЋЕ
И НЕК СЕ ПОЛАЖЕ ЦВЕЋЕ
ОНИ СУ СВОЈЕ ЖИВОТЕ ЖРТВОВАЛИ
ЗА СЛОБОДУ СРБИЈЕ

МИЛОРАД КИТАНОВИЋ ДОБРОСАВ АЛЕКСИЋ
МИЛАДИН ИВАНОВИЋ ЖИВОЈИН АЛЕКСИЋ
ПЕТАР АНТИЋ БОГДАН СТАЈИЋ
РИСТА ПОПОВИЋ МИЛАН ПОПОВИЋ
АРСА ПЕТКОВИЋ СТОЈАН ЖИВКОВИЋ
АРИТОН РИСТИЋ ВЕЛИЧКО ПЕТРОВИЋ
МИЛАН Т. РИСТИЋ МИЛАН ТОДОРОВИЋ
МИЛАМ М. РИСТИЋ РИЗА ИВАНОВИЋ
АНТА КРСТИЋ СПАСА КОВАЋЕВИЋ
РАДЕНКО КОВАЧЕВИЋ СТАНКО СТОЈАНОВИЋ
МИХАЈЛО НЕШИЋ ВЛАДИМИР ЂОКИЋ
АЛЕКСАНДАР КАЧАРЕВИЋ ЂОРЂЕ ВЕЉКОВИЋ
МИЛОЈЕ КУЗМАНОВИЋ МИОДРАГ ДРАЧКА ТАСИЋ
ЈЕФТА СТОЈАНОВИЋ ПЕТКОВИЋ МИЛОЈЕ
ЈАНИЋИЈЕ МАРИНКОВИЋ ПЕТКОВИЋ НИКОДИЈА

Плоча бр. 4

И ЊИХОВИ ЖИВОТИ СУ ПРЕКИНУТИ
ВОЉОМ И ДЕЈСТВОМ РАЗВОГ ОКУПАТОРСКОГ
ОРУЖЈА, БОМБИ, КАМА И БАЈОНЕТА.
ЗЛИКОВЦИ, ПОТОМЦИ ИЗ РОДОВА
ТУРАКА, АРБАНАСА, ГОТА, АНГЛОСАКСОНА,
АВАРА И ХУНА. БОЈАЛИ СЕ ДА
КОД СРБА НЕ БУДЕ ПОБУНА!
СПИСАК ЦИВИЛНИХ ЖТАВА РАТОВА
ОД 1912. ДО 1945. ГОДИНЕ КОЈИ ДО
САДА НИКАДА НИСУ ПОМЕНУТИ

ИВАН КИТАНОВИЋ РИСТА ВЕЛИЧКОВИЋ
МИЛАН КИТАНОВИЋ ПЕТАР ЖИВКОВИЋ
СТОЈКО КИТАНОВИЋ МИЛОВАН К. ЈОВАНОВИЋ
УКА АЛИЈА СТОЈАН СТАНКОВИЋ
КОСТА ПОПОВИЋ НИКОЛА СТАНКВИЋ
СТОЈКО СТОЈИЉКОВИЋ ВЕЉКО МИХАЈЛОВИЋ
НИКОЛА ВЕЛИЧКОВИЋ ЗОРКА ШКРЉИЋ
МИТА ВЕЛИЧКОВИЋ НИКОЛА ЈАНКОВИЋ
ТАСА ВЕЛИЧКОВИЋ КИТАН МЛАДЕНОВИЋ
ЂОРЂЕ К. МЛАДЕНОВИЋ СТЕВАН РИСТИЋ
ВЕЛИЧКО СТОЈЧИЋ БЛАГОЈЕ ДИМИТРИЈЕВИЋ
АНЂА СТОШИЋ ВЛАЈКО ДИМИТРИЈЕВИЋ
НИКОЛА ЈАЊЕВИЋ МИЛОСАВ ЗДРАВКОВИЋ
СТОША НИКОЛИЋ ЉУБЕН КОСТИЋ
МАНЕ АРИТОНОВИЋ ПЕТКО ТАСИЋ
СИМА ГРУЈИЋ МИЛЕНКО МИТИЋ

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: И. Цветковић, А. Никшић, Ђ. Стошић
Технички цртеж: Л. Динић
Датум обиласка: 24.12.2020. године

СПОМЕНИК ПОСВЕЋЕН ПАЛИМ РАТНИЦИМА 1912-1918 и 1941-1945. ГОДИНЕ, Јелашница

АДРЕСА: село Јелашница - Спомен обележје у облику аморфног камена са крстом, посвећено палим ратницима 1912-1918 и 1941-1945. године у порти цркве Пресвете Богородице у селу Јелашница, на к.п. бр. 3501/1 КО Јелашница
ГПС координате: N: 4721338 E: 589978

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:

- Бетонски постамент прекрити земљом, уредити и формирати брдашце налик на хумку, чиме ће изглед споменика добити на значају.
- Потребно је ретуширти плоче од црног гранита на начин да се лакше читају. Предвидети освежавање и рестаурисање натписа на спомен плочама.
- Метални крст се налази у релативно добром стању, и нису потребне интервенције.
- Простор око споменика додатно уредити са циљем да се оствари склад са црквом и да се у највећој мери истакне вредност споменика и амбијента.
- Омогућавање што боље прегледности споменика, не дозвољавати засађивање дрвећа или постављање високих ограда.
- Уколико на спомен плочи настану промене и оштећења о томе се обавештава надлежни орган општине Сурдулица

ТЕХНИЧКИ ЦРТЕЖ:

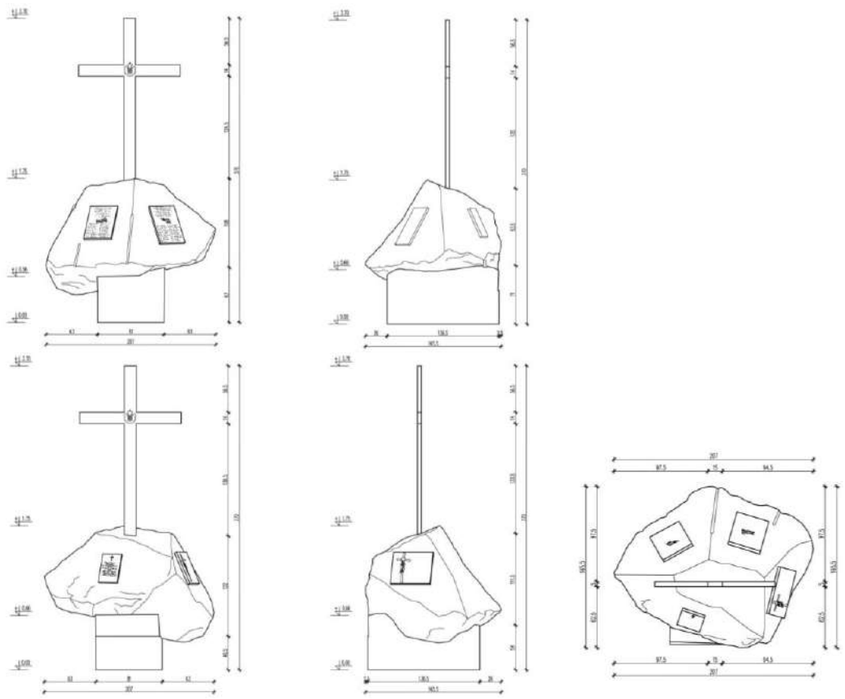

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

Црква, звоник, остаци старе цркве и споменик посвећен палим ратницима 1912-1945. године у селу Јелашница (А. Никшић, 2020.)

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

Положај црквене порте са споменицима, у односу на остатак села

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: И. Цветковић, А. Никшић, Ђ. Стошић
Технички цртеж: Л. Динић
Датум обиласка: 24.12.2020. године

СПОМЕН ЧЕСМА ПАЛИМ БОРЦИМА И ЖРТВАМА ФАШИСТИЧКОГ ТЕРОРА 1941-1945. Г. У ЈЕЛАШНИЦИ - СТАРЧЕВАЦ

АДРЕСА: село Јелашница - Спомен чесма палим борцима и жртвама фашистичког терора 1941-1945. године, Старчевац, налази на к.п. бр. 4567 КО Јелашница (у близини к.п.бр. 2294, 2295 КО Јелашница)
ГПС координате: N: 4722602 E: 587820

ОПИС СПОМЕНИКА:
Спомен чесма посвећена палим борцима и жртвама фашистикоог терора 1941-1945. године је занимљива композиција. Састоји се од бетонског платоа димензија 475x365cm, издигнутог од тла за три висине степеника.
На платоу се налази централни зид - елемент, димензија 200x150cm, на коме се налази чесма са спомен плочом. Спомен плоча израђена је од црног гранита, димензија 60x40cm.
Текст на плочи је следеће садржине:

☆
ПАЛИМ БОРЦИМА И ЖРТВАМА ФАШИ-
СТИЧКОГ ТЕРОРА 1941-1945. ГОД. И
РАТНИЦИМА РАНИЈИХ ОСЛОБО-
-ДИЛАЧКИХ РАТОВА ИЗ МЕСНЕ
ЗАЈЕДНИЦЕ ЈЕЛАШНИЦЕ
5.9.1986.г.

Зидани елементи спомен чесме завршно су обрађени вештачким каменом (праним кулиром) и ситним каменим материјалом различите гранулације, претежно светлијих нијанси, уз додатак тамних зрна.

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:

- Простор спомен чесме очистити од растиња и вегетације.
- Чесма није у функцији, потребно је поправити инсталације и оспособити је за поновно коришћење
- Предвидети санацију или замену завршне обраде од вештачког камена на свим површинама споме чесме.
- Гранитну плочу заштитити за време трајања радова.
- Поправити бетонске елементе, бетонске жардињере за цвеће, степенике и све деградиране делове споменика.
- Уколико на споменику настану промене и оштећења о томе се обавештава надлежни орган општине Сурдулица

Препорука је да се простор спомен чесме и непосредна близина уреде на начин да се у највећој мери истакне вредност споменика и амбијента и оплемени формирањем одмаралишта, са клупама за предах и сл.

ТЕХНИЧКИ ЦРТЕЖ:

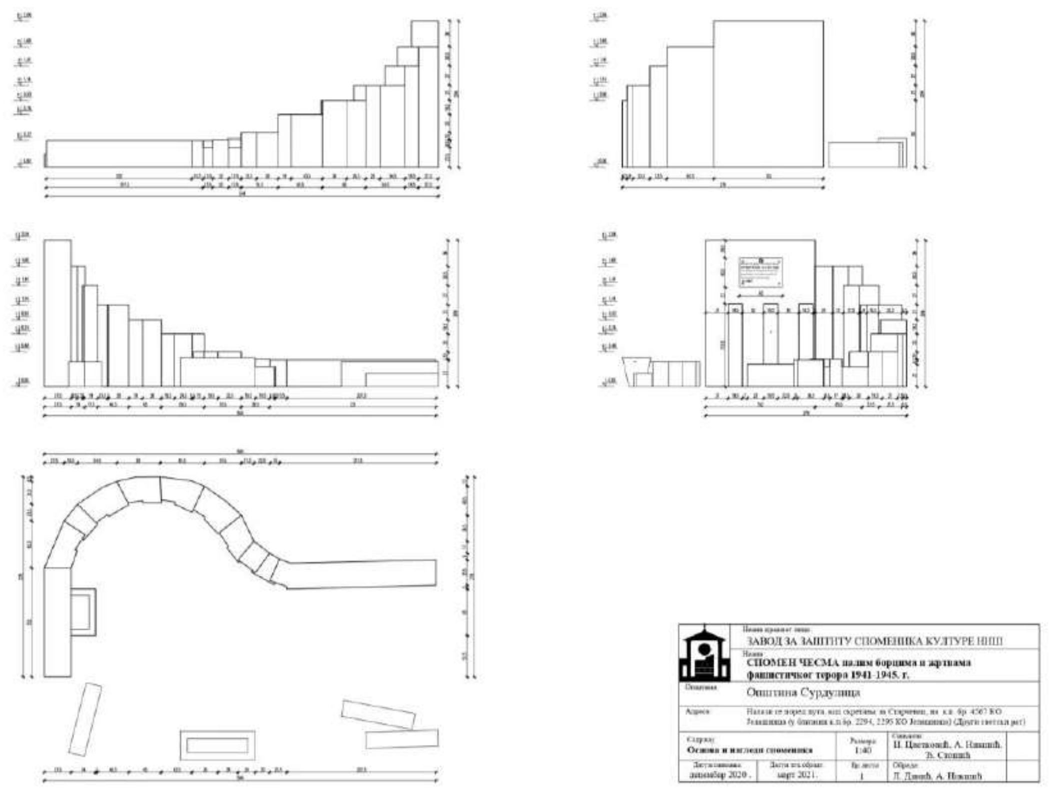

* Вегетација која прекрива партер споменика је онемогућила потпуно сагледавање споменика кроз графички прилог

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

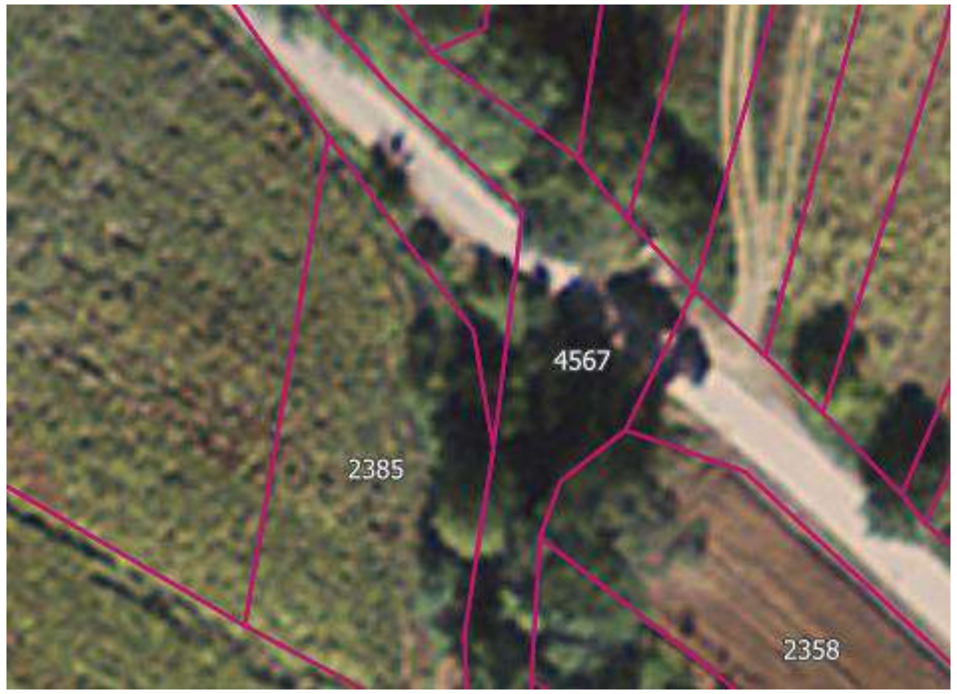

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: И. Цветковић, А. Никшић, Ђ. Стошић
Технички цртеж: Л. Динић
Датум обиласка: 24.12.2020. године

СПОМЕН ПЛОЧА
на згради Основне школе, Јелашница

АДРЕСА: Село Јелашница - Спомен плоча на на згради Основне школе "Бора Станковић", на к.п. бр. 3435 КО Јелашница (Други светски рат)
ГПС координате: N: 4721635 E: 589574

ОПИС:
Спомен плоча од мермера, димензија 115x70cm, садржи следећи текст:

☆

БОРЦИ ПОГИНУЛИ У Н.О.Б. ОД 1941-1945. Г.
ГРУЈИЋ В. ПЕТАР, ИВАНОВИЋ Ђ. БРАНКО, ПЕТКОВИЋ А. СТАНКО, РИСТИЋ М ДУШАН, СТОЈАНОВИЋ С. ЉУБОМИР,, СТОЈКОВИЋ М. ПЕТАР, ТАИРОВИЋ Б. БАРБУТ, МИТИЋ БОРА, ИСМАЈИЛОВИЋ БАРЈАМ, ФИЛИПОВИЋ МИЛОЈА, ЦЕТКОВИЋ Ј. МИЛАДИН, ЦВЕТКОИЋ Ј ЉУБОМИР, ЈОВАНОВИЋ В.ДУШАН, ПЕТКОВИЋ ЧЕДОМИР, СТАМЕНКОВИЋ Ц.СТАНОЈА,СТАМЕНКОВИЋ Ц. ВОЈИСЛАВ И МЛАДЕНОВИЋ В. СТАНКО.
ЖРТВЕ ФАШИСТИЧКОГ ТЕРОРА КОЈЕ СУ УБИЈЕНЕ НА ЗВЕРСКИ НАЧИН ОД СТРАНЕ БУГАРСКЕ ОКУПАЦИОНЕ ВЛАСТИ ОД 1941--1945. ГОД.
СТАЈИЋ М. ДРАГОЉУБ, ЈАНКОВИЋ ЧЕДОМИР, СТОЈАНОВИЋ А НИКОЛА,РИСТИЋ Т.ДОБРОСАВ, ЂОРИЋ С. СТАНА,СТОШИЋ ЉУБОМИР, СТОШИЋ ЈАНЧА, ВЕЉКОВИЋ ЂОРЂА, ВЕЉКОВИЋ МЛАДЕНА, ДИМИЋ С. ЈАНЧА,СТАМЕНКОВИЋ ТОДОР, НЕШИЋ ВИДОСАВ, ЈОВИЋ МИЛОЈЕ, ЦВЕТКОВИЋ ВЕЛИЧКО, ЦВЕТКОВИЋ СТОЈАДИН, СЛАВКОВИЋ БОРИСАВ, ВЕЛИЧКОВИЋ ЉУБОМИР.
7.VII 1955 Г. ПОДИЖЕ ОРГАНИЗАЦ. САВЕЗА БОРАЦА ЈЕЛАШНИЦА.

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:
- плочу са текстом пажљиво очистити, импрегнирати и заштитити, текст ретуширати одговарајућом бојом за мермер.
- Спроводити редовно одржавање које подразумева одржавање писаних и других ознака на спомен плочи у видљивом и читком стању.
- Уколико на спомен плочи настану промене и оштећења месна заједница о томе обавештава надлежни орган општине Сурдулица

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили:
И. Цветковић, А. Никшић, Ђ. Стошић
Датум обиласка: децембар 2020. године

КАЛАБОВЦЕ

28. **Спомен плоча на јужној фасади зграде старог млина,** на к.п. бр. 738 КО Калабовце (N: 4727223 E: 592077) (Други светски рат)

СПОМЕН ПЛОЧА
на згради млина, Калабовце

АДРЕСА: село Калабовце - Спомен плоча на јужној фасади зграде старог млина, на к.п. бр. 738 КО Калабовце (Други светски рат)
ГПС координате: N: 4727223 E: 592077

ОПИС:
Спомен плоча од белог мермера је зналачки обрађена вештом руком мајстора. Налази се у релативно добром стању, али је боја на уклесаним словима потпуно испрана. Зграда млина није у употреби и налази се у стању урушавања.
Плоча је димензија 81x60cm са следећим текстом:

Палим борцима

☆

Миленковић Градимир и Батић Божидар
и жртвама фашистичког терора од 1941-1944. год.
Миленковић Милутин, Демировић Алији
Миљковић Јордан, Миљковић Моји
у знак захвалности и сећања на тешке али славне дане Народне револуције

Савез Борац НОР Калабовце и Биновце

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:
- Мермерну плочу са текстом пажљиво очистити, импрегнирати и заштитити, текст ретуширати одговарајућом бојом за камен.
- Спроводити редовно одржавање које подразумева одржавање писаних и других ознака на спомен плочи у чистом, видљивом и читком стању.
- Предузети мере за заштиту и санацију зграде млина.
- Уколико на спомен плочи настану промене и оштећења месна заједница о томе обавештава надлежни орган општине Сурдулица

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили:
И. Цветковић, А. Никшић, Ђ. Стошић
Датум обиласка: децембар 2020. године

КИЈЕВАЦ

29. **Споменик палим Троскачанима у Балканским и Првом светском рату код Кијевске чесме,** налази се око 500m испод Кијевске чесме, на к.п. бр. 4194 КО Кијевац (N: 4730265 E: 601086) (Балкански и Први светски рат)
30. **Спомен чесма посвећена палим борцима и жртвама фашистичког терора у НОР-у и ратницима 1912-1918. године**, на к.п. бр. 7231 КО Кијевац (N: 4728895 E: 597186) (Балкански, Први и Други светски рат)
31. **Спомен плоча на згради задружног дома у Кијевцу,** на к.п. бр. 7231 КО Кијевац (N: 4728889 E: 597175) (Други светски рат)

СПОМЕНИК ПАЛИМ ТРОСКАЧАНИМА У БАЛКАНСКИМ И ПРВОМ СВЕТСКОМ РАТУ КОД КИЈЕВСКЕ ЧЕСМЕ

АДРЕСА: село Кијевац - СПОМЕНИК ПАЛИМ ТРОСКАЧАНИМА у Балканским и Првом светском рату код Кијевске чесме, налази се око 500m испод Кијевске чесме, на к.п. бр. 4194 КО Кијевац
ГПС координате: N: 4730265 E: 601086

ОПИС СПОМЕНИКА:

Споменик је обелиск са ширим постаментом и правоугаоном призмом, која се завршава пирамидално. Висок је 2,51cm, а израђен је од камена (пешчар или кречњак), уграђен у бетонски плато и ограђен металном (неугледном) оградом. Споменик је оштећен и деградиран услед дејства армосферских прилика, биолошке колонизације, али и услед механичких оштећења. Споменик је израђен од клесаних камених квадера квалитетног камена (пешчар или кречњак), али су камени квадери услед дугогодишње изложености атмосферским приликама и негативном утицају маховине, алги и лишајева у одмаклој фази деградације. Простор око споменика је запуштен и неодржава се, а постоје трагови оштећења насталих употребом ватреног оружја. Спомен плоча коју је поставио Драгољуб Минић је уклоњена.

Текст на споменику:

СПОМЕНИК ИЗГИНУЛИМ ТРОСКАЧАНИМА У РАТУ 1912-1918.

1. СТРАТИЈЕ ЗЛАТКОВИЋ
2. НАЈДАН РАДУЛОВИЋ
3. ДИМИТРИЈЕ РАДУЛОВИЋ
4. БЛАГОЈЕ АНЂЕЛКОВИЋ
5. ДРАГУТИН ТРАЈКОВИЋ
6. СТОЈАДИН СТОЈКОВИЋ
7. ВАСИЛИЈЕ ТРАЈКОВИЋ
8. ВЛАСТИМИР ПЕТРОВИЋ
9. ВЛАДИМИР ДИНИЋ
10. СВЕТОЗАР РАДУЛОВИЋ
11. СПИРА ДИНИЋ
12. СТАНУША ПЕШИЋ
13. НАСТАС АНЂЕЛКОВИЋ
14. ВАСИЛИЈЕ МИЛЕНКОВИЋ
15. ДРАГУТИН РАДУЛОВИЋ
16. РАДУЛ ВУЧКОВИЋ
17. СВЕТОЗАР РАДУЛОВИЋ
18. ДРАГУТИН ЈАНЧИЋ
19. ДРАГУТИН ДОЈЧИНОВИЋ
20. ВИДЕН К. СТОЈАНОВИЋ
21. АЛЕКСА ТРАЈКОВИЋ

НА СЕВЕРНОЈ И ЈУЖНОЈ СТРАНИ СПОМЕНИКА ИСПИСАНА СУ ПО ЧЕТИРИ ИМЕНА И ПРЕЗИМЕНА РАТНИКА

ТЕХНИЧКИ ЦРТЕЖ:

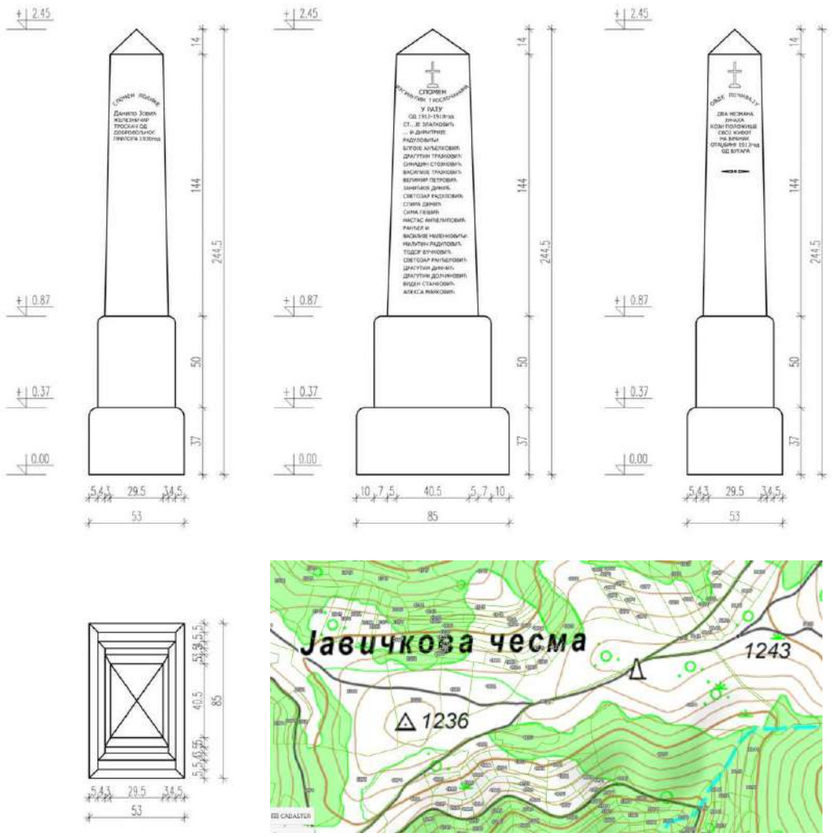

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:

- Спровести конзерваторско-рестаураторске радове којима би се спречила деградација споменика, и унапредио изглед, односно истакла порука коју преноси.
- Конзерваторско-рестураторски радови подразумевају третирање споменика одговарајућим хемијским средствима за уклањање биолошке деградације, чишћење, импрегнацију и консолидацију камене стуктуре, и ретуширње и рестаурисање текста одговарајућом бојом за камен, као и завршну импрегнацију и заштититу.
- Уколико на споменику настану промене и оштећења о томе се обавештава надлежни орган општине Сурдулица

Препорука је да се простор око споменика уреди на начин да се у највећој мери истакне вредност споменика и амбијента и оплемени формирањем одмаралишта са клупама за предах и сл.

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: И. Цветковић, А. Никшић, Ђ. Стошић
Технички цртеж: Л. Динић
Датум обиласка: 28.11.2020. године

СПОМЕН ЧЕСМА ПОСВЕЋЕНА ПАЛИМ БОРЦИМА У НОР-у, ЖФТ и РАТНИЦИМА 1912-1918. ГОДИНЕ
Кијевац

АДРЕСА: село Кијевац - **Спомен чесма посвећена палим борцима и жртвама фашистичког терора у НОР-у и ратницима 1912-1918. године**, на к.п. бр. 7231 КО Кијевац

ГПС координате: N: 4728895 E: 597186

ОПИС СПОМЕНИКА:

Спомен чесма је једноставне архитектонске форме, облика издужене призме, са проширењима на крајевима, бетонском "капом" и металном петокраком висине 30cm на врху.

Централна призма је димензија 156x196cm, дебљине 35cm, односно 50cm (бетонска капа), док је ширина спомен чесме 360cm.

Испод црне гранитне плоче су чесма и корито за прихватање воде са закошеним странама. Корита истог геометријског облика постављена су са леве и десне стране призме, по ужој ивици.

На спомен плочи димензија 50x40cm је записано:

☆

Палим борцима
и жртвама фашистичког
терора у НОР-у 1941-1945 г.
и ратницима 1912-1918г.
са подручја
М.З. Кијевац
5.9.1981г.

ТЕХНИЧКИ ЦРТЕЖ:

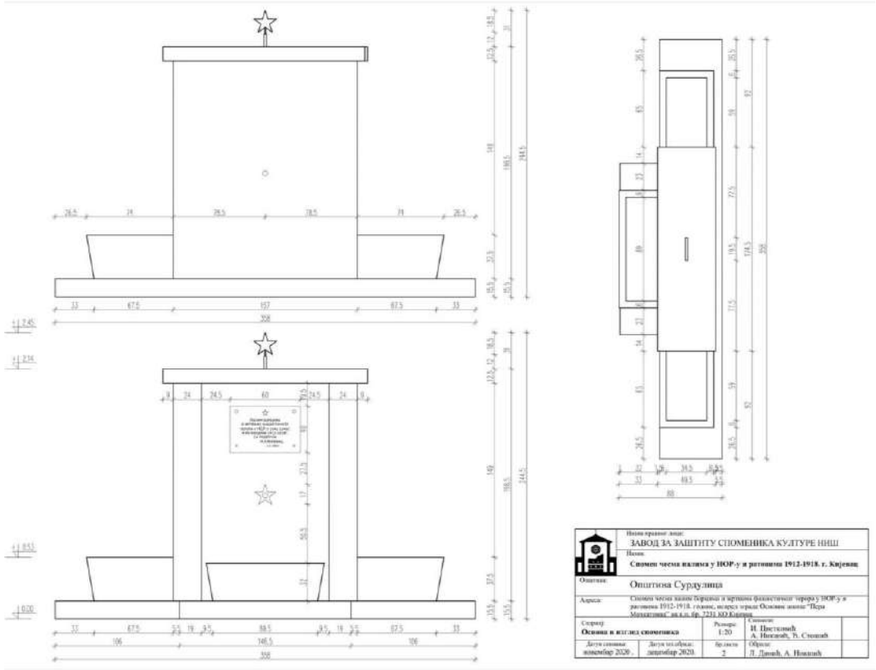

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:

- Завршну обраду спомен чесме спровести по узору на оригинално стање и водити рачуна о првобитној боји.
- Спомен плочу са натписом заштитити током трајања радова на остатку спомен чесме, затим пажљиво очистити, уколико је потребно текст ретуширати одговарајућом бојом за камен, импрегнирати и заштитити.
- Проверити инсталације довода и одвода воде и санирати по потреби.
- Спроводити редовно одржавање простора у непосредној близини спомен чесме, планирати архитектонско и урбанистичко уређење партера, уређење зелених и слободних површина око спомен чесме. Урбанистичко и архитектонско решење планирати на начин да се у највећој мери истакне вредност споменика и амбијента и простор оплемени формирањем одмаралишта, са клупама за предах и сл.
- Уколико на споменику настану промене и оштећења о томе се обавештава надлежни орган општине Сурдулица

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: И. Цветковић, А. Никшић, Ђ. Стошић
Технички цртеж: Л. Динић
Датум обиласка: 02.12.2020. године

СПОМЕН ПЛОЧА НА ЗАДРУЖНОМ ДОМУ Кијевац

АДРЕСА: Село Кијевац - спомен плоча налази се на згради сеоског задружног дома, на к.п. бр. 7231 КО Кијевац (Други светски рат)

ГПС координате: N: 4728889 E: 597175

ОПИС:
Плоча је израђена од белог мермера, димензија 45x100cm, са уклесаним текстом обојеним црном бојом, следеће садржине:

У ЗНАК ☆ СЕЋАЊА

НА ТЕШКЕ АЛИ СЛАВНЕ ДАНЕ НАРОДНЕ РЕВОЛУЦИЈЕ И ЗАХВАЛНОСТИ ПАЛИМ БОРЦИМА У НАРОДНООСЛОБ.РАТУ И ЖРТВАМА ФАШИСТИЧ.ТЕРОРА ОД 1941-1945 ГОД. ГРАЂАНИ СЕЛА КИЈЕВЦА ЏЕЛЕПЦИ БАТЛИЈАНЦЕ И ТРОСКАЧ ПОДИЖУ ОВУ СПОМЕН ПЛОЧУ

БОРЦИ

1.КОСТИЋ В. БУДИМИР
2.ИЛИЋ С. ВЛАДИМИР
3.ИЛИЋ С. ЉУБИСАВ
4.МИЛОШЕВИЋ М.РАДОМИР
5.РАДУЛОВИЋ Ч. МИКА
6.РАДУЛОВИЋ А. БОРА
7.БАНКОВИЋ С. СТЕВАН
8.ИЛИЋ Ј. ДАНИЛО

ЖРТВЕ

1. БОГДАНОВИЋ СТАНКО
2. БОГДАНОВИЋ СТАНИСЛАВКА
3. АНЂЕЛКОВИЋ УРОШ
4. АНЂЕЛКОВИЋ СТРАТИЈЕ
5. АНЂЕЛКОВИЋ ЖИВАН
6. АНЂЕЛКОВИЋ ОБРАД
7. АНЂЕЛКОВИЋ МИЛАН
8. ЉУБЕНОВИЋ СИМЕОН
9. ЉУБЕНОВИЋ ДОБРИВОЕ
10. РАДУЛОВИЋ АЛЕКСА
11. РАДУЛОВИЋ АЛЕКСАНДАР
12. СТАНИСАВЉЕВИЋ ЈОРДАН
13. СТАНИСАВЉЕВИЋ СЛОБОДАН
14. ЈАКОВЉЕВИЋ ТРАЈКО
15. СТОЈАНОВИЋ ДОБРОСАВ
16. РИСТИЋ ЗДРАВКО И
17. БАНКОВИЋ СТОЈАН

7 ЈУЛА 1958 ГОД.

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:

- Мермерну плочу са текстом пажљиво очистити, импрегнирати и заштитити, текст ретуширати одговарајућом бојом за камен.
- Уколико на спомен плочи настану промене и оштећења месна заједница о томе обавештава надлежни орган општине Сурдулица

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили:
Ђ. Стошић, И. Цветковић, А. Никшић
Датум обиласка: децембар 2020. године

КЛИСУРА

32. **Спомен биста посвећена народном хероју Иви Лоли Рибару**, налази се испред зграде Основне школе “Иво Лола Рибар” на к.п. бр. 4508 КО Клисура (N: 4734861 E: 615258) (Други светски рат)
33. **Спомен чесма палим борцима против фашизма и ЖТФ**, налази се у близини моста на к.п. бр. 12460 КО Клисура (N: 4734805 E: 615348) (Други светски рат)

СПОМЕН БИСТА ПОСВЕЋЕНА ИВИ ЛОЛИ РИБАРУ
Клисура

АДРЕСА: село Клисура - **Спомен биста посвећена народном хероју Иви Лоли Рибару**, налази се испред зграде Основне школе “Иво Лола Рибар” на к.п. бр. 4508 КО Клисура
ГПС координате: N: 4734861 E: 615258

ОПИС СПОМЕНИКА:
Спомен биста посвећена секретару СКОЈ-а Иви Лоли Рибару (1916-1943) постављена је испред зграде Основне школе која носи исто име, на к.п. бр. 4508 КО Клисура.
Састоји се од постамента завршно обрађеног мермерним плочама дебљине око 2cm, димензија у основи 36x36cm и висине 134cm, из кога се уздиже попрсје у бронзи Иве Лоле Рибара, висине 60cm.

На предњој мермерној плочи уклесано је:

народни херој
ИВО ЛОЛА РИБАР
1916 - 1943

Постамент бисте израђен је од бетонског језгра, а завршно обложен белим мермерним плочама дебљине око 2cm. Облога од мермерних плоча је у лошем стању. Плоче су попуцале, са пукотинама великих промера, а по целим површинама се уочавају нечистоће и дубинска запрљања мермера.

ТЕХНИЧКИ ЦРТЕЖ:

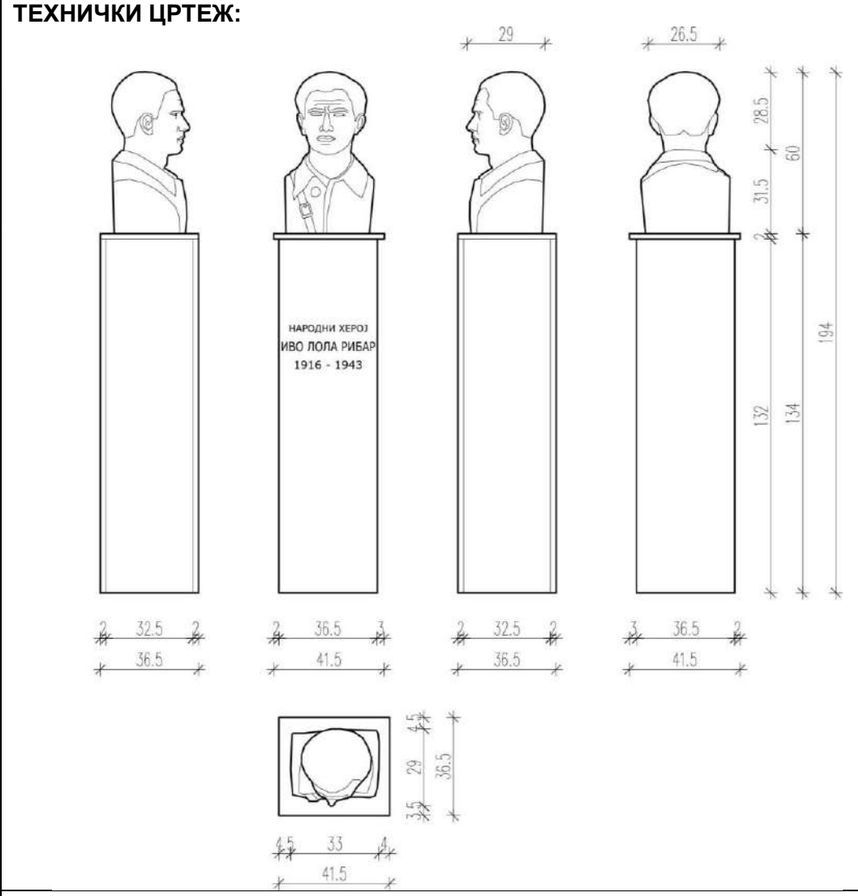

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

биста у холу школе

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:

- Замена свих мермерних облога идентично постојећем стању.
- Спомен биста од бронзе се налази у релативно добром стању, и сем санације мањих оштећења нису потребне друге интервенције.
- Након интервенције заштити све елементе бисте средствима за импрегнацију која су адекватна за импрегнацију мермера и бронзе.
- Простор у непосредној близини уредити на начин да се у највећој мери истакне вредност споменика и амбијента.
- Спроводити редовно одржавање писаних и других ознака на споменику да би били видљиви и читки.
- Спроводити неговање и обнављање засада, зеленила и цвећа и редовно одржавање простора у непосредној близини споменика.
- Уколико на споменику настану промене и оштећења о томе се обавештава надлежни орган општине Сурдулица

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: И. Цветковић, А. Никшић, Ђ. Стошић
Технички цртеж: Л. Динић
Датум обиласка: 24.11.2020. године

СПОМЕН ЧЕСМА ПАЛИМ БОРЦИМА ПРОТИВ ФАШИЗМА И ЖТФ Клисура

АДРЕСА: село Клисура - **Спомен чесма палим борцима против фашизма и ЖТФ**, налази се у близини моста на к.п. бр. 12460 КО Клисура
ГПС координате: N: 4734805 E: 615348

ОПИС СПОМЕНИКА:
Налази се на к.п. бр. 12460 КО Клисура.
Састоји се од зида са каскадом (седиштима), који уједно представља и потпорни зид. Зид је постављен у облику слова П. Завршно је обрађен пикованим вештачким каменом. Дужина зида је 243cm, а укупна висина 203cm. На централној призми ширине 105cm, наглашене симетрије, налази се црна гранитна плоча испод које је чесма са коритом.
На црној гранитној плочи димензија 61x41cm, уклесан је текст следеће садржине:

ПАЛИМ БОРЦИМА ПРОТИВ ФАШИЗМА

И ЖРТВАМА ТЕРОРА 1941-1945. Г.

ИЗ МЕСНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ ДРАЈИНЦЕ

КОСТРЕШЕВЦЕ И КЛИСУРА

15.09.1982. Г

ТЕХНИЧКИ ЦРТЕЖ:

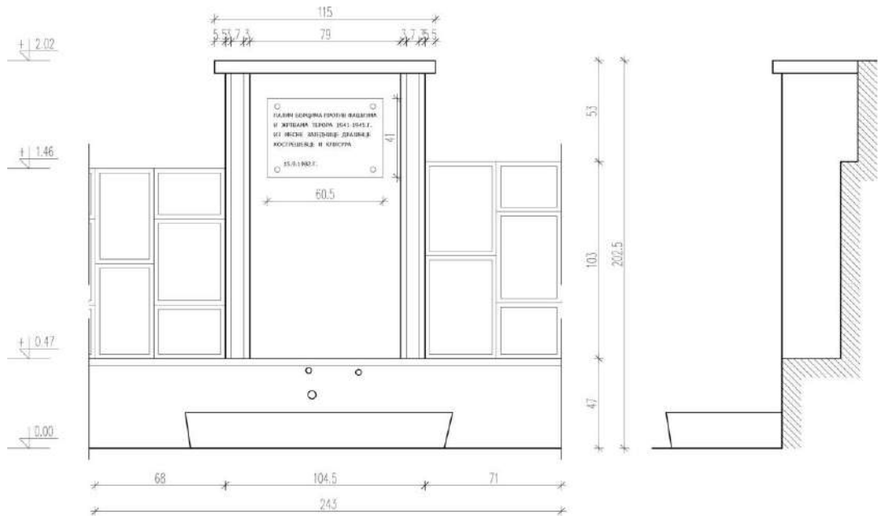

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:

- Проверити и поправити инсталације довода и одвода воде, чесму оспособити за коришћење.
- Обновити зидане делове чесме, у свему по узору на постојеће стање, уз поновну израду завршног слоја од вештачког камена. Металну ограду санирати и префарбати бојом за метал или израдити нову.
- Гранитну плочу са натписом заштитити током трајања радова на спомен чесми, пажљиво очистити и текст ретуширати одговарајућом бојом за камен.
- Простор у непосредној близини спомен чесме и плато испред уредити на начин да се у највећој мери истакне вредност споменика и амбијента.
- Спроводити редовно одржавање простора у непосредној близини спомен чесме.
- Спроводити редовно одржавање писаних и других ознака на спомен плочи да би били видљиви и читки.
- Спроводити неговање и обнављање засада, зеленила и цвећа.
- Уколико на споменику настану промене и оштећења о томе се обавештава надлежни орган општине Сурдулица

Планирати урбанистичко и архитектонско решењена да се у највећој мери истакне вредност споменика и амбијента и простор оплемени формирањем одмаралишта, са клупама за предах и сл.

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: И. Цветковић, А. Никшић, Ђ. Стошић
Технички цртеж: Л. Динић
Датум обиласка: 24.11.2020. године

КОЛУНИЦА

34. **Спомен плоча на месту старе карауле “Крвави камен”,** на к.п. бр. 150 КО Колуница (N: 4727170 E: 619349) (Други светски рат)

СПОМЕН ПЛОЧА
“КРВАВИ КАМЕН” Колуница

АДРЕСА: Колуница - спомен плоча на месту старе карауле “Крвави камен”, налази се на к.п. бр. 150 КО Колуница (Други светски рат)
ГПС координате: N: 4727170 E: 619349

ОПИС:
Спомен плоча је постављена од стране бораца Сурдулице. Плоча је постављена на бетонском постаменту димензија 100x50x30cm, димензије плоче су 40x40cm. На плочи је уграviран следећи текст:

КАРАУЛА
КРВАВИ КАМЕН

6. април 1941. Борци Сурдулице

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:
- Спомен плоча се налази у добром стању. Нису потребне интервенције
- Спроводити редовн одржавање које подразумева одржавање писаних и других ознака на спомен плочи
- Омогућити што бољу видљивост спомен плоче.
- Уколико на спомен плочи настану промене и оштећења месна заједница о томе обавештава надлежни орган општине Сурдулица
- Поставити путоказ који се односи на локацију спомен плоче.

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили:
Ђ. Стошић, И. Цветковић, А. Никшић
Датум обиласка: децембар 2020. године

МАСУРИЦА

35. **Спомен парк посвећен палим борцима од 1912-1918. и 1941-1945. године и жртвама фашистичког терора** налази се у центру села, у близини задружног дома на к.п. бр. 2808 КО Масурица (N: 4724151 E: 595349) (Балкански, Први и Други светски рат)
36. **Спомен плоча на згради сеоског задружног дома,** на к.п. бр. 2808 КО Масурица (N: 4724110 E: 595395) (Други светски рат)
37. **Спомен плоча на кући Настаса Дојчиновића,** на к.п. бр. 3828 КО Масурица (N: 4724137 E: 595247) (Други светски рат)
38. **Заједнички гроб погинулих мученика у НАТО бомбардовању на масуричком гробљу,** налази се на масуричком гробљу, на к.п. бр. 960 КО Масурица (N: 4725858 E: 595162) (НАТО бомбардовање)

МАСУРИЦА - ЈАСЕНОВАЦ

39. **Спомен чесма посвећена оснивању НОП одреда "Сима Погачаревић" на месту Јасеновац** - налази се на к.п. бр. 4240 КО Масурица (N: 472517 E: 595008) (Други светски рат)

СПОМЕН ПАРК ПОСВЕЋЕН ПАЛИМ БОРЦИМА ОД 1912-1918. И 1941-1945. ГОДИНЕ И ЖФТ МАСУРИЦА

АДРЕСА: село Масурица - **Спомен парк посвећен палим борцима од 1912-1918. и 1941-1945. године и жртвама фашистичког терора** налази се у центру села, на к.п. бр. 2808 КО Масурица
ГПС координате: N: 4724151 E: 595349

ОПИС СПОМЕНИКА:
Споменик је откривен 13. септембра 1978. године.
Спомен парк са централним спомеником и бином налази се у центру села, у близини задружног дома. Простор спомен парка налази се у солидном стању, зелене површине се релативно добро одржавају, постављени су урбани мобилијари за игру деце и за седење, а споменик је позициониран као централна фигура парка.
Непосредну околину наружава незавршена зграда дома културе која се налази у позадини, са северозападне стране.
Споменик се састоји од платоа, који је у односу на ниво парка подигнут за три висине степеника. Симетрично у односу на плато постављена је централна кула споменика, димензија у основи 1,3x1,3m, која у нивоу очију има постављену плочу у бакрорезу са ратним представама, димензија 147x54,5cm, а дебљине 1,5cm.
Са леве и десне стране платоа налазе се по три вертикалне призме, висине 170cm, на чијим предњим странама су причвршћене гранитне плоче димензија 150x47x3.5cm са уклесаном посветом и именима палих бораца и жртава.

Споменик је пројектовао црнотравски архитекта Часлав Виденовић.

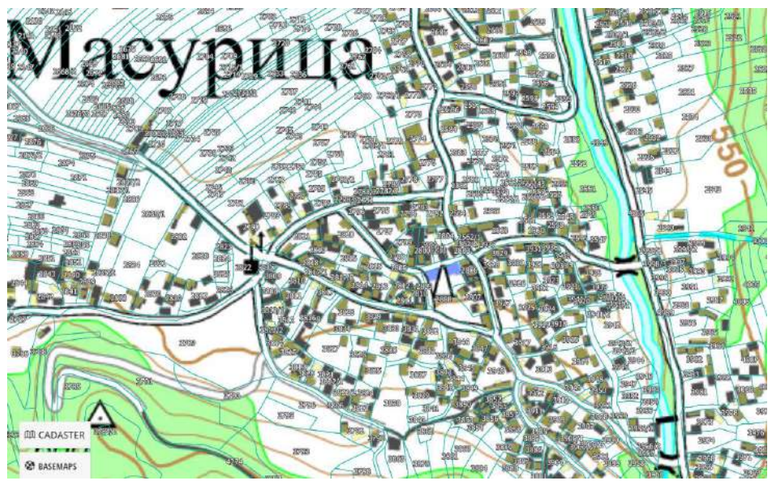

ИСТОРИЈСКИ ПОДАЦИ:

У Првом светском рату из Масурице пало је 70 ратника. У Народно ослободилачком рату учествовало је 268 бораца, 27 је погинуло у борби, под фашистичким терором пало је 80 мештана.
Током Другог светског рата Масурица је више пута паљена, а становници константно малтретирани од стране бугарске полиције и војске.
Дана 13. септембра 1943. бугарски фашисти су на најбруталнији начин, не бирајући узраст и пол, зверски дотукли (стрељањем, паљењем и свирепим убијањем бајонетима) 47 недужних становника у овом селу које се издвајало по пољопривредном задругарству и напредним идејама.

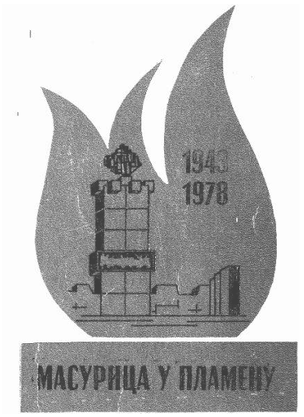

Градимир Николић, Масурица у Пламену, Сурдулица 1978.

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: И. Цветковић, А. Никшић, Ђ. Стошић
Технички цртеж: Л. Динић
Датум обиласка: 24.12.2020. године

СПОМЕН ПАРК ПОСВЕЋЕН ПАЛИМ БОРЦИМА ОД 1912-1918. И 1941-1945. ГОДИНЕ И ЖФТ МАСУРИЦА

АДРЕСА: село Масурица - **Спомен парк посвећен палим борцима од 1912-1918. и 1941-1945. године и жртвама фашистичког терора** налази се у центру села, на к.п. бр. 2808 КО Масурица
ГПС координате: N: 4724151 E: 595349

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:

- Спомен парк посматрати као централни елемент села Масурица и све интервенцији подредити унапређењу изгледа и амбијента простора
- Планским мерама не смеју бити угрожени интегритет и споменичка својства простора, већ је потребно створити оптималне услове за чување и трајну заштиту и презентацију меморијала.
- Спроводити редовно одржавање простора спомен парка и окружења.
- Редовно вршити чишћење корова и смећа, спроводити негу зелених површина и редовно кошење траве непосредне околине.
- Потребно је уклонити неадекватне садржаје у близини споменичког комплекса и формирати амбијент који је у складу са његовим значајем и споменичким вредностима.
- Спровести конзерваторско-рестаураторске активности мањег обима, са циљем да се споменику врати првобитан изглед и поправе оштећени елементи.
- Спроводити редовно одржавање писаних и других ознака на спомен плочама.
- Уколико на споменику настану промене и оштећења о томе се обавештава надлежни орган општине Сурдулица

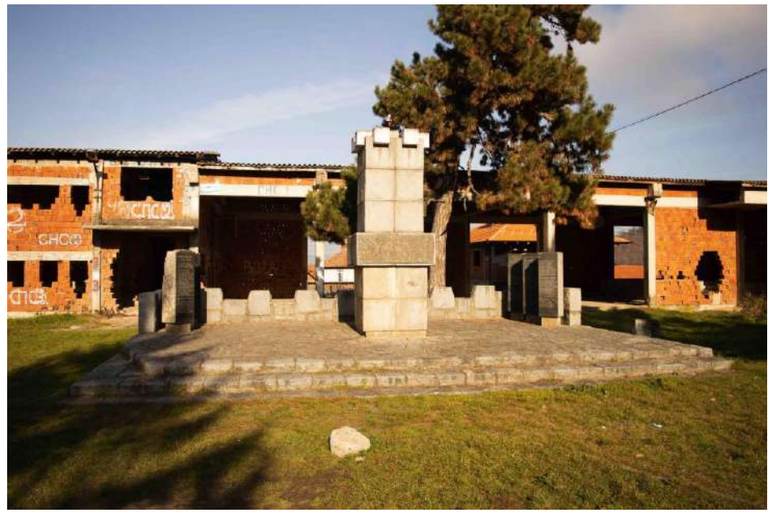

ТЕХНИЧКИ ЦРТЕЖ и ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

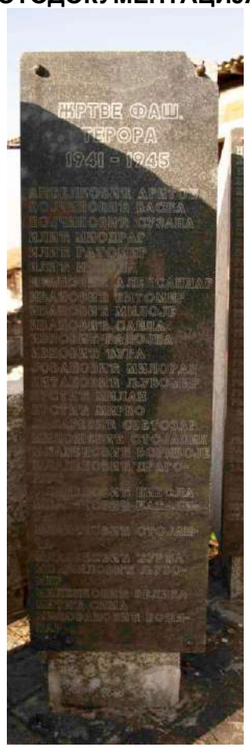

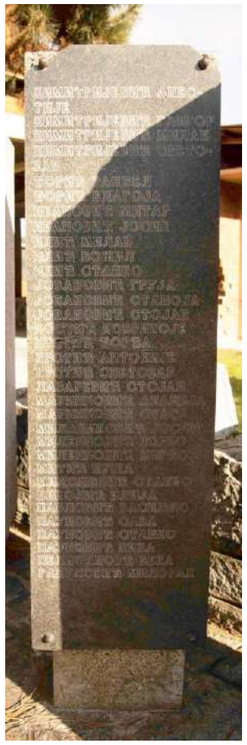

ПАЛИ БОРЦИ НОБ
1941 - 1945

ВУЧКОВИЋ НОВИЦА
ДОЈЧИНОВИЋ НОВИЦА
ДИМИТРИЈЕВИЋ БОЖИДАР
ЂОРИЋ МИОДРАГ
ИВКОВИЋ СРЕТЕН
ЛАЗАРЕВИЋ С. СТАНКО
ЛАЗАРЕВИЋ М.СТАНКО
ЛАЗАРЕВИЋ М. ПЕРСА
МОМЧИЛОВИЋ СТОЈАН
НАНДОР ЈУЛИЈЕ
ПАВЛОВИЋ БОРА
ПЕТКОВИЋ ДРАГИ
ПЕЛИФАНОВИЋ ВЕЛЕ
ПЕЛИФАНОВИЋ ЛАЗАР
РИСТИЋ ВОЈИСЛАВ
СТАНКОВИЋ ГРАДИМИР
СТАНКОВИЋ ЦВЕТКО
СТАНКОВИЋ ЦИЦА
СТОЈАНОВИЋ ГЛИГОРИЈЕ
СТОЈАНОВИЋ Ђ. МИЛУТИН
СТОЈАНОВИЋ М. МИРКО
ТАСИЋ СТРУМКА
ТРАЈКОВИЋ ДОБРИ
ТРАЈКОВИЋ ГРАДИМИР
ЦВЕТКОВИЋ МИРКО
ЦВЕТКОВИЋ МЛАДЕН
МИЛОВАНОВИЋ МИЛЕ

ЖРТВЕ ФАШ. ТЕРОРА
1941 - 1945

АНЂЕЛКОВИЋ АРИТОН
ДОЈЧИНОВИЋ ВАСКА
ДОЈЧИНОВИЋ СУЗАНА
ИЛИЋ МИОДРАГ
ИЛИЋ РТОМИР
ИЛИЋ НИКОЛА
ИВАНОВИЋ АЛЕКСАНДАР
ИВАНОВИЋ ВИТОМИР
ИВАНОВИЋ МИЛОЈЕ
ИВАНОВИЋ САНДА
ИВКОВИЋ РАДОЈКА
ИВКОВИЋ ЂУРА
ЈОВАНОВИЋ МИЛОРАД
КИТАНОВИЋ ЉУБОМИР
КРСТИЋ МИЛН
КРСТИЋ МИРКО
ЛАЗАРЕВИЋ СВЕТОЗАР
МИЛОШЕВИЋ СТОЈАДИН
МЛАДЕНОВИЋ БОРИВОЈЕ
МЛАДЕНОВИЋ ДРАГОЉУБ
МЛАДЕНОВИЋ НИКОЛА
МЛАДЕНОВИЋ НАТАЛИЈА
МЛАДЕНОВИЋ СТОЈАНЧА
МЛАДЕНОВИЋ ЂУРЂА
МОМЧИЛОВИЋ ЉУБОМИР
МИЛЕНКОВИЋ ВЕЛИКА
МИТИЋ СИМА
МИЛОВАНОВИЋ БОЖИДАР

МИТИЋ МИЛОШ
МИЛОВАНОВИЋ ВЕЛИМИР
МИЛОВАНОВИЋ ЧЕДОМИР
НИКОЛИЋ ВАСИЉКО
НИКОЛИЋ ВИДОСАВ
НИКОЛИЋ СПАСА
ПАВЛОВИЋ ВЕЛИМИР
ПАУНОВИЋ ДРАГУТИН
ПЕЛИФАНОВИЋ НАЗИФ
РИСТИЋ МЛАДЕН
РИСТИЋ МЛАДЕНА
РИСТИЋ МИЛИВОЈЕ
РИСТИЋ АЛЕКСА
РИСТИЋ ЛЕПОСАВА
РИСТИЋ СТОЈАДИН
РИСТИЋ АКСЕНТИЈА
РИСТИЋ ДРАГУТИН
РИСТИЋ ВЕЛИКА
РИСТИЋ СТОЈАНКА
РИСТИЋ ПЕТАР
РИСТИЋ МИЛЕВА
РИСТИЋ СИМА
РИСТИЋ РАДА
РИСТИЋ ВЕРИЦА
РИСТИЋ МИЛАН
РИСТИЋ ЖИВКА
РИСТИЋ СТАНИМИР
РИСТИЋ БОРИВОЈЕ
РАДОВАНОВИЋ АЛЕКСА
РАДОВАНОВИЋ СВЕТОЗАР
РАДУЛОВИЋ МИЛОРАД
СТАНКОВИЋ ВАСИЛИЈЕ
СТАНКОВИЋ Б.ЈЕЛИСАВЕТА
СТАНКОВИЋ М. САВЕТА

РИСТИЋ ОЛГА
РИСТИЋ АЛЕКСАНДАР
СТАНОЈЕВИЋ СРЕТА
СТАНКОВИЋ РАДОВАН
СТАНКОВИЋ ДРАГОЉУБ
СТАНКОВИЋ СТАМЕН
СТАНКОВИЋ С. МИЛЕВА
СТАНКОВИЋ С. СТОЈАДИН
СТАНКОВИЋ ЉУБИСАВ
СТАНКОВИЋ ЉУБОМИР
СТАНКОВИЋ Љ. ДУШАН
СТАНКОВИЋ БОШКО
СТАНКОВИЋ Т. СТОЈАДИН
СТОЈАНОВИЋ М. СТОЈАН
СТОЈАНОВИЋ ВОЈИСЛАВ
СТОЈАНОВИЋ СТАНКО
СТОИЉКОВИЋ ТРАЈКО
ТАСИЋ АНДРЕЈА
ЦВЕТКОВИЋ АРСА
СТОЈАНОВИЋ СТАМЕНА
СТОЈАНОВИЋ РУЖА

ПАЛИ РАТНИЦИ
1912-1918

АРИЗАНОВИЋ ВЕЛИМИР
АНЂЕЛКОВИЋ КОСТА
АНЂЕЛОВИЋ СТОЈАН
АНЂЕЛКОВИЋ БОЖИДАР
ВЕЉОВИЋ СТАНОЈКО
ВУЧКОВИЋ КОСТА
ДОЈЧИНОВИЋ МИЛОРАД

ДИМИТРИЈЕВИЋ АНЕСТИЈЕ
ДИМИТРИЈЕВИЋ ГЛИГОР
ДИМИТРИЈЕВИЋ МИЛАН
ДИМИТРИЈЕВИЋ СВЕТОЗАР
ЂОРИЋ РАНЂЕЛ
ЂОРИЋ БЛАГОЈА
ИВАНОВИЋ МИТАР
ИВАНОВИЋ ЈОСИП
ИЛИЋ МИЛАН
ИЛИЋ БОЖИЛ
ИЛИЋ СТАНКО
ЈОВАНОВИЋ ГРУЈА
ЈОВАНОВИЋ СТАНОЈА
ЈОВАНОВИЋ СТОЈАН
КОСТИЋ ДОБРИВОЈА
КРСТИЋ ЂОРЂА
КРСТИЋ АНТОНИЈЕ
КРСТИЋ СВЕТОЗАР
ЛАЗАРЕВИЋ СТОЈАН
МРИНКОВИЋ АНАКИЈА
МАРИНКОВИЋ СПАСА
ИЛАДИНОВИЋ ЈОСИМ
МИЛЕНКОВИЋ ЗОРКО
МИЛЕНКОВИЋ МИРКО
МИТИЋ НУША
МИЛОШЕВИЋ СТАНКО
НИКОЛИЋ ИЛИЈА
ПАВЛОВИЋ ВАСИЉКО
ПАУНОВИЋ САВА
ПАУНОВИЋ СТАНКО
ПАУНОВИЋ ДИКА
ПЕЛИФАНОВИЋ БЕКА
РАДУЛОВИЋ МИЛОРАД

РАДУЛОВИЋ СТАНКО
РИСТИЋ ЉУБОМИР
РИСТИЋ СТАМЕН
РИСТИЋ БОЖИЛ
РИСТИЋ СТОЈИМЕН
РАДОВАНОВИЋ НЕСТОР
РАДОВАНОВИЋ СТИЈАН
РАДОВАНОВИЋ ПЕТАР
РАДОВАНОВИЋ МИЛАН
РАДОВАНОВИЋ БОЖИДАР
СТОЈАНОВИЋ НИОЛА
СТОЈАНОВИЋ СТОЈАН
СТОЈАНОВИЋ ВЕЛИН
СТОЈАНОВИЋ АРСА
СТАНКОВИЋ ЛАЗАР
СТАНКОВИЋ ВЕЛИЧКО
СТАНКОВИЋ ПЕТРОНИЈА
СТАНКОВИЋ МИЛОЈА
СТАНКОВИЋ КОСТА
СТАНКОВИЋ МИХАЈЛО
СТАНКОВИЋ СТАНКА
СТАНОЈЕВИЋ СТАНКО
СТОЈИЉКОВИЋ РИЗА
СТОЈИЉКОВИЋ ДРАГОЉУБ
СТОЈИЉКОВИЋ ВЕЛИН
СТОЈИЉКОВИЋ СТОЈАН
СТИЧИЋ ВЕЛИМ
ТРОЈАНОВИЋ ТРЕНЧА
ЦВЕТКОВИЋ АНДОН
ЦВЕТКОВИЋ МИЛОЈА

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: И. Цветковић, А. Никшић, Ђ. Стошић
Технички цртеж: Л. Динић
Датум обиласка: 24.12.2020. године

СПОМЕН ПАРК ПОСВЕЋЕН ПАЛИМ БОРЦИМА ОД 1912-1918. И 1941-1945. ГОДИНЕ И ЖФТ МАСУРИЦА

АДРЕСА: село Масурица - **Спомен парк посвећен палим борцима од 1912-1918. и 1941-1945. године и жртвама фашистичког терора** налази се у центру села, на к.п. бр. 2808 КО Масурица
ГПС координате: N: 4724151 E: 595349

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

ТЕХНИЧКИ ЦРТЕЖ:

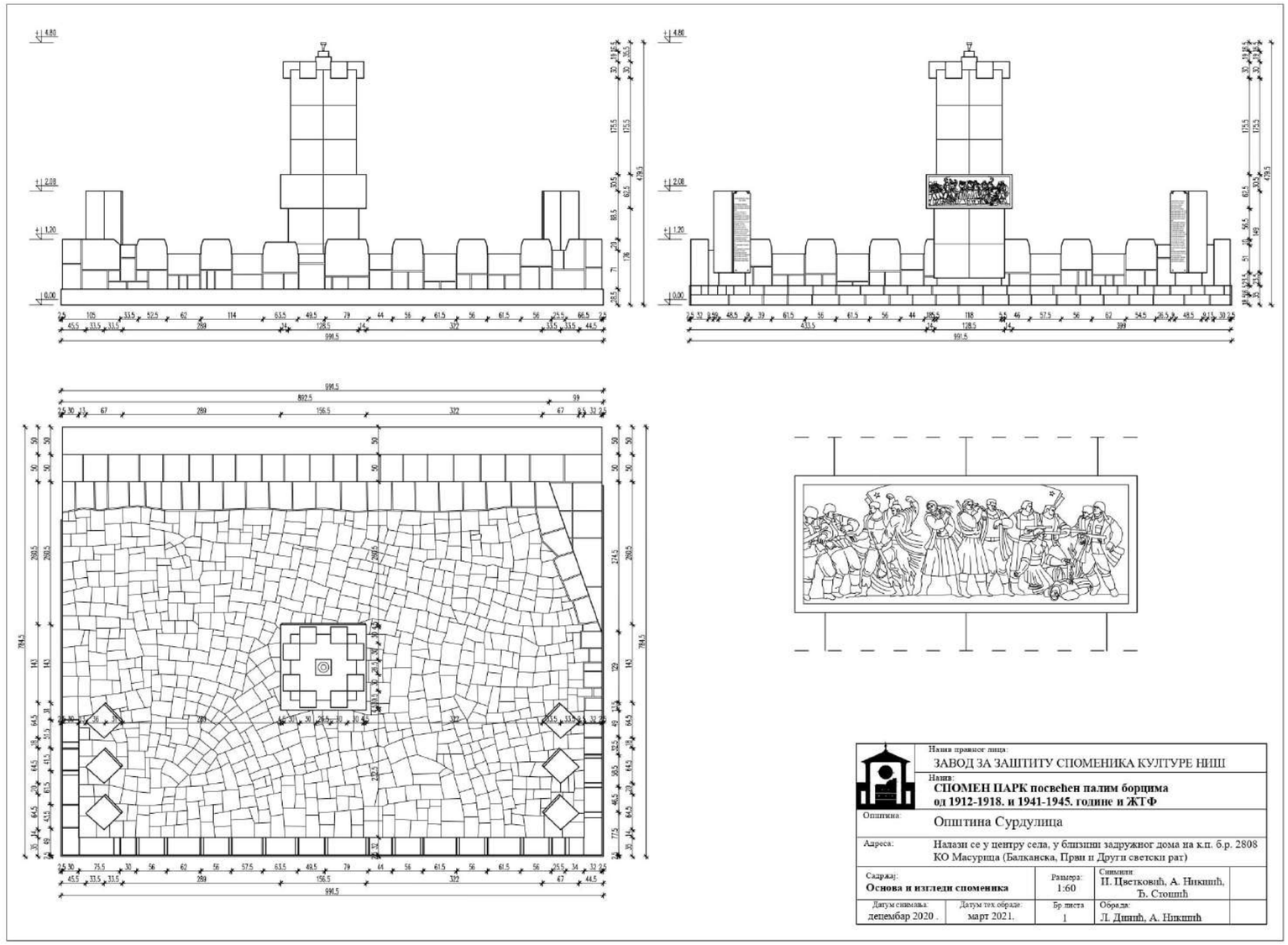

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: И. Цветковић, А. Никшић, Ђ. Стошић
Технички цртеж: Л. Динић
Датум обиласка: 24.12.2020. године

СПОМЕН ПЛОЧА НА ЗАДРУЖНОМ ДОМУ Масурица

АДРЕСА: Масурица - спомен плоча, налази се на згради сеоског задружног дома, на к.п. бр. 2808 КО Масурица (Други светски рат)
ГПС координате: N: 4724110 E: 595395

ОПИС:
Спомен плоча је постављена на згради сеоског задружног дома, који се налази у веома лошем стању. Плоча димензија 80x61 cm, са петокраком изнад умазана је бојом и слабо читљива:

Село Масурица
дало је у току НОР многе борце и активисте и поднело многе жртве. 1941 јуна месеца истакнути партијски радник, друг Сима Погачаревић одржао је директивни састанак за политички рад у масама и формиран иницијативни одбор, који је активно радио на окупљању родољуба око НОП.
1943. године августа и септембра због сталне активне сарадње и помоћи НОП-у и одласка већег броја људи у одред, бугарски фашисти су на зверски начин живе спалили и убили 78 лица, запалили 20 кућа и преко 40 других зграда. У јединицама НОБ погинуло је 17 бораца из овог села.
јуна 1951. год Савез бораца НОР Масурица

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:
- Плочу са текстом пажљиво очистити од наслага боја и нечистоћа, импрегнирати и заштитити. Текст ретуширати одговарајућом бојом за камен.
- Омогућити што бољу прегледност спомен плоче, не дозвољавати засађивање дрвећа или постављање високих ограда.
- Предузети мере за заштиту и санацију зграде задружног дома.
- Уколико на спомен плочи настану промене и оштећења месна заједница о томе обавештава надлежни орган општине Сурдулица

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили:
Ђ. Стошић, И. Цветковић, А. Никшић
Датум обиласка: децембар 2020. године

СПОМЕН ПЛОЧА на кући Настаса Дијчиновића, Масурица

АДРЕСА: Масурица - Спомен плоча на кући Настаса Дојчиновића, на к.п. бр. 3828 КО Масурица (Други светски рат)

ГПС координате: N: 4724137 E: 595247

ОПИС:
Спомен плоча је израђена од белог мермера. На плочи је нечитљив текст следеће садржине:

☆

ЗАДУЖБИНА
НАСТАСА ДОЈЧИНОВИЋА
На темељима спаљене куће за фашисте подигнуо је нову стамебену зграду као животну потребу да мучене породице….**РАСТУМАЧИТИ ТЕКСТ**..Био је учесник…..у рату од 1941-145-представник среског...
……..на ослобођеној територији те је као учесник у послератној изградњи земље...пензионер као такав умро

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:

- Плочу са текстом пажљиво очистити од наслага боја и нечистоћа, импрегнирати и заштитити. Текст растумачити и ретуширати одговарајућом бојом за камен.
- Омогућити што бољу прегледности спомен плоче.
- Уколико на спомен плочи настану промене и оштећења месна заједница о томе обавештава надлежни орган општине Сурдулица

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили:
Ђ. Стошић, И. Цветковић, А. Никшић
Датум обиласка: децембар 2020. године

ЗАЈЕДНИЧКИ ГРОБ ПОГИНУЛИХ МУЧЕНИКА У НАТО БОМБАРДОВАЊУ НА МАСУРИЧКОМ ГРОБЉУ

АДРЕСА: Масурица - налази се на масуричком гробљу, на к.п. бр. 960 КО Масурица (НАТО бомбардовање)
ГПС координате: N: 4725858 E: 595162

ОПИС:
Заједнички гроб погинулих мученика 1999. године у НАТО бомбардовању налази се у оквиру масуричког гробља на североисточној страни.
Гроб је зарастао у коров и неодржава се, а шибље и грање непримерено је набацано преко гробнице.
Гробно место је димензија око 15x4m, са крстом од гранита и текстом следеће садржине:

СУРДУЛИЧКИМ МУЧЕНИЦИМА ПОГИНУЛИМ У ЗЛОЧИНАЧКОМ БОМБАРДОВАЊУ НАТО АГРЕСОРА НА САНАТОРИЈУМ У ПОНОЋ 30.05.1999. ГОДИНЕ.

Гроб је обложен гранитним плочама на којима су записана имена погинулих.

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:
- Простор гроба и непосредне околине раскрчити од растиња и набацаног шибља.
- Обезбедити достојанствен изглед и приступ гробу у форми пијететне стазе.
- Омогућити бољу прегледност гроба, не дозвољавати засађивање дрвећа или постављање високих ограда.
- Уколико на гробу настану промене и оштећења месна заједница о томе обавештава надлежни орган општине Сурдулица

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

ЗЗСК Ниш, 2020. И 2013. године

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили:
Ђ. Стошић, И. Цветковић, А. Никшић
Датум обиласка: децембар 2020. године

СПОМЕН ЧЕСМА ПОСВЕЋЕНА ОСНИВАЊУ НОП ОДРЕДА “СИМА ПОГАЧАРЕВИЋ” У ШУМИ ЈАСЕНОВАЦ

АДРЕСА: Спомен чесма посвећена оснивању НОП одреда “Сима Погачаревић” на пропланку у шуми Јасеновац - налази се на к.п. бр. 4240 КО Масурица
ГПС координате: N: 472517 E: 595008

ОПИС СПОМЕНИКА:

Врањски народноослободилачки партизански одред “Сима Погачаревић” формиран је 18. септембра 1942. године у шуми Јасеновац код села Масурице. У одреду је било 36 бораца.
Прва спомен чесма на месту званом Јасеновац која сведочи о оснивању НОП одреда “Сима Погачаревић” подигнута је 1951. године, а друга је подигнута 1982. године, обележавајући четрдесетогодишњицу његовог оснивања.
Текст на спомен чесми из 1951. године гласи:

☆

СЕПТЕМБРА 1942. ГОД ФОРМИРАНА ЈЕ КОД ЧЕСМЕ I ПАРТИЗАНСКЕ ЧЕТЕ У СРЕЗУ МАСУРИЧКОМ

У БОРБАМА ПРОТИВ ФАШИСТИЧКОГ ОКУПАТОРА И ДОМАЋИХ ИЗДАЈНИКА ПАЛИ СУ КАО БОРЦИ

1942. ГОД
НОВИЦА ДОЈЧИНОВИЋ
ЂНПРА СТОЈАНОВИЋ
ВЛАДИМИР БОШЊАК
МИРКО СТОЈАНОВИЋ
ВЕЛИМИР МИТИЋ
СТОЈАН СТАМЕНКОВИЋ
ДРАГИ ЈАНКОВИЋ
1943
АЛЕКСАНДАР СТОЈАНОВИЋ
МИРКО СОТИРОВИЋ
ТОМА ИВАНОВИЋ
ВЕЛИБОР СТАЈИЋ 1944 ГОД
7 VII 1951 ГОД САВЕЗ БОРАЦА НОР

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:

- Околину спомен чесме очистити од растиња и одржавати уредном.
- Спомен чесму третирати конзерваторским поступцима уз примену принципа од мање инвазивног ка инвазивнијим методама.
- Извршити пажљиво чишћење механичким и хемијским средствима, уз обавезно третирање одговарајућим биоцидима и хербицидима како би се уклонили сви видови биолошке колонизације.
- Текст на спомен чесми пажљиво очистити, ретуширати одговарајућом бојом за камен, чесму импрегнирати и заштитити.
- Спроводити редовно одржавање које подразумева и одржавање писаних и других ознака у видљивом и читком стању.
- Уколико на спомен чесми настану промене и оштећења о томе се обавештава надлежни орган општине Сурдулица

ТЕХНИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА:

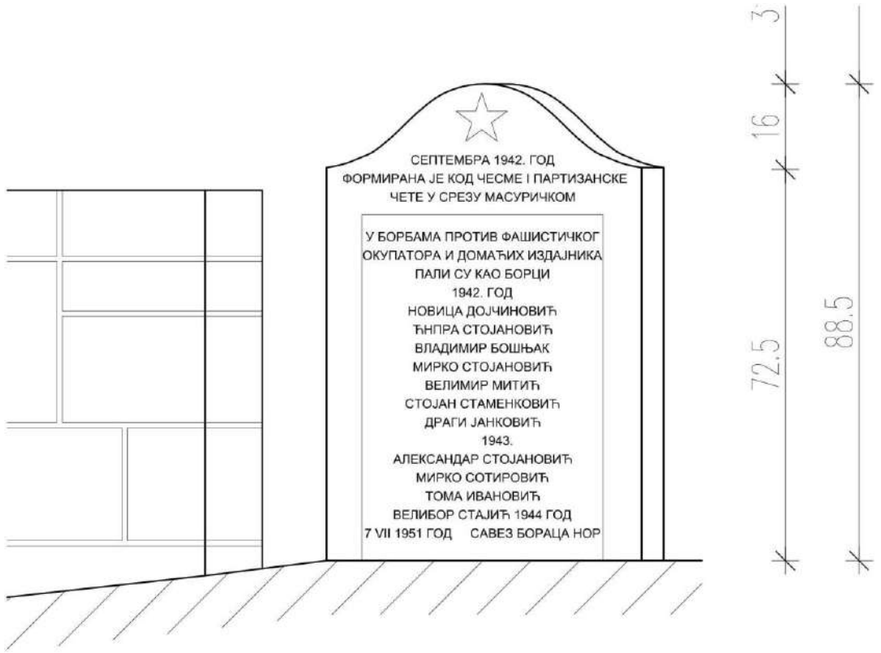

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

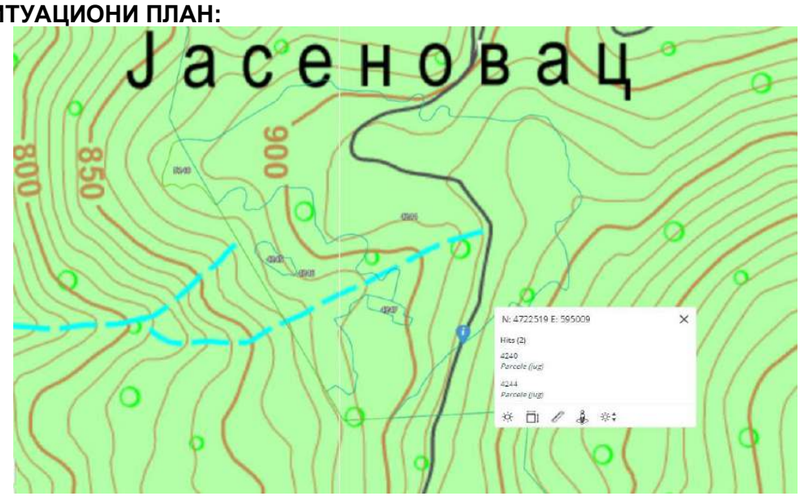

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: Ђ. Стошић, А. Никшић
Технички цртеж: Л. Динић
Датум обиласка: 08.03.2021. године

СПОМЕН ЧЕСМА ПОСВЕЋЕНА ОСНИВАЊУ НОП ОДРЕДА “СИМА ПОГАЧАРЕВИЋ” НА МЕСТУ ЈАСЕНОВАЦ

АДРЕСА: Спомен чесма посвећена оснивању НОП одреда “Сима Погачаревић” на пропланку у шуми Јасеновац - налази се на к.п. бр. 4240 КО Масурица
ГПС координате: N: 472517 E: 595008

ОПИС СПОМЕНИКА:
Врањски НОП одред “Сима Погачаревић” формиран је 18.септембра 1942. године у шуми Јасеновац код села Масурице. У одреду је било 36 бораца.
Прва спомен чесма на месту званом Јасеновац, која сведочи о оснивању НОП одреда “Сима Погачаревић” подигнута је 1951. године, а друга је подигнута 1982. године, обележавајући четрдесетогодишњицу његовог оснивања. Састоји се од каменом озиданог хоризонталног зида, и вертикалног дела чесме обрађеног на исти начин.

Текст на спомен чесми из 1982 године:

НА ОВОМ ПРОПЛАНКУ 18.СЕПТЕМБРА
1942. ГОДИНЕ ФОРМИРАН ЈЕ ВРАЊСКИ
НОП Одред “СИМА ПОГАЧАРЕВИЋ”
СПОМЕН ОБЕЛЕЖЈЕ ПОДИЖЕ СЕ У
СЛАВУ ПАРТИЗАНСКОГ ОРУЖЈА,
ПОВОДОМ 40-ГОДИШЊИЦЕ ОДРЕДА
18.9.1982

Простор око спомен чесме је запуштен и неодржава се.

ТЕХНИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА:

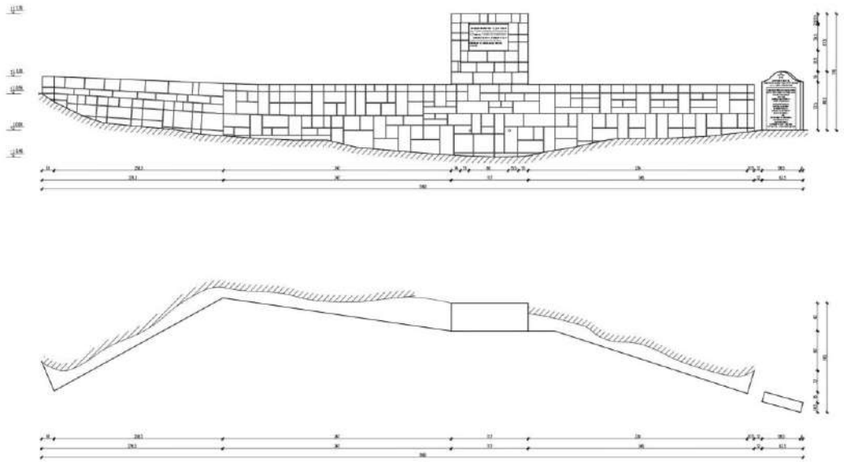

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:

- Околину спомен чесме очистити од растиња и одржавати у уредном стању.
- Инсталације водовода и канализације редовно одржавати.
- Спомен чесму санирати и рестаурирати на начин примерен изворном изгледу и амбијенту.
- Извршити пажљиво чишћење спомен чесме механичким и хемијским средствима, уз обавезно третирање одговарајућим биоцидима и хербицидима како би се уклонили сви видови биолошке колонизације.
- Текст на спомен плочи је видљив и у добром стању, али је потребно пажљиво очистити плочу, ретуширати одговарајућом бојом за камен, импрегнирати и заштитити.
- Спроводити редовно одржавање, које подразумева одржавање писаних и других ознака у видљивом и читком стању.
- Уколико на споменику настану промене и оштећења о томе се обавештава надлежни орган општине Сурдулица

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: Ђ. Стошић, А. Никшић
Технички цртеж: Л. Динић
Датум обиласка: 08.03.2021. године

МАЧКАТИЦА

40. **Спомен плоча на згради Основне школе,** на к.п. бр. 5207 КО Мачкатица (N: 4733123 E: 599230) (Други светски рат)
41. **Споменички комплекс,** налази се на к.п. бр. 5228 и 5227 КО Мачкатица (N: 4733279 E: 599119) (Други светски рат)
42. **Спомен биста посвећена Томи Ивановићу - Пери Мачкатовцу,** налази се на к.п. бр. 5228 и 5227 КО Мачкатица (N: 4733279 E: 599119) (Други светски рат)
43. **Спомен биста посвећена Боривоју Стаменковићу - Бори Леки,** налази се на к.п. бр. 5228 и 5227 КО Мачкатица (N: 4733279 E: 599119) (Други светски рат)
44. **Споменик на сеоском гробљу**, на к.п. бр. 3250 КО Мачкатица (N: 4733970 E: 597442) (Балкански, Први и Други светски рат)
45. **Гробно место Томе Ивановића,** налази се у оквиру сеоског гробља, на к.п. бр. 3246 КО Мачкатица (N: 4734009 E: 597465) (Други светски рат)
46. **Споменик посвећен изгинулим борцима 1913. године, у порти цркве на сеоском гробљу** у селу Мачкатица, на к.п. бр. 3114 КО Мачкатица (N: 4733983 E: 597418) (Балкански рат)

СПОМЕН ПЛОЧА НА ЗГРАДИ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ МАЧКАТИЦА

АДРЕСА: Мачкатица - спомен плоча, налази се на згради основне школе у Мачкатици - издвојено одељење ОШ Пера Мачкатовац, на к.п. бр. 5207 КО Мачкатица (Други светски рат)
ГПС координате: N: 4733123 E: 599230

ОПИС:
Спомен плоча је израђена од белог мермера, са сликом Томе Ивановића и уклесаним текстом обојеним црном бојом, следеће садржине:

ТОМА ИВАНОВИЋ -"ПЕРА МАЧКАТОВАЦ"
РОЂЕН 3.V 1923 Г. У МАЧКАТИЦИ.СТУПИО ЈЕ У НОБ 1941 год. ПОГИНУО ЈЕ КАО КОМАНДИР ПРВЕ ОМЛАДИНСКЕ ЧЕТЕ ДРУГОГ ЈУЖНОМОРАВСКОГ ОДРЕДА 18 X 1943 Г. У БОРБИ ПРОТИВ СЕДМОСТРУКО БРОЈНИЈЕГ БУГАРСКО-НЕМАЧКОГ ОКУПАТОРА.
ЗА НАРОДНОГ ХЕРОЈА ПРОГЛАШЕН 9.X 1953 ГОД.
У ЗНАК ЗАХВАЛНОСТИ,СПОМЕН ПЛОЧУ ПОДИЖУ: ОСНОВНА ШКОЛА "ПЕРА МАЧКАТОВАЦ", САВЕЗ БОРАЦА И ГРАЂАНИ СЕЛА МАЧКАТИЦЕ
4. ЈУЛИ 1966. Г.
МАЧКАТИЦА

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:
- Плочу са текстом и сликом пажљиво очистити од наслага боје и нечистоћа, импрегнирати и заштитити. Текст ретуширати одговарајућом бојом за камен.
- Уколико на спомен плочи настану промене и оштећења месна заједница о томе обавештава надлежни орган општине Сурдулица

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

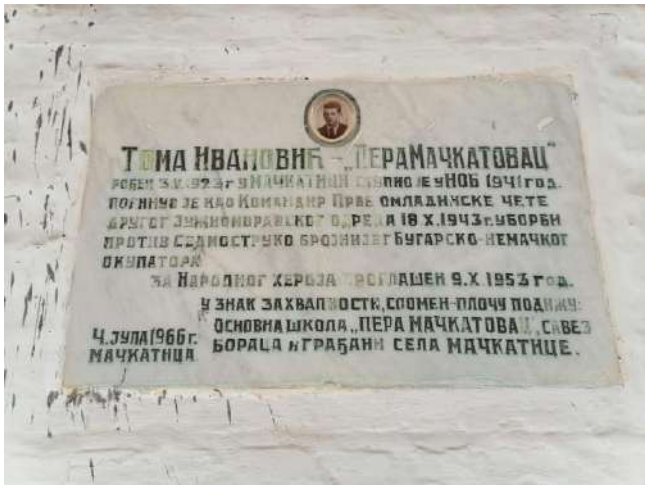

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили:
Ђ. Стошић, И. Цветковић, А. Никшић
Датум обиласка: новембар 2020. године

СПОМЕНИЧКИ КОМПЛЕКС:
СПОМЕН ЧЕСМА ПОСВЕЋЕНА ТОМИ ИВАНОВИЋУ
Мачкатица рудник

АДРЕСА: село Мачкатица рудник - споменички комплекс: спомен чесма посвећена народном хероју Томи Ивановићу, налази се на к.п. бр. 5228 и 5227 КО Мачкатица
ГПС координате: N: 4733279 E: 599119

ОПИС СПОМЕНИКА:
Спомен чесма посвећена народном хероју Томи Ивановићу налази се у оквиру спомен комплекса на излазу из насеља Мачкатица рудник, са десне стране пута за село Лебет.
Комплекс се састоји од парковског простора, спомен чесме и спомен бисти посвећених Томи Ивановићу, и Боривоју Стаменовићу. Простор спомен парка са чесмом, бистама, клупама и зеленилом се неодржава.
Чесма је озидана од камених квадера, дебљине 63cm и корита ширине 52cm. Чесма је величине 2,48 метара са спомен плочом од црног гранита следеће садржине:

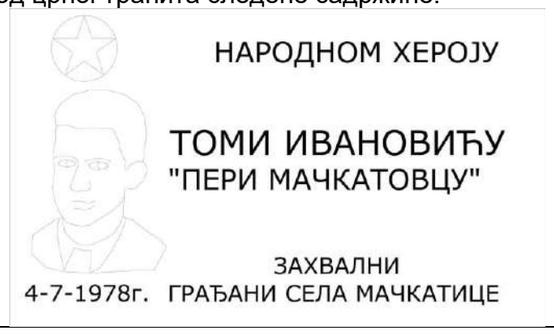

ТЕХНИЧКИ ЦРТЕЖ:

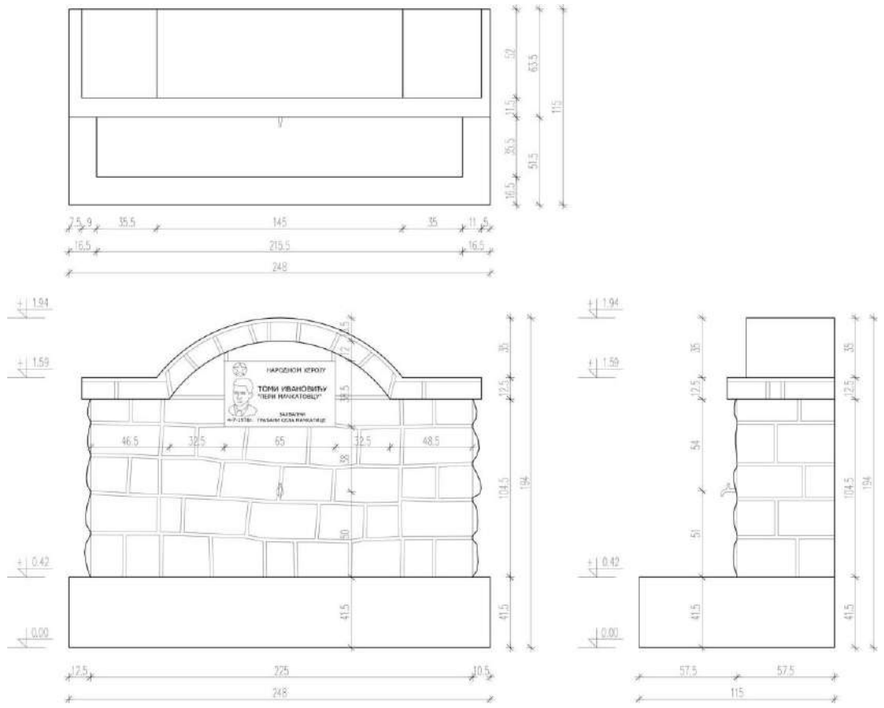

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

МЕРЕ ЗАШТИТЕ:
- Спомен чесма се налази у релативно лошем стању, камени квадери су од којих је сазидана су санирани, али су бетонски елементи корита и партера у стању пропадања.
- Чесма је у функцији али је простор, некада уређен као спомен парк са спомен чесмом, бистама, клупама и зеленилом, запуштен и неодржава се.
- Препорука је да се овај простор уреди на начин да се у највећој мери истакне вредност чесме, спомен бисти и амбијента.
- Спомен чесму санирати и рестаурирати на начин примерен изворном изгледу и амбијенту.
- Текст на спомен плочи је видљив и у добром стању. Уколико је потребно пажљиво очистити, ретуширати одговарајућом бојом за камен, импрегнирати и заштитити.
- Спроводити редовно одржавање, које подразумева одржавање писаних и других ознака у видљивом и читком стању.
- Уколико на споменику настану промене и оштећења о томе се обавештава надлежни орган општине Сурдулица.

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: И. Цветковић, А. Никшић, Ђ. Стошић
Технички цртеж: Л. Динић
Датум обиласка: 24.11.2020. године

СПОМЕНИЧКИ КОМПЛЕКС:
СПОМЕН БИСТА ПОСВЕЋЕНА ТОМИ ИВАНОВИЋУ
Мачкатица рудник

АДРЕСА: Мачкатица рудник - **Спомен биста посвећена Томи Ивановићу**, налази се на к.п. бр. 5228 и 5227 КО Мачкатица (Други светски рат)

ГПС координате: N: 4733279 E: 599119

ОПИС СПОМЕНИКА:

Спомен биста посвећена народном хероју "Пери Мачкатовцу"- Томи Ивановићу (1924-1943) налази се у оквиру спомен парка. Тома Ивановић је након формирања Другог јужноморавског партизанског одреда, био постављен за командира Прве омладинске чете. Указом председника Федеративне Народне Републике Југославије Јосипа Броза Тита, 9. октобра 1953. године, проглашен је за народног хероја.

Спомен биста се састоји из каменог постамента правоугаоног облика у основи (40x40cm) и висине 140cm, из кога се уздиже попрсје Томе Ивановића у бронзи висине 50cm.

Простор спомен парка са чесмом, бистама, клупама и зеленилом је запуштен и неодржава се.

ТЕХНИЧКИ ЦРТЕЖ:

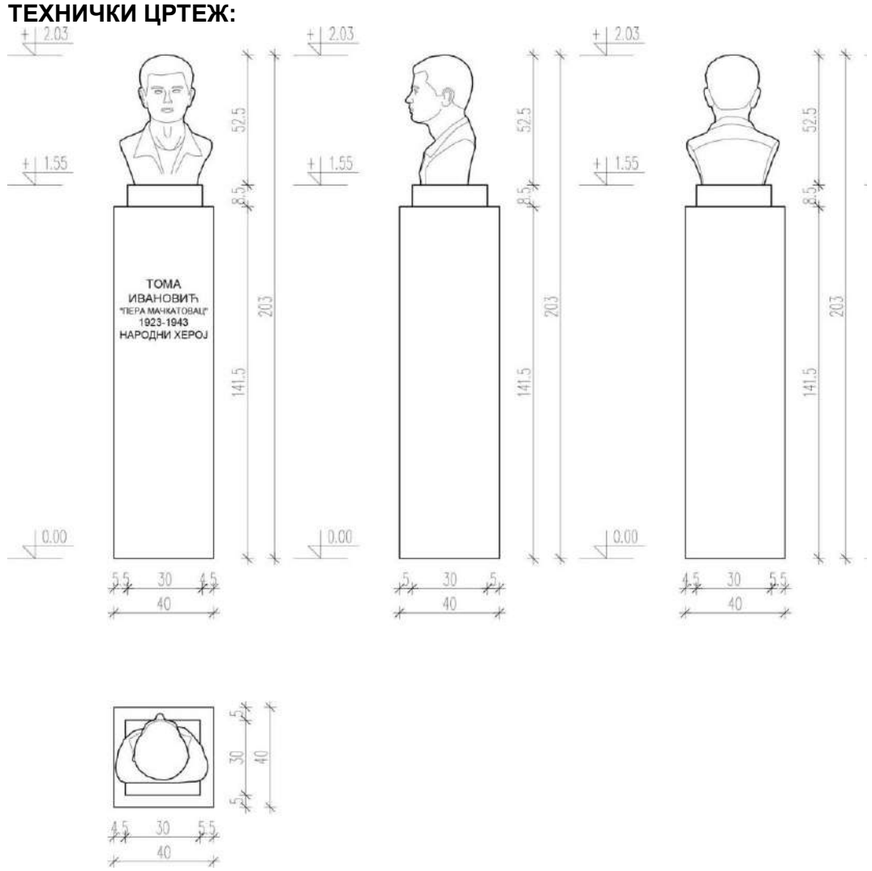

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:

- Спомен биста се налази у релативно добром стању, и сем санације мањих оштећења на бронзаној фигури нису потребне друге интервенције.
- Препорука је да се простор спомен комплекса/парка уреди на начин да се у највећој мери истакне вредност постојећих споменика и амбијента.
- Уколико на спомен бисти настану промене и оштећења о томе се обавештава надлежни орган општине Сурдулица

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: А. Никшић, Ђ. Стошић
Технички цртеж: Л. Динић
Датум обиласка: 29.11.2020. године

СПОМЕНИЧКИ КОМПЛЕКС:
СПОМЕН БИСТА ПОСВЕЋЕНА БОРИВОЈУ СТАМЕНОВИЋУ
Мачкатица рудник

АДРЕСА: Мачкатица рудник - **Спомен биста посвећена Боривоју Стаменковићу - Бори Леки**, налази се на к.п. бр. 5228 и 5227 КО Мачкатица (Други светски рат)

ГПС координате: N: 4733279 E: 599119

ОПИС СПОМЕНИКА:

Спомен биста посвећена првоборцу Боривоју Стаменовићу, са надимком Бора - Лека (1919-1942) налази се у оквиру спомен парка.
Боривоје Стаменовић је рођен у Мачкатици. Активно и организовано је радио за НОП од првих дана окупације. Борац врањског НОП одреда "Сима Погачаревић" и члан КПЈ. Погинуо је 8. октобра 1942. године.
Споменик се састоји из каменог постамента правоугаоног облика у основи (26x23cm), и висине 130+9cm, из кога се уздиже попрсје у бронзи Боре Леке, висине 50cm.

Простор спомен парка са чесмом, бистама, клупама и зеленилом је запуштен и неодржава се.

ТЕХНИЧКИ ЦРТЕЖ:

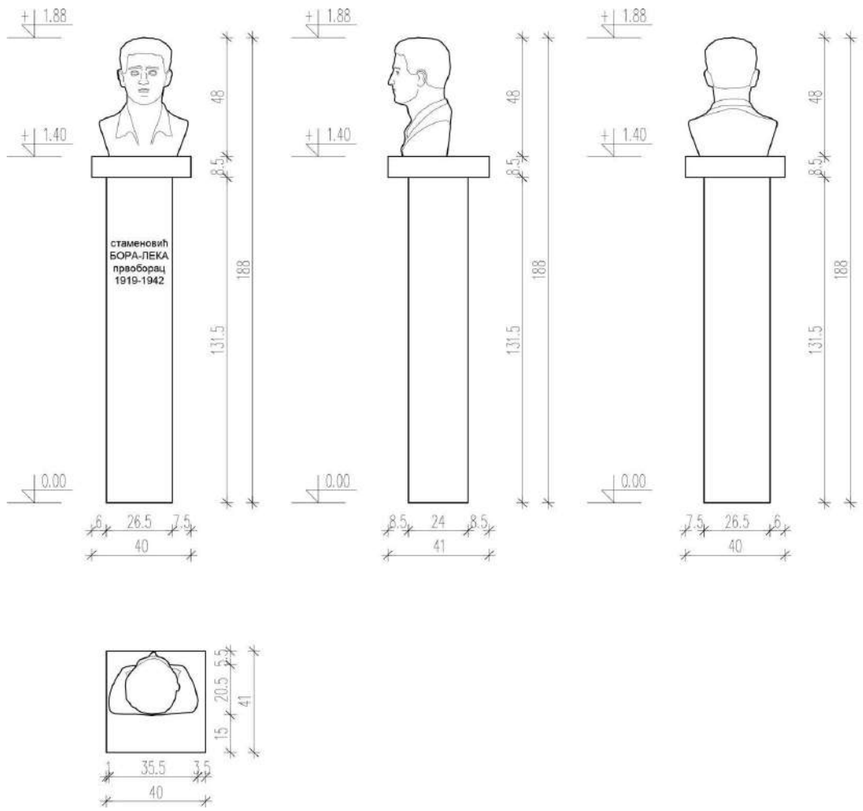

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:

- Спомен биста се налази у релативно добром стању, и сем санације мањих оштећења на бронзаној фигури нису потребне друге интервенције.
- Препорука је да се простор спомен парка уреди на начин да се у највећој мери истакне вредност споменика и амбијента.
- Уколико на спомен бисти настану промене и оштећења о томе се обавештава надлежни орган општине Сурдулица.

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: А. Никшић, Ђ. Стошић
Технички цртеж: Л. Динић
Датум обиласка: 29.11.2020. године

СПОМЕНИК НА СЕОСКОМ ГРОБЉУ
Мачкатица

АДРЕСА: село Мачкатица - **Споменик на сеоском гробљу**
налази се на к.п. бр. 3250 КО Мачкатица

ГПС координате: N: 4733970 E: 597442

ОПИС:
Простор око споменика је запуштен и зарастао у вегетацију, а зимзелено дрвеће је прерасло и заклонило споменик са свих страна.

Текст на споменику: ☆

БОРЦИМА ПОГИНУЛИМ У I СВЕТСКОМ РАТУ
ЈАНКОВИЋ ВЕЛИМИР, ТОНЧИЋ ЉУБЕН, ТОНЧИЋ МИХАЈЛО, СТАЈКОВИЋ МИЛОРАД, СТАЈКОВИЋ МИЛИЋ, ЗЛАТКОВИЋ СТОЈАДИН, ПЕТКОВИЋ РИСТА, ПЕТКОВИЋ МИЛАН, РИСТИЋ ЈОСИФ, РИСТИЋ ВЛАДИМИР, СТОЈКОВИЋ СТОЈИМЕН, ВЕСЕЛИНОВИЋ МЛАДЕН, ВЕСЕЛИНОВИЋ ЈОНА, СТОЈКОВИЋ ПЕТРОНИЈЕ, СТОЈКОВИЋ ДРАГА, СТОЈКОВИЋ МИЛОРАД, СТЕВАНОВИЋ РАДИВОЈЕ, СТЕВАНОВИЋ ДРАГУТИН, МИЛЕНКОВИЋ МИЛАН, МИЛОВАНОВИЋ САВА, ЂОРЂЕВИЋ СТОЈАН, --РАДИСАВЉЕВИЋ МИЛОШ, ВЕЛИМИРОВИЋ АВРАМ, НИКОЛИЋ МИЛОРАД, ПАВЛОВИЋ МИЛАН, СТОЈКОВИЋ САВА, ДИМИТРИЈЕВИЋ МАЊА, ЈОВИЋ МЛАДЕН, СТАНОЈЕВИЋ МИТАР, СТОЈКОВИЋ ВУКОВАР, ВЕСЕЛИНОВИЋ БОЈКО, ДИНЧИЋ МИРЧА, ДИНЧИЋ СВЕТОЗАР, ПЕТРОВИЋ ЦВЕТКО, ПЕТРОВИЋ ДРАГУТИН, РАДУЛОВИЋ МИЛАДИН, ПАУНОВИЋ МАНЧА, БЕЛИЋ СТАМЕНКО, БЕЛИЋ МАНАСИЈЕ, БЕЛИЋ КОСТАДИН, МАРКОВИЋ СИМОН, СТЕВАНОВИЋ НИКОЛА, РИСТИЋ МИАЈЛО, СТАНОЈЕВИЋ ЗАФИР, СТОЈКОВИЋ СТАМЕН, СТОЈКОВИЋ СТОЈАНЧА, СТОЈКОВИЋ МИХАЈЛО И 48Г И НИКОЛИЋ СТОЈАН
ПОДИЖУ ГРАЂАНИ СЕЛА МАЧКАТИЦЕ И ЛЕБЕДА
29 XI 1954 Г

СПОМЕН ☆ ПЛОЧУ

У ЗНАК СЕЋАЊА НА ТЕШКЕ АЛИ СЛАВНЕ ДАНЕ НАРОДНЕ РЕВОЛУЦИЈЕ И ЗАХВАЛНОСТ ПОГИНУЛИМ БОРЦИМА У НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКОЈ БОРБИ ОД 1941-1945

ИВАНОВИЋ Н. ТОМИ — СТАНОЈЕВИЋ Н. ЗЛАТАНУ
СТАМЕНОВИЋ Ј. БОРИВОЈУ — МИЉКОВИЋ Р. СТОЈАНЧИ
НИКОЛИЋ В. МИЛОРАДУ — ЦВЕТКОВИЋ Д. ДРАГОМИРУ
ТАСИЋ В. БОШКУ — ИВАНОВИЋ Љ. ГРАДИМИРУ
СТАНОЈЕВИЋ Ј. ВЛАДИ — СТОЈКОВИЋ А. ДАНИЛУ
ЦВЕТКОВИЋ М. БОРИСАВУ — МАРКОВИЋ С. БОРИВОЈУ
ПОДИЖУ ГРАЂАНИ СЕЛА МАЧКАТИЦЕ

****

текст на спомен плочи изнад:

СПОМЕН ☆ ПЛОЧУ

ЖРТВАМА ФАШИСТИЧКОГ ТЕРОРА
ПОГИНУЛИ У ДРУГОМ СВЕТСКОМ РАТУ 1941-1945.Г.
ЈОВАНОВИЋ МИХАЈЛУ — ТО__НЧИЋ ВЛАДИМИР
ИВАНОВИЋ РОСКИ — ДИНЧИЋ ВЛАЈКУ
БОЖИНОВИЋ РАДМИЛИ — ПЕТРОВИЋ МИРКУ
СТОЈКОВИЋ СВЕТОЗАРУ — ПЕТРОВИЋ ТИХОМИРУ
СТОЈКОВИЋ ДОБРОСАВУ — СТОЈАНОВИЋ МИЛОРАДУ
МАРИНКОВИЋ СИМОНУ — БЕЛИЋ ДРАГАНУ
и БЕЛИЋ ЉУБОМИРУ и — БЕЛИЋ РАДОМИРУ
ПОДИЖУ ГРАЂАНИ СЕЛА МАЧКАТИЦЕ И ЛЕБЕТА
ЈУЛИ 1954. Г.

АРХИВСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА:

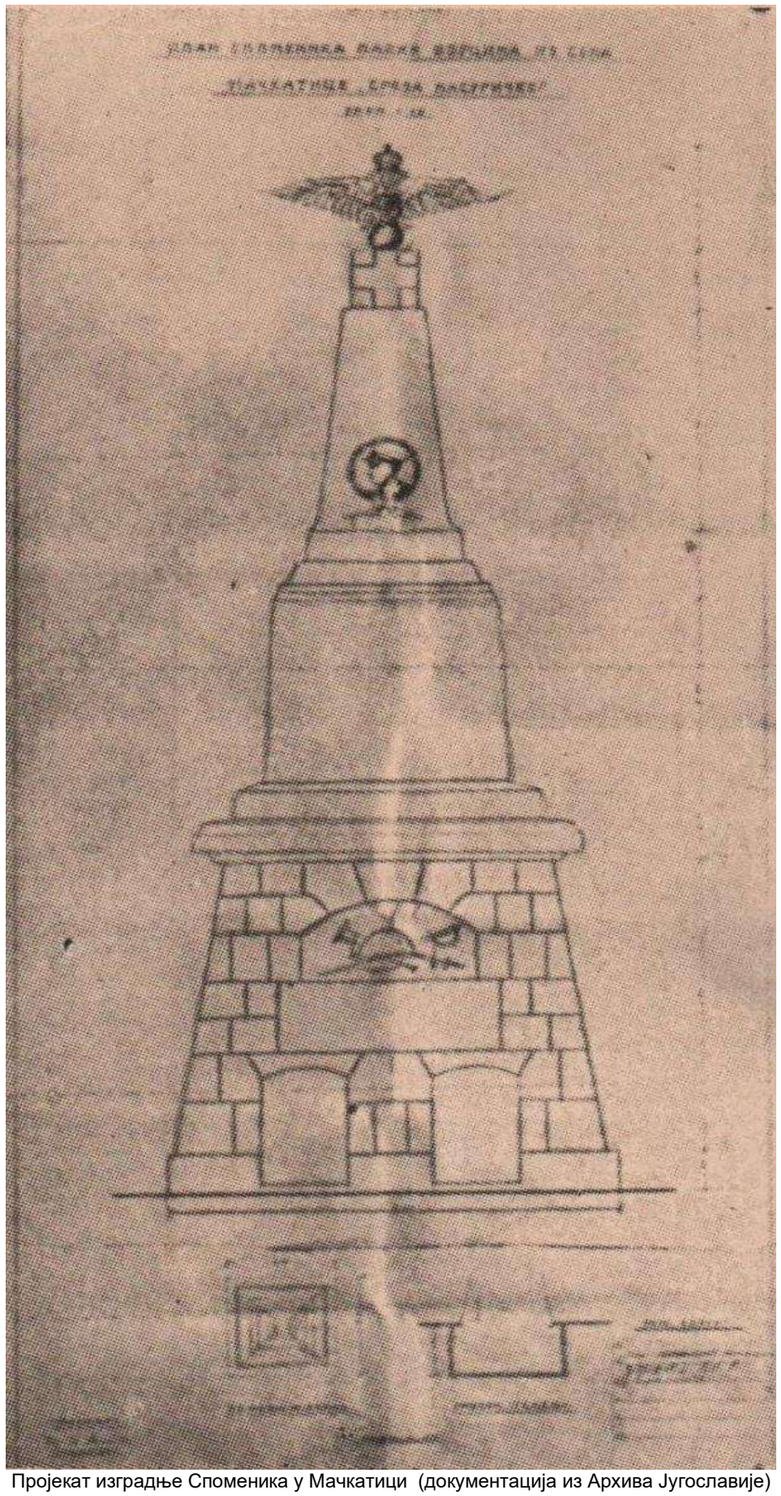

Пројекат изградње Споменика у Мачкатици (документација из Архива Југославије)

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

Споменик на сеоском гробљу у Мачкатици (ЗЗСК Ниш,Ђ. Стошић 2021)

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Обишли: Ђ. Стошић, И. Цветковић, А. Никшић
Датум обиласка: 29.11.2020. и 03.03.2021. године

СПОМЕНИК НА СЕОСКОМ ГРОБЉУ
Мачкатица

АДРЕСА: село Мачкатица - **Споменик на сеоском гробљу**
налази се на к.п. бр. 3250 КО Мачкатица
ГПС координате: N: 4733970 E: 597442

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:

- Непосредно окружење споменика (црква, споменик у порти и сеоско гробље) посматрати као комплекс и потребне интервенције подредити унапређењу изгледа и амбијента простора
- Планским мерама не сме бити угрожен интегритет, нити споменичка својства простора, већ је потребно створити оптималне услове за чување, трајну заштиту и презентацију меморијала.
- Како би се обезбедиле одговарајуће визуре извршити орезивање дрвећа у склопу споменичке целине, и спроводити редовним одржавањем простора.
- Спроводити перманентно одржавање чистоће овог простора. Редовно вршити чишћење корова и смећа, спроводити негу зелених површина и редовно кошење траве непосредне околине.
- Уклонити неадекватне садржаје у близини споменика и формирати амбијент који је у складу са значајем и споменичким вредностима.
- Поправити инсталације на чесми
- Спроводити редовно одржавање писаних и других ознака на спомен плочама да би били видљиви и читки.
- Спроводити неговање и обнављање засада, зеленила и цвећа
- Уколико на спомен парку настану промене и оштећења о томе се обавештава надлежни орган општине Сурдулица

ТЕХНИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА:

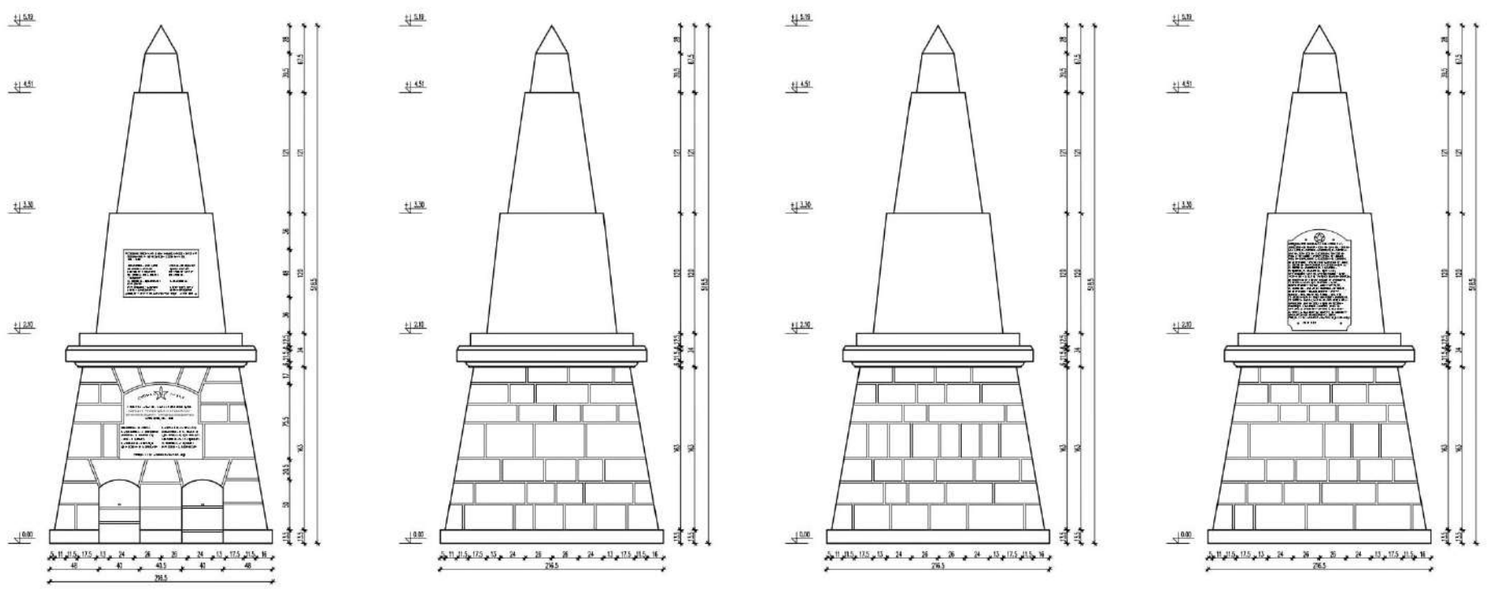

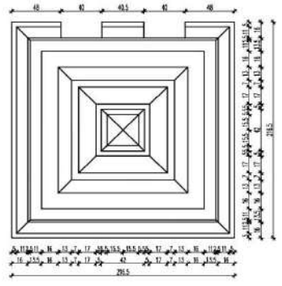

Назив правног лица: ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ			
Назив: **СПОМЕНИК НА СЕОСКОМ ГРОБЉУ**			
Општина: Општина Сурдулица			
Адреса: Налази се на к.п. бр. 3250 КО Мачкатица (Балкански, Први и Други светски рат)			
Садржај: **Основа и изгледи споменика**		Размера: 1:40	Снимили: И. Цветковић, А. Никшић, Ђ. Стошић
Датум снимања: новембар 2020 .	Датум тех.обраде: март 2021.	Бр.листа 1	Обрадa: Л. Динић, А. Никшић

Споменик на сеоском гробљу у Мачкатици ЗЗСК Ниш, 2021)

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: И. Цветковић, А. Никшић, Ђ. Стошић
Датум обиласка: 29.11.2020. и 03.03.2021. године

ГРОБНО МЕСТО ТОМЕ ИВАНОВИЋА
сеоско гробље, Мачкатица

АДРЕСА: Гробно место Томе Ивановића на сеоском гробљу у селу Мачкатица, на к.п. бр. 3246 КО Мачкатица

ГПС координате: N: 4734009 E: 597465

ОПИС СПОМЕНИКА:

Надгробни споменик народном хероју Томи Ивановићу налази се на сеоском гробљу у селу Мачкатица, у делу гробља на коме се сахрањивала породица Ивановић. Споменик је скромних димензија и једноставног изгледа. Састоји се од ниског постамента димензија 43x20cm и плоче са косим завршетком, укупне висине 87cm, а дебљине 13,5cm при дну и 9cm при врху.
Израђен је од белог мермера, са уклесаним текстом на предњој страни споменика:

Овде лежи тело
ТОМЕ Ивановића
р. 1924. г. који се
х. борио за слободу
свог народа
командир чете
партизанског
одреда од 1941.
погинуо 1943. г.
с.п. под. мајка и
браћа Богомир и
Драгомир

ТЕХНИЧКИ ЦРТЕЖ:

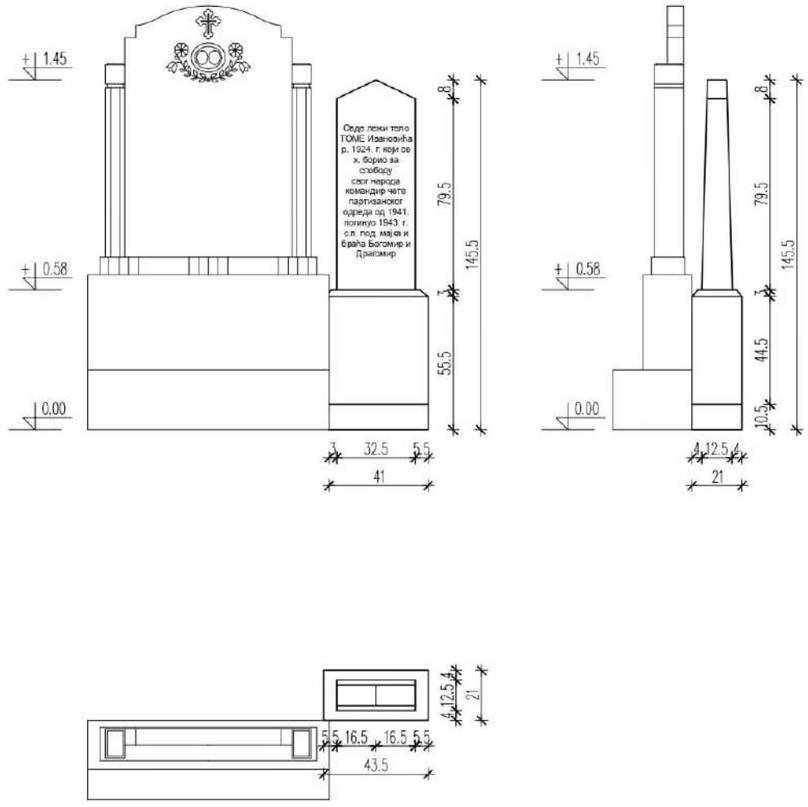

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:

- Околину споменика очистити од растиња и одржавати уредном.
- Споменик третирати конзерваторским поступцима уз примену принципа од мање инвазивног ка инвазивнијим методама.
- Извршити пажљиво чишћење споменика механичким и хемијским средствима, уз обавезно третирање одговарајућим биоцидима и хербицидима како би се уклонили сви видови биолошке колонизације.
- Текст пажљиво очистити, ретуширати одговарајућом бојом за мермер.
- Споменик заштитити адекватним импрегнирајућим средствима.
- Спроводити редовно одржавање, које подразумева одржавање писаних и других ознака у видљивом и читком стању.
- Уколико на споменику настану промене и оштећења о томе се обавештава надлежни орган општине Сурдулица

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: И. Цветковић, А. Никшић, Ђ. Стошић
Технички цртеж: Л. Динић
Датум обиласка: 03.03.2021. године

СПОМЕНИК ПОСВЕЋЕН ИЗГИНУЛИМ БОРЦИМА 1913. ГОДИНЕ
Мачкатица

АДРЕСА: Споменик посвећен изгинулим борцима 1913. године из Мачкатице у порти цркве на сеоском гробљу у Мачкатици, на к.п. бр. 3114 КО Мачкатица

ГПС координате: N: 4733983 E: 597418

ОПИС СПОМЕНИКА:
Споменик посвећен изгинулим борцима 1913. године налази се у порти цркве на сеоском гробљу, северозападно од апсиде. Састоји се од тела споменика са крстом на врху, исклесаног из једног комада камена, укупне висине 148cm, ширине 44cm и дебљине плоче 8.5cm. Споменик је оптерећен биолошком колонизацијом, запуштен и неодржава се. Поред описаног споменика налази се мањи камени споменик у облику крста.

На споменику је уклесан текст следеће садржине
:

Изгинулим борцима 1913. г.
Михајло Стојановић
Петар Маринковић
Марин ...потребно растумачити текст
Стамен ...потребно растумачити текст
подигоше родитељи

израдио
П. Качаревић

ТЕХНИЧКИ ЦРТЕЖ:

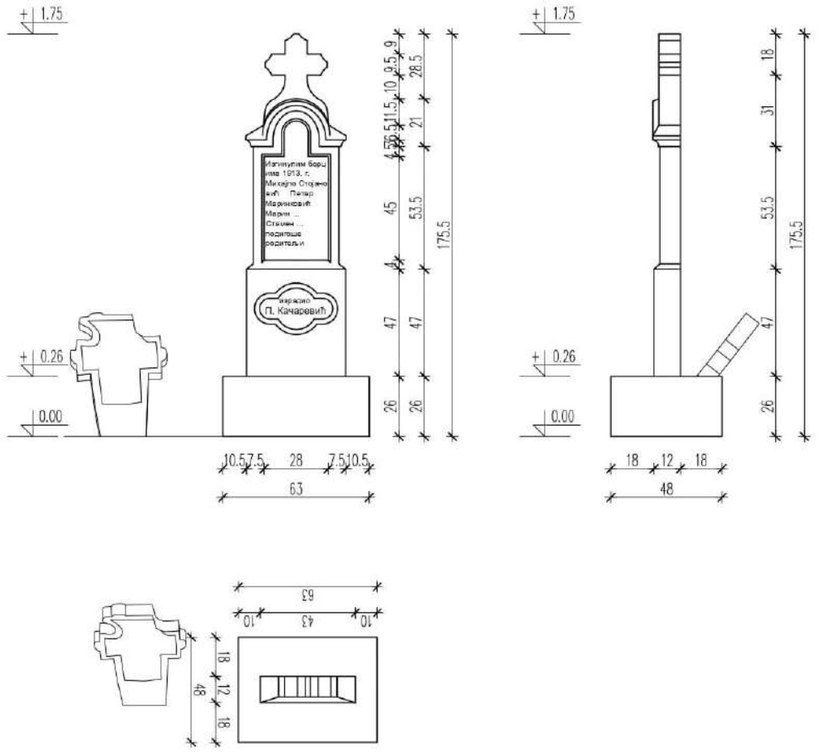

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:
- Околину споменика очистити од растиња и одржавати уредном.
- Споменик третирати конзерваторским поступцима уз примену принципа од мање инвазивног ка инвазивнијим методама.
- Извршити пажљиво чишћење споменика механичким и хемијским средствима, уз обавезно третирање одговарајућим биоцидима и хербицидима како би се уклонили сви видови биолошке колонизације.
- Текст пажљиво очистити, ретуширати одговарајућом бојом за камен.
- Споменик заштитити адекватним импрегнирајућим средствима.
- Спроводити редовно одржавање, које подразумева одржавање писаних и других ознака у видљивом и читком стању.
- Мањи споменик третирати на исти начин, и вратити у првобитан положај.
- Уколико на споменику настану промене и оштећења о томе се обавештава надлежни орган општине Сурдулица

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: И. Цветковић, А. Никшић, Ђ. Стошић
Технички цртеж: Л. Динић
Датум обиласка: 03.03.2021. године

НОВО СЕЛО

47. **Спомен костурница посвећена погинулим српским војницима 1913. године,** налази се на месту званом “Аџијске ливаде” или “Задружна фарма”, на к.п. бр. 89 КО Ново Село (N: 4721263 E: 601149) (Други балкански рат)
48. **Спомен белег погинулим борцима 1913. године**, налази се на планини Варденик, месту званом “Аџијске ливаде”или “Задружна фарма”, на к.п. бр. 89 КО Ново Село, око 100m североисточно од спомен костурнице (N: 4721296 E: 601248) (Други балкански рат)
49. **Терен налик на хумке**, налази се на месту званом “Аџијске ливаде” или “Задружна фарма”, на к.п. бр. 89 КО Ново Село, око 150m западно од спомен костурнице (N: 4721211 E: 601023)
50. **Споменик војнику Драгославу Ж. Сарићу**, налази се на месту званом “Глог” на међи између КО Ново Село и КО Доње Романовце, на к.п. бр. 19 КО Ново Село (N: 4723572 E: 598673) (Балкански ратови)
51. **Спомен чесма НОР у Новом селу**, на к.п. бр. 4471 КО Ново Село (N: 4716818 E: 599161) (Други Светски рат)

СПОМЕН КОСТУРНИЦА ПОСВЕЋЕНА ПОГИНУЛИМ СРПСКИМ ВОЈНИЦИМА 1913. године, Ново Село, Варденик, Аџијске ливаде

АДРЕСА: село Ново Село - **Спомен костурница посвећена погинулим српским војницима 1913. године,** налази се на месту званом “Аџијске ливаде” или “Задружна фарма”, на к.п. бр. 89 КО Ново Село

ГПС координате: N: 4721263 E: 601149

ОПИС СПОМЕНИКА:

Састоји се од постамента квадратног облика у основи димензија 8,08x8,37m, у оквиру кога се налази мањи постамент димензија 6,30x6,25m. Постаменти су озидани каменом, са избетонираним ободима. Простор између зидова прекривен је земљом и растињем

На врху костурнице је постављено вертикално спомен обележје од монолитног камена неправилног облика са плитко уклесаним речима:

✝

ПОГИНУЛИМ ДРУГОВИМА ТРЕЋЕГ БАТАЉОНА ТРЕЋЕГ-
ДРИНСКОГ ПЕШАДИЈСКОГ ПУКА МИТРАЉЕСКОГ ОДЕЉЕЊА.

На полеђини споменика је записано:

15. и 16.7.1913. ГОДИНЕ
СТРЕШЕР

ИСТОРИЈСКИ ПОДАЦИ:

3. прекобројни пук (три батаљона) Дринске дивизије, који је упућен као појачање на Власину, стигао је у Владичин Хан (27. јула по подне), где је добио наређење од војводе Путника да одмах крене ка Стрешеру и пошто-пото овлада његовим гребеном. После заморног ноћног марша, пук је стигао на Арнаутски преслап, 28. јула у 8,50 часова, и одмах прешао у напад. Трећи батаљон 12. пука II позива предузео је напад правцем Големо равниште – В. Стрешер, тек око 11 часова. Блиска борба је вођена све до пада мрака, када су се српске трупе повукле на Арнаутски преслап, Варденик и Големо равниште. После тога, Бугари су овладали гребеном Стрешера и 29. јула предузели неколико узастопних напада на Арнаутски преслап и Големо равниште ради отварања пута ка долини Јужне Мораве. Српске јединице су успешно одбиле те нападе, јер су им у међувремену стигла нова појачања. Од свих снага на правцу Стрешер – Сурдулица (три батаљона 3. прекобројног пука, два батаљона 5. пука II позива и један батаљон 12. пука II позива) формиран је Стрешерски одред, коме је наређено да по сваку цену спречи продор Бугара преко Сурдулице ка Владичином Хану. Наиме, страхујући од продора јачих противникових снага овим правцем, Врховна команда је наредила команданту Шумадијске дивизије II позива “да поседнуте положаје брани до последње капи крви, а у погодном тренутку да пређе у напад и одбаци непријатеља преко границе”. У томе циљу дивизија је ојачана са три батаљона 3. прекобројног пука и два батаљона 5. пука II позива. Погинули војници трећег батаљона трећег прекобројног пешадијског пука првог позива Дринске дивизије митраљеског одељења сахрањени су на месту званом “Аџијске ливаде”.

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:

- Спомен костурница је оптерећена различитим облицима деградације. На озиданом и омалтерисаном постаменту се уочавају дестабилизације, пукотине и прслине настале услед дуге изложености атмосферским приликама. Потребно је предузети конзерваторско-рестаураторске радове како би се елементи костурнице вратили у оригинално стање.
- Предвидети третман спомен обележја како би се очистило од наслага биолошке колонизације, извршила консолидација и заштита природног камена, а уколико је могуће извршити и ретуширање натписа.
- Уредити прилазе споменицима и поставити путоказе.
- Поставити информациону таблу са подацима о ратним збивањима везаним за локацију.

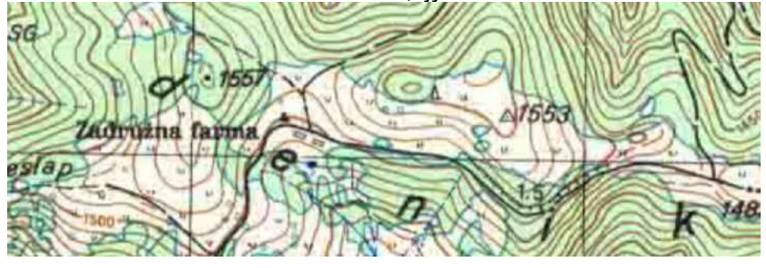

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

Ратни положаји Стрешер и Грамада (мапе из 1894. и 1972. године)

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: И. Цветковић, А. Никшић, Ђ. Стошић
Технички цртеж: Л. Динић
Датум обиласка: 26.11.2020. године

СПОМЕН КОСТУРНИЦА ПОСВЕЋЕНА ПОГИНУЛИМ СРПСКИМ ВОЈНИЦИМА 1913. године
Ново Село, Варденик, Аџијске ливаде

АДРЕСА: село Ново Село - **Спомен костурница палих српских војника 1913. године,** налази се на месту званом “Аџијске ливаде” или “Задружна фарма”, на к.п. бр. 89 КО Ново Село
ГПС координате: N: 4721263 E: 601149

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

ТЕХНИЧКИ ЦРТЕЖ:

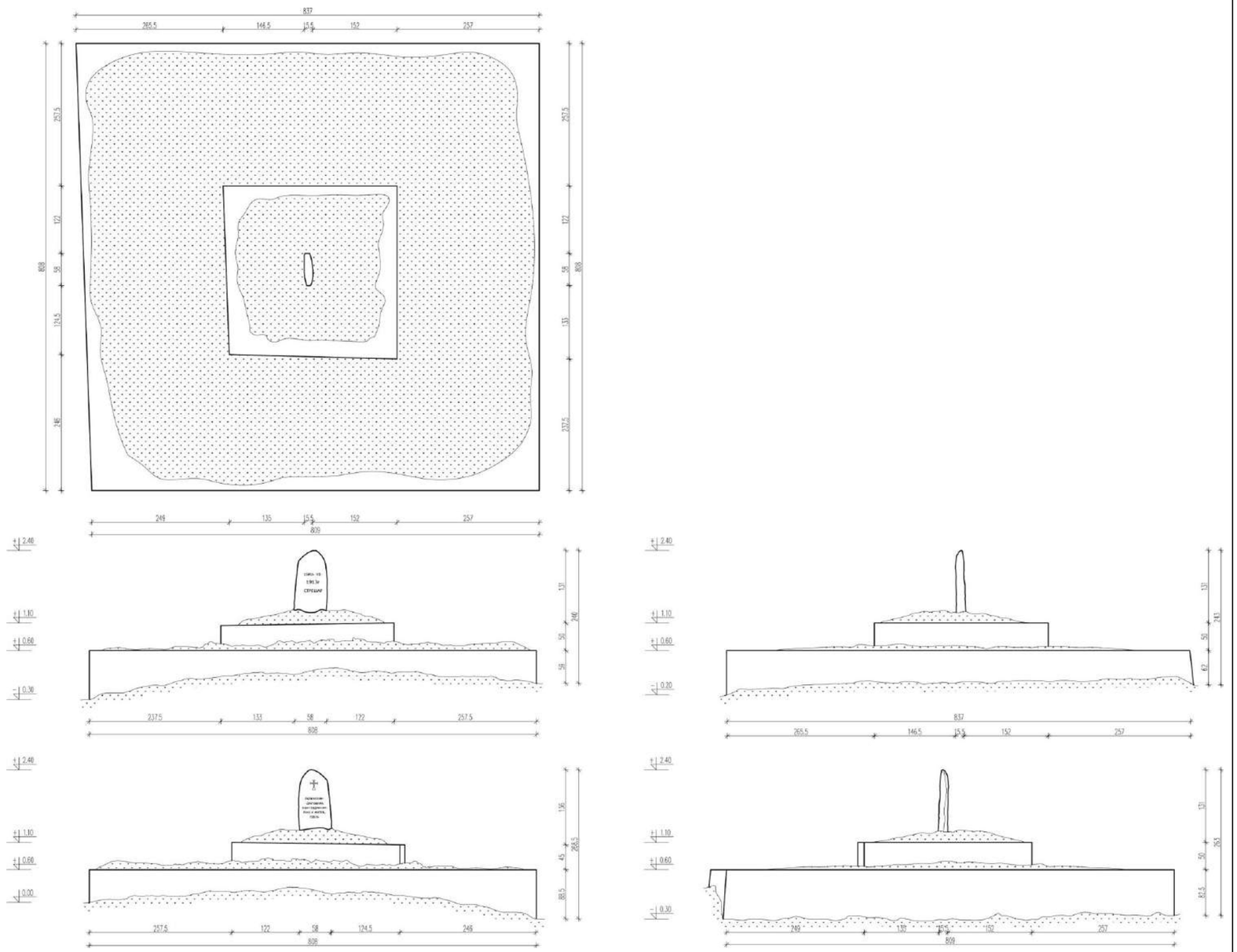

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: И. Цветковић, А. Никшић, Ђ. Стошић
Технички цртеж: Л. Динић
Датум обиласка: 24.12.2020. године

СПОМЕН БЕЛЕГ ПОГИНУЛИМ БОРЦИМА 1913. године
Ново Село, Варденик, Аџијске ливаде

АДРЕСА: село Ново Село - **Спомен белег погинулим борцима** 1913. г налази се на планини Варденик, на месту званом “Аџијске ливаде”или “Задружна фарма”, на к.п. бр. 89 КО Ново Село, око 100m североисточно од спомен костурнице
ГПС координате: N: 4721296 E: 601248

ОПИС СПОМЕНИКА:

Спомен белег - хумка са надгробним спомеником палим српским војницима 1913. године, састоји се од неправилног вертикалног спомен обележја од необрађеног камена са плитко уклесаним текстом:

ПОГИНУЛИМ
БОРЦИМА
2Б. III ПР. ПУКА
1913. Г

ТЕХНИЧКИ ЦРТЕЖ:

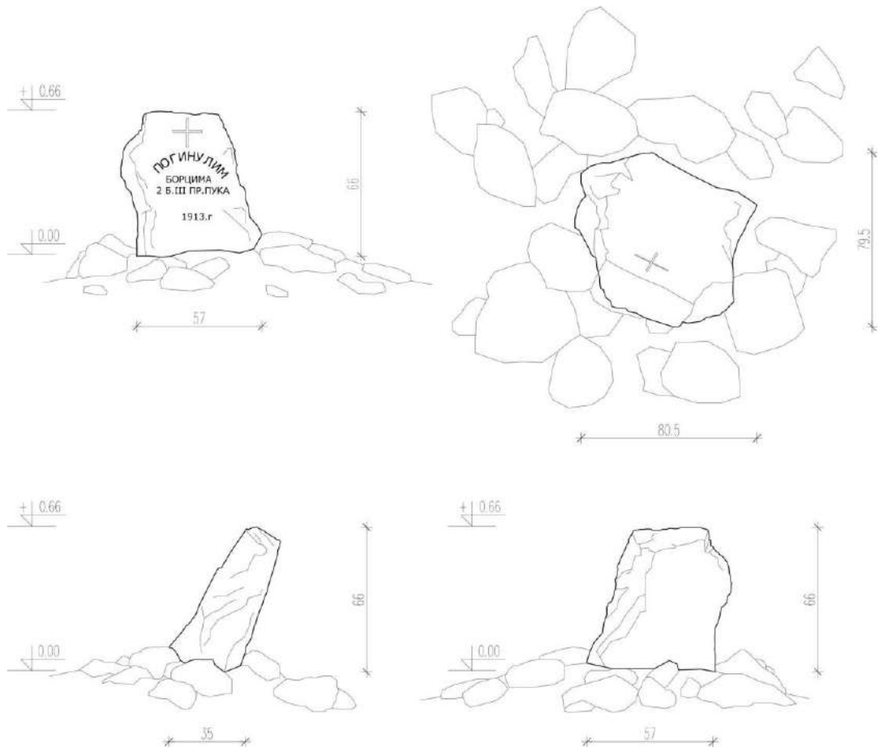

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:

- Спомен белег је оптерећен различитим облицима деградације. С обзиром на изглед предлаже се редовно одржавање и конзерваторско-рестаураторске радове у смислу консолидације камених елемената, чишћење и уклањање елемената биолошке колонизације и завршна заштита.
- Споменик третирати конзерваторским поступцима уз примену принципа од мање инванзивног ка инванзивнијим методама.
- Предвидети третман чишћења споменика механичким и хемијским средствима, уз обавезно третирање одговарајућим биоцидима и хербицидима како би се уклонили сви видови биолошке колонизације
- Извршити консолидацију и заштиту природног камена адекватним импрегнирајућим средствима.
- Текст пажљиво очистити, ретуширати одговарајућом бојом за камен.
- Околину очистити од растиња и одржавати уредном.
- Уредити прилаз према споменицима и поставити путоказе.
- Поставити информациону таблу са подацима о ратним збивањима везаним за локацију.

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: И. Цветковић, А. Никшић, Ђ. Стошић
Технички цртеж: Л. Динић
Датум обиласка: 26.11.2020. године

Терен налик на хумке
Ново Село, Варденик, Аџијске ливаде

АДРЕСА: КО Ново Село - **Терен налик на хумке**, налази се на месту званом “Аџијске ливаде” или “Задружна фарма”, на к.п. бр. 89 КО Ново Село
ГПС координате: N: 4721211 E: 601023

ОПИС:

Тло на овом простору је покренуто, са показатељима вештачки створеног изгледа терена.

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:

- Извршити археолошка истраживања неинванзивним методама, као и сондажна истраживања како би се испитао предметни терен.

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили:
Ђ. Стошић, И. Цветковић
Датум обиласка: новембар 2020. године

СПОМЕНИК ВОЈНИКУ ДРАГОСЛАВУ САРИЋУ
Ново Село, Варденик, Глог

АДРЕСА: село Ново Село - **Споменик војнику Драгославу Ж. Сарићу** налази се на месту званом "Глог" на међи између КО Ново Село и КО Доње Романовце, на к.п. б.р. 19 КО Ново Село
ГПС координате: N: 4723572 E: 598673

ОПИС СПОМЕНИКА:

На овом месту, испод столетног дрвета, налазе се два надгробна спомен обележја (старо из 1913. године, и новије из 1986.г.) која обележавају место на коме је погинуо каплар Драгослав Ж. Сарић. Старији споменик је израђен из једног комада камена, димензија 36x68cm, заједно са крстом на врху који је изломљен, и на коме је тешко читљив текст:
"Погибе каплар Драгослав Ж.Сарић, из Тулара, срез Трнавски, округ Ваљевски. Трећи пук,прекобројна чета, митраљезац.за славу и отаџбину. подиже отац 15.7.1913. године."
Новији споменик је такође израђен из једног комада клесаног камена, димензија 39x111cm. На предњој страни споменика је уклесан текст следеће саржине:

ПОГИБЕ
КАПЛАР
ДРАГОСЛАВ
Ж САРИЋ
ИЗ ТУЛАРА
ТАМНАВСКИ
ОКРУГ ВАЉЕВСКИ
ТРЕЋИ ПУК
ПРЕКОБРОЈНИ
МИТРАЉЕЗАЦ ЗА СЛАВУ
И ОТАЏБИНУ
ПОДИЖЕ ОТАЦ
15.7.1913Г.
ОБНОВИО ЖИКА
Д.РОМАНОВЦЕ
4.7.1986Г.

ТЕХНИЧКИ ЦРТЕЖ:

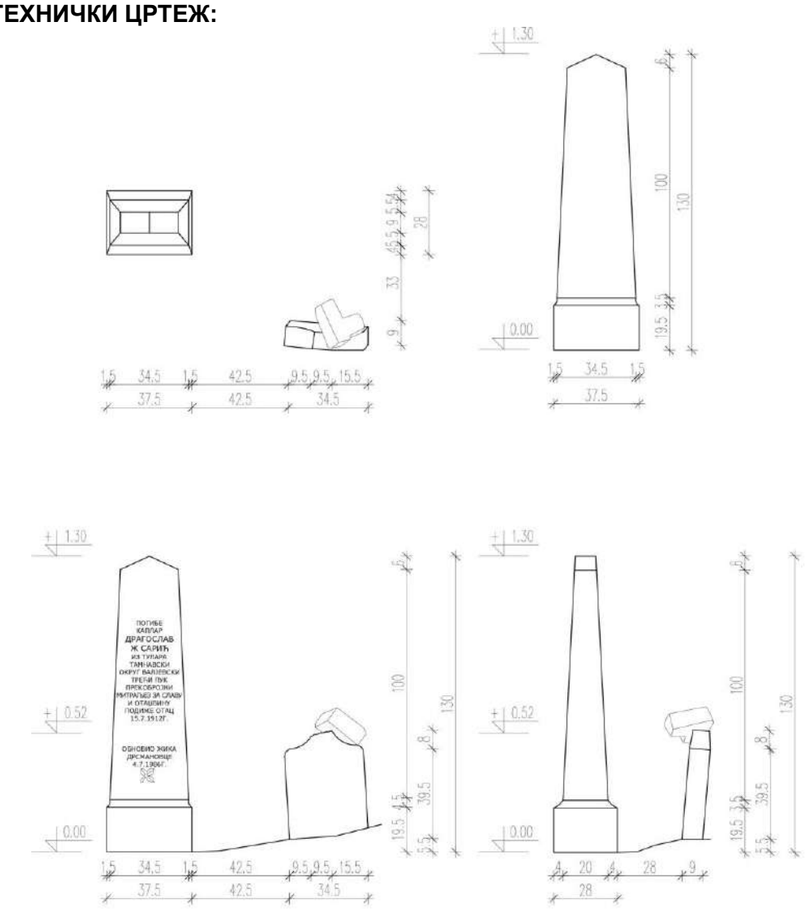

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:

- Спомен обележје места погибије војника Драгослава Ж. Сарића пажљиво очистити од наслага нечистоћа и биолошке колонизације уз употребу адекватних хемијских средстава.
- Текст ретуширати одговарајућом бојом за камен
- Извршити реконструкцију и санацију оштећених елемената споменика, и завршно импрегнирати и заштитити. Старо поломљено спомен обележје рестаурирати и спојити конзервторским методама.
- Омогућити бољу прегледност спомен обележја, поставити путоказе и уредити простор у непосредниј околини.
- Околину очистити од растиња и одржавати уредном.
- Уколико на спомен обележју настану промене и оштећења о томе се обавештава надлежни орган општине Сурдулица

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: И. Цветковић, А. Никшић, Ђ. Стошић
Технички цртеж: Л. Динић
Датум обиласка: 26.11.2020. године

СПОМЕН ЧЕСМА И СПОМЕН ПЛОЧА
Народноослободилачки рат
Ново Село

АДРЕСА: Ново Село - **Спомен чесма и спомен плоча на згради школе**, на к.п. бр. 4471 КО Ново Село
ГПС координате: N: 4716818 E: 599161

ОПИС:
Ново Село се налази на узвисини између планина Вардинка и Бесне Кобиле, у изворишним деловима Масуричке и Јелашничке реке. Село је разбијеног типа. Главна занимања становништва су била сточарство и планинска земљорадња.
У току Другог светског рата Ново село је четири пута паљено, односно искусило је страхоте фашистичке окупације, паљење кућа и убиства. Имало је око 140 бораца НОВЈ од којих је непосредно у борби пало 10. Поред тога страдало је још 22 човека, од њих 10 у одмазди после убиства фашистичког кмета.

*подаци у картону настали су на основу литературе (Велимир Спасић - Вељко, Епска ратна хроника о Сурдуличком Новом Селу 1941-1945. г. Ниш, 1985.)

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:

- Проверити стање спомен чесме и спомен плоче
- Израдити техничку и фотодокументацију

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

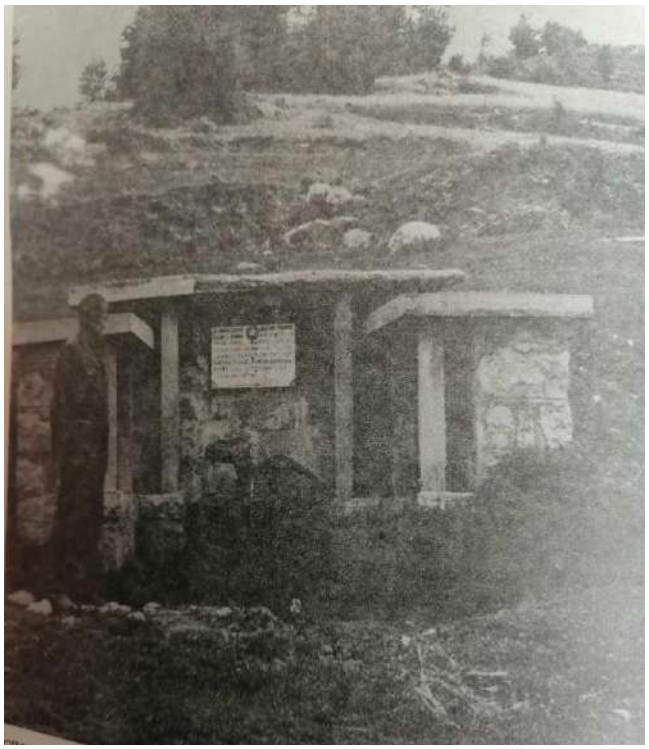

Текст са спомен плоче на школи:

У ОВОЈ ШКОЛИ 24. ЈУЛА 1942. ГОД.
ОДРЖАНА ЈЕ ПРВА КОНФЕРЕНЦИЈА
ОДАБРАНИХ ГРАЂАНА НОВОГ СЕЛА
И ПАРТИЗАНА СА ПЕРОМ
МАЧКАТОВЦЕМ НА ЧЕЛУ.
ДОГОВОРЕНО ЈЕ ДА СЕ СЕЛО
СВИМ СНАГАМА СТАВИ НА СТРАНУ
НОП И ПРУЖИ ОТПОР ОКУПАТОРУ.
21. АВГУСТА У ТОЈ ШКОЛИ
ПАРТИЗАНИ СУ УБИЛИ БУГАРСКОГ
ФАШИСТИЧКОГ КМЕТА
У ОДМАЗДИ ЗБОГ УБИСТВА
КМЕТА БУГАРИ СУ 22. АВГУСТА
СТРЕЉАЛИ 10 ОДАБРАНИХ ЉУДИ
ОВАЈ ДАН ОД ДАНАС ЈЕ ПРАЗНИК
СЕЛА У ЗНАК СЕЋАЊА НА СВЕ ПАЛЕ
ГРАЂАНЕ ЗА ДАНАШЊУ СЛОБОДУ.
24. ЈУЛИ 1977. ГОДИНЕ ПОНОСНИ И
ЗАХВАЛНИ ГРАЂАНИ НОВОГ СЕЛА

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ

ПАЉА

52. **Спомен биста посвећена народном хероју Жикици Јовановићу Шпанцу**, налази се у оквиру војне карауле “ПАЉСКА ДОЛИНА” на к.п. бр. 51 КО Кострошевци. (N: 4735915 E: 619607) (Други светски рат)

53. **Спомен чесма НОР**, налази се у селу Паља на к.п. бр. 2380 КО Паља (Други светски рат) (N: 4730956 E: 619508)

СПОМЕН БИСТА ПОСВЕЋЕНА ЖИКИЦИ ЈОВАНОВИЋУ ШПАНЦУ НА КАРАУЛИ “ПАЉСКА ДОЛИНА”

АДРЕСА: КО Кострошевци - **Спомен биста посвећена народном хероју Жикици Јовановићу Шпанцу** налази се у оквиру напуштене карауле “ПАЉСКА ДОЛИНА” на к.п. бр. 51 КО Кострошевци.
ГПС координате: N: 4735915 E: 619607

ОПИС СПОМЕНИКА:
У оквиру паљске карауле сада се налази само постамент на коме је била постављена биста посвећена народном хероју Жикици Јовановићу Шпанцу. На бетонском постменту уочава се метални елемент за који је била причвршћена биста, која је уклоњена.
Димензије постамента који је постављен на бетонској подлози димензија 76x76cm и висине 22,5cm су 35x25cm у основи, а висине 115cm. Бронзано попрсје је било дар предузећа “Крушик” из Ваљева, а вајар О. Лого.
Паљска караула се већ неко време не користи, напуштена је и налази се у стању пропадања.

Војна караула “Паљска долина”

ТЕХНИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА:

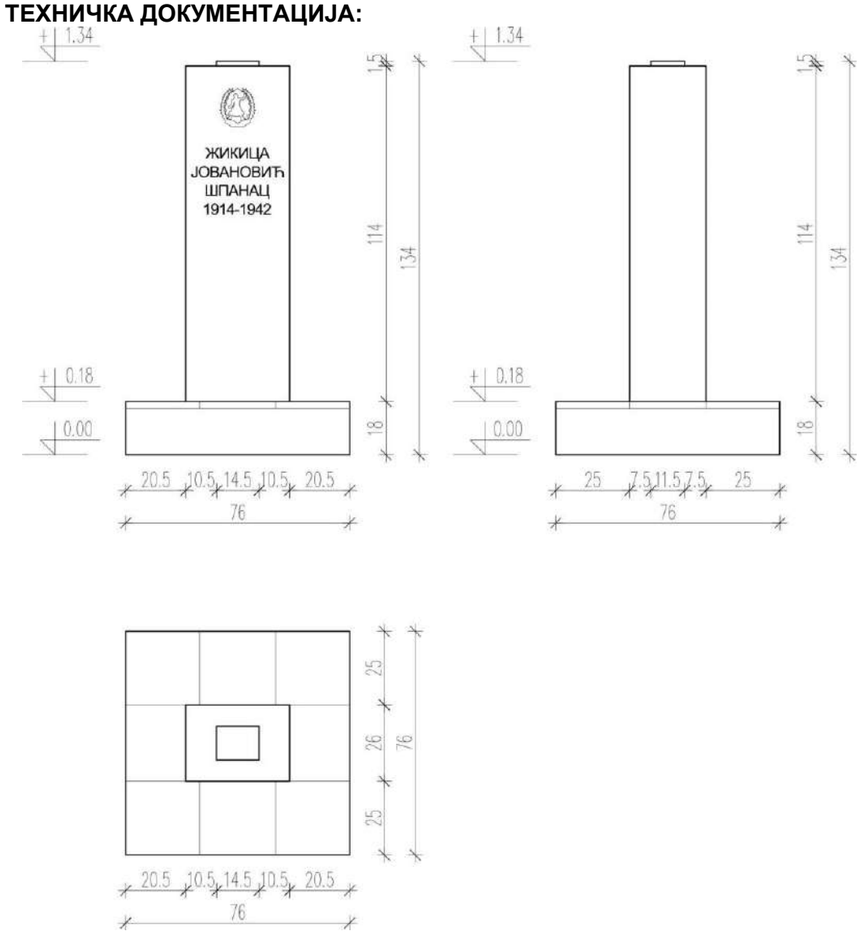

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:
- Прикупити податке о изгледу бисте.
- Предвидети евентуалну поновну израду и постављање бисте.

СИТУАЦИОНИ ПЛАН

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: И. Цветковић, А. Никшић, Ђ. Стошић
Технички цртеж: Л. Динић
Датум обиласка: 23.12.2020. године

СПОМЕН ЧЕСМА НОР
Паља

АДРЕСА: село Паља - **Спомен чесма НОР**, налази се у селу на к.п. бр. 2380 КО Паља
ГПС координате: N: 4730956 E: 619508

ОПИС СПОМЕНИКА:
Скромно градитељско остварење.
Састоји се од вертикалног степенастог зида, са петокраком на врху, обојеном у црвено. Димензије зида су 112cm и висине 61cm, са другим степеном висине 24cm и петокраком димензија 36x35cm.
Испред чесме је корито за одвод воде димензија 489x57cm и дубине 57cm.
Текст на спомен чесми:

1953
Б.Р.К.

Простор око спомен чесме је запуштен и неодржава се.

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:

- Околину спомен чесме очистити од растиња и одржавати уредном.
- Инсталације довода и одвода воде редовно одржавати и обезбедити несметани рад
- Спомен чесму санирати на начин примерен изворном изгледу и амбијенту.
- Уколико на споменику настану промене и оштећења о томе се обавештава надлежни орган општине Сурдулица

ТЕХНИЧКИ ЦРТЕЖ:

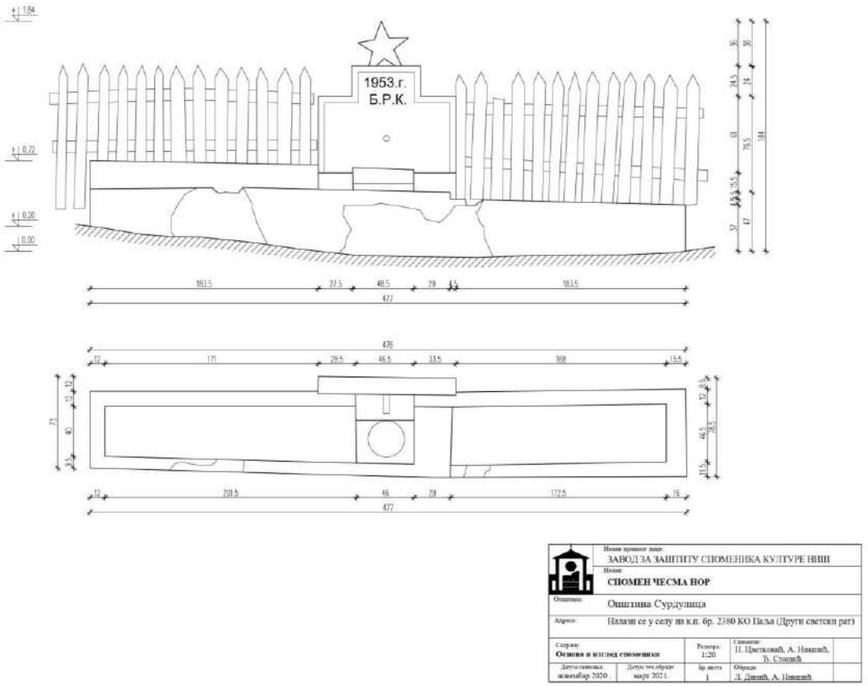

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: И. Цветковић, А. Никшић, Ђ. Стошић
Технички цртеж: Л. Динић
Датум обиласка: 26.11.2020. године

СТАЈКОВЦЕ

54. **Спомен чесма посвећена палим у ратовима за ослобођење и независност 1912-1918 и 1941-1945. године**, налази се у дворишту старе зграде Основне шлоле “Бора Станковић”на к.п. бр.1582 КО Стајковце (N: 4721758 E: 592016) (Други светски рат)

СПОМЕН ЧЕСМА ПАЛИМ 1912-1918. и 1941-1945. године Стајковце

АДРЕСА: село Стајковце - Спомен чесма посвећена палим у ратовима за ослобођење и независност 1912-1918 и 1941-1945. године, налази се у дворишту старе зграде Основне шлоле “Бора Станковић”на к.п. бр.1582 КО Стајковце

ГПС координате: N: 4721758 E: 592016

ОПИС СПОМЕНИКА:

Скромно градитељско остварење. Простор око спомен чесме је запуштен и неодржава се.
Текст на спомен чесми:

☆

У ЗНАК ЗАХВАЛНОСТИ ПОГИНУЛИМ У РАТОВИМА ЗА ОСЛОБОЂЕЊЕ И НЕЗАСВИСНОСТ
У Н.О.Р 1941-1945Г. КРСТИЋ НИКОЛА
БОРЦИ: КРСТИЋ НОВКО

1. ВЕЛИЧКОВИЋ КРУНА КРСТИЋ ПЕТАР
2. ЈОВАНОВИЋ ВЛАЈКО КРСТИЋ СТАНИМИР
3. ЈОВАНОВИЋ ВОЈИСЛАВ МИКИЋ ЗАФИР
4. ЈОВАНОВИЋ ДУШАН МИКИЋ ТОМА
5. ЈОВАНОВИЋ ЉУБОМИР МАРИНКОВИЋ ДИМИТРИЈЕ
6. ЈОВАНОВИЋ МИЛАДИН МИЛЕНКОВИЋ ИВАН
7. МЛАДЕНОВИЋ Б. СТАНКО МИЛЕНКОВИЋ ПЕТАР
8. ПЕТКОВИЋ ЧЕДОМИР МИЛЕНКОВИЋ МАРКО
9. СТАМЕНКОВИЋ СТАНОЈЕ МИЛЕНКОВИЋ КОСТА
МИЛЕНКОВИЋ СТОЈАН

ЖРТВЕ Ф.Т. МИЛЕНКОВИЋ ТРАЈКО

1. ДИМИЋ ЈАНЧА НЕШИЋ ВЕЛИЧКО
2. ЈОВИЋ ВЕЛИМИР НЕШИЋ СПАСА
3. НЕШИЋ ВИДОСАВ ПЕТРОВИЋ ПЕТАР
4. СТАМЕНКОВИЋ ТОДОР ПЕТРОВИЋ МИЛОЈЕ
5. ЈОВИЋ МИЛОЈЕ РИСТИЋ СТАМЕН
РИСТИЋ ВАСИЉКО

РАТНИЦИ ОД 1912-1918 СТАМЕНКОВИЋ ТОМА
АНТИЋ АНТАНАС СТОЈАНОВИЋ СТАНОЈКО
АНТИЋ БОШКО СТОЈАНОВИЋ ЈАНЧА
АНТИЋ ДОБРОСАВ СТОЈКОВИЋ МАНАСИЈЕ И
ДИМИЋ ДОБРОСАВ ЦВЕТКОВИЋ ВАСИЉКО

ДИМИЋ КОСТА ДРАГУТИН,ИЛИЈА,
ДИМИЋ ТОМА МАНАСИЈЕ,ВЛАДИМИР,
ЗЛАТАНОВИЋ СТАНОЈЕ ПЕТАР И ЦВЕТКО.

ПОДИЖУ:
5. ОКТОБАР 1980Г. ГРАЂАНИ СЕЛА СТАЈКОВЦА

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:

- Околину спомен чесме очистити од растиња и одржавати уредном.
- Инсталације довода и одвода воде редовно одржавати и обезбедити несметани рад
- Спомен чесму санирати и рестаурирати на начин примерен изворном изгледу и амбијенту.
- Уколико на споменику настану промене и оштећења о томе се обавештава надлежни орган општине Сурдулица

ТЕХНИЧКИ ЦРТЕЖ:

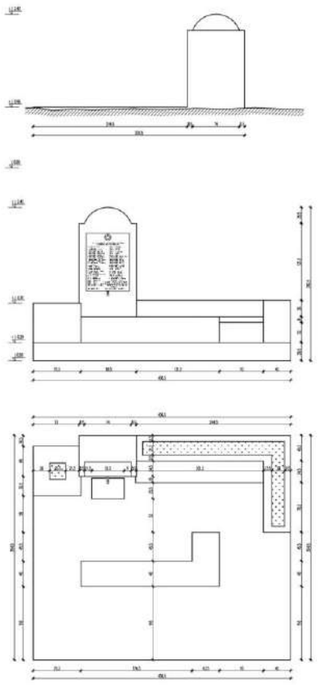

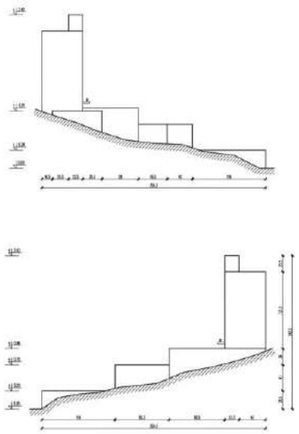

Назив правног лица: ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ			
Назив: СПОМЕН ЧЕСМА НОР			
Општина: Општина Сурдулица			
Адреса: Налази се у дворишту старе зграде Основне шлоле "Бора Станковић"на к.п. бр.1582 КО Стајковце			
Садржај: Основа и изгледи споменика	Размера: 1:100	Снимили: А. Никшић, Ђ. Стошић	
Датум снимања: март 2021.	Датум тех.обраде: март 2021.	Бр.листа: 1	Обрада: Л. Динић, А. Никшић

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: Ђ. Стошић, А. Никшић
Технички цртеж: Л. Динић
Датум обиласка: 08.03.2021. године

СТРЕЗИМИРОВЦИ

55. **Спомен биста Ратко Павловић Ћићко,** налази се у оквиру војне карауле на граничном прелазу Стрезимировци на к.п. бр. 915 КО Стрезимировци (N: 4739332 E: 618421) (Други светски рат)
56. **Споменик Љупчету Ст. Бармову,** налази се око 700 метара испред граничног прелаза Стрезимировци са десне стране, на к.п. бр. 2782 КО Стрезимировци (N: 4738723 E: 618088) (Други светски рат)

СПОМЕН БИСТА ПОСВЕЋЕНА РАТКУ ПАВЛОВИЋУ ЋИЋКУ
Стрезимировци

АДРЕСА: Стрезимировци - Спомен биста посвећена народном хероју Ратку Павловићу Ћићку, налази се у оквиру војне карауле на граничном прелазу Стрезимировци на к.п. бр. 915 КО Стрезимировци

ГПС координате: N: 4739332 E: 618421

ОПИС СПОМЕНИКА:

Спомен биста народног хероја Ратка Павловића Ћићка (1913-1943) постављена је у оквиру дворишта војне карауле на граничном прелазу Стрезимировци.

Састоји се од постамента завршно обрађеног плочама од црног гранита дебљине око 2cm, димензија у основи 57x45cm и висине 163cm, из кога се уздиже попрсје у бронзи Ратка Павловића Ћићка висине 62cm. Постамент бисте израђен је од бетонског језгра, а завршно обложен грним гранитним плочама. Облога од гранитних плоча није везана за подлогу постамента.

На предњој мермерној плочи уклесано је:

народни херој
РАТКО ПАВЛОВИЋ ЋИЋКО
1913 - 1943

ТЕХНИЧКИ ЦРТЕЖ:

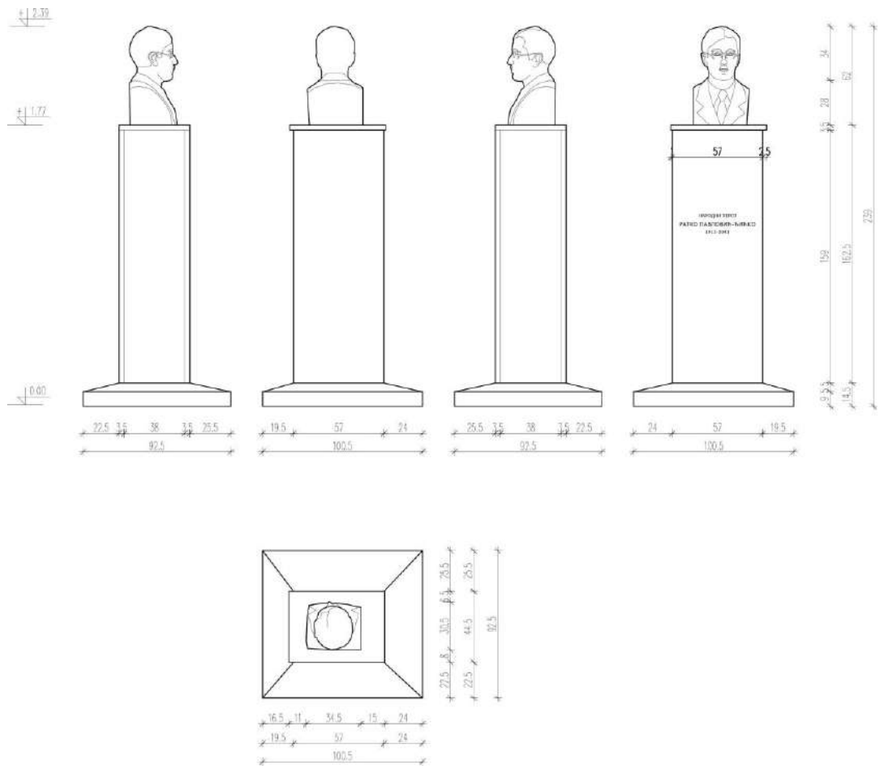

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

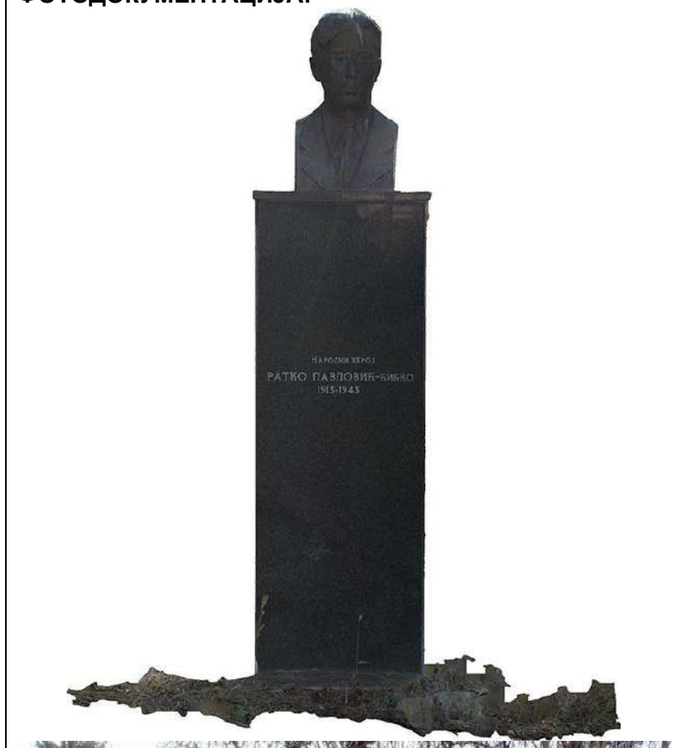

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:

- Спомен биста се налази у релативно добром стању, и сем санације мањих оштећења на бронзаној фигури нису потребне друге интервенције.
- Завршно све елементе бисте заштити средствима за импрегнацију која су одговарајућа за импрегнацију гранита и бронзе.
- Извршити потребне интервенције како би се гранитне плоче фиксирале за конструкцију постамента.
- Простор у непосредној близини уредити на начин да се у највећој мери истакне вредност споменика и амбијента.
- Спроводити редовно одржавање писаних и других ознака да би били видљиви и читки.
- Спроводити неговање и обнављање засада, зеленила и цвећа и редовно одржавање простора у непосредној близини.

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

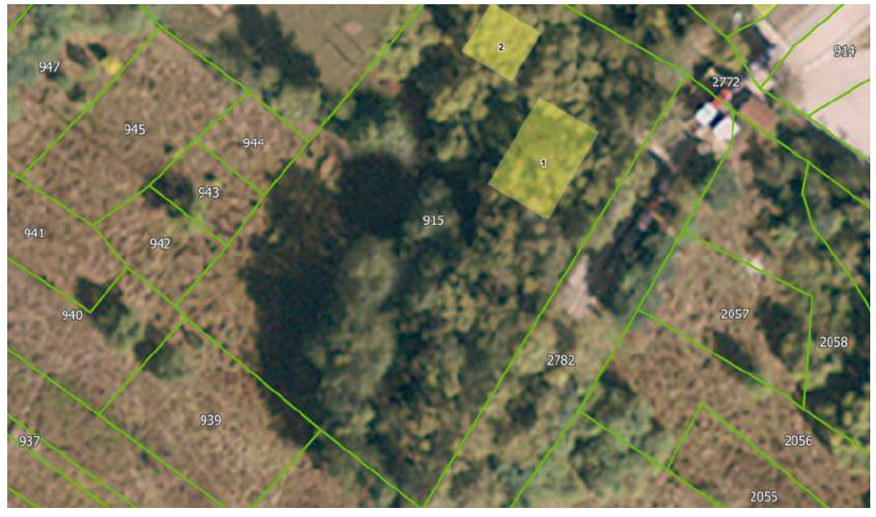

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: И. Цветковић, А. Никшић, Ђ. Стошић
Технички цртеж: Л. Динић
Датум обиласка: 24.11.2020. године

СПОМЕНИК “ЉУБЧО СТ. БАРМОВ”
Стрезимировци

АДРЕСА: Стрезимировци - споменик Љубчету Ст. Бармову, налази се око 700 метара испред граничног прелаза Стрезимировци нс десној страни пута, на к.п. бр. 2782 КО Стрезимировци (Други светски рат)

ГПС координате: N: 4738723 E: 618088

ОПИС:
Спомен плоча је постављена на постаменту, димезија 41x30x81cm, у близини граничног прелаза Стрезимировци.
Плоча је израђена од тамног гранита са уклесаним текстом следеће садржине:

ПОДНАЛ ЗА СВОБОДАТА И
НЕЗАВИСИМОСТА НА РОДИНАТА.
ЗА МИРА И БРАТСВОТО МЕЖДУ
НАРОДИТЕ.
ЉУБЧО СТ. БАРМОВ
ПОЛИТ.КОМИСАР НА III БАТАЛИОН
ЧЛЕН НА Б.Р.П.К 30 ГОДИШЕН,
УБИТ ТУК ОТ ФАШИСКИТЕ
ЗЛОДЕИ НА 13.V 1944

Љубче Ст. Бармов је као комесар батаљона рањен и заробљен, а затим стрељан на путу између Клисуре и Стрезимироваца. Споменик је подигнут на месту где је стрељан.

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:
- Плочу са текстом пажљиво очистити од наслага боја и нечистоћа, импрегнирати и заштитити. Текст ретуширати одговарајућом бојом за камен.
- Поставити слику која недостаје
- Рашчистити и уредити ограђени простор око спомен плоче
- Омогућити што бољу прегледност спомен плоче, не дозволити садњу дрвећа или постављање високих ограда.
- Уколико на спомен плочи настану промене и оштећења месна заједница о томе обавештава надлежни орган општине Сурдулица

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили:
Ђ. Стошић, И. Цветковић, А. Никшић
Датум обиласка: 24.11.2020. године

СУВОЈНИЦА

57. **Спомен чесма погинулим у ратовима 1912-1918. и 1941-1945. године**, налази се у непосредној близини Задружног дома на к.п. бр. 1510 КО Сувојница (N: 4723837 E: 592638) (Балкански, Први и Други светски рат)
58. **Спомен плоча посвећена Љуби Ђокићу на згради задружног дома,** на к.п. бр.1510 КО Сувојница (N: 4723821 E: 592645) (Други светски рат)
59. **Спомен плоча на згради задружног дома посвећена радничком покрету и КПЈ,** на к.п. бр.1510 КО Сувојница (N: 4723821 E: 592645)
60. **Спомен плоча на згради задружног дома посвећена погинулом мајору ВЈ Љубисаву Стојановићу,** на к.п. бр.1510 КО Сувојница (N: 4723821 E: 592645) (НАТО)
61. **Спомен биста Љубомиру Ђокићу,** налази се у дворишту Основне школе “Вук Караџић” на к.п. бр. 1429 КО Сувојница (Други светски рат)

СПОМЕН ЧЕСМА У ЗНАК ЗАХВАЛНОСТИ И СЕЋАЊА ПОГИНУЛИМ У РАТОВИМА ЗА СЛОБОДУ И НЕЗАВИСНОСТ 1912-1918. И 1941-1945. Г. У СУВОЈНИЦИ

АДРЕСА: село Сувојница - **Спомен чесма погинулим у ратовима 1912-1918. и 1941-1945. године**, налази се у непосредној близини Задружног дома на к.п. бр. 1510 КО Сувојница
ГПС координате: N: 4723837 E: 592638

ОПИС СПОМЕНИКА:
Спомен чесма се састоји од бетонског тела и мермерне спомен плоче.
Текст на плочи:

У ЗНАК ЗАХВАЛНОСТИ и СЕЋАЊА ПОГИНУЛИМ
У РАТОВИМА ЗА СЛОБОДУ и НЕЗАВИСНОСТ

1941-1945г.	1912-1918г.	
1.Љубомир Ђокић	1.Жика Мишић	32.Никола Станимировић
2.Благоје Јовић	2.Цветко Мишић	33.Жика Станимировић
3.Војислав Стошић	3.Никола Цветковић	34.Јанча Станимировић
4.Борисав Стоиљковић	4.Младен Марковић	35.Васиљко Ђорђевић
5.Пера Станковић	5.Јаков Ђорђевић	36.Цветко Илић
6.Милутин Филиповић	6.Јанча Ђорђевић	37.Коста Величковић
7.Милоје Николић	7.Цветко Стојановић	38.Драгутин Станковић
8.Велмир Јовић	8.Никола стојановић	39.Станко Митић
9.Сима Стоиљковић	9.Анакије Стојановић	40.Милан Момчиловић
10.Чедомир Тасић	10.Стојан Стојановић	41.Сава Станисављевић
11.СандаЂокић	11.Драгутин Михајловић	42.Стојан Станисављевић
12.Добривоје Пејковић	12.Стојан Ђокић	43.Јордан Николић
13.Станисав Анђелковић	13.Михајло Нешић	44.Ђорђе Милошевић
14. Марица Стојиљковић	14. Петар Ракић	45. Васиљко Ђорђевић
15. Персида Величковић	15. Милутин Милосављевић	46. Арса Ђорђевић
16. Божидар Павловић	16. Милутин Стошић	47. Коста Ђорђевић
17. Раде Ђикић	17. Добросав Нешић	48. Цветко Јовановић
18. Станко Радојичић	18. Светозар Нешић	49. Стоилко Ђорђевић
19. Стојадин Станковић	19. Стојан Спасић	50. Тома Николић
20. Стојадин Стојановић	20. Трајко Стојановић	51. Анта Николић
21. Петар Анђелковић	21. Сава Станковић	52. Милан Петровић
22. Светозар Стојиљковић	22. Зафир Станковић	53. Младен Стојановић
23. Параскева Радојичић	23. Јевта Стаменковић	54. Васиљко Стојановић
24. Диса Ђорђевић	24. Милорад Станисављевић	55. Данаил Стојановић
25. Ранђел Стаменковић	25. Светозар Станковић	56. Јордан Спасић
26. Станоје Станисављевић	26. Милоје Стоиљковић	57. Љубомир Спасић
27. Божана Мишић	27. Младен Стаменковић	58. Стојадин Стојиљковић
28. Марица Стевановић	28. Милоје Стојановић	59. Михајло Митровић
29. Душан Нешић	29. Михајло Станојевић	60. Миленко Митровић
30. Александар Ђорђевић	30. Цветан Петровић	61. Милорад Ивановић
31. Мита Филиповић	31. Љуба Филиповић	62. Стојан Николић
		63. Васил Стојковић

9. VIII 1953 г. Сувојница — Подижу грађани села Сувојнице

ТЕХНИЧКИ ЦРТЕЖ:

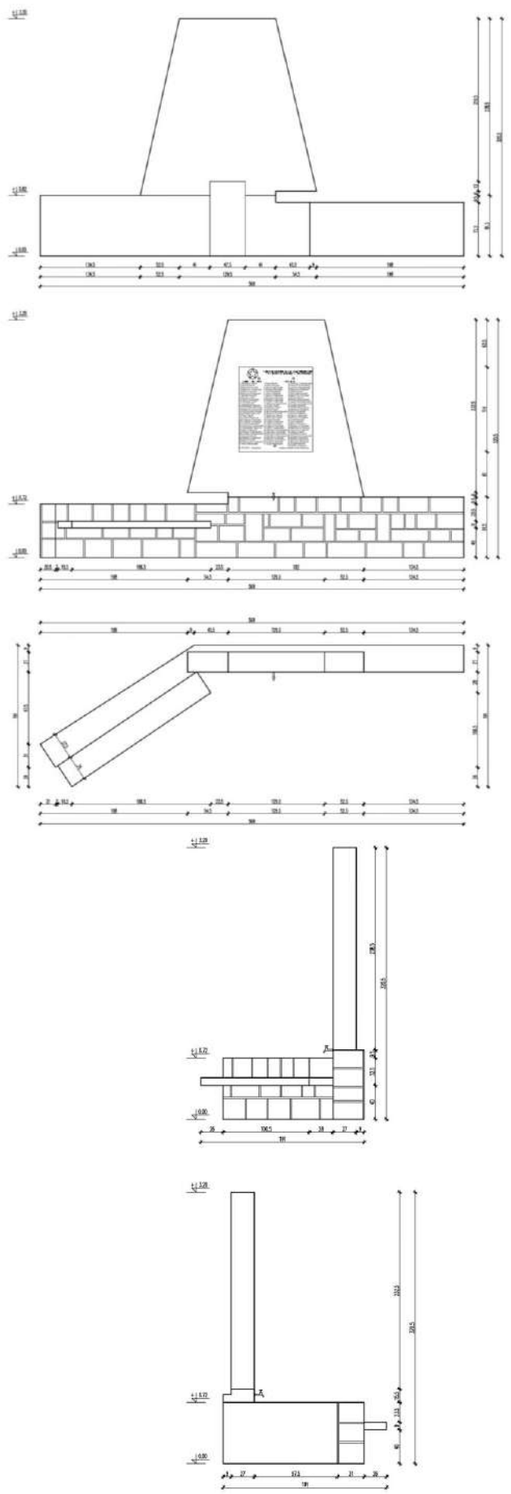

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: И. Цветковић, А. Никшић, Ђ. Стошић
Технички цртеж: Л. Динић
Датум обиласка: 18.12.2020. године

СПОМЕН ЧЕСМА У ЗНАК ЗАХВАЛНОСТИ И СЕЋАЊА ПОГИНУЛИМ У РАТОВИМА ЗА СЛОБОДУ И НЕЗАВИСНОСТ 1912-1918. И 1941-1945. Г. У СУВОЈНИЦИ

АДРЕСА: село Сувојница - **Спомен чесма погинулим ратницима 1912-1918. и 1941-1945. године**, налази се у непосредној близини Задружног дома на к.п. бр. 1510 КО Сувојница
ГПС координате: N: 4723837 E: 592638

ОПИС СПОМЕНИКА:

Спомен чесма се састоји од постамента зиданог каменим квадерима, бетонског зидног платна и мермерне спомен плоче. Два крака каменог постамента међусобно заклапају туп угао. На централном закошеном зидном платну постављена је спомен плоча од белог мермера, и чесмом испод, а на левом краку постављена је бетонска клупа
Централни зид завршно је обрађен вештачким каменом.

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:

- Простор у непосредној близини уредити на начин да се у највећој мери истакне вредност споменика и амбијента.
- Спроводити редовно одржавање писаних и других ознака на споменику да би били видљиви и читки.
- Чесма није у функцији, потребно је поправити инсталације и оспособити је за поновно коришћење.
- Обновити зидане делове чесме, у свему по узору на постојеће стање.
- Мермерну плочу са натписом заштитити током трајања радова на спомен чесми, пажљиво очистити, а текст ретуширати одговарајућом бојом за камен.
- Спроводити редовно одржавање простора у непосредној близини спомен чесме.
- Предвидети поправку завршне обраде од вештачког камена, бетонских и других елемената.
- Уколико на спомен чесми настану промене и оштећења о томе се обавештава надлежни орган општине Сурдулица

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

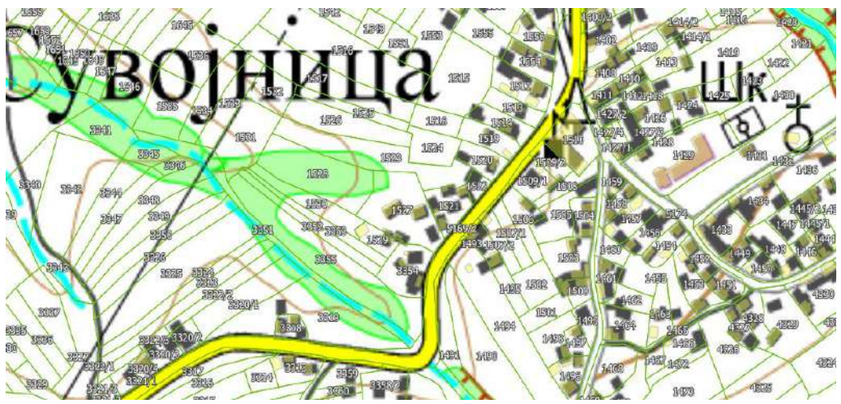

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: И. Цветковић, А. Никшић, Ђ. Стошић
Технички цртеж: Л. Динић
Датум обиласка: 18.12.2020. године

СПОМЕН ПЛОЧА - ЉУБА ЂОКИЋ У СУВОЈНИЦИ

АДРЕСА: Сувојница - Спомен плоча посвећена Љуби Ђокићу на згради задружног дома, на к.п. бр.1510 КО Сувојница (Други светски рат)

ГПС координате: N: 4723821 E: 592645

ОПИС:
Спомен плоча димензија 41x39cm од белог мермера са уклесаним текстом обојеним црном бојом.
Текст на спомен плочи:

☆ 1941 г. у кући
--- Љубе Ђокића
одржавани су састанци
родољуба и доношене
одлуке за подизање устанка
и борбе против окупатора.
а под руководством К.П.Ј.
7. јули 1953. С.Б.Н.О рата
Сувојница

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:

- Плочу са текстом пажљиво очистити од наслага боје и нечистоћа, импрегнирати и заштитити. Текст ретуширати одговарајућом бојом за камен.
- Очистити и уредити простор око задружног дома
- Омогућити што бољу прегледност спомен плоче, не дозвољавати засађивање дрвећа или постављање високих ограда.
- Уколико на спомен плочи настану промене и оштећења месна заједница о томе обавештава надлежни орган општине Сурдулица

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили:
Ђ. Стошић, И. Цветковић, А. Никшић
Датум обиласка: децембар 2020. године

СПОМЕН ПЛОЧА у част 40 годишњице оснивања КПЈ и СКОЈ-А, у СУВОЈНИЦИ

АДРЕСА: Сувојница - спомен плоча на згради задружног дома посвећена радничком покрету и КПЈ, на к.п. бр.1510 КО Сувојница

ГПС координате: N: 4723821 E: 592645

ОПИС:
Плоча од белог мермера димензија 80x61cm са текстом налази се на главној фасади задружног дома.
Текст на спомен плочи:

☆ НОВЕМБРА 1920 ГОД. НА ИЗБОРИМА ЗА НАРОДНЕ ПОСЛАНИКЕ У СУВОЈНИЧКОЈ ОПШТИНИ ДОБИО ЈЕ АПСОЛУТНУ ВЕЋИНУ КАНДИДАТ НА ЛИСТИ КОМУНИСТИЧКЕ ПАРТИЈЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ.

У ЧАСТ 40 ГОДИШЊИЦЕ
ОСНИВАЊА КПЈ. И СКОЈ-А
ОПШТ.КОМИТЕТ СКС
НОВЕМБРА 1959. ГОД. СУРДУЛИЦА

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:
- Плочу са текстом пажљиво очистити од наслага боје и нечистоћа, импрегнирати и заштитити. Текст ретуширати одговарајућом бојом за камен.
- Очистити и уредити простор око задружног дома
- Омогућити што бољу прегледности спомен плоче, не дозвољавати засађивање дрвећа или постављање високих ограда.
- Уколико на спомен плочи настану промене и оштећења месна заједница о томе обавештава надлежни орган општине Сурдулица

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

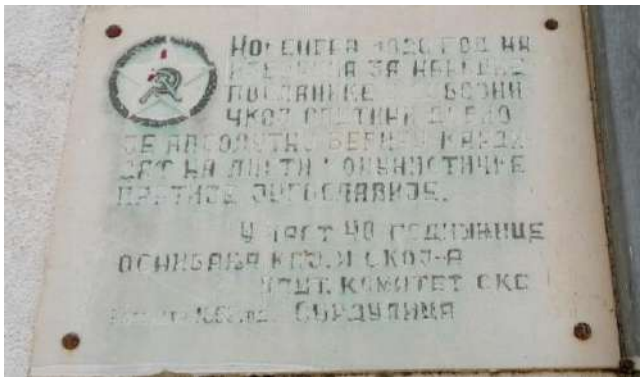

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили:
Ђ. Стошић, И. Цветковић, А. Никшић
Датум обиласка: децембар 2020. године

СПОМЕН ПЛОЧА посвећена погинулом МАЈОРУ ЉУБИСАВУ СТОЈАНОВИЋУ
Сувојница

АДРЕСА: Сувојница - спомен плоча на згради задружног дома посвећена погинулом мајору Војске Југославије Љубисаву Стојановићу, на к.п. бр.1510 КО Сувојница (НАТО бомбардовање)
ГПС координате: N: 4723821 E: 592645

ОПИС:
Мајор Љубисав Стојановић из Сувојнице, припадник 78. моторизоване бригаде ВЈ погинуо је 15. априла 1999. године у селу Рељан код Прешева. Од дејства НАТО авијације, погинули су: војник Слободан Мирковић, војни обвезници Александар Поповић и Нинослав Миленков, војник по уговору десетар Димче Стаменов, старији водник Жељко Алар, капетан Драган Лукић и мајор Љубисав Стојановић

Црна мермерна плоча димензија 42x35cm
Текст на спомен плочи:

МАЈОР
СТОЈАНОВИЋ
ЉУБИСАВ
ПОГИНУО 1999.Г. ОД СТРАНЕ НАТО АГРЕСОРА

ИЗРАДИО И ПОКЛОНИО
ПАВЛОВИЋ -ЖИТОРАЂЕ В. ХАН

УДРУЖЕЊЕ
ДОБРОВОЉАЦА
1912-1918

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:
- Плочу са текстом пажљиво очистити од наслага боје и нечистоћа, импрегнирати и заштитити. Текст ретуширати одговарајућом бојом за камен.
- Очистити и уредити простор око задружног дома
- Омогућити што бољу прегледности спомен плоче, не дозвољавати засађивање дрвећа или постављање високих ограда.
- Уколико на спомен плочи настану промене и оштећења месна заједница о томе обавештава надлежни орган општине Сурдулица

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили:
Ђ. Стошић, И. Цветковић, А. Никшић
Датум обиласка: децембар 2020. године

СПОМЕН БИСТА ПОСВЕЋЕНА ЉУБИ ЂОКИЋУ
Сувојница

АДРЕСА: Сувојница - Спомен биста посвећена Љуби Ђокићу, налази се у дворишту Основне школе “Вук Караџић” на к.п. бр. 1429 КО Сувојница
ГПС координате: N: 4723780 E: 592701

ОПИС СПОМЕНИКА:

Састоји се од постамента завршно обрађеног вештачким каменом, димензија у основи 43x31 и висине 112cm, из кога се уздиже (несразмерно мали) портрет у бронзи Љубе Ђокића висине 39cm.

На плочи је уклесано:

ЉУБА ЂОКИЋ
1888 - 1943

Постамент бисте израђен је од бетонског језгра, а завршно обложен вештачким каменом. Облога од вештачког камена је у лошем стању.

ТЕХНИЧКИ ЦРТЕЖ:

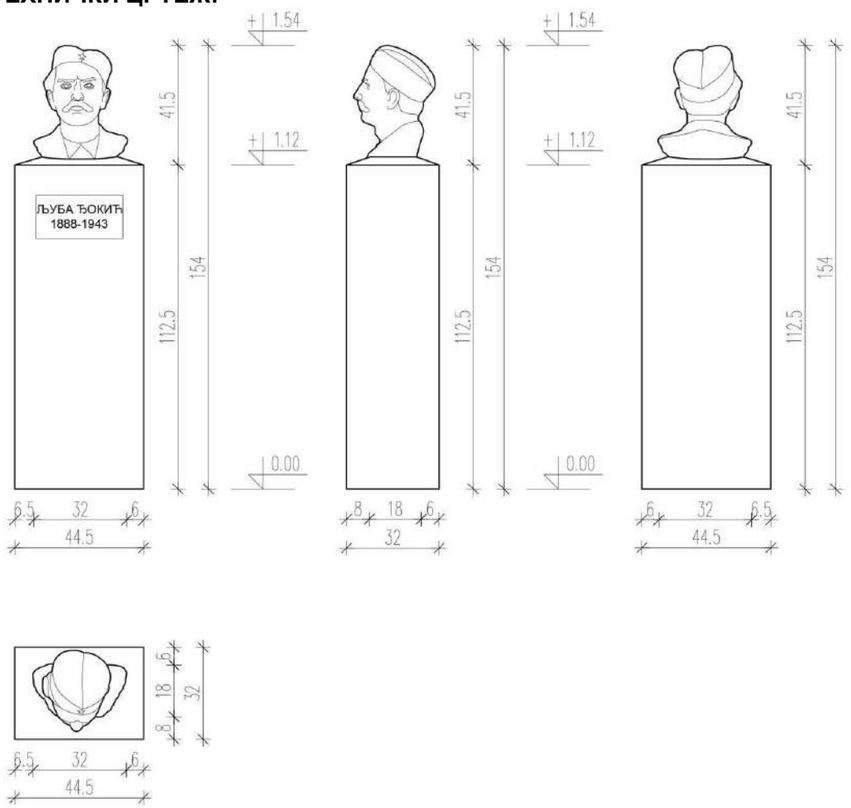

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:

- Спомен биста се налази у релативно добром стању, и сем санације мањих оштећења на бронзаној фигури нису потребне друге интервенције.
- Постамент од вештачког камена је у великој мери пропао и потребна је његова замена.
- Након спроведене интервенције заштити све елементе бисте адекватним средствима за импрегнацију вештачког камена и бронзе.
- Простор у непосредној близини уредити на начин да се у највећој мери истакне вредност споменика и амбијента.
- Спроводити редовно одржавање писаних и других ознака на споменику.
- Спроводити неговање и обнављање засада, зеленила и цвећа.
- Редовно одржавање простора у непосредној близини споменика.
- Уколико на ратном меморијалу настану промене и оштећења о томе се обавештава надлежни орган општине Сурдулица.

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: И. Цветковић, А. Никшић, Ђ. Стошић
Технички цртеж: Л. Динић
Датум обиласка: 18.12.2020. године

СУРДУЛИЦА

62. **Спомен костурница Светих сурдуличких мученика,** налази се у оквиру комплекса Техничке школе "Никола Тесла" у Улици Томе Ивановића бр. 24, на к.п. бр. 474/2 КО Сурдулица (N: 4727165 E: 596331) (Први светски рат)
63. **Некадашње српско ратничко гробље у оквиру старог грађанског гробља у Сурдулици,** налази се на адреси Ул. Дринске дивизије на на путу према селу Доње Романовце на к.п. бр. 4487,4484,4486 и 4483 КО Сурдулица (N: 4726121 E: 596868) (Балкански и Први светски рат)
64. **Централни споменик НОР-а у Сурдулици -** налази се у градском парку у Улици Томе Ивановића на к.п. бр. 462 КО Сурдулица (N: 4727211 E: 596461) (Други светски рат)
65. **Спомен биста посвећена народном хероју Томи Ивановићу**, налази се у градском парку у Улици Томе Ивановића на к.п. бр. 462 КО Сурдулица (N: 4727211 E: 596461) (Други светски рат)
66. **Спомен биста посвећена Васи Смајевићу, првоборцу,** налази се у градском парку у Улици Томе Ивановића на к.п. бр. 462 КО Сурдулица (N: 4727211 E: 596461) (Други светски рат)
67. **Споменик посвећен невиним жртвама из махале Козарница - Масурица**, налази се у градском парку у Сурдулици, на к.п. бр. 462 КО Сурдулица (N: 4727212 E: 596453) (Други светски рат)
68. **Спомен биста посвећена краљу Александру I Карађпрђевићу**, у комплексу Специјалне болнице за плућне болести - "Санаторијум", на к.п. бр. 41771/1, 4177/2, 4177/3 и 4177/4 КО Сурдулица (N: 4725971 E: 595660)
69. **Спомен плоча на кући Војислава Јовића, у ул. Јадранска бр. 7** налази се у центру Сурдулице на к.п. бр. 1078 КО Сурдулица (N: 4727179 E: 595847) (Други светски рат)
70. **Спомен плоча у Белом Пољу** обележје зграде у којој је новембра 1942. године одржан први састанак СКОЈ-а за срез Масурички на коме је донета одлука о вршењу саботажа у Белом Пољу (Други светски рат)
71. **Споменик жртвама погинулим у НАТО бомбардовању,** налази се у градском парку у Улици Томе Ивановића на к.п. б.р. 462 КО Сурдулица (N: 4727211 E: 596461) (НАТО бомбардовање)
72. **Спомен плоча посвећена страдалима у НАТО бомбардовању,** на кући у Ул. Змај Јовина бр. 7, на к.п. бр. 2026/2 КО Сурдулица (N: 4726756 E: 596552) (НАТО бомбардовање)
73. **Спомен фонтана посвећена Мирољубу Станојевићу,** у дворишту приватне куће у Ул. Томе Ивановића бр. 101, на к.п. бр. 253/1 КО Сурдулица (N: 4727080 E: 597067)

Места страдања

74. **Место страдања "Дубока долина"** - налази у Улици Сурдуличких мученика, на к.п. бр. 34, 35, 36, 37, 38, 39, 58, 59, 60, 96, 97, 110, 111/1, 111/2, 112/1 и 2252 и 2251 КО Сурдулица.

СПОМЕН КОСТУРНИЦА СВЕТИХ СУРДУЛИЧКИХ МУЧЕНИКА
Комплекс ТШ “Никола Тесла”, Сурдулица

АДРЕСА: СПОМЕН КОСТУРНИЦА СВЕТИХ СУРДУЛИЧКИХ МУЧЕНИКА, налази се у оквиру комплекса Техничке школе “Никола Тесла” у Улици Томе Ивановића бр. 24, на к.п. бр. 474/2 КО Сурдулица

ГПС координате: N: 4727165 E: 596331

ОПИС:
Спомен костурница је обновљена у периоду од 2004. до 2010. године, према пројекту оригиналног изгледа костурнице, а на основу архивске документације - Пројеката за израдњу Спомен-костурнице у Сурдулици (1922, заоставштина арх. Петра Ј.Поповића у Музеју СПЦ).
Костурница је грађена у византијском стилу, према традицији монументалне средњовековне архитектуре, али знатно скромнијих размера, димензија 4x10m.
Фасада костурница урађена је у свему по узору на изворни изглед старе костурнице са прозорима и розетама, са визуелно наглашеним бродовима, од којих је средњи виши од два бочна. Средњи прозор израђен је по узору на изворни изглед, са три уска отвора одвојена мермерним стубићима и розету изнад, надвишен стилизованом рељефном композицијом.
Радови на заштити и обнови Спомен косурнице у Сурдулици, 1987-1989. године спровођени су од стране Завода за заштиту споменика културе Ниш, архитекте Милорад Војиновић, Сима Гушић, Никола Милић и Миле Вељковић.
Градња порушених делова објекта реализована је без одступања, односно показало се да је приликом градње капеле стриктно поштован пројекат арх. Петра Поповића и арх. Влаха Буковца. Поред земљаних радова извршена је стабилизација обимних зидова крипте, зиданих од блокова камена и урађен је део међуспратне конструкције - армирано бетонска плоча над њеном источном половином.

Слике 078 и 079 – Ратни албум 1914 - 18, аутор Андра Поповић (стр. 153) – Лобање и кости 3000 Сурдуличана зверски побијених Срба , чин парастоса у присуству мештана

ИСТОРИЈСКИ ПОДАЦИ:
Спомен костурница у Сурдулици подигнута је 1924. године као вечни спомен и пошта жртвама бугарских злочина, почињених од 1915. до 1918. године, када су окупатори убили неколико хиљада Срба.
Костурница из 1924. године је била озидана опеком са завршном обрадом од белог кречног малтера. Имала је соклу од грубих тесаника и са својих једва 10 метара дужине и четири метра ширине деловала изузетно скромно у поређењу са оним што је чувала. У крипти се налазило двадесет и пет великих сандука са посмртним остацима мученика, а у приземљу су били изложени експонати и фотографије.
У периоду између два светска рата поштована је као посебно светилиште и долазили су људи из целе Србије на поклоњење моштима. Није имала ни чувара ни кустоса. Увек је била отворена, али се никад нису дешавале крађе јер ју је тадашњи побожни народ поштовао као националну светињу.
Фасаду су красили само прозори и розете и на спољашњости је визуелно наглашено постојања три брода, од којих је средњи био виши од два бочна. Средњи прозор имао је три уска отвора одвојена мермерним стубићима и розету изнад, надвишен стилизованом рељефном композицијом. Отвори са стране су били једноделни са бојеним стаклом. Кров је био нарочито истакнут обрађеним стројем у виду античког фриза, покривен ћерамидом. На врху средњег брода налазио се огроман крст, уклесан у камену громаду. Крст је једино што је надживело уништење Костурнице и данас се, након обнове, налази на истом месту.
Споменички комплекс чине велика зграда Гимназије, подигнута 1922. године, зграда Спомен костурнице саграђена уз северну фасаду Гимназије, у којој су били сахрањени посмртни остаци недужних жртава бугарског терора и мала зграда са станом за управитеља школе. Зграду костурнице већ 1943. године разорили су бугарски окупатори. Како би на некин начин било забележено њено постојање постављена је спомен плоча, 1974. године на фасади Гимназије. Стална музејска поставка налазила се у згради стана управника школе. Временом је поставка уклоњена.
Прва зграда костурнице се налазила на брду између Горње и Доње махале, У то време кости које су сакупљене, положене су у привремену Костурницу изнад стрељачког дома - данашња Циган Мала.
Нова Костурница је подигнута уз зграду Грађанске школе. Уједно, у то време се напушта стари скулптурални тип споменика са фигурама на постољу и рељефима и формира се нови тип споменика са архитектонским обележјима. Камен темељац је постављен 28. јуна 1922. године. Том чину су присуствовали Иван Рибар, председник Народне скупштине Краљевине, Љуба Давидовић, председник владе Краљевине СХС и председник Демократске странке и бројни грађани Сурдулице. Капела је завршавана током наредне две године, па се празник Видовдан одомаћио у народу као дан Костурнице. Нову капелу су пројектовали архитекта и сликар Влахо Буковац и начелник Министарства грађевина Петар Ј. Поповић (1873-1945).
Приликом освећења и отварања Костурнице, организована је свечаност којој су присуствовали краљ Александар Карађорђевић и краљица Марија са достојанственицима, патријарх српски Димитрије, епископ Варнава, министар војске и морнарице господин Хаџић, министар пољопривреде господин Куловец.
Костурница је грађена у византијском стилу, према традицији монументалне средњовековне архитектуре, али знатно скромнијих размера.
Потпуно је уништена у Другом светском рату од стране бугарске окупационе војске. Крајем априла 1941. године бугарски војници су демолирали и испразнили Спомен костурницу разбацавши ствари из ње унаоколо, а крајем 1941. су од сељака из околних села реквирирали волове и запрежна кола и све кости из костурнице ноћу превезли на старо сурдуличко гробље и закопали их на неко непознато место. Крајем 1943. године Костурница је поново била предмет бугарских девастирања, али овог пута је потпуно срушена кад су са ње скидали циглу по циглу, а крипту потом затрпали земљом. Остао је обрис на северном зиду школе као неми сведок постојања споменика мученицима.
Преузето из: А. Стаменковић “Градитељска баштина Сурдулице”, Лесковачки зборник, 2011, Лесковац
Иницијатива за обнову је средином 1980-тих године, али је обновљена тек после 2004. године.
Литургија и пренос пронађених костију жртава светих сурдуличких мученика у Првом светском рату одржана је 29. маја 2010. године. У крипту Спомен-костурнице у Сурдулици похрањено је 18 сандука са посмртним остацима страдалих у Првом светском рату.

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

Спомен костурница поред техничке школе (ЗЗСК Ниш, А. Никшић, 2020)

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ

Обишли: Ђ. Стошић, А. Никшић
Датум обиласка: 11.03.2021. године

СПОМЕН КОСТУРНИЦА
Сурдулица

АДРЕСА: СПОМЕН КОСТУРНИЦА, Сурдулица - налази се уз северну фасаду зграде техничке школе "Никола Тесла" у Улици Томе Ивановића бр. 24, на к.п. бр. 474/2 КО Сурдулица

ГПС координате: N: 4727165 E: 596331

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:

- Простор комплекса: Спомен костурницу, зграду техничке школе, спомен плочу и спомен бисте посматрати као јединствену целину и у том контексту планирати уређење.
- Планским мерама не сме бити угрожен интегритет, нити споменичка својства комплекса, већ је потребно створити оптималне услове за чување и трајну заштиту и презентацију ратног меморијала.
- Спроводити редовно одржавање комплекса.
- Редовно вршити чишћење корова и смећа, спроводити негу зелених површина и редовно кошење траве непосредне околине, а на начин да се тиме обезбеди пуна историјска веродостојност и очување наслеђених културних вредности.
- Потребно је уклонити неадекватне садржаје у непосредном окружењу и формирати амбијент који је у складу са значајем и споменичким вредностима.
- Уколико настану оштећења и промене на спомен костурници обавестити надлежни завод за заштиту споменика културе и надлежни орган локалне самоуправе.

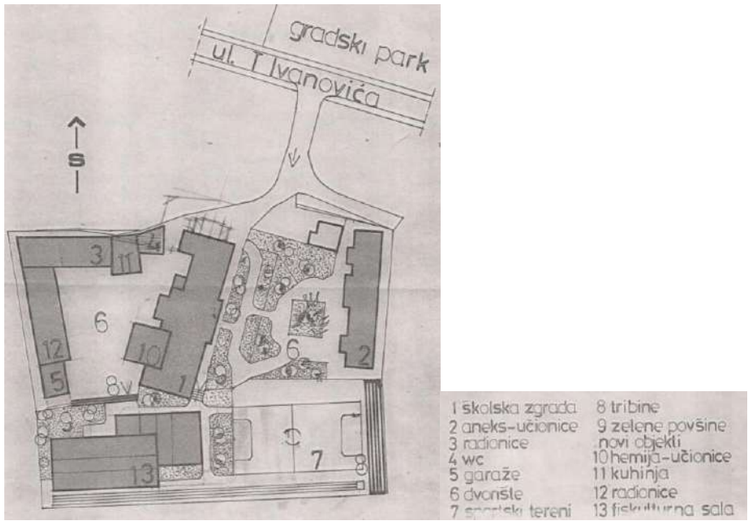

Ситуациони план комплекса техничке школе (ЗЗСК Ниш)

ТЕХНИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА:

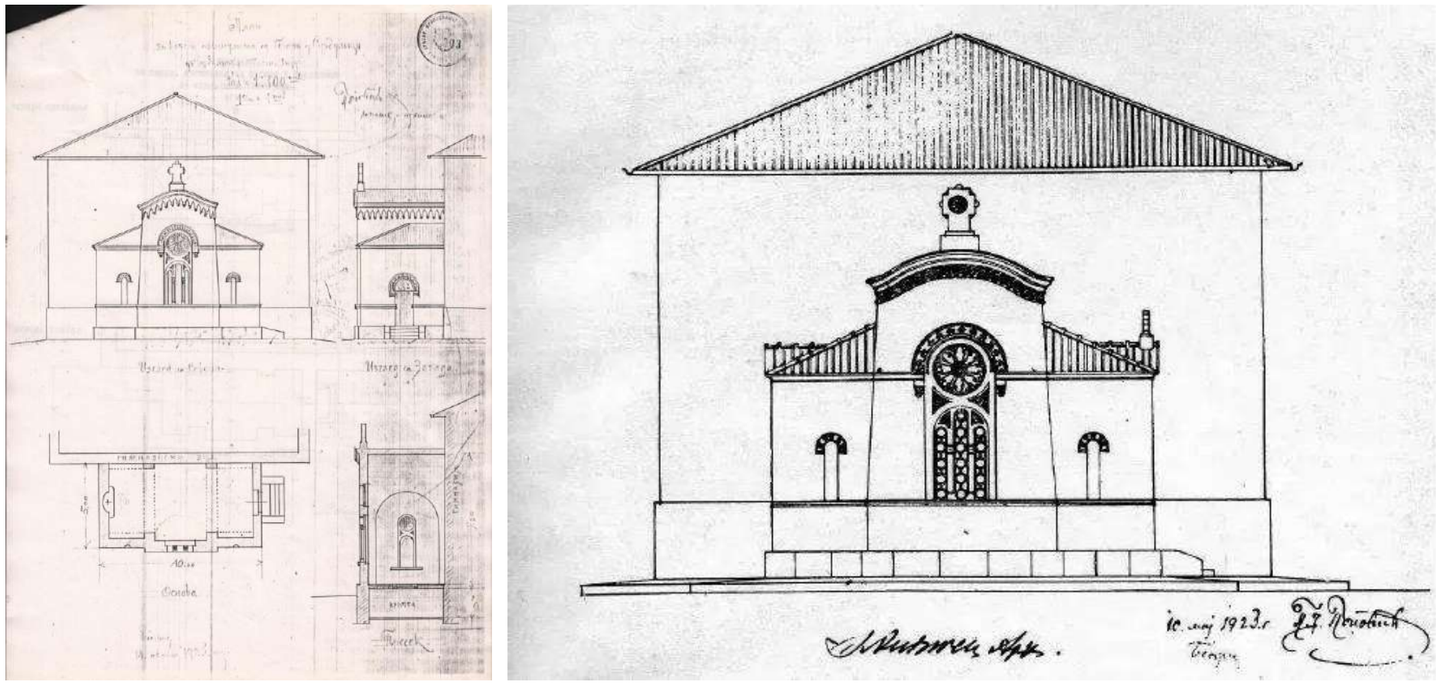

Спомен-костурница у Сурдулици (цртеж бочне подужне фасаде, 1922, заоставштина арх. Петра Ј.Поповића у Музеју СПЦ, копија се чува у ЗЗСК Ниш)

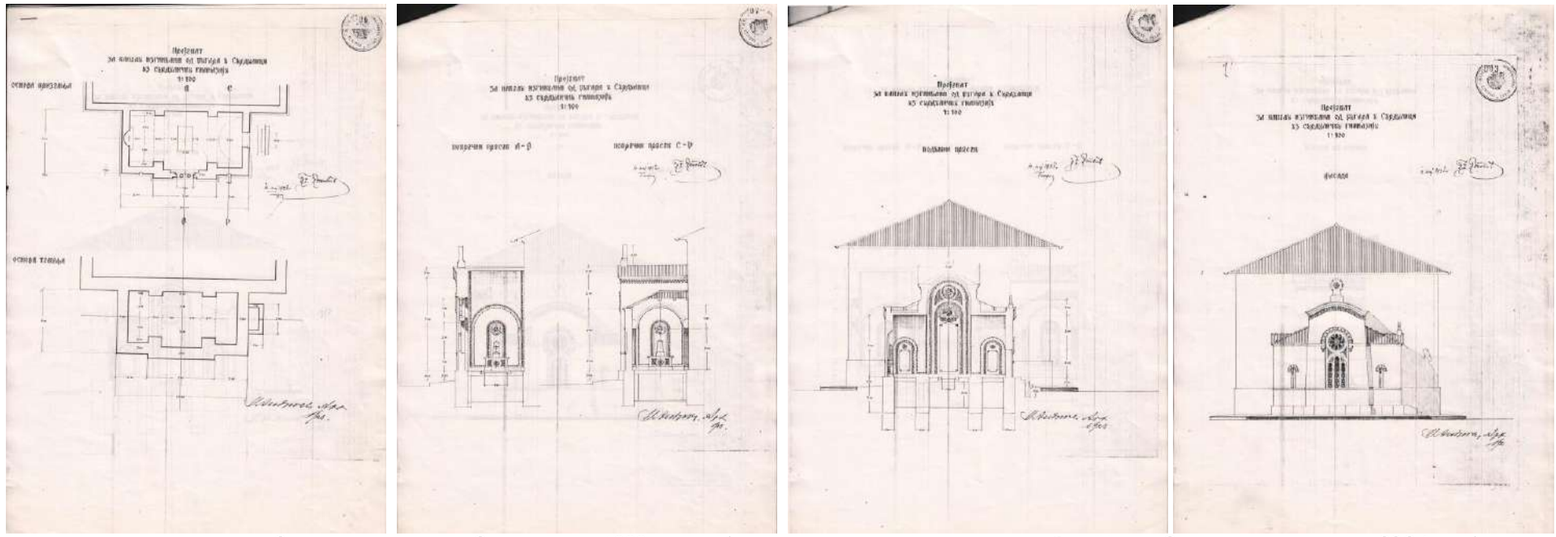

Пројекат за израдњу Спомен-костурнице у Сурдулици из 1922. године (заоставштина арх. Петра Ј.Поповића у Музеју СПЦ, копије се чувају у ЗЗСК Ниш)

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: Ђ. Стошић, А. Никшић
Датум обиласка: 11.03.2021. године

СПОМЕН КОСТУРНИЦА
Сурдулица

АДРЕСА: СПОМЕН КОСТУРНИЦА, Сурдулица - налази се уз северну фасаду зграде техничке школе “Никола Тесла” у Улици Томе Ивановића бр. 24, на к.п. бр. 474/2 КО Сурдулица

ГПС координате: N: 4727165 E: 596331

ОПИС:
У комплексу се налазе и две спомен плоче на згради техничке школе, као и два одливка спомен бисте оснивача школе Краља Александра I Карађорђевића.

МЕРЕ ЗАШТИТЕ:

- Мермерне плоче са текстом пажљиво очистити, текст ретуширати одговарајућом бојом за камен, импрегнирати и заштитити.
- Омогућити прегледност спомен плоча, не дозвољавати засађивање дрвећа или постављање високих ограда.
- Уколико на спомен плочи настану промене и оштећења о томе се обавештава надлежни орган општине Сурдулица
- Спроводити редовно одржавање, одржавање писаних и других ознака на спомен плочама да би били видљиви и читки.

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

Спомен бисте поред и у техничкој школи (ЗЗСК Ниш, Ђ. Стошић, 2021.)

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

Спомен плоче на згради техничке школе (Ђ. Стошић, 2021)

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ

Обишли: Ђ. Стошић, А. Никшић
Датум обиласка: 11.03.2021. године

НЕКАДАШЊЕ СРПСКО РАТНИЧКО ГРОБЉЕ У ОКВИРУ СТАРОГ ГРАЂАНСКОГ ГРОБЉА, СУРДУЛИЦА

АДРЕСА: Некадашње српско ратничко гробље у оквиру старог грађанског гробља у Сурдулици, налазило се на адреси Ул. Дринске дивизије на на путу према селу Доње Романовце на к.п. бр. 4487,4484,4486 и 4483 КО Сурдулица
ГПС координате: N: 4726121 E: 596868

ОПИС:

Ратничко гробље у Сурдулици заузимало је северозападни део старог сурдуличког грађанског гробља, односно налазило се северозападно од цркве. На позицију војничког гробља у оквиру грађанског гробља у Сурдулици, указују документи настали у периоду између два светска рата (из 1931. године) који се чувају у фондовима Архива Југославије.
Према подацима из архива на гробљу се налазило 26 гробова српских војника. Ратничко гробље постепено је уништавано цивилним сахрањивањима. Стари белези су скоро у потпуности нестали, или су уступили места цивилним надгробним споменицима.

ПРЕТХОДНА ИСТРАЖИВАЊА:

1. На основу расположивих података, на сурдуличком старом гробљу је сахрањено 26 српских војника који су умрли од последица болести или су погинули у борбама на Власини.
2. Осим скице места на гробљу где су сахрањени војници која се налази у Архиву Југославије и пописа погинулих и умрлих у току ратних операција на Власини, не располажемо са другим подацима.
3. На терену се не примећују трагови српских ратничких гробова и њихових обележја.
4. Бугари су крајем априла 1941. године у сумрак, из Спомен костурнице пребацили у врећама кости сурдуличких мученика и закопали их тајно у непознатом делу старог сурдуличког гробља.
5. Сурдулички свештеници и неколицина житеља Сурдулице су покупили кости које су испадале из запрежних кола и сахранили поред цркве Светог Пантелејмона.
6. Почетком 2009. године, 2.априла, на старом сурдуличком гробљу, при изградњи породичне гробнице, на дубини од једног метра пронађен је део костију сурдуличких мученика које су у децембру 2009. смештене у цркви Светог Пантелејмона на гробљу. На месту где су пронађене кости постављена је спомен плоча (изнад породичне гробнице Лалатовић). Кости се сада налазе у Спомен костурници у Сурдулици.
7. Дана 13.04.2009. године извршен је обилазак гробља, од стране археолога Завода за заштиту споменика културе Ниш, Александра Алексића. Том приликом констатовано је следеће: у јужном делу гробља, на његовој источној ивици констатована је правоугаона јама приближних димензија 3x3x2,5m. У профилима јаме јасно су биле видљиве расуте људске кости. Поред ове јаме констатован је и грађевински материјал - цигле и арматура. Јама је очигледно ископана за потребе изградње гробнице. Кости које су пронађене приликом земљаних радова, стављене су у најлонске џакове и чувале су се у олтару цркве на гробљу, а 29. маја 2010. године свечано су пренесене у крипту обновљене спомен-костурнице
8. Старо гробље је у запуштеном стању, и на њему се могу наћи делови померених надгобних споменика Сурдуличана који су дали животе у ослободилачким ратовима Србије.

АРХИВСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА:

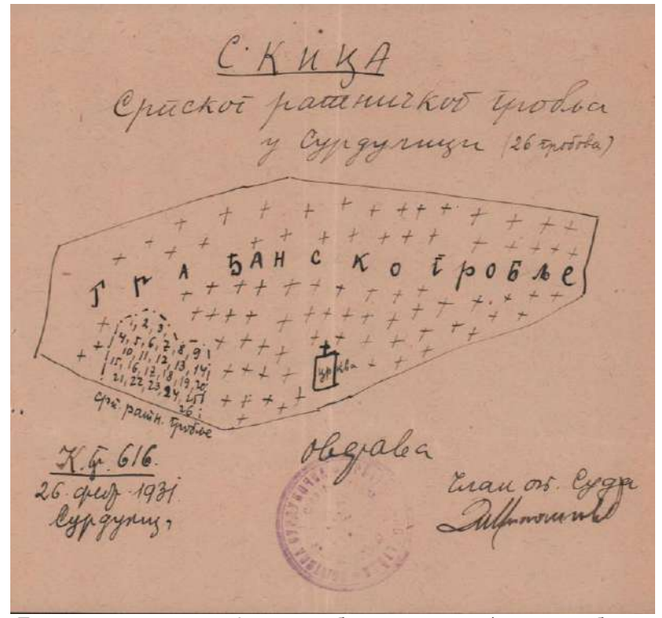

Простор некадашњег војничког гробља у оквири грађанског гробља у Сурдулици (Архив Југославије)

Простор некадашњег војничког гробља у оквирима грађанског гробља у Сурдулици, изглед 2020. године (ЗЗСК Ниш, 2020.)

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

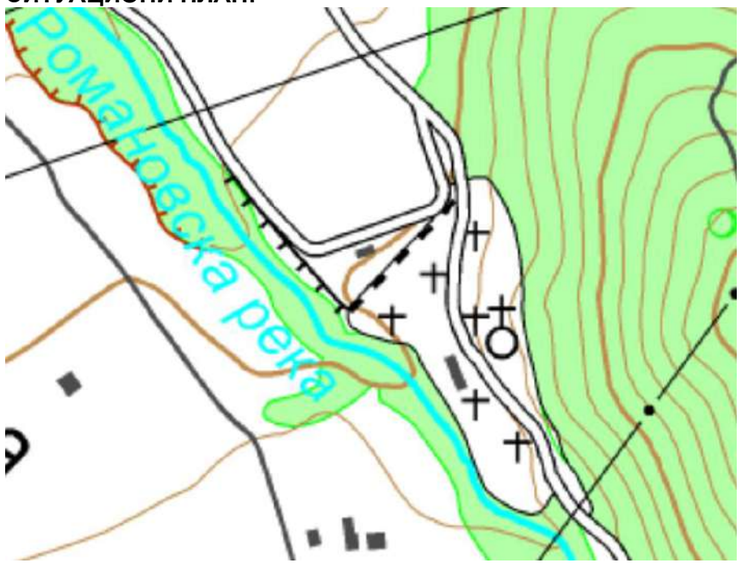

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Обишли: Ђ. Стошић, И. Цветковић, А. Никшић
Датум обиласка: 11.12.2020. године

НЕКАДАШЊЕ СРПСКО РАТНИЧКО ГРОБЉЕ У ОКВИРУ СТАРОГ ГРАЂАНСКОГ ГРОБЉА, СУРДУЛИЦА

АДРЕСА: Некадашње српско ратничко гробље у оквиру старог грађанског гробља у Сурдулици, налазило се на адреси Ул. Дринске дивизије на на путу према селу Доње Романовце на к.п. бр. 4487,4484,4486 и 4483 КО Сурдулица
ГПС координате: N: 4726121 E: 596868

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:

- Планирати истраживање гробља и надгробних споменика, како би се добили потпунији подаци о постојању српског ратничког гробља и броју сачуваних надгробних споменика из периода ослободилачких ратова.
- Споменике српског ратничког гробља који евентуално буду пронађени потребно је пописати и документовати.
- Потребно је створити оптималне услове за чување и трајну заштиту споменика који буду пронађени.
- Планирати постављање спомен обележја и одговарајуће уређење простора за који се претпоставља да је на њему било српско ратничко гробље.
- Евентуалне пронађене споменике очистити, извршити конзерваторско-рестаураторске поступке, заштитити их и на одговарајући начин и презентовати у оквиру гробља.
- Спроводити редовно одржавање простора гробља и окружења.
- Спроводити перманентно одржавање чистоће овог простора. Редовно вршити чишћење корова и смећа, спроводити негу зелених површина и редовно кошење траве непосредне околине, а на начин да се тиме обезбеди пуна историјска веродостојност и очување наслеђених културних вредности.
- Потребно је уклонити неадекватне садржаје и формирати амбијент који је у складу са значајем и споменичким вредностима простора.

текст на спомен плочи:

СУРДУЛИЧКИМ МУЧЕНИЦИМА
1914 -1918

СО СУРДУЛИЦА

СПОМЕН ПЛОЧА постављена 2009. године:

Плоча која је постављена 2009. године на месту где су пронађене кости сурдуличких мученика (ЗЗСК Ниш, Ђ. Стошић, 2020)

ФОТО ДОКУМЕНТАЦИЈА:

Војнички надгробни споменик на гробљу у Судрулици (ЗЗСК Ниш, И. Цветковић, 2020)

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Обишли: Ђ. Стошић, И. Цветковић, А. Никшић
Датум обиласка: децембар 2020. године

ЦЕНТРАЛНИ СПОМЕНИК НОР-а
Градски парк, Сурдулица

АДРЕСА: Централни споменик НОР-а у Сурдулици
налази се у градском парку у Улици Томе Ивановића на к.п. бр. 462 КО Сурдулица
ГПС координате: N: 4727211 E: 596461

ОПИС:

Споменик палим 1941-1945. године подигнут је 1961. године. Израдио га је вајар М. Живковић.
Парк се налази у Улици Томе Ивановића у Сурдулици и заузима укупну површину од око 8100 квадратних метара. Обухвата зелену површину са листопадним и четинарским дрвећем, ниским растињем и уређеним травњацима и шеталишта са клупама, баштенским намештајем, реновираним спомен обележјем, инсталираном перголом, новом електричном инсталацијом и парковским осветљењем, местима за одмор, дечијим игралиштима, мобилијарима, фитнесом под ведрим небом.

Централни споменик се састоји од вертикалног елемента димензија 2,8x8m, дебљине зида 80cm, обложеног правилним резаним плочама од чврстог сивог камена гранита, који се уздиже из изломљеног степенасто постављеног платоа. На платоу се налази низак постамент постоље за монументалну бронзану скулптуру. Скулптура се састоји од три фигуре ратника у величини већој од природне. Висина скулптура је око 3 метара.

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ИСТОРИЈСКИ ПОДАЦИ:
Развојем оружане борбе, од јула 1941. године, а посебно од половине 1942. године, подручје Сурдулице постаје важан центар и посебно значајна база за омасовљавање Црнотравског, Врањског и II Јужно-моравског одреда, а затим и за формирање и попуну 22 и 46 дивизије НОВ. Борци са територије Сурдулице, у саставу јединица НОВЈ учествовали су на свим фронтовима у борбама за коначно ослобођење Југославије, посебно при пробоју сремског фронта.
Такође, у Другом светском рату народ Сурдулице је активно учествовао у борбама против окупатора.
у знак захвалности и сећања на погинуле борце, на све жртве фашистичког терора са територије општине, у градском парку у Сурдулици је подигнут заједнички централни споменик - скулптура.
Споменик је подигнут поводом двадесетогодишњице устанка народа Југославије, а откривен је 22. децембра 1961. године.

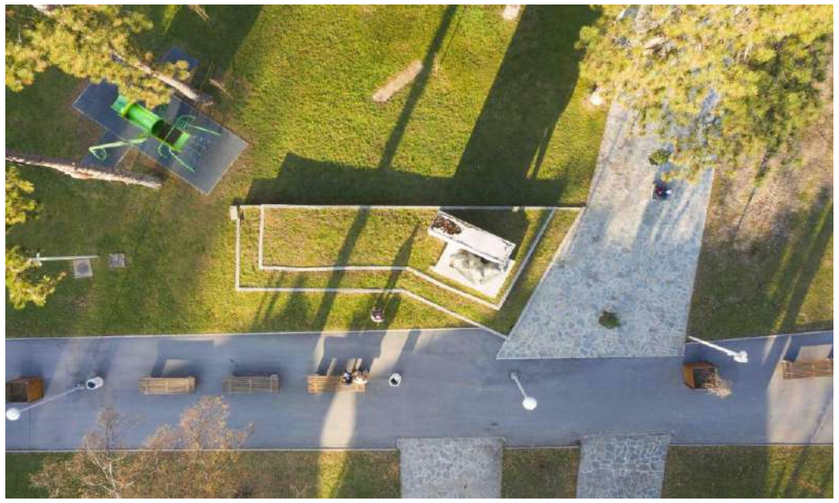

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

Споменик ослободиоцима у Судрулици (ЗЗСК Ниш, А. Никшић, 2020)

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ

Обишли: Ђ. Стошић, И. Цветковић, А. Никшић
Датум обиласка: децембар 2021. године

ЦЕНТРАЛНИ СПОМЕНИК НОР-а
Градски парк, Сурдулица

АДРЕСА: Централни споменик НОР-а Сурдулици - налази се у градском парку у Улици Томе Ивановића на к.п. бр. 462 КО Сурдулица

ГПС координате: N: 4727211 E: 596461

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:

- Простор градског парка посматрати као јединствену целину и у том контексту третирати простор.
- Планским мерама не сме бити угрожен интегритет, нити споменичка својства комплекса, већ је потребно створити оптималне услове за чување и трајну заштиту и презентацију ратних меморијала.
- Спроводити редовно одржавање комплекса.
- Редовно вршити чишћење корова и смећа, спроводити негу зелених површина и редовно кошење траве непосредне околине, а на начин да се тиме обезбеди пуна историјска веродостојност и очување наслеђених културних вредности.
- Потребно је уклонити неадекватне садржаје у непосредном окружењу и формирати амбијент који је у складу са значајем и споменичким вредностима.
- Уколико настану оштећења и промене на централном споменику НОР-а обавестити надлежни завод за заштиту споменика културе и надлежни орган локалне самоуправе.
- Централно спомен обележје НОР-а приликом радова на обнови потребно је третирати према конзерваторско - рестаураторским принципима: Предвидети пажљиво чисшћење од наслага нечистоћа и биолошке колонизације уз употребу адекватних хемијских средстава. Конзерваторско-рестаураторски поступци, подразумевају интервенције санације, рестаурације и реконструкције при чему се примењује принцип од мање инванзивних ка инванзивнијим.

ТЕХНИЧКА ДОКУМЕНТАЦИЈА:

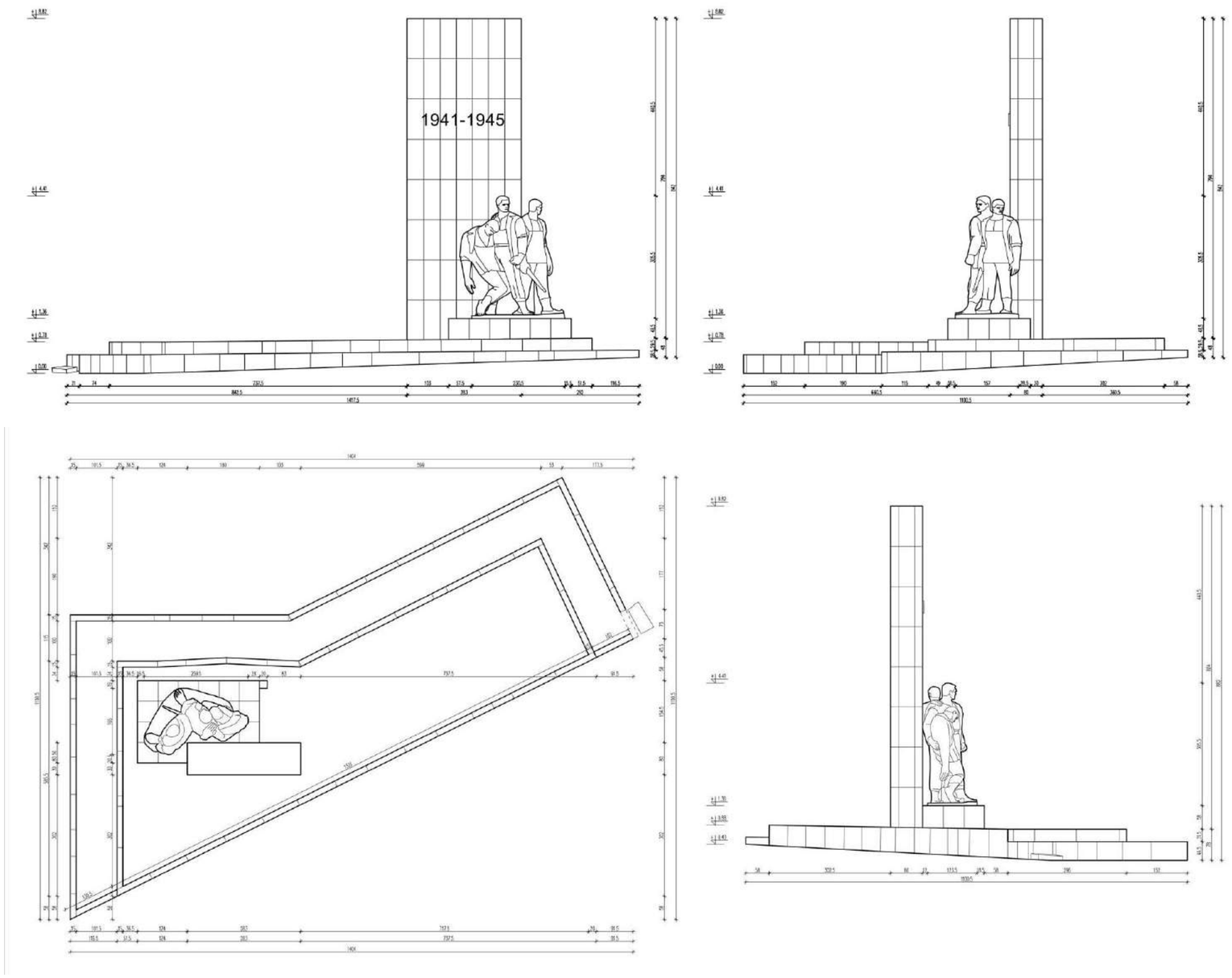

Основа и изгледи споменика у градском парку у Сурдулици (ЗЗСК Ниш, Л. Динић, 2021)

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: И. Цветковић, А. Никшић, Ђ. Стошић
Цртеж: Л. Динић
Датум обиласка: 11.12.2020. године

СПОМЕН БИСТА ПОСВЕЋЕНА ТОМИ ИВАНОВИЋУ
Градски парк, Сурдулица

АДРЕСА: Сурдулица, градски парк - **Спомен биста посвећена народном хероју Томи Ивановићу** налази се у градском парку у Улици Томе Ивановића на к.п. бр. 462 КО Сурдулица
ГПС координате: N: 4727211 E: 596461

ОПИС СПОМЕНИКА:
Спомен биста народном хероју Томи Ивановићу - "Пери Мачкатовцу" (1923-1943) постављена је у градском парку. Подигнута је 1972. године. Израдио је вајар М. Живковић.
Састоји се од постамента израђеног од бетонског језгра, завршно обрађеног вештачким каменом, димензија у основи 60x35cm и висине 180cm, из кога се уздиже биста у бронзи Томе Ивановића висине 60cm.

На предњој страни постамента постављена је плоча димензија 48x34cm, са уклесаним текстом:

ТОМА ИВАНОВИЋ
ПЕРА МАЧКАТОВАЦ
1923 - 1943
НАРОДНИ ХЕРОЈ

Тома Ивановић, учесник у акцији месних десетина, командир 1. чете 2. батаљона II јужноморавског одреда. Истицао се личном храброшћу у борбама на Чемернику, Козјаку, код Врбана. Погинуо је 22. октобра 1943. године.

ТЕХНИЧКИ ЦРТЕЖ:

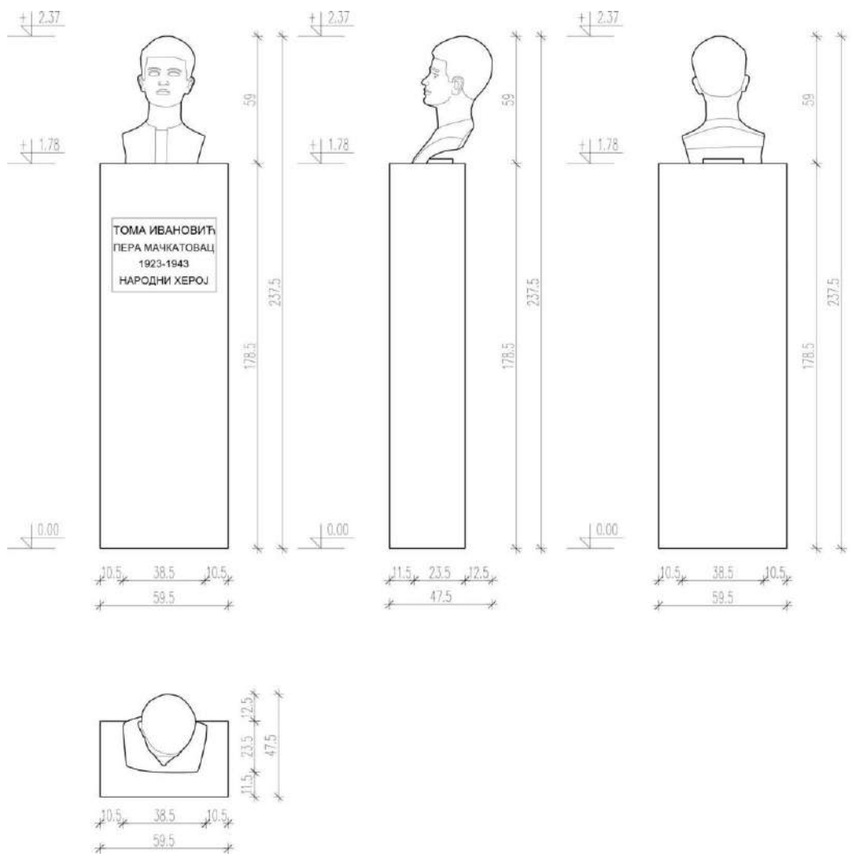

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:

- Спомен биста се налази у релативно добром стању.
- Постамент од вештачког камена такође је у релативно добром стању.
- Елементе спомен бисте заштитити средствима за импрегнацију одговарајућим за вештачки камен и бронзу.
- Простор у непосредној близини одржавати чистим и уредним, како би се у највећој мери истакла вредност споменика и амбијента.
- Спроводити редовно одржавање писаних и других ознака на споменику да би били видљиви и читки.
- Спроводити неговање и обнављање засада, зеленила и цвећа.
- Уколико на спомен бисти настану промене и оштећења о томе се обавештава надлежни орган општине Сурдулица.

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: И. Цветковић, А. Никшић, Ђ. Стошић
Технички цртеж: Л. Динић
Датум обиласка: 18.12.2020. године

СПОМЕН БИСТА ПОСВЕЋЕНА ВАСИ СМАЈЕВИЋУ
Градски парк, Сурдулица

АДРЕСА: Сурдулица, градски парк - Спомен биста посвећена Васи Смајевићу, првоборцу, налази се у градском парку у Улици Томе Ивановића на к.п. бр. 462 КО Сурдулица
ГПС координате: N: 4727211 E: 596461

ОПИС СПОМЕНИКА:
Спомен биста народном хероју Василију Васи Смајевићу (1913-1973) постављена је у градском парку. Васа Смајевић је учесник Народноослободилачког рата од 1941. године и један од организаора устанка на југу Србије. Био је најпре политички комесар Топличког партизанског одреда, а потом члан Штаба Јастребачког, Лесковачког и Јабланичког партизанског одреда.
Спомен биста се састоји од постамента завршно обрађеног вештачким каменом, димензија у основи 41x31cm и висине 136cm, из кога се уздиже биста у бронзи висине 44cm.

На предњој страни постамента уклесано је:

ВАСИЛИЈЕ
ВАСА
СМАЈЕВИЋ
1913-1973.

Постамент бисте израђен је од бетонског језгра, а завршно обложен вештачким каменом.

ТЕХНИЧКИ ЦРТЕЖ:

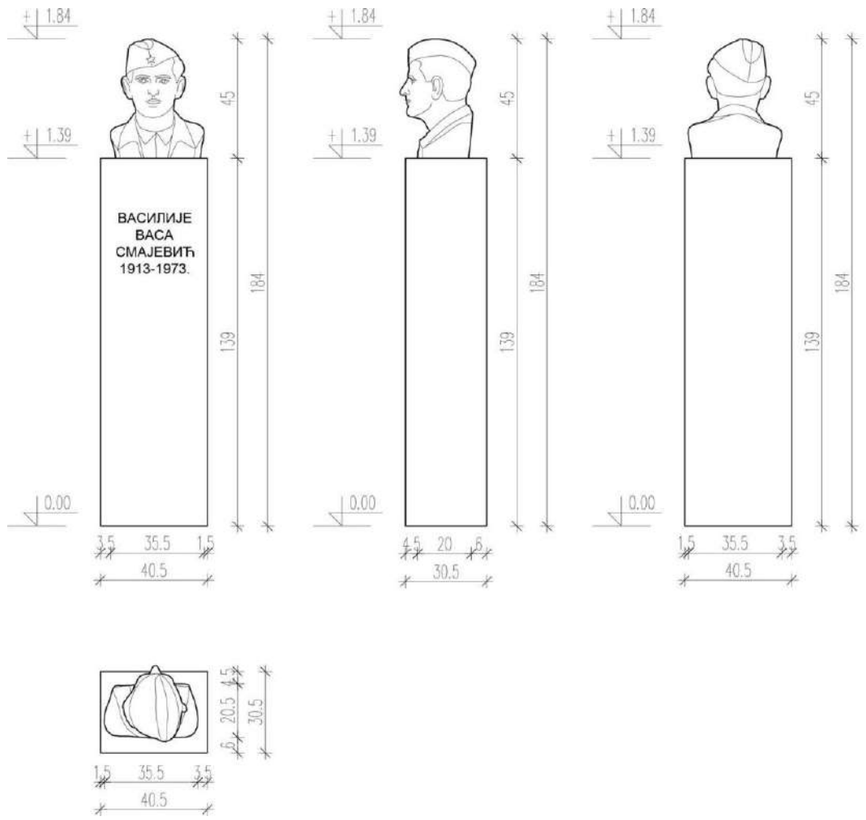

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

генерал-мајор Василије Васа Смајевић

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:

- Спомен биста и постамент се налази у релативно добром стању.
- Све елементе бисте заштитити средствима за импрегнацију одговарајућим за вештачки камен и бронзу.
- Простор у непосредној близини одржавати чистим и уредним, како би се у највећој мери истакла вредност споменика и амбијента.
- Спроводити редовно одржавање писаних и других ознака на споменику да би били видљиви и читки.
- Спроводити неговање и обнављање засада, зеленила и цвећа.
- Уредно редовно одржавање простора у непосредној близини споменика.
- Уколико на спомен бисти настану промене и оштећења о томе се обавештава надлежни орган општине Сурдулица

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: И. Цветковић, А. Никшић, Ђ. Стошић
Технички цртеж: Л. Динић
Датум обиласка: 18.12.2020. године

СПОМЕНИК НЕВИНИМ ЖРТВАМА БУГАРСКОГ ТЕРОРА ИЗ МАХАЛЕ КОЗАРНИЦА - МАСУРИЦА
Градски парк, Сурдулица

АДРЕСА: СПОМЕНИК невиним жртвама из махале Козарница-Масурица, налази се у градском парку у Сурдулици, на к.п. бр. 462 КО Сурдулица
ГПС координате: N: 4727212 E: 596453

ОПИС СПОМЕНИКА:
22. априла 1941. године Бугари су окупирали сурдулички крај. Бугари су за време окупације два пута палили Масурицу, као и село/махалу Козарница. Ноћ између 19/20. марта 1943. године почињен је масовни злочин у селу над мештанима од стране бугарских фашиста.
Споменик у спомен на побијене мештане села Козарница сада се налази у Сурдулици у градском парку.

Текст на споменику:
НА ОВОМ МЕСТУ БИЛА ЈЕ ГОРЊА КОЗАРНИЦА
ДАНА 19/20 МАРТА 1943 Г. БУГАРСКА ФАШИ-
СТИЧКА ПОЛИЦИЈА И ВОЈСКА ПОУБИЈАЛА ЈЕ
А ЗАТИМ УБИЈЕНЕ, РАЊЕНЕ И ПРЕОСТАЛЕ ЖИ
ВЕ ЧЛАНОВЕ ПОРОДИЦА РИСТИЋА СПАЛИЛА:
1.РИСТИЋ РИЗЕ ДРАГУТИН 42Г.
2.РИСТИЋ ПЕТРА ВЕЛИКА 40Г.
3.РИСТИЋ ДРАГУТИНА СТОЈАНКА 17Г.
4.РИСТИЋ ДРАГУТИНА ВЕРИЦА 12Г.
5.РИСТИЋ РИЗЕ ПЕТАР 31Г.
6.РИСТИЋ СТОЈАНА МИЛЕВА 31Г.
7.РИСТИЋ ПЕТРА ЖИВКА 11Г.
8.РИСТИЋ ПЕТРА СТАНИМИР 7Г.
9.РИСТИЋ ПЕТРА МИЛАН 3Г.
10.РИСТИЋ ПЕТРА ОЛГА 2Г.
11.РИСТИЋ РИЗЕ СИМА 26Г.
12.РИСТИЋ АЛЕКСЕ РАДМИЛА 32Г.
13.РИСТИЋ СИМЕ АЛЕКСАНДАР 1.5.Г.
13. СЕПТЕМБАР 1985.Г.
ОПШТИНСКИ ОДБОР СУБНОР-А СУРДУЛИЦА

ТЕХНИЧКИ ЦРТЕЖ:

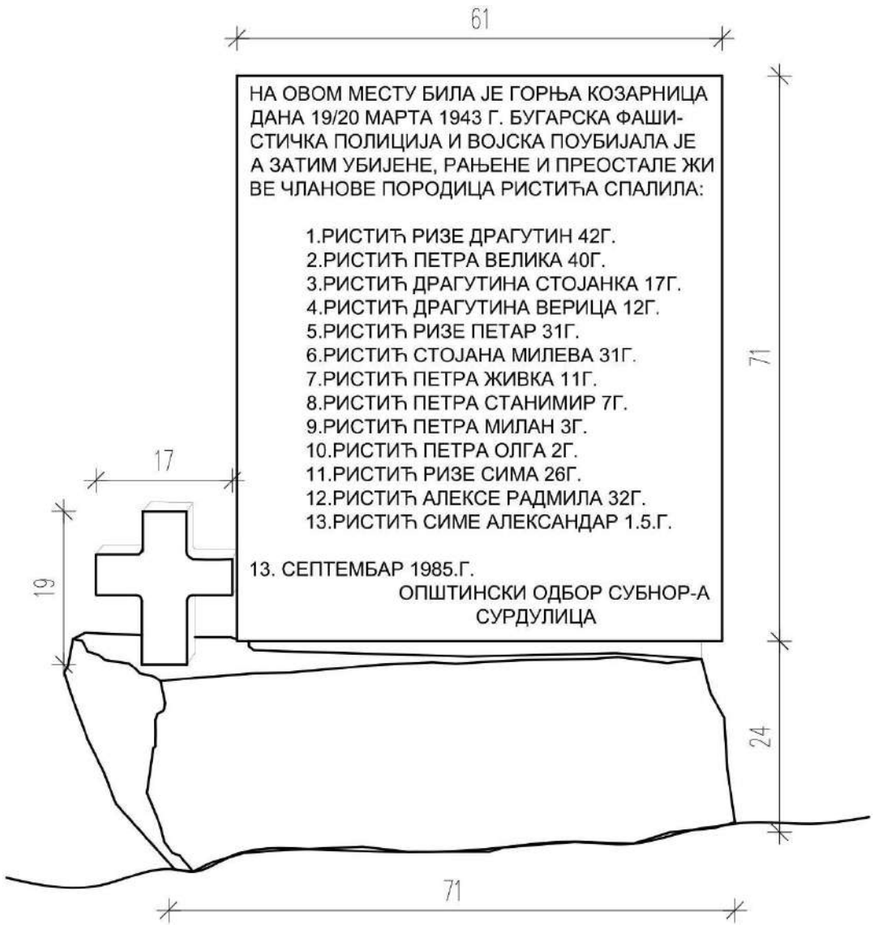

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

МЕРЕ ЗАШТИТЕ:

- Спомен плоча се налази у добром стању. Нису потребне интервенције
- Спроводити редовнио одржавање, које подразумева одржавање писаних и других ознака на спомен плочи у видљивом и читком стању.
- Омогућити што бољу прегледност спомен плоче, не дозвољавати засађивање дрвећа или постављање високих ограда.
- Уколико на спомен плочи настану промене и оштећења о томе се обавештава надлежни орган општине Сурдулица.

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: И. Цветковић, А. Никшић, Ђ. Стошић
Технички цртеж: И. Цветковић
Датум обиласка: 22.12.2020. године

СПОМЕН БИСТА ПОСВЕЋЕНА КРАЉУ АЛЕКСАНДРУ I КАРАЂОРЂЕВИЋУ Сурдулица

АДРЕСА: Сурдулица - **Спомен биста посвећена краљу Александру I Карађпрђевићу**, у комплексу Специјалне болнице за плућне болести - "Санаторијум", на к.п. бр. 41771/1, 4177/2, 4177/3 и 4177/4 КО Сурдулица

ГПС координате: N: 4725971 E: 595660

ОПИС:

Текст на постаменту:

КРАЉ АЛЕКСАНДАР I
КАРАЂОРЂЕВИЋ
(1888-1934)

ОСНИВАЧ САНАТОРИЈУМА
1924.г.

ДА СЕ НЕ ЗАБОРАВИ
С.О. СУРДУЛИЦА
УДРУЖЕЊЕ ПРИВАТНИКА
СУРДУЛИЦЕ

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:

- Спроводити редовно одржавање спомен бисте и простора око ње
- Израдити техничку и фотодокументацију
- Уколико на спомен плочи настану промене и оштећења о томе се обавештава надлежни орган општине Сурдулица.

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

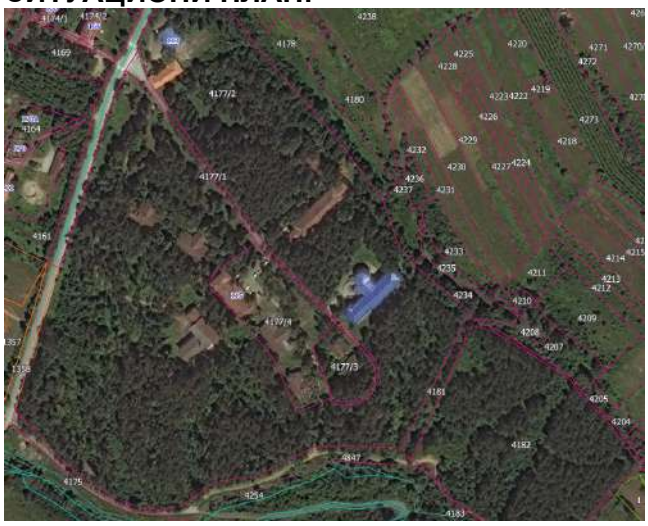

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ

СПОМЕН ПЛОЧА НА КУЋИ ВОЈИСЛАВА ЈОВИЋА, СУРДУЛИЦА

АДРЕСА: Сурдулица - спомен плоча на кући Војислава Јовића ,Ул. Јадранска бр. 7, на к.п. бр. 1078 КО Сурдулица

ГПС координате: N: 4727179 E: 595847

ОПИС:
Плоча је израђена од белог мермера са уклесаним текстом, обојеним црном бојом. Налази се на северној фасади зграде.
Текст на спомен плочи:

У ОВОЈ ЗГРАДИ ОД ПРВИХ ДАНА
ФАШИСТИЧКЕ ОКУПАЦИЈЕ 1941. ГОДИНЕ
ОРГАНИЗОВАНИ ОМЛАДИНЦИ-КЕ ИЗ
СУРДУЛИЦЕ И ОКОЛИНЕ ОДРЖАВАЛИ СУ
ИЛЕГАЛНЕ САСТАНКЕ, ПРИКУПЉАЛИ ОМЛА-
-ДИНУ ЗА ПАРТИЗАНСКЕ ОДРЕДЕ И ПРИ-
-ПРЕМАЛИ АКЦИЈЕ ПРОТИВ ОКУПАТОРА
У чат 40-то годишњице КПЈ и СКОЈ-а
20 април 1959 год општински комитет-НО
Сурдулица

У овој кући за време окупације одржавани су састанци организације СКОЈ-а. Спомен плоча је откривена 20. априла 1959. године у част 40-то годишњице оснивања КПЈ и СКОЈ-а.

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:
- Плочу са текстом пажљиво очистити од наслага боја и нечистоћа, импрегнирати и заштитити. Текст ретуширати одговарајућом бојом за камен.
- Омогућити што бољu прегледност спомен плоче, не дозвољавати засађивање дрвећа или постављање високих ограда и сл.
- Уколико на спомен плочи настану промене и оштећења месна заједница о томе обавештава надлежни орган општине Сурдулица

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили:
Ђ. Стошић, А. Никшић
Датум обиласка: март 2021. године

СПОМЕНИК ЖРТВАМА НАТО АГРЕСИЈЕ
Градски парк, Сурдулица

АДРЕСА: Сурдулица, Споменик жртвама НАТО агресије, налази се у градском парку у Улици Томе Ивановића на к.п. бр. 462 КО Сурдулица (НАТО агресија/бомбардовање)

ГПС координате: N: 4727211 E: 596461

ОПИС СПОМЕНИКА:

Споменик се налазио у парку испред Сурдуличког културног центра. Измештен је у градски парк (приликом формирања спомен парка заједно са другим спомен обележјима).

Израђен је од гранита у црној и црвенкастој боји. Састоји се од ниског постамента обложеног гранитним плочама и од вертикалне плоче неправилог облика (стилизована крила) на којој је исписан текст следеће садржине:

ГРАЂАНИ СУРДУЛИЦЕ ЖРТВЕ
НАТО АГРЕСИЈЕ

Будисављевић Петар	Милић Александар
Вучковић Миланка	Милић Весна
Величковић Десанка	Милић Миљана
Ђорђевић Станиша	Милић Владимир
Жигић Раде	Милић Стаменка
Ивановић Драган	Напијало Драгић
Јањанин Богданка	Павковић Ђорђе
Малобабић Босиљка	Поповић Славко
Малобабић Милена	Рашић Стана
Малобабић Раде	Рашић Станица
Малобабић Миленко	Рангелов Стамен
Манојловић Милица	Слијепчевић Мила
Манојловић Душан	мајор Стојановић Љубисав
Малешевић Даница	војник Аризановић Дејан
Миладиновић Босна	војник Божилов Љубиша
Миловановић Миомир	стари водник Драги Апостоловски
	војник Ђорђевић Никола

Сурдулица 5.9.1999

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:

- Споменик се налази у релативно добром стању.
- Све елементе заштитити средствима за импрегнацију одговарајућим за гранит.
- Простор у непосредној близини одржавати чистим и уредним, како би се у највећој мери истакла вредност споменика и амбијента.
- Спроводити редовно одржавање писаних и других ознака на споменику да би били видљиви и читки.
- Спроводити неговање и обнављање засада, зеленила и цвећа.
- Спроводити редовно одржавање простора у непосредној близини споменика.
- Уколико на спомен плочи настану промене и оштећења о томе се обавештава надлежни орган општине Сурдулица.

ТЕХНИЧКИ ЦРТЕЖ:

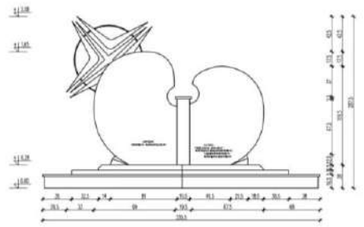

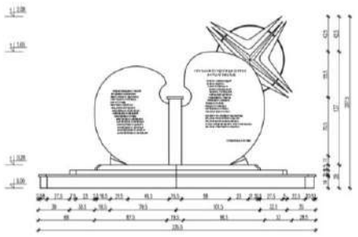

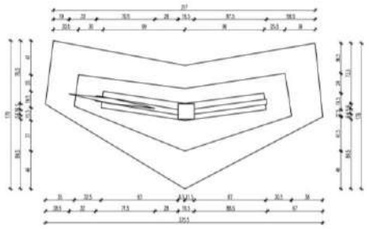

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

Споменик жртвама НАТО агресије након премештања у градски парк (ЗЗСК Ниш)

Споменик жртвама НАТО агресије на старој локацији, испред биоскопа (ЗЗСК Ниш)

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: И. Цветковић, А. Никшић, Ђ. Стошић
Технички цртеж: Л. Динић
Датум обиласка: 18.12.2020. године

СПОМЕН ПЛОЧА СТРАДАЛИМА У НАТО БОМБАРДОВАЊУ, на кући у Сурдулици у Ул. Змај Јовина бр. 7

АДРЕСА: Сурдулица - спомен плоча посвећена страдалима у НАТО бомбардовању, на кући у Ул. Змај Јовина бр. 7, на к.п. бр. 2026/2 КО Сурдулица (НАТО бомбардовање)
ГПС координате: N: 4726756 E: 596552

ОПИС:
Спомен плоча је израђена од црног мермера са текстом обојеним златном бојом, димензија 110x80cm**.**

МИЛИЋ СТАМЕНКА 1933
АЛЕКСАНДАР 1962
ВЕСНА 1962
МИЉАНА 1984
ВЛАДИМИР 1987

МИЛОВАНОВИЋ МИОМИР 1982
РАШИЋ СТАНА 1952
ЂОРЂЕВИЋ СТАНИША 1967
ИВАНОВИЋ ДРАГАН 1960

ЖРТВЕ
НАТО АГРЕСИЈЕ 27.4.1999

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:
- Спомен плоча се налази у добром стању. Нису потребне интервенције
- Наставити са редовним одржавањем, које подразумева одржавање писаних и других ознака на спомен плочи да би били видљиви и читки.
- Омогућити бољу прегледности спомен плоче.
- Уколико на спомен плочи настану промене и оштећења месна заједница о томе обавештава надлежни орган општине Сурдулица

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили:
Ђ. Стошић, И. Цветковић, А. Никшић
Датум обиласка: новембар 2020. године

СПОМЕН ФОНТАНА,
у дворишту куће у Сурдулици у Ул. Томе Ивановића бр. 101

АДРЕСА: Сурдулица - спомен фонтана посвећена Мирољубу Станојевићу, у дворишту куће у Ул.Томе Ивановића бр. 101, на к.п. бр. 253/1 КО Сурдулица
ГПС координате: N: 4727080 E: 597067

ОПИС:
Фонтана је лоцирана на заравњеном платоу у приватном дворишту породичне куће. Састоји се од базена завршно обложеног гранитном керамиком и вертикалног елемента са плочом од црног гранита на врху. Димензије плоче су 79x47,5cm, са машински исписаним текстом обојеним у златну боју и фотографијом.
Текст на спомен фонтани:

СПОМЕН - ФОНТАНА
СТАНОЈЕВИЋ МИРОЉУБ - МИМИ
1973-1992
ПАЛИМ БОРЦИМА 2.ЧЕТЕ 1. МОТОРИЗОВАНОГ БАТАЉОНА 39. МОТОРИЗОВАНЕ БРИГАДЕ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ АРМИЈЕ У БОСАНСКОМ БРОДУ 1992.Г
-ДА СЕ НЕЗАБОРАВЕ-
ПОРОДИЦА СТАНОЈЕВИЋ ОПШТИНА СУРДУЛИЦА И ГАРНИЗОН ВОЈСКЕ СРБИЈЕ-ВРАЊЕ
9.МАЈ 2012. Г
СУРДУЛИЦА

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:
- Спомен фонтана се налази у релативно добром стању. Нису потребне веће интервенције, осим дубинског чишћења.
- Наставити са редовним одржавањем, које подразумева одржавање писаних и других ознака на спомен плочи
- Уколико на спомен фонтани настану промене и оштећења о томе се обавештава надлежни орган општине Сурдулица

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили:
Ђ. Стошић, И. Цветковић, А. Никшић
Датум обиласка: новембар 2020. године

ЗНАМЕНИТО МЕСТО КОЈЕ УЖИВА ПРЕТХОДНУ ЗАШТИТУ
МЕСТО СТРАДАЊА “ДУБОКА ДОЛИНА”
СУРДУЛИЦА/СРПСКО СТРАТИШТЕ У ДУБОКОЈ ДОЛИНИ

АДРЕСА: Место страдања “Дубока долина” - налази се непосредно поред ауто магистрале “Сурдуличких мученика”, на к.п. бр. 34, 35, 36, 37, 38, 39, 58, 59, 60, 96, 97, 110, 111/1, 111/2, 112/1 и 2252 и 2251 КО Сурдулица. (Први светски рат)

ГПС координате: N: 4727803 E: 595357

ОПИС:
МЕСТО СТРАДАЊА “ДУБОКА ДОЛИНА” СУРДУЛИЦА
Бугари су највећи број убистава у периоду 1915-1918. године у Сурдулици извршили у Дубокој долини.
Дубока долина је прилично дугачка и плитка јаруга (или дубодолина) ископана под дејством ерозије. Налазисе на улазу у Сурдулицу из правца Владичиног Хана. Представља природну творевину у виду јаруге без активног речног тока, стрмих страна дубине од најмање 4m у односу на околни терен. Управо због тих геоморфолошких карактеристика је употребљена као стратиште односно масовна гробница.
Јаруга је на падини, у правцу југа, оријентисана је у правцу североисток-југозапад у северном делу, док се својим средишњим и јужним делом пружа правцем приближно север-југ. На месту где се мења правац, односно оријентација пружања јаруге, укршта се са путем к.п. број 2255. Услед измене терена и катастарског плана, нарочито након Другог светског рата,и услед чињенице да теренска истраживања нису вршена, није могуће прецизно навести све границе добра које ужива претходну заштиту на катастарском плану.

ИСТОРИЈСКИ ПОДАЦИ:

Бугарски окупатори су 1915-18. Сурдулицу претворили у кланицу Српског народа. Сурдулица заузима прво место у односу на друге градове по броју убијених у њеној околини. Тачан број убијених Срба у Сурдулици до данашњег дана није познат.
Највеће место страдања и масовна гобница у Сурдулици током Првог светског рата била је Дубока долина. Бугарске окупационе снаге су у периоду од 1915. године до краја рата на овом месту вршиле зверска убијања и мучења цивилног становништва које је спровођено са територије бугарског дела окупиране Србије.
Одмах након Првог светског рата на овом месту истраживањима је утврђено да је Дубока долина представљала место страдања српског цивилног становништва у Сурдулици. Арчибалд Рајс и Вилијам Драјтон вршили су ексхумације жртава, Ископавања лешева и костију на локалитетима злочина, која је вршила Међународна комисија, у чијем саставу су били експерти, као што су Швајцарац др. Арчибалд Рајс и Американац Вилијем Драјтон, нису дала потпуни увид у размере злочина.
ДУБОКА ДОЛИНА, тесна и влажна јаруга код Сурдулице, остаће запамћена за сва времена као велико стратиште становника југа Србије. Раније помињани новинар В. Драјтон ју је назвао "слотер хауз оф Сербија" у преводу српска касапница. Различите су процене колико је људи страдало у Дубокој долини код Сурдулице. Сретен Динић наводи бројку од 5.000-6.000 људи, др Јован Хаџи-Васиљевић - 2.000, али изгледа да је највероватнија процена др Арчибалда Рајса - од 2.000 до 3.000 мушкараца, жена и деце.

Злочини Бугара над Србима, бугарска зверства, бугаризација Срба, бугарски злочини у Сурдулици и околини за време Првог светског рата описани су у књигама (Александар Трајковић, Дубока долина, документи о бугарским злочинима у Сурдулици 1915-1918., Борба / Економска; Арчибалд Рајс, Шта сам видео и проживео у великим данима: саопштења једног пријатеља из тешких времена, Дерета, Београд, 1991; Александар Трајковић, Време безумља: документи о бугарским злочинима у врањском крају 1915-1918, Економска политика, Београд, 1981; Ј. Хаџивасиљевић, Бугарска зверства у Врању и околини, Застава, Нови Сад 1922.; Сретен Динић, Бугарска зверства у Врањском округу, Народ, Београд, 1921, Политика, 1983.)

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

Slika 114 – Албум (1919) DES CRIMES BULGARES – Skeletons of assassinated people at Duboka Dolina, near Surdulitza. (str. 33)

Slika 136– Албум (1919) DES CRIMES BULGARES – Disinterred skeleton at Douboka Dolina, near Surdulitza. (str. 34)

Slika 104 – Албум (1919) DES CRIMES BULGARES – Skulls of assassinated people at Duboka Dolina near Surdulitza. (str. 40)

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Обишли: Ђ. Стошић, А. Никшић, И. Цветковић
Датум обиласка: новембар.2020. године

ЗНАМЕНИТО МЕСТО КОЈЕ УЖИВА ПРЕТХОДНУ ЗАШТИТУ
МЕСТО СТРАДАЊА “ДУБОКА ДОЛИНА”
СУРДУЛИЦА

АДРЕСА: Место страдања “Дубока долина” - налази се непосредно поред ауто магистрале “Сурдуличких мученика”, на к.п. бр. 34, 35, 36, 37, 38, 39, 58, 59, 60, 96, 97, 110, 111/1, 111/2, 112/1 и 2252 и 2251 КО Сурдулица. (Први светски рат)

ГПС координате: N: 4727803 E: 595357

ГРАНИЦЕ ЗАШТИТЕ:

Претпоставља се да Дубока долина обухвата следеће к.п. 34, 35, 36, 37, 38, 39, 58, 59, 60, 96, 97, 110, 111/1, 111/2, 112/1 и 2252 и 2251 КО Сурдулица.
Заштићена околина обухвата к.п. које се граниче са наведеним к.п. На два места се укршта са путевима и то:

- у северном делу са улицом Сурдуличких мученика – к.п. 2252 и
- у јужном делу са трасом старог пута (претпостављена траса жел. пруге из времена Другог Светског рата) – к.п. 2251.

На овај начин, вештачки су формиране 3 целине које отежавају детерминацију места страдања на катастарском плану (од југа ка северу):

- Крајњи јужни део – јужно од насипа на к.п. 2251, обухвата к.п. 35 и 36, али је потребно утврдити да ли се пружа и на к.п. 34, 37, 38 и 39,
- Средишњи део – између насипа на к.п. 2251 и 2252, обухвата к.п. 59 и 60, али је потребно утврдити да ли обухвата и к.п. 58, с обзиром да се к.п. 58 спушта ка југу до ниво дна јаруге.
- Северни део – к.п. 96, 97, 110, 111/1, 111/2, 112/1. Теренским истраживањима потребно је утврдити да ли су убијања цивила обављана и у овом делу јаруге, односно да ли се овај природни део јаруге може сматрати делом знаменитог места.

Према неким подацима, пут којим се у време Првог Светског рата улазило у Сурдулицу из правца Владичног Хана, налазио ближе реци Врли, јужније од к.п. 35, 36, 37, испод коте 470, односно јужније од Дубоке долине, а што у потпуности одговара описима сведока и резултатима истраге спроведене након Првог светског рата.

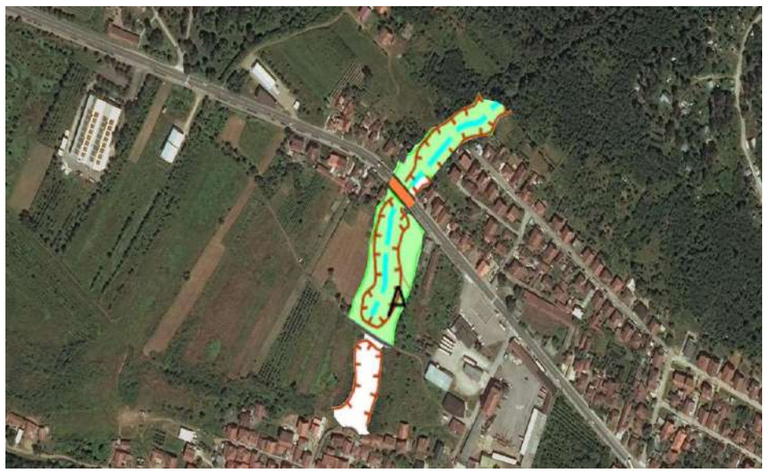

ГРАНИЦЕ ЗАШТИТЕ - графички прилог:

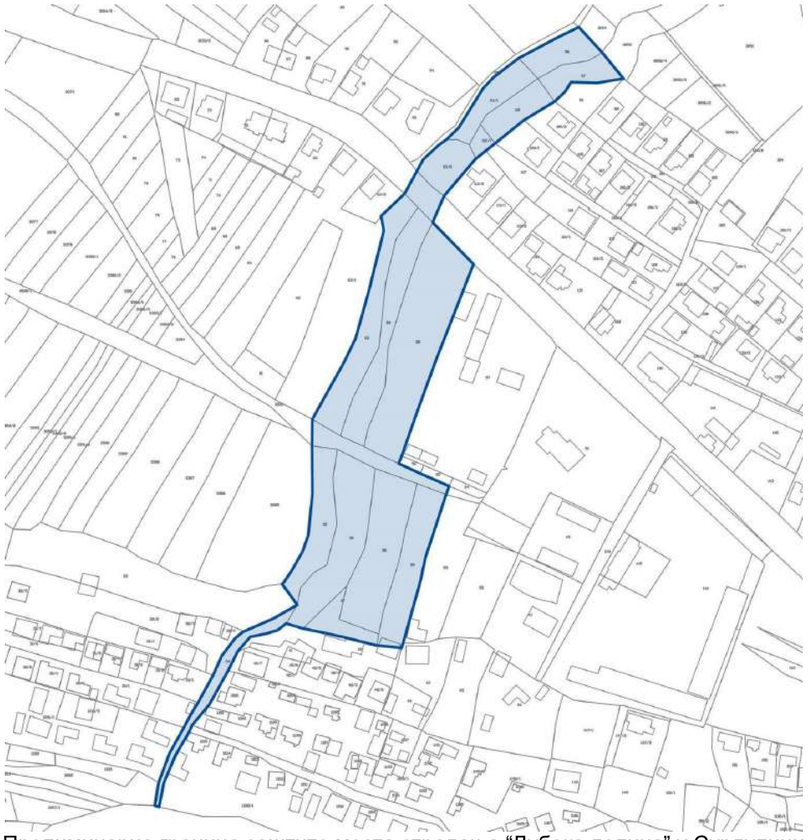

Прелиминарна граница заштите места страдања “Дубока долина” у Сурдулици (ЗЗСК Ниш)

МЕРЕ ЗАШТИТЕ:

- културно добро не сме да се користи и употребљава у сврхе које нису у складу са његовом природом, наменом и значајем, нити да се раскопава, руши и преправља, презиђује, прерађује или врше било какви радови који могу довести до оштећења културног добра или наруше његово својство.
- корисници катастарских парцела немају право да користе и употребљавају парцеле у сврхе које нису у складу са њиховом природом и значајем нити да врше било какве радове који могу угрозити, довести до оштећења ратног меморијала/културног добра или нарушити његова својства.
- забрањује се извођење радова у непосредној околини културног добра који могу нарушити споменичко својство културног добра без утврђених услова и сагласности надлежних органа.
- за предузимање било каквих радњи на непосредној околини културног добра које могу непосредно или посредно да проузрокују промену облика, изгледа или особености културног добра (извођење грађевинских или других радова, промена облика, истицање објаве и натписа и сл.) неопходна је дозвола надлежног органа уз претходно прибављање мишљења надлежног завода за заштиту споменика културе.
- простор очистити од смећа и отпада и одржавати уредно и чисто,
- поставити информационе табле и/или други вид обележја, са циљем шире едукације о месту страдања

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Обишли: Ђ. Стошић, А. Никшић, И. Цветковић
Датум обиласка: новембар.2020. године

ТОПЛИ ДОЛ

75. **Спомен чесма посвећена палом борцу Љубиши Божилову погинулом на Кошарама,** на к.п. бр. 7579 КО Топли Дол

СПОМЕН ЧЕСМА ПОДИГНУТА У СПОМЕН НА ПОГИНУЛОГ ЉУБИШУ БОЖИЛОВА У РЕОНУ КАРАУЛЕ КОШАРЕ
Топли Дол

АДРЕСА: село Топли Дол - **Спомен чесма подигнута у спомен на Љубишу Божилова**, у близини зграде Основне школе на путу ка цркви, на к.п. бр. 7579 КО Топли Дол

ГПС координате: N: 4717884 E: 611453

ОПИС:
Спомен чесма

У СЛАВУ И ЧАСТ
БОЖИЛОВ ЉУБИШИ
20. АПРИЛ 1978. ГОДИНЕ ДОРНБИРН
ВОЈНИКУ В.Ј. У САСТАВУ 125 М.Т.Б.Р
ПОГИНУО 16.АПРИЛА 1999. ГОДИНЕ
У БОРБИ СА ШИПТАРСКИМ ТЕРОРИСТИМА
У РЕОНУ КАРАУЛЕ КОШАРЕ
ТАМО ГДЕ СЕ ЗА ЧАСТ ГИНЕ ГДЕ ПАЛМ ОГЊА,
ЗЕМЉУ ПРЖИ
ОСТАО ЈЕ, СРПСКОМ РОДУ ДА ВЕЧИТУ СТРАЖУ
ДРЖИ
ПОГИНУО МУШКИ ОН ЈЕ БРАНЕЋ СРПСКУ СВЕТУ
ЗЕМЉУ
У ВИХОРУ ЉУТОГ БОЈА НА КОШАРЕ, НА КОСМЕТУ
СВОЈ МЛАДИ ЈЕ ЖИВОТ ДАО НА БРАНИКУ
ПРАВОСЛАВЉА
АЛ ПОСТАО ЈЕ ВЕЧНИ ПОНОС СУРДУЛИЦЕ, ТОПЛОМ
ДОЛУ И СРПСКОМЕ НАШЕМ РОДУ!

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:
- Спомен чесма је у релативно добром стању са видљивим текстом, нису потребне интервенције.
- Наставити одржавање писаних и других ознака на спомен плочи.
- Простор у непосредној близини одржавати чистим и уредним, како би се у највећој мери истакла вредност споменика и амбијента.
- Омогућити бољу прегледности спомен чесме, спречити њено заклањање.
- Уколико на спомен чесми настану промене и оштећења месна заједница о томе обавештава надлежни орган општине Сурдулица

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили:
Ђ. Стошић, И. Цветковић, А. Никшић
Датум обиласка: новембар 2020. године

ЋУРКОВИЦА

76. **Спомен плоча на згради задружног дома,** на к.п. бр. 1 КО Ћурковица (N: 4727131 E: 597989)

СПОМЕН ПЛОЧА НА ЗАДРУЖНОМ ДОМУ
Ћурковица

АДРЕСА: Ћурковица - спомен плоча на згради задружног дома, на к.п. бр. 1 КО Ћурковица (Други светски рат)

ГПС координате: N: 4727131 E: 597989

ОПИС:
Спомен плоча израђена је од црног гранита, димензија 90x70cm и дебљине плоче 2.5cm са следећим текстом:

☆

У ЗНАК СЕЋАЊА И ЗАХВАЛНОСТИ БОРЦИМА Н.О.Р.А И РАТНИЦИМА РАНИЈИХ РАТОВА ПОГИНУЛИМ:
У Н.О.Р.У 1941-1945.
1. МЛАДЕНОВИЋ М. АЛЕКСАНДАР
2. ТРАЈКОВИЋ В. МИОДРАГ
3. БОГДАНОВИЋ Ј. ВЛАДИМИР

У АПРИЛСКОМ РАТУ1941
1. КОСТИЋ З. ДУШАН

У РАТОВИМА 1912*1918.
1. АРИЗАНОВИЋ МАРЈАН
2. ВЕЛИЧКОВИЋ КОСТА
3. ВЕЛИЧКОВИЋ СВЕТОЗАР
4. ЂОРЂЕВИЋ ВЕЛИМИР
5. ВЕЛИЧКОВИЋ МИЛОЈЕ
6. ИЛИЋ Н. СТОЈАНЧА
7. ЈАНКОВИЋ МИХАЈЛО
8. МИХАЈЛОВИЋ ДРАГУТИН
9. МИЛОШЕВИЋ МЛАДЕН
10. МИЛОШЕВИЋ ДРАГУТИН
11. МИЛЕНКОВИЋ МЛАДЕН
12. МИЛЕНКОВИЋ МИЛОЈЕ
13. ПЕШИЋ МИЛАН
14. ПЕШИЋ ДУШАН
15. ПЕШИЋ МИЛОШ
16. РАНЧИЛОВИЋ МИЛОШ
17. СТОЈИЛКОВИЋ МИЛУТИН
18. СТОЈИЛКОВИЋ ДУШАН
19. СТАНИСАВЉЕВИЋ МАРКО
20. ПЕТАР Н. НАСЕЉ. ИЗ Н.СЕЛА

5 СЕПТЕМБРА 1984. СУБНОР И МЕСНА ЗАЈЕДНИЦА ЋУРКОВИЦА БРАТСТВО -ЈЕДИНСТВО- СУРДУЛИЦА

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:
- Спомен плоча је у релативно добром стању са видљивим текстом, нису потребне интервенције
- Наставити одржавање писаних и других ознака на спомен плочи
- Омогућити бољу прегледности спомен плоче, спречити њено заклањање непрописним паркирањем.
- Уколико на спомен плочи настану промене и оштећења месна заједница о томе обавештава надлежни орган општине Сурдулица

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили:
Ђ. Стошић, И. Цветковић, А. Никшић
Датум обиласка: децембар 2020. године

СПОМЕНИЦИ КОЈИ СЕ ОДНОСЕ НА ПЕРИОД СОЦИЈАЛИСТИЧКЕ ИЗГРАДЊЕ ЗЕМЉЕ НА ТЕРИТОРИЈИ ОПШТИНЕ СУРДУЛИЦА

ВЛАСИНА СТОЈКОВИЋЕВА

77. **Спомен чесма, тзв. Титова чесма,** налази се на к.п.бр. 6097 КО Власина Стојковићава, на путу Власина Округлица - Клисура, у близини засеока Милованци (N: 4726039 E: 612315)

СПОМЕН ЧЕСМА тзв. Титова чесма, махала Миловановци Власина Стојковићева

АДРЕСА: Власина Стојковићева -
Спомен чесма, тзв. Титова чесма, налази се на путу, у близини махале Миловановци, на к.п. бр. 6097 КО Власина Стојковићева

ГПС координате: N: 4726039 E: 612315

ОПИС:
Чесма се састоји од постамента у облику квадера са простором за плочу, али плоче нема. Изнад постамента налази се полукружни елемент на коме је уписано следеће:

Ж.Ц.К.К.П.Ј.
ТИТО

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:
- Спомен чесма се налази у изузетно лошем стању.
- Елементи су са пукотинама и деловама који недостају, чесма није у функцији.
- спровести целокупну обнову
- освежавање и рестаурисање натписа на спомен чесми пошто је боја избледела и спрана од кише.
- ставити у функцију чесму, очистити простор око ње и омогућити бољу прегледност.
- Уколико на спомен чесми настану промене и оштећења месна заједница о томе обавештава надлежни орган општине Сурдулица.

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: А. Никшић, Ђ. Стошић, И. Цветковић
Датум обиласка: новембар 2020. године

ВЛАСИНА РИД

78. **Излетничка чесма,** скретање за чесму се налази на 3,25km од раскрснице на Промаји са леве стране пута из правца Промаје ка Црној Трави, на к.п.бр. 13774 КО Власина Рид (N: 4728001 E: 608431)

Излетничка чесма,ОРА Власина 1986? Власина Рид

АДРЕСА: Власина Рид - "Излетничка чесма" Скретање са пута за чесму се налази на 3,25km од раскрснице на Промаји са леве стране пута из правца Промаје ка Црној Трави, на к.п.бр. 13774 КО Власина Рид
ГПС координате: N: 4728001 E: 608431

ОПИС:
Чесма се налази са леве стране пута из правца Промаје ка Црној Трави, на око 300 метара од главног пута. Састоји од прилазног степеништа, платоа и оградног зида. Израђена је зидањем од камених квадера у правилном слогу.Чесма, некада са уређеном околином и јасном наменом, потпуно је запуштена.

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:
- Чесма се налази у изузетно лошем стању, није у функцији.
- Потребно је спровести њену целокупну обнову. Обновити намену и изворни изглед излетничке чесме.
- Очистити и уредити простор и омогућити бољу прегледност.
- Планирати осавремењавање партерног уређења и приступног пута, осветлити простор чесме и поставити мобилијар (клупе, канте за смеће и сл.).
- Поставити сигнализацију о локацији чесме.

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

Дрворед у близини чесме засађен у облику броја 86 - Власина

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: А. Никшић, Ђ. Стошић
Датум обиласка: новембар 2020. године

ПУТ СУРДУЛИЦА - ВЛАСИНА

79. **СПОМЕН ЧЕСМЕ ОМЛАДИНСКИХ РАДНИХ БРИГАДА -”БРИГАДИРСКЕ” ЧЕСМЕ,** на магистралном путу Сурдулица - Власина

ОРБ - БРИГАДИРСКЕ СПОМЕН ЧЕСМЕ, пут Сурдулица - Власина

АДРЕСА: ОРБ -БРИГАДИРСКЕ СПОМЕН ЧЕСМЕ, на државном путу 40, деоница Сурдулица - Власина.

ЧЕСМА (“ПЕЋКА”): N: 4726972 E: 602753
Текст:

У ЧАСТ V КОНГРЕСА
НОЈ
.Пећка ОРБ градећи
----------нечитко----------
----------нечитко----------
----------нечитко----------
1952. год

ЧЕСМА (“ЂАКОВИЧКА”): N: 4724846 E: 605796
Текст:

Такмичећи се у част V конгреса КПЈ
комунистичка ђаковачка омладинска
бригада градећи власинске
централе изградила је ову чесму -
нека пололењима остане видљив симбол
наше љубави за земљу, за народ, за партију
Градили смо, умећемо да бранимо.
21. IX 1952. год.

МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ:

- Хитни спасавалачки конзерваторско рестаураторски радови
- Обовити грађевинску структуру чесама, инсталације водовода и канализације
- Израдити нове мермерне плоче у свему по узору на постојеће и исписати текст идентично изворном
- Уредити простор у непосредној близини чесама, очистити простор од смећа.
- Поставити сигнализацију о локацији чесама

Спомен плоча на чесма коју је изградила “Ђаковичка” бригада

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

Чесма и спомен плоча коју је изградила “Пећка” бригада

Чесма коју је изградила “Ђаковичка” бригада

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: А. Никшић, Ђ. Стошић, И. Цветковић
Датум обиласка: децембар 2020. године

МАЧКАТИЦА

80. **Спомен чесма посвећена “Ударницима”,** село Мачктица - рудник, налази се на улазу у место, на к.п. бр. 5899 КО Мачкатица (N: 4732813 E: 599278)

СПОМЕН ЧЕСМА ПОСВЕЋЕНА ”УДАРНИЦИМА”
Мачкатица рудник

АДРЕСА: село Мачктица рудник - Спомен чесма посвећена “Ударницима”, налази се на улазу у село, на к.п. б.р. 5899 КО Мачкатица

ГПС координате: N: 4732813 E: 599278

ОПИС СПОМЕНИКА:

За време Другог светског рата, рудник молибдена Мачкатица, есплоатисали су Немци, користећи близину железничке пруге Ниш – Скопље – Солун, а после рата рудник је до средине осамдесетих радио (једно време на пословима у Руднику „Мачкатица“ радило је три до пет хиљада радника), али без улагања у стратешка истраживања и праве процене рудног богатства.

Спомен чесма ударницима, подигнута је за 1. мај 1950. године и налази се на улазу у насеље Мачкатица рудник, са десне стране пута.
Састоји се од зида озиданог каменим квадерима, дебљине 50cm и корита ширине 93cm. Сама чесма је дужине 3,5 метара, са три луле за воду и складно укомпонованим елементима.

Текст на спомен чесми:

УДАРНИЦИ
ЗА 1 МАЈ 1950. ГОД.

ТЕХНИЧКИ ЦРТЕЖ:

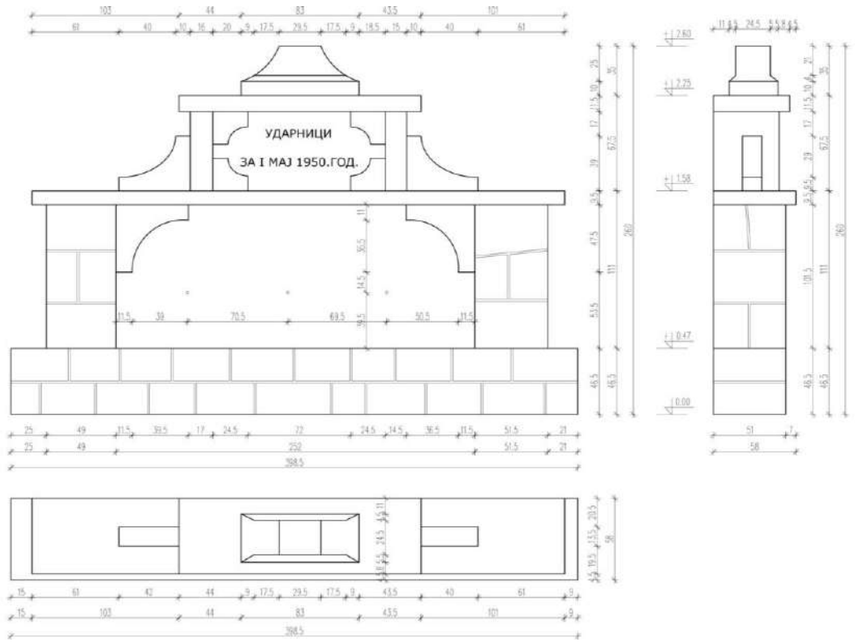

ФОТОДОКУМЕНТАЦИЈА:

МЕРЕ ЗАШТИТЕ:

- Спомен чесму обновити по узору на оригинално стање.
- Текст пажљиво очистити и ретуширати одговарајућом бојом за камен и све импрегнирати и заштитити.
- Поправити приступ чесми и уредити приступни плато.
- Проверити инсталације довода и одвода воде, санирати и оспособити је за поновно коришћење.
- Обновити зидане делове чесме, у свему по узору на постојеће стање.
- Спроводити редовно одржавање простора у непосредној близини спомен чесме.
- Чишћење корова и смећа око споменика и брисање записа са споменика који су исписани од стране несавесних лица.
- Простор раскрчити од растиња и набацаног шибља и уредити.
- Евентуалним партерним уређењем треба у највећој могућој мери истаћи вредности предметне спомен чесме.

СИТУАЦИОНИ ПЛАН:

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ НИШ
Снимили: И. Цветковић, А. Никшић, Ђ. Стошић
Технички цртеж: Л. Динић
Датум обиласка: 24.11.2020. године

ЛИТЕРАТУРА

- Трајковић, Александар, Дубока долина : документи о бугарским злочинима у Сурдулици 1915-1918. Београд,1983.
- Трајковић, Александар, Време безумља: документи о бугарским злочинима у врањском крају : 1915-1918
- Сурдулица у НОБ : сећања учесника. Књ. 1, 1974.
- Манасијевић, Јован, Они су пали за слободу : 1941-1945, 1981.
- Манасијевић, Јован, Хронологија рата и револуције: 1941-1945 : Сурдулица, 1974.
- Спасић, Вељко, Епска ратна хроника о Сурдуличком Новом Селу : (1941-1945),Ниш, 1985.
- Скоко, Саво, Други балкански рат: 1913. Књ. 2, Ток и завршетак рата,1975.
- Дојчиновић, Рајка, Спомен-костурница у Сурдулици : 1924-2010 : о генези злочина над Србима у Сурдулици у I светском рату : изградња, рушење и обнова спомен-костурнице,2010.
- Рајс, Родолф Арчибалд, О злочинима Аустро-Угаро-Бугаро-Немаца у Србији 1914-1918.,2019.
- Николић, Градимир, Масурица у пламену, Сурдулица,1978.
- Кулић, Димитрије,Бугарска окупација Србије : 1941-1944. Т. 1, 1992.
- Митровски, Боро; Глишић, Венцеслав; Ристовски, Томо; Бугарска војска у Југославији 1941-1945, Београд 1971.
- Динчић, Часлав,Одбрана Црне Траве и Власине 1913.Лесковачки зборник. ISSN 0459-1070. - Год. 52, бр. 52 (2012), стр. 124-131.
- Динчић, Часлав,Одбрана Власине и Црне траве 1915. године,Лесковачки зборник. ISSN 0459-1070. - Год. 45, бр. 45 (2005), стр. 295-298.
- Радојчић, Милорад, Бесмртни ратници ваљевског краја у ратовима 1912-1918. : витезови Карађорђеве звезде,2014.
- Л. Гаљак, Период стварања већих јединица НОБ на југу Србије стр.290

ИЗВОРИ:

- Архив Југославије, фонд 63, фасцикла бр. 218
- Архив Југославије, фонд 62, фасцикла бр. 1498
- Завод за заштиту споменика културе Ниш
- Списак споменика натериторији општине Срдулица, СУБНОР Сурдулица
- Ђенералштабна карта Власине, 1894. године
- ДВИА, ф. 1548, Моравска военноинспекционна област,оп 1. а. е. б, л. 5.

==========
CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

725.94:355.48(497.11)"19" (0.34.2)
719:725/728(497.11)(0.34.2)

СТОШИЋ, Ђорђе, 1973-
Студија заштите ратних меморијала општине Сурдулица [Електронски извор] : (достојанствено сећање на погинуле кроз заштиту ратних меморијала) / [аутори Ђорђе Стошић, Ивана Цветковић] ; [фотограметрија Александар Никшић] ; [фотографије Ивана Цветковић, Ђорђе Стошић, Александар Никшић] ; [технички цртежи Ивана Цветковић, Лазар Динић]. - Ниш : Завод за заштиту споменика културе, 2022 (Ниш : Завод за заштиту споменика културе). - 1 електронски оптички диск (CD-ROM) ; 12 cm

Системски захтеви: Нису наведени. - Насл. са насловне стране документа. - Тираж 500. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија.

ISBN 978-86-917367-8-1

1. Цветковић, Ивана, 1983- [аутор] [фотограф]
а) Меморијална архитектура -- Сурдулица б) Културна добра -- Заштита -- Сурдулица

COBISS.SR-ID 63124233